RMK I.
500

SZEPSI
CZOMBOR MARTON
EVROPICA
VARIETAS.

KASSA 1620.

EVROPICA VARIETAS.

avagy

SZEPSI CZOM-BOR MARTONNAK

Lengyel, Mazur, Pruz Dania, Frisia, Hollandia, Zelandia, Anglia, Gallia, Német és Cseh Országon; vilongtag: Az Prussiai, Pomeraniai, Sueciai, Norvegiai, Frisiai, Zelándiai, Britanniai, Tengeren valo bu[ta]sában látót, hallot külömb külömb fele dolgoknak rövid le irása.

Mely minden Olvasonak nem czak gyönyörüségére, sok fele hasznara-is fogalhat.

CASSAN,
Festus Ianos altal, 1620.

Az irigy és kedvetlen Olvasonak.

Eörülök rayta ha meg hallom hog ez kónyveczkem utan iregjim tamattanak, mert ackor veßem eßében hog nem ßinten minden haßontul üres lött iráſom. Semmi állapatnak alitom az melynek ninczen irêgye. Latram még az Britanniai tengerenis hogy á tüzes tolvaiok az terhes haiok mellet inczel kettenek, az üreſſeket penigh ßabadſágoſan el boczatottak, á mint amaz kőz erſis tartya:

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Igy irigy ellenem valo irêgyſégedet meg gondolhad menńire félem, hagy békêt hat gyêgén folyo kis hireczkênek, mert ezzel énnekem ſemmit, magadnak penigh igen nagyot artaß, ha vérkezni akarß más vêtket végy elő, mert az tőbbinek vagyon valami haßna, gyönyörüſége, czak egyedül az irégyſéghet iſmertem minden vêtk közzül leg haßontalambnak lenni.

Az

AZ TEKINTETES, NEMES, ESZES ES TIZTELETES FERFIAKNAK, KIK EZ kis iráſnak rendiben nevezteinek, mint io akaro Vrainak. Iſtentől jo egéſſéghet, dolgokban ßerenczes és boldogh elő menetelt, hoßßu ideighlen valo békeſéges meg maradaſt kivan, és ßolgalatyat ala-

AZ miképpen az méh, Nemes és bőczületes Vraim, nem csak az ő Vrának kenetiben ßedi az haßnot, haem még ßinten idegen hatarokbanis megyen és édeſſégel megh terhelt ßabockal tér megh czak hogy ő gondviſelőiének kedveskedheſſen: igy nagy ſokan az régi Görög bölcz Philoſophuſok közzül nem e-

legis

égtegesnek ítéltek lenni, hogy mi-
dékor Athenásban lakianak, és czak az
ot kereſett tudományockal hazáioknak
az míben kivantatik ſolgallyonak, ha-
nem nagy meſſe idegen földekre Si-
ciliaban. Italiaban, Galliaban, és egéb
helyekre látni, hallani, tanulni, értel-
met venni minden tartoztatas nelkül el
indultak. Az Latinuſok viſſontagh
Chaldæaban. Ægyptusban, Siriaban,
Görög orſágban el menni nem reſtel-

Pytagoras felől iria Valer. Max.
hogy még iffiu koraban Ægyp-
ban ment az papockai valo iſme-
égnek okaért, kik őtet az Sido val-
ban oktatnak és Sacramentomok
tal kőzikben ſamlalnak. Onnan az
Aſtrologica tudománynak kedueiér
Perſiaba, az Tőrvényekért és az N
nes Reſpublicaknak latáſáért Cret
an és Lacédémonban. Az Anachar
s nevő Scithiai Kiraly el hatta Orſ
at és Coronáiat, és m[illegible] A
az bőlcz Solonnak t[illegible]

gatni, mint ezt Aelian. bizonittya lib. 5. Homeruſis Aegyptusba ſiete hazá-iából illyen okon, hogy az embereknek erkőlcsőket és kűlőmbkűlőmb ſokáſokat lathatna. Diod. Sic. lib. 1 cap. 2. Az kiknek peldaioktol, de főképpen terméſetemtől inditatuan enis, minden nyomoruſágot, nyavalyat éhſéget, ſomiuſágot (mellyek az budoſot gyakorta ſoronghatni ſoktak) embereknek ſidalmat, gyalazáſat gonoſz itileteket ſemminek alituan, ez világnak eggyik réſzét megh latni, és vekony elmémet, az mezőkben az terméſetnek czudaival az varoſokban az embereknek munkaival, azoknak hallaſával, lataſával éltetni, őregbiteni, győnyőrködtetni, igyékeztem. Mind ezeket penig más végre nem kivantam, hanem czak hogy az en tőviſes és kőſziklas Itachamnak, az ſok hadak s haboruſágok miat puſtaſágban kerűlt hazámnak Magyar Orſág nak, és az benne léuő tizta életű Penelope-

lopenak az igaz kereßtyeni Anyaßent egyháznak, ha Iſten élteme, haßnára, javára és tiztesſéghére fordítanam. Mint hogy azért ily io ügyekezetemben, idegeneknek ſegitſéghek által, ő §. Felſége mind azokon az kivant helyeken által vit, és meg téruén ez Nemes, Kiraly és ßabad Respublicaban, íly allapatban, az mint ti kegyelmetek lattya, allatot, meltonak itélem lenni, hogy (mert külſő tehetſéghemben valo fogyatkozáſom bőuen nem engedi) rövideden az ſok veßedelmes helyeken, nagy habockal haborgho tengeréken által ment utamnak mivoltat le iriam, hogy ecképen Iſtennek velem valo io téteményét és téam valo gondviſeléſét mindeneknek ßemek eleiben veſſem. Nagy ßerencze bizonyara czak tiz mélyföldre valo meneſünk. Nagy vigyazaſt kivan őtuén hatuan mélyföldőn valo budoſaſunk: de Iſtennek nagy kivalyképpen valo gonduiſeléſe ßaz két ßaz mélyföldőn valo

valo vandorláſunk. Hat mit itéltek hozza T. V. menńuel nagyob kegyeſégét és gondviſeléſét mutatta megh az goudviſelő Vr Iſten én raytam ki az mint ßorgalmatoſon meg ßamlál tam kilentz ßaz hátuan hat Magyar mélyföldet mētem által hazamtul fogvan hazamigh tengeren és föld ön. Hog azért ki boczatanam ez kis könyveczket kénßeritet engemet rea: 1 Az Iſteni io téteménynek és gondviſeléſnek íly forman valo hirdetéſe, emlekezeti. 2 Effele idegen orßágoknak törvényekről, ßokaſokrol, folyo vizekről, öltözetekről, czelekedetekről irt könyveknek nalunk valo ßük volta. Sokan az mi Nemzetünk közzül csak ßinten cum proprio Horizonte itélik terminálnatni ez világot, azt tudgyak hogy ot mingyart vilag vége vagyon az hol az facultas viſiua meg hatarozatik. Viſontag vadnak ollyak közzülünk az kik az tengert az Dunahoz haſonlittyak, és ha két nap rayta vol-

tak az Dunan nem győzik tellyes életekben annak ſőrnyű voltat emlegetni de ezek víſellyek az Virgilíus Tytíruſanak ſemélyet ezt monduan:

Pontum quem dicunt Magnũ Martine putavi
Stult⁹ ego huic Iſtro ſimilem, quo ſæpe ſolem⁹
Pannoniam verſus claro deſcendere Nicro.

Hogy annakokáért kiczínnyek nagyok, iffiak és vének, férfiak, Aſſony állatok, leanzok és gyermekek az iſtennek és az ő ſolgaloiának az terméſetnek nagyſágos dolgairol és iavaínak, czudálatos oſtogataſárol (á mineműek től ez iráſomban gyakor helyen emlekezem) iob értelemben legyenek, főképpen az kik ideieket czak hazáiokban tőltőttek, kénſeritettem ez munkaczkámat vilagoſſágra hozni. 3 Kibocsátottam hogy ecképen az én ſemtelen ragalmazoimnak, (kiknek ſaiok ban leg nagyob kenczek ez, hogy magoknal jobbakat meg gyalazhaſſanak bűdős meg nylt koporſo ſabaſu, vipera kigyonak mérgéuel meg tőlt torkokat avagy be dugnam, ávagy meg en-

nelí

nélis nagyob írigſégre, kiben véghre gyomrokis ſakadna meg, alkolmatoſſághot adnék. Mert eſſemben vettem nagy ſokan annijra fel indultak gyermekſégemtől ſoguan valo kedues elő menetelemen és Iſtenemtől engettetet ſo ſerenczeimen, hogy holot ninczen mivel mergeket ellenem ki önteni, azzal karhoztatnak az mit dícziretemre kellene forditaniok. De ezek ſinten ugy iárnak, mint amaz kőz beſédbelí ötvős iart volt, kihez midőn egy darab aranyat vittenek volna mérte probálta, faragta, és noha ſemmit benne nem találna karhoztatáſra valot, mindazonáltal hogy az többinel iob meſter embernek látatnek lenni, roſnak kezde mondani az aranyat ezért hogy ſárga: igy az én írigſjm azt karhozátyak én bennem hogy tanultam, azt hogy ſok idegen Orſághokat, tengereket, varakat, varoſokat, templomokat, kutakat, folyo vizeket láttam, azt, hogy budoſaſimban ſok ſenvedéſim kőzőt

megh

meg tanultam Superbiam vitandani, conversationem autem vel solum vulgariũ non esse contemnendam. 4 Vit engem rea az ti Kegyelmeteknek hozzam meg mutatot és meg mutatando jo akarattya, és jo akarattyának bizonyos iele, kiről ha el feletkeznẽ valaha meltan Ingrati Hospitis nota karhoztatattnam. Ily illendő okok alat ki menendő kőnyveczkemet Tizteletes, Nemes és Bőczületes Vraim, kérlek hogy jo neven vegyétek, minden gonoß nyelvek ellen otalmazzatok, és engemet bé fogadot io akaratotoknak tündöklő ßőuetségében mind vegik meg tarczatok. Legyetek jo egéßéghben. Cassan 28 Febr. Az igaz vallàsnak világossághra valo jövetele utan ßaz és harmadik est. Idvezitőnknek penigh ßületése utan 1620.

Szepsi Czombor Marton,
mostan az Cassai Scholának igazgatoia.

EPI=

EPIGRAMMATA,

Ad huius libelli Autorem.

I.

SOkképen ßoktak régen az Poetak
Az arany gyapiat ßep énekléßekben
Colchis ßigetben helyet ők allatuan,
Hireßiteni,
Ily draga kénczért draga nyereßegért
Aeßonnak fia mene faradozua,
Tenger habok kőzt, le teve ßeleimet,
Altal evezvén.
Az arany gyapiat teis hogy el nyerheßd,
Hirt nevet s-ckes tudomant ßerezhes,
Nem ßanad Czombor tagaidnak ßulyos
Faradozaßit.
Láta iartodban téged Zelandia,
Europat láttád nemes helyeivel,
Galliat nézted, Frißiat megiartad,
Angliat érted.
Imo vißontag megadot hazadnak
Az kegyes Iſten, utaidot éppen
Irnod engette, legyen áldot érte
Mindenidőben.

Stephanus Velechi. Eccles.
Vng. Cassov. Miniſt.

ALI=

ALIVD.

Ad eundem Dominum Martinum Czombor Szepſinum in Rectoratu Caſſovien. ſuum ſucceſſorem.

TRans mare qui currunt cœlum mutare feruntur
Non animos. Recté, qui didicêre nihil.
Sed mores hominum varios vidiſſe, ſed vrbes
Perluſtraſſe, Cato cum & Vlyſſe, Iuuat.
Omnia ſed ſecum ſua ritu ferre Biantis,
Eſſe & Mundanum quolibet Orbe Iuuat.
Sed doctos vt Ariſtotelen, adyſſe viroſq;
Auſcultaſſe domum & quid retuliſſe, Iuvat.
Tullius hoc propter, Plato factus & ipſe
Viator,
Propter idem peregre tu quoq; CZOMBOR eras.
Quod Graïs Laertiades fuit, illud es Hunnis
His nos participans, Czombor amice, tuis.
Vive diu, patriamq; juva, quem iuvit, Vlyſſis
More; Mari, ac Terrâ, cernere multa procul.

Ioan. Bocatius R P
Caſſ: Conſularis.

ALIVD.

Quod Clariſſimo Dño Authori gratæ recordationis ergo apponebat.

DIctis, biſulcos vocibus, & malo
Tauros Iaſon gramine doctior,
Falſæq;, Volcanum ferentes
Conjugis auxilio Dracones
Cum vicit; eheu per mare ſaxa per
Currebat audax, mille pericula,
Non ſtridor, inſtantis Tyranni
Terruit indomitæq; mortis,
Tandem potitus vellere ſplendido,
Portus, penates, Iolciacos petit,
Virtute clareſcens ab ortu
Solis, ad Heſperium cubile.
Martine, doctus Palladis artibus,
Syrtes remotas, ſtagna ſonantia
Tentaſti, in hoſpites popellos
Pierios ſuperans labores.
Tandem ſalutans hoſpitium ſacrum
Victor Dearum, dat cytharis tibi
Ludens Apollo, quam corollam
Aoniæ plicuere Muſæ

Felix

Felix beatus ſis igitur precor,
Attinge ſaluus Neſtoreos dies
Mundiq; canam poſt ſenectam
Angelicam capias coronam.

Michael Aſalos de
Gőncz.

MAS.

Az én jo akaro Vramnak, ez kőnyvecskének Authoranak tiztesſégére.

VAlaki akaria éltet iol rendelni,
Bizonyos dologbã kel magat foglalni
Tanulni, vagy penig iárni, kelni, latni,
Avagy egyéb féle ſep dolgot kőuétni.
Kik kőzzűl te-és Czombor kővetted kettet
Az tanulaſt lataſt: probaluan ezkőzit,
Kivel ékiſited életednek napiait,
Szolgaluan ſokaknak mutatod haſznait:
Vallyons-Marton Vram ſokat farattalé?
Vgy van hogy farattal, s-annak haſznat tudde
Soknal ſolgalatod ladde nem kedveſe?
Es tanitaſodat ſokan utállyaké?
Oh adgyon az Iſten ſoknak oly ſerenczet,
Hogy mint te s-nem iobban viſellye bar élte
Mely

Mely ããtal éltenek laſſa bodog véget,
Nekedis ſent Iſten adgya édes lelket.
Li vezérellyen ás dolgodban taniczon
Ennelis még elesb s-gyorſab elmet adgyon,
Tőled el ſe vallyon ſőt veled maradgyon,
kinek io voltabol aldas read ſallyon.

Sigiſmundus Szabo de
Gőncz appoſuit.

ALIVD.

ÆMulus Aiacis, ſatus Axe, autore
Poetá, (Solo:
Marte, Sago rutilans inq; Salo inq;
Aſcræis vernat, caput inter Sydera
condens! (CVS!
Scylla, Charybdis ei tale tulere DE-
Fluctibus adverſis vitai tẽpora longa
Condidit (ah miſerè!) ſerre, patiq;
potis. (heros
Hoc Triviolaſſus Czombor, Laërtius
Alter, ovat radians, Vnna ſonora,
TIBI. (in Orbe,
Sollers Dulichius meruit Dux ſi quid
Dic meritum Czombor, qui legis
iſta, mage.

Ioh. Wolphius C. P.
Sch. Caſſ. Senior.

OCCASIO
Itineris.

GYERMEKSEGEMtől fogván kiválképpen való indulatimtul haytattam én az idegen helyeknek látaſára; de nivel hogy az mint amaz kőz bed tartya *peregrinatio absq; ære eſt ſui & temporis perditio*, az ſáras kelés pénz nélkül mind magának embernek 'mint penig az időnek veztegetée: semmiképpen kévánſágomnak léget, mint hogy *res erat angusta do-* nem tehettem, mindazonáltal alolmatoſſágom lévén réa czak igen vendeken koromban 1611. eſndőben, az bőczületes és nékem

A min-

Stephanus Harſany

mindenkoron io akaro Vrammal
kori Szepsi Scholai tanitoval,
ſtani Miskolczi Eccleſiának lelki
ſtoraval, Samſondi Mártoñal Erde
nek meg ſemléléſére menék, az ho
nan ki térven minden Scholakn
felette az Nagy Bányai Scholat(m
ben ackor az tudos és io erkölcz
kel tundöklő ſerfiu *Szepſi Iſtv*
déákſágnak igazgataſat tartya v
meg ſeretem, és bizonyos fauto
s'Commendatorim által bé menv
két egéz eſtendeig czak egy hól
hia ott laktam. De annak utá
baratimtul intetvén hogy az idő
folyáſat megh tekinteném, mely e
gem arra intene hogy érkezſegem
rint naprul napra kiſſeb és alſo g
dicsrul nagyobra vagyakozzam,
kik engedék és, elöſör Maramar
el járvan, ki jövek viſontag háza
féle, és kétſeges lévén jövendő ál
patom felől, egynéhány hétigh h
zamban commoralvan ſok ſęle
mé

ném vonyatatik vala, de főképpen idegen orſágokat hogy láthatnek ſi= ſem ſerént kivánom vala. Ackor ſem lőn ſemi mod az indulásban, ha= nem maradék meg az Gőnczi Scho= lában, az hól az tiſteletes ſerfiu *Békéſi András* alat eſtendőt nem ki= czin haſznommal töltek. Eſtendő el mulván tiſtelſęges vocatiom hiva= talom lőn az ott kőzzel való Telki Bányái, Schola Meſterſęgre, hól egynéhány forintot gyűtőgetven an= nak utánna 1616. eſtendőben, idő= nek penigh 22 eſtendeieben minden baratimnak és io akaroimnak, aka= ratyok ellen végezem azt hogy ama az hires néves Danczka városának Gymnaſiumaba tanuſágnak okáért mennék. Melyre Iſtenemtől ſęgitſę= get kérven, gyakor kőnyőrgéſim ál= tal már czak azt kivánom vala, hogy az indulásnak idejét megh mutatna. Menék hazamban, ot megh hallam hogy vólnának Lengyel Orſágban

ſólgalo Magyar haydu legenyek, kik ſinten Varſovára igyekeznének, el nézem az Ioannes Honterus Geographuſnak Lengyel Orſágh tablaiat, és belőle meg iſmerem hogy ſemmi kárommal ha ſinten egy kis kerűleſſel vólnais az az vt nékem Danczkara menőnek nem lenne, az minémű lenne penig az kerűles annak tædiumat ſublevalna az Lengyel és Maſur Varaſoknak kik kivályképpen az ſép Viſla folyo viznek partyara épitteznek, látogataſa. Hozzam minden órában el indulohoz jóve tárſui Liſzkai Bálint Déák kezét be advan hog mellettem álhatatos, igaz, hű, és mint idegenek kőzőt kivántatik, egymás ſeretőis léſſen. Es igy máſoknak itületek ſerént igen kéſőlletlenek de az mi aranzaſunk ſerént jól fel kéſőltek el indulánk Szépſiből 15 Maij az felől meg nevezet eſtendőben, ês fel menven Epperieſre az ſent Háromſágh napian lévő Sokadalomra, találtunk viſon-

viſontag két társokat az kik vélünk eggyűt ugyan azon utat nyomni kivánnyak vala. Ki mentűnk Epperieſből 29 Maij és háltunk Finthan. 30 Maij el érkeztűnk az nagy hirű Beczked hegye alá.

Beczked, Némellyek Beskednek, némellyek Besdednekis hijják ezt az hegyet, mely éſak felől Magyar Orſágtul Lengyel Orſágot el válaztya más hegyeckel egyetemben, az Déákok és Geographuſok kőzőnſęges nével Carpathuſnak nevezik mind azt az hegyet az ki Móldvatul fogva fel nyulvan az egéz Erdélyt és Magyar Orſágot Nap kelet és éſak felől kőrnyűl vęſi és Poſonnál, az mint hallom, megh ſűnik. Ez az hegy kűlőmb kűlőmb névezeteket vęſen magának az helyeknek mi vólta és allapattya ſerént, Nihól Gura hauaſa, nihól Fatra, nihól Besked &c. Az mi utunk, az mint mondam, Lengyel Orſágra által vólt az Beskéden,

az mely hegy sok Tolvayoknak barlangya sok jámboroknak penigh halalos határa. Nagy félelemmel mentünk által rayta 31 Maij, mindazonáltal egy bikfára nevemet ot fel metzettem, az alatta levő tulso faluban hogy bé mentönk, czak sinten ackor mentenek ki negyven Tolvayok belölc az mint az Asszonyállatok beszelgettek minékünk, és kenseritettenek hogy hova hamareb lehetne arrul az hatarrul el mennénk. Riczko vólt neve az Tolvayok Hadnagyanak. En ez hegynek teteien egy keveset nyugovan igy buczusztam el hazamtul:

Hungara terra uale uarijs exercita fatis
Szepsius ignotæ limina gentis adit.
Hungariæ proceres, matresq; patresq; valete
Szepsius externæ limina gentis adit.

Innen Istennek vezerlése által meg szabadulvan mentönk azon nap egynehány Oroz faluczkakban, kiknek lakasok hasonlo az Erdély Olahoknak lakasokhoz, kértekben vagyon szanto

földök, gyümölcz faiok, komloiok nagy mesze ki nyult faluiok, azok közöt vagyon egy kinek egy szép kis Templomocskaia az hegyen vagyon kin illyen versemet hattam:

Martin⁹ Csombor patrias cũ linqueret ædes
Tristis & ore gemens hic quoq; fecit iter.

Mint hogy immár ezek az Faluk Lengyel Országhoz tartoznak, méltonak ítélem lenni ez helyen az Olvasonak kedveiért hogy Lengyel Országot le iriam generaliter, és az után utamhoz kezgyek vissontagh, mert igy lésen az hogy az Olvaso megh értvén ez Országhnak dérék situsat, nagy könnyen oztán ebben veheti az le irando vtnak és Varasoknakis igyenesen való le irásat és meg mutatasat. De hogy ez én Lengyel és Mazur Országom, minden irásomnak kezdeti az ragalmazok ellen bizonyos Patronusi által magát otalmazhassa; nagy alazatosan, ez Nemes

mes és Király ſabad Varoſának két nevezetes fő eleinek.

AZ TEKINTETES ES NEMZETES:

Langh Ianos Vramnak,
moſtani fő Bironak és
Peregdi Iſtvan Vramnak,
moſtani fő Formundernek déáki
aiandekul offeralom.

Lengyel Orſágh.

AZ kit regenten Sarmatianak hittak, moſt azt mindenek Lengyel orſágnak nevezik. Ez az Orſágh dél felől az Magyar Orſághi Carpathus hegyet tartya hataranak lenni. Napkeletre feir Oroz Orſágot. Napnyugatra Sileſiat. Eſakra penig Litva és Pruz Orſágot Nagy és hatalmas Orſág, ugymint mely Litva orſágot

ſágot, Curoniat, Livoniat, Suécia-at, Pruz Orſágot réſz ſerént, és Caſſubiatis titulusaban helyhezteti Czimere egy Sas. Nevezetesb folyo vizei ezek: 1. az Viſtula az viſla az mely az Magyar Orſághi hegyekből eredetet vévén, az egéz Lengyel, Mazur, és Pruz Orſágon által menvén az nevezetes Danczka Varoſánal az Balthicum Tengerbe ſakad. Az 2. az Vartavize mely Cheſtakon felyűl tiz mély földön eredetet vévén *Crovolov* névű varoskanál, által megyen Cuiavian az nagy Lengyel Orſágon uy Vaſar névű tartományban amaz hires néves Cűſtrin névő Varoſnál az Oder folyo vizbe ſakad. Harmadik az Buk vize, az mely Litva Orſághbul ki jöven Mazur Orſágban Viſegradon felűl az vizlaban ſakad. Negyedik Pilcza, mely Crakon alól hét mély földön Pilcza névű varos mellet eredetet véſſen és az varos nevet meg tartya mint addigh

valameddig Varkan alól három méſ
földön az Vizlaban ſakad. Vadnak
ezen kivûl ſok folyo vizei kiknek
névek San, Viprecz, Poprad, Sola,
Goſtinya s'az többi. Minden ércz
Bányakbul Onon kivûl ſemmie nin-
czen ez Orſághnak. Soia mint fót,
s'mind penigh termeſet ſerént való
nagy bóven vagyon, melybôl az Ki-
rálynak eſtendönkent nagy jövede-
lem ſólgaltatik be. Buzábul, méz-
bôl, fábul, fenyô viazbul, ſabbul,
borſobul nagy bóſége vagyon. Bo-
ra ninczen ſohul, hanem az kit ide-
gen Orſágbul hoznak, ugymint Ma-
gyar Orſágbul, Auſtriabul, Hiſpa-
niabul, Franciabul. Vadnak erdei
vad ökrei, kiket Vroknakis ſoktak
hini, ſok Iuhai, Teheni. Kiválkép-
pen való varoſi ezek *Cracko* az hul
az egéſ Orſág kéncz tarto haza, az
Királyoknak temetô helyek vagyon.
Sondamiria, *Varſova* az hól az Király-
nak gyakortab lakaſa vagyon.

Gnez-

Gnezna ahul az ſent Stanislo el temet-
ve vagyon. *Cheſtako* az boczu járá-
ſért igen hires, *Pozna* az Varta vize
mellet nagy kereskedô hely. *Petricovia*
Orſágh Gyüleſe és Octaua hely.
Jaroßlau és *Lublin* az Sokadolomért
igen hireſek. Népe ez Orſágnak ma-
ga hányo, kevély, csiffrara vzô, hér-
telen haragu, buja, de mindazonál-
tal egymáskózót igen emberſéges,
ſegényeken könyörülô, vallaſanak
felette otalmazoia. Ruhazattya az
férfiaknak noha az elôt igen külóm-
bózót az Magyarok ruhazattyatul de
moſt immár igen keveſet kûlómbóz,
mint hogy mind az két ſél az Török
ruhaiaban kezd gyönyörködni. Az
aſſonyállatok fóképpen nemes ren-
den valok nagy fekete ſüvegeket vi-
ſelnek mayd ſinten mint az Danez-
kaiak. Kéſönteſek Galliai modra
gyakortab, egymáſt meg öleleſſel ſo-
kor lenni. Vallaſok fóképpen há-
rom; Papiſta, Reformata és Arria-

na. Az reformatuſok viſſontagh két réſſre oſſlatatnak, mert auagy ollyak kik Luther Martonnak az vallasban követői, auagy Caluſnus Ianoſnak, de ezek oly igen egymáſi értik, és az Papiſtaſagh ellen oly egy aranyu ſiavet uiſelnek, hogy ſoha ők egymás közőt, főképpen az Tanitok nem veſekednek, okat azt itiltem lenni, ez ſép eggyeſſęgnek hogy eggyik réſſ ſem véſſi bé az Concordia könyvét, az igaz Auguſtana Confeſsionak penig mind az két réſſ örömeſt, az mint hogy meltanis, alaia ir, és az Szent Irás után legh nagyob böczűletben azt tartya. Eddig az derék le iráſa Lengyel Orſágnak, megyek immár az utnak mellyen én el mentem rendire, és annak ki nyuláſa ſerént az Varoſokat, falukat és va akat mellyeken által mentem az bennek látot és történt dólgockal egyetemben az Oluaſonak ſeme eleiben vetem. Térek azért uiſſontag az Besked ala.

Lipni-

Lipnicza. Iriák Ulyſſes felől, hogy midón Troiabul hazaiaban Ithachaban meg tért vólna, kerülte az Syrene Tengeri Aſſonyállatok énekét, és viazzal fülőket bé dugta társainak, hogy gyönyörű énekeknek édeſſęgéuel őket megh ne czalhatnak. Mńs ez faluban az földi Sirenek közziben talalkoztunk vólt menni. Mert az ó Pünkőſdet tartvan az egéz falu népe egy házban gyült vólt fel, mely be hogy mńs bé mentünk, nagy ſok tiztatalan ſemely jelen letünket látvan hizelkedeſſel hozzánk iőt, énekleſſel vigaztalt, de mi ellenek az fáraſság miat alommal dugtuk bé fülеinket, és ecképpen ſabadultunk meg tőlők, kikről illyen verſeket irtam.

Syrenũ cant' ſapiens prudens quoq; Vlyſſes,
Ingenio vicit navita puppe ſedens.
Illevit cera ſociorum callidus aures,
Vt ſcripto quemvis Mantua Muſa docet.
Aſt ego nunc vinco curâ ſomnoq; ſepultus,
Feſſa jacent quoniã membrula noſtra viâ.

Saklu-

Sakluczin. Város, kiben egy társunk tőlünk el valvan vizza tére Magyar Orſághban. Ackor ez Városnak eggyik réſze igen megh éget vólt. Mi az vendég fogadoban látvan az legenyeknek idegen czelekedeteket, mellyeket az Aſſonynépek mellet ſznek vala, de főképpen egy Hohernek akaruan barátſágat tauoztatni, labunk belit megerősitenk és eledelt ſerezven ki menenk belőle. Mentünkben az ſdő igen esős vólt, kiért utunk ighen ſomoru, azért én ackor maganat igy vigaztaltam.

Ad animam ſuam.

Non triſtes edas gemit° anima ó mea ſemp̄er,
Nec luctus profer corde dolente graves.
Advertas Chriſtus dixit non falſifer ore:
Sollicitus nemo dicere mente velit:
Quis mihi ſuppeditat potū̄q; cib̄ū̄q; famel-
Veſtimenta mihi quisve daturus erit? (co;
Nopit enim paterille aſtrū̄ mēbra indigere il
Implebit quicquid voce rogāte inhiás. (lis

Tharnov. Epperieshez 18. mély főld az nagy Lublini Herczeg varoſa, ſép ugyan az ſituſa de minden epületi czak fabul vagyon, vagyon egéz ora benne, kivül az varos előt egy nagy Clauſtrum, tavul penig egy hegyen varais vagyon. Az méhſőr benne ighen hires. Hataran nem tudom miképpen találtak vólt egy darab aranyat, mely az Vrnak fűleben eſven, itilte hogy ott Arany Bányak vólnának, nagy költſeggel azért Bányaſokat ſerzet és ſertelen nagy hiában való munkat czelekedtetet, ugy annira hogy ha ember latya el czudálkozik rayta, de egy bapka érő haſnot ſem talált. En hiſem ſem ő maga ſem Conſiliariuſsi nem ólvaſtak vólt az Cardanus könyvet *de Notis inveniendorum Metallorum*, mert bizony ott az agyagos helyen nem kellet vólna aranyat keresni, hanem ha czak el tőttet. En az haſontalan arokban ez kiáltam; Hic-

Hicce metalurgus vertitur in figulum.

Mongyák hogy ez Varoſnak Templomaban egy híres neves Monumentum kő vagyon kinek maſa Lengyel Orßágban nem talaltatik.

Melcen. Ez varoskaban egy Magyar baratunkra találtunk, kinek néve Valentínus Pasdiczi, ugy itílem Galßecsi auagy Nagy Mihály fiu, emberſegel fogadot, és egy eſtve Lengyel borral iól tartot, kiről, midőn rut dólogra kenßeritene, illyen verſeket irtam:

Flos prati longo non durat tempore, noſti,
Vita brevis noſtra eſt floris amæna virens.
Vtrum (quæſo oſtende mihi dilecte Sodalis)
Pulchrius eſt flori? an ſtercore ſuma peti?
An vero Domini manibus palparier albis?
Sertaq; virginei pulchra ſubire Chori?
Dixiſti hoc: cũ ſit ſuper omnia turpe paciſci
Stercoris ingluie. Linque nefanda igitur.
Nec monitis delubra tuis Satanæq; triũphũ
Ingredi cogas Mens mea pura Deo.

Mens

Muſa, ſuas fauſtim qui vult conſcendere ad aras.
Impuræ fugiat perfida furta, cupit.

Baranov. Szép épületeckel oßlaß formára czináltatot Vár, kinek nagyob réße heazattyának batok, nap fénleskor alig nezhet ember rea. Csak kőzzel hozza egy rendben egy néhány vendég fogado hazak, de igen embertelen mind az gazda s'mind gazda aßßony benne, mert nagy ehſeginkor penzűnkre ſem adának ſemmit. Egymás kőzőt ſinczen hazaſſágbeli eggyeſegek az mint eßemben vettem, mivel hogy igen egyenetlenek az járomhoz. kárhoztaſſa ily verſem eleteket:

Vos malê contraxit Iuvenê cũ matre Cupido,
Et cecinit vobis credo Hymenea Bubo.
Abſuit ipſa Venus, Nymphæ latuere ſorores,
Convivio præſens ſolaq; Erinnis erat.

Az faluſában az Euangelicuſoknak ßép templomok vagyon ßéphars ſákal ekeſitett udvara az Scholának.

Pro-

Procrenicza. Varos mellyben az tárſinktul el váltunk, és elöſör ba vanyos templomban könyörgéſt tőttünk. Sokadalomnak ideien vóltunk benne, az hól mivel hogy az utat mi nem tuttuk, egy jámbor ember benünket egy Szendomiri baratnak commendala, az ki minket nem czak igazgatna Szendomirban, hanem jólis tartana és antiquitaſit megh mutogatna. De ez barat kiczin ideigh vélünk jöven, az utánnunk Sokadalombul ki jövő feir hazi ördögöket (erczed az menyeczkeket) eſſébe véve, tőlünk el marada azoknak kedvekért, meg mutatvan Szendomirt, mint regen az Santa ember Argirusnak az fekete vároſt. Mentünkben találtunk egy igen io forraſt, ki mellet le ülven hazamrul ily verſeket ſzerzettem.

Ad patriam Szepſi. (ditionis
Szep, pulchrum Hunniacâ linguâ eſt, SI cõ-
Syllaba: pulchra es ſed conditione gravi.
Si

Si tollas mores mediis de cœtibus illos
Qui vitijs fratres: Patria pulchra mea es.

Szendomiria. Sok Clauſtromokkal, kikben feir és fekete baratok laknak, ekes varos, vagyon ſép Collegiuma-is kiben Ieſuitak tanitnak. Ackor kezdet epülni, mert elég vólt az egéz város. Történet ſerént Vr napján vóltunk benne, az melyre mindenfelől ugy fel jöt vólt az buczu járáſert az nép, hogy az Varosban aligh tert mint egy Bethlemben Vrunk ſzületéſekor. Sok kérdezkedeſünk után menénk egy vendég fogadoban, az hól noha ſemmi joval de ſép ſóval tarta bennünket az vgn gazda, ki réghen az io hires neves Monachi nemzetſegnek, Magyar Orſágban lovas legénye vóli, kiről ſép emlekezetet tőt elöttünk, és kérdezkedet hogy ha megh fen vagyon familiaiok, kinek midőn megh beſéllettük vólna ez moſtani Monachi

chi Miklos és Monachi Sebeſtien V
rannak io állapattyokat, igen örven
dezet rayta. Az egéz Lengyel Or
ſágban tôb helyen ſôlôt nem láttam
itt elégh vagyon az Monoſtor kérté
ben.

Offarova. Nagyob réſz ſe
rént lakoſa mind Sido, ſombat na
pon vôltunk benne, minden nép
nagy czendeſſęghbe és Iſteni tiztelet
ben vôlt foglalatos.

Warka. Az Pilcza folyo vi
parton epitetet, itt egyebet ſaynal é
ſiralomnal nem hallottunk, mert az
egéz varos tôbôl ki éghet vôlt, mind
az vizigh alá, egyedûl czak egy ro
huſtatoczka az Papok hazaual egye
temben marat vôlt megh. Az tem
plomban minden Oltárok, minden
Harangok, minden balvanyok fôl
dig égtenek vôlt. Az mint felôle hal
lottuk igen nagy kalmarſágh tartya
ezt az vâroſt, mint hogy az vislaro
lis

ſis minden marhât rea fel hordhat
nak, innen viſſontagh mind buzat,
roſt, ſabot, mêzet, viazt, hammat,
fat, alá hordhatnak, igen nagy mod
gyok lehet az kereskedôknek
benne.

Mazur Orſágh.

NOHA [illegible]
biratatot, kûlôn Tôrvények
által igazgatatot; moſtan
mindazonáltal mind kirâlnak s'mind
Tôrvénnek annak ôrûl az melynek
Lengyel Orſágh. Enis azért kûlôn
Generalis deſcriptiojára gondot nem
viſelek, hanem rendel egy néhány
városit adom az Olvaſonak ſéme
leiben.

War

Warſova. Mazur Orſágnak Metropoliſſa, Lengyel Királynak nagy gyakorta kedves lako helye, ſep Varos az viſla parton. Vara nag és bő piaczu. Vagyon az Ieſuitak nak nagy Collegiomok benne mely lyet kőzőnſęges akaratbul az egéz Orſági Curia anagy Conventus epi tetet. Egy templomot epitenek mos ſtan benne kinek az egéſs Mazur Or ſágban máſa nem lésen. Mi ez Va rosban ſok házánkbeli fiakat talál tunk, az hól az én io akaro baratoma is Szepſi Nagy Iſtvan ackor vólt, ki egy napon minket jól tartván tiztes ſęgeſen Scutara commendala hogy acképpen keveſſeb kőltiſęgel Dáncz kara erkęznenk. Ot letűnkben nagy Orſág gyűleſe vólt, ahól az Lengyel Vraknak s'Nemeſeknek ſin népét meg láttuk. Czudálkoztam az Len gyel népnek ſok drága Selyem és poſtо ruhain, gyalog vitézeknek ma gas

gas és vaſtag termetin, ſok ſő lovak nak nyárgalaſin, Vraknak ſetalaſin, Nagy Aſſonyoknak czuda forma hintokban való járáſin. Kalmarok nak gazdagh aruin, baratoknak fa talpin, kurvaknak ſokſágan ſok ől dőkleieken, &c. Itt vólt ez gyűles ben amaz vitez Magyar, Nagy Bálas is (kinek halala az mint értettem tőr tent Garadnan) tizenkettőd magáual, kinek ſólgai ot letekben ſok Lengyel eket boczátották purgatoriumba. Szerenczére ſálaſunk vólt ſinten az Ratus mellet az melybe az Bordely házis vagyon Lizkai Pálnál. Eſtve midőn magunkat az ház elől mula nank, czudálkoztunk rayta mint ki altattanak mint vágdalkoztanak az Lengyel vitézek az kurvakért kikről igy irtam.

Quis fragor hic tantus? quid vult hoc turba tumultu?
Num Iovis ætherei fulmina mixta cadunt
Num

Nũ ſuccenſa dom⁹ Vulcano ſtridet? an ingẽ
Imbre tonat cælum: dĩj meliora precor.
O demẽs hominũ fex: diræ ó ſemina mortis
Quò ruitis pœnas carpere peſtiferas?
Mercaris veneremquę nil niſi fædavoluptas,
Pœna Dei, mentis ſacrilegæq; furor.
Hic trahit ille procul ſequitur meretricia ter
Pernicies, laqueos in ſua fata malos. (ga,

Zakruczin.

Lengyel Orßágbanis ezen néven vagyon egy Város Crackohoz czak nyolcz mély fŏld, kirŭl felyŭl emlekezetet tŏk, de ez meg haladta az máſikat mivel hogy nagy Ocsoſágáért igen híres ugy annira hogy az Lengyelek az kik Danczkara ala mennek igyekeznek azon hogy ot ki fogaſok leheſſen és ez haiokra kenyeret, huſt, és aßßuhalat ßerezzenek, mert oczobban ſohul megh nem talallyak. Más az hogy az ſok idegen népnek kedvekért kik arra alá járnak, az egéz Város ſok tiztatalan ßémellyeckel rakva, kik az vczakonis czak nem erővel

rŏk vonßak az embert Iſtentelen ezekedetekre; én erkŏlczet ez Varoſnak illyen iráſommal perſtringálta m:

Diva Ceres fortaſſe ſuas hic fixerat aras?
Hic cupĩt quondam Carnis amica coli?
Vt cerno nulla eſt pulchri hic penuria panis
Nulla cibi: piſcis deſideratus adeſt.
Carpio, perca, lup⁹, cũ anguillâ, Salpa, Silur⁹.
Et quoscunq; ſinu viſtula lenta tulit.
Agnoſco ſed nunc rectê dixiſſe Lyriſtam,
Quod Cererẽ & Bacchũ cãdida cypris amet:
Omnia dives habet Zakruczĩ, ergo ſecuta eſt
Et Cererem & Bacchũ florida Crura Ven⁹.
Hicq; domũ ſtatuit magnã, quâ libera Martis
Mille labris morſus oſcula mille ferat.
Vidi quærentẽ Venerem comitante Catervâ
Amplexus Martis, duri & amoris opes.
Et dixi ſocio: heu Vrbs eſt hæc tota Lupanar
Hinc procul abſceſsit cum pietate pudor.

Ez Varosban láttam legh elŏßŏr, miképen az czordábol haza jŏt dißnokat fereztették, fŭſŭlték és moſtak.

Ez Vároſt megh haladvan, mivel hogy az viz igen kiczin vŏlt, ki miat az hajok gyakorta akadóztanak,

mi maghunkat, noha mind ételünk mind italunk az hajon bőſęgeſſen fizetéſünk kivül megh vólt, megh vntuk, és belőle ki ßallottunk. Gyalogh menvén el hattuk Viſegradot Czermielßkot, és jőttünk Ploczkara.

Ploczko. Magyarul Palaczka. Erős Varu és ßép két Claſtromu Város, eggyikben barátok, máſikbã Apáczak láknak. Régen ezt az Várat az jo emlekezetű Bathori Iſtvan Lengyeleknek Királlya, mivel hogy az benne levő VR az Danczkai Varoſſal egyetemben az ő electioiára valaßtaſára, és annak vtánna hűſęgére nem akart haylani, ſok vêr ontáſſal vette vólt meg 1577 eßtend. Ennek határan nagy ehſęget ßenvettem mert kenyeret az hátra hagyot faluk-ban ſohul nem találhattam.

Ladiſlavia. Az mint epületiről tetzik felette reghi Varos, ßántalan

talan ſok buzas hazai vádnak, vagyon nagy Púſpőkſęgis benne melytűl fűgh in rebus Eccleſiaſticis az egéß kőzel lévő tartomany. *Vide plura apud Gerardum Mercatorem in Atlante minori.*

Nyeſſova. Templomockal és Claſtromockal fel ekeſitetet Város.

Az kapu előt ßép rendel nagy hoßßan vadnak â kértek mindenféle ßép virágockal de főképpen ßámtalan ſok hagymával tellyeſek, melyért mi az varoſt Gőrgőnek nevezték. Ennek az Városnak határan midőn egy arnyekba alunnank, el veße tőlünk egy társunk, melyre nem találtunk ſoha tőbßőr, rut magas fekete ſánta ember vólt, ighen nagy botot hordozot nala, kitűl, niha hogy tőrténet ßerént vtánnam találkozot marádni, bizony igen féltem.

Eddigh Lengyel és Mazur Orßágon valo âltal menetelemeek rővid le iráſa.

Pruz Orßágh.

NEMES, OKOS, ES VITEZLŐ
VRAIM:

Tatai Georgy
Szabo Georgy és
Pap Georgy Vram.

Hogy az én velem jol tőt Patronam az Tengher mellyeki Pruz Orßágh ez mi Orßaghunkban érdemlet tizteſſęget megh tarthaſſa, kegyelmetek gondviſeléſére ugy mint neki és nékem kegyes otalmazoimra bizom.

PRVZ Orßágot némelyek Boruſsianak *quaſi bovis ruſsia*, nevezik, mivel hogy az Aſtrologuſoknak értelmek ßerént Pruz Orßág az eßaki Boótes avagy ökör paßtor nevű czillag ala vagyon veteue, nêmellyek

mellyek hîjak Prutenianak. Kegen penigh nevezték Hulmigerianak, az mint moſtanis eggîk tartománya mely az Viſsla és Drebnicz folyo viz közőt vagyon hivatatik Culmigerianak. Ez Orßághnak az Munſterus deſcriptioja ßerént, *in deſcriptione Pruſſiæ*, oly gyűmőlcz termő főlde vagyon, oly bő vizei vadnak, oly gyönyőrű és bodog tartomany, hogy ha az Iupitert az eghből ala vetnek ſoha job főldre nem eshetnek Pruz Orßágnal. Sok fele vadaknak Annya, vagyon ſok erdei ökör benne, Iavorok, vad ßamárok, vad lovak, kiket ſoha ember meg nem ßeledithet, hanem huſokat az benne lakozok kedves étel gyanant tartyak. Népe ßép feir és jo kedvű, nagy étélű, gazdag és nyughatátlan. Az egéz Orßághnak tizen egy tartománya vagyon, ugy mint: *Sudavia, Nathangia, Nadrovia, Schalavonia, Barthonia, Galindia, Varmia, Pogeſamia, Pomeſania, Culmiria*

& Miclonia. Pomerella nem tartozik hozza, mert csak aron vôt tartomanj Vagyon tizenegy nevezetes folyo vizeis. Az Viſtula, mely az Magyar Orſághi hegyekbûl eredetet vévén itt megyen be az Balthicum Tengerben, Maſodik folyo viz az Nagad, Elbingh, Paſſarege, Alla, Prigel, Aſſa, Drebnicz, Liche, Lava, Veſſera. Nap keletre valo határa ez Orſághnak vagyon Litva Orſágnak Auguſtoua nevû Varoſanal. Nap nyugatra penig Cujavia, Pomerella és Caſſubia. Délre Mazur Orſág, Eſzakra az nagy Balthicum tenger, Curland Orſágal eggyût. Vagyon egy Promontoriuma kit az Geographuſok Venedicumnak neveznek csak közel Danczkához. Két Sinuſſa avagy tengeri morotuâia, ſzakadekja: *Elbingenſis*, ebben ſzedik mikor az Boreas fu és az mellette valo tengerben Nap nyugati ſzélnek fuvaſakor az Electrõ követ. *Curonenſis* az máſik. Helyhez

heztetet ez Orſágh *in gradu longitud:* 54. 55. mind az ôtvenedik minutaig az 56 graduſra. *In gradu autem latitud:* 44. 45. 46. 47. 48. 49. Szantalan az terméſet ſzerént vaio to benne, ugy annyira hogy ſâmlállyak 2037 felet, az mellyek közûl legh kiſſebnekis nagyſága vagyon negy hóld földni az mint ſoktunk ſollani. Vagyon egy Academiâia, *Regiomonti*, Király hegyen, az hól amaz Német Poeta az *Georgius Sabinus* régen tanitot, ki ideiében mégh czak Gymnaſium vôlt, de ô nyerte megh az Papátul és *Carolus Quintus* Romai Csaſzártul *Petrus Bembus* Cardinal âltal, az Academia privilegiumat, az mint megh tetzik *Bembusrak* és *Sabinusnak* egymáshoz irt levelekbûl. Hoſſaſága ez Orſâgnak Toronyátul fogva Mummel varaſigh 48 mélyföld. Széleſſége penigh az Soos totul fogva Litva Orſághigh 34, az mint az fekete barátoknak ſamlaláſa tártya,

kik nagy gyakorta kóldulvan által járták. Czimere két Corona. Iria *Frater Petrus de Duſenburg in ſuo libro Cronicali.* Ez Orſághban az Pruſsia Királynak (kinek nevéről neveztetik az egéſs Orſagh) bé jövetele vtan egy nihány eſztendőckel, mint hogy az Aſſonyállatóknak uſuſa kőz vala, uğ meg ſaporodot vólt â nép bene, hoğ mâr el nē élhetnek vala hanē kēſeritetik vala, egik Város âmáſikra fel tamadni, és nag vér ontáſokat teńi hatarért és ſántoſőldert. Ezt látvan az ferfiak és az Orſágnak Vrai ólés alat megh paránczolak az Babáknak hogy az gyermek ſüléskor valamely közülők leant ſülne, mindgyart megölnek. Mellyet midőn az Bábak meg nem czelekettenek vólna, ő magok az férfiak, ki ki feleſégének Czeczit fel metzette, hogy gyermeket ne nevelhetnének. Ezen megh háragu van és az faydalomnak miatta kéſzeritetuén az Aſſonyállatok gon

Nagy Credo Fel Ehéz,

dolkodni kezdének mint ez dolgot tűlők el tavoztathátnak. Vala azért kőzőttők egy Varaslo Propheta aſſony, kit minden rendbelick ighen megh bőczűltenek, tanáczot kérdének ettűl, miképpen magokat Vroknak kegyetlenſęghek ellen otálmazhátnak? Keſerűle az Aſſony tőb aſſonybarátinak terhes ſorſokat, hamar megyen az Vrakhoz, és nékiek hádgya, hogy az kereztyénſęgre fegyver-nélkűl kiczintűl foghua nagigh mennyenek, mert ezt paranczollyak, ugy mond, az Iſtenek. Ezek hivén az Aſſonynak, el menének, és kezdek ſőrnyen rablani az kereztyénſęget, de ez eſzében vévén az népnek fegyvertelen voltat, ellene allá, és nagyob réſzét főkeppen â bolond iffiu népnek és gyermekeknek ez főldről el tőrle. Azonkőzben penigh az ellenſęgh kőzel valo Orſágokban halvan, hogy czak az Aſſonyallatok és Léányok volnának hon, rea me-

gyen, és mindeneket rabſágra viſen, Annakutánna el kezdének ez Orſágban térni.

Matthias Mechoniénſis in ſua Polonica Chronica lib. 2. cap. 8. ez Orſágh felől azt iria: Bythiniának volt régen egy Királlya, neve Pruſsia, ſok kéréſével az Chartagobeli Hannibal vette vólt rea, hogy az Romaiak ellen (mint hogy Hañibal Romának mindenkori ellenſége vólt) hádát inditana, engede kéréſének, de az ſerencse Pruſsiának nem ſólgála, mert háda felette igen meg veretteték, el annijra hogy kénſeritteték Bythiniat el hadni. és ebben az Orſágban, kit ackor Vlmigeriának neveztek jóni, hoñan az Királynak nevérőlPruſsiának hivátatik ez mai napiglan. Megh ülvén az Pruzok ez Orſágot épitének egy Városſt, kit az ő ellenſégeknek nevérőlRomának nevezének. Ebben azVárosban az ő pogány ſokáſok ſerént helyheztettek az ő bálvány

ványIſteneket, kiknek gondviſeléſére rendeltek egy Papot, neve Crue vólt. Abbã azidőben az Pruſsiáknak,kinek kinek annij feleſęgek vólt az menijt el tarthátanak. AzVaros mellet plantáltanak egy magos Cserfat, az mellyet, ſűrűſęge miat ſem eſső ſem ho meg nem hathat vala. Az fának üreſſęghében az ő balványoknak képében lakozik vala az ördög, mely fa ſem télben ſem nyárban levelét el nem hullatta. Mellette rendel helyheztetve vóltanak az Crue fő pápnak Camorai, kiket nagy ſépen ſőt keſkenőckel és abroſzockal nyoltz ſingni magaſſághra környős környyűl vettenek vólt be, mellyeken belől az Crue fő Papon kivűl ſenkinek nem vala ſabad bé menni. Ez az Czerfa három réſsbe oſlatot vólt ő tűlők. Az elsső réſsében vólt à Percuno nevő Iſtennek helye,ennek rendelteret aldozat mindenkoron éghő tűz, mely hogy ha à Papoknak gõdvi-

viſeletlenſęgek miat el alut, mindenik az ördögtűl meg ôletetet. Maſodik rêßében vôlt az Paterimpo nevű Iſten, éz oly aldozatot kivánt, hogy az ő képében az nep egy mellette kôzel lako kigyot tártaná naponként ezledellel. Harmadik rêßében az Patello nevű Iſten; ez aldozatot nem kivant, hanem az népet kénßeritette arra, hogy egy megh hôlt embernek kaponyáiat, az mely ő mellette tártatik vala, imádana. Ezek kivűl vôltanak tôb Iſtenekis kiket ôk apro Iſteneknek neveztenek, az kik nem magokra az emberekre, hanem csak az nyayra és barmokra viſeltenek gondot. Illyen vôlt az Wurshayto az ő értelmek ßerént az teheneknek, drßnoknak, juhoknak Iſtene. Illyen vôlt az Svaybratho, az Iudaknak, tyukoknak, retzeknek, galamboknak Iſtene. Illyen vôlt az Gurrho, az ki minden egyéb allatoknak Iſtene vala. Ez telßen vala áldáſt az ételben

telben és az italban. Az mely nép penigh az Pruſsia nevű Király előt ez Orßághban lakot, mégh ennelis iſsonyub valláſu vôlt, mivel hogy az Menydôrgéſt, az napot, az hôldot, kigyokat, békákat, és minden egyéb teremptet állatokat itéltek Iſteneknek lenni. Parazt nemzet vôlt, déáktalan, italok viz, meh ſer és lotey. Ily nagy vakſágokban az teremptő Iſten kônyôrûle à Pruſsokon és ßent igeiének vilagoſſághat nekik megh jelente *Anno Rédemptionis noſtræ* 1220. Sok ßép váraſi vadnak ez Orßágnak, kik kôzzûl nevezetesbek ezek: *Toronya, Culma, Danczka, Elbinga, Braunsberga, Királyhegye, Helsberg, Mariahegye, Mümmel, Tappia, Fridlant, Allerburg, Graudentz, Leumburg*, s' az tôbbi. Kiknek folyaſok utámban ekképpen vôltanak.

Toronya. Deakul Thorunium avagy Thorunia. Pruz Orßágnak Mazur Orßagh felôl valo első va-

varoſa, ßép modgyával az Viſtula vizének pártyan epitetet az mint fő tudos emberektűl véghére mentem 1235 eßtendőben. Belől ßép épűletteckel és ßép tiszta vizáival ighen hires. Az piatz kőzepin magas epűlettel fel ßereztetvén ál az Tanáczhaz Ez Város két réßbe oßlatik. Az eggyiket hijak O az máſikat Vy varoſnak. Hires Scholáia vagyon, mely az Szepeſi és Erdely fiaknak mint egy Academiáia és eleb ßerző patronáia. Mert valakik innen oda mennek Pruz Orßagh fęle, mint hogy ez Városſt eleb erik, és az deáki rendhez az Varosbelieknek jo akarátty okat (mellyért Iſtennek áldáſa bizony ſathatoképpen rayta vagyon) halſyak, megh ßoktak benne maradni. Ebben tanitot amaz hires neves Regiusis, kinek bőlczen irt kőnyvei kezűnkben forognak, mert midőn őket az Styriai Græci Collegiumbol az Papiſtak ki űztek vólna, itt talált volt

vólt helyet, és moſtanis nagy czendeſſęgben teſte it nyughßik az kűlső temetőben minden Epitaphiumnelkűl. Moſtan penigh nagy haßonnal tanit benne az Gőrőgh, Deak, Sido, Chaldea, Siria, Német és Lengyel nyelvnek háßnos profeſſora ott valo Freitaghius Adam. Az Scholának fő profeſſori *Helveticæ Confeſsionis*, de az Várős népe Helveticæ & Saxonicæ ac Pontificiæ. Az két reformata vallás oly igen egymaſt erti, hogy ember egymas kőzőt valo nyaiaſſágokban, beßélgetéſekben, ki mellyik valláſon legyen, megh nem iſmerheti, ők az hitnek dolga felől egymáſſal nem vétekednek, eggyik az máſiknak ßemére nem hánnya, ugy annyira hogy czak azon veßi ember ceßében, ki miczoda valláſon legyen, hogy naponként bizonyós orában ki ebben ki amaz templomban megyen bé. Az Papiſtáknak két Claſtroma vagyon, egyik kivűl az Viſ-

la

là parton Apaczake, máſik belől az Domini Canes barátoke, epítetet 1263 eſtendőben. Vagyon ßép Ieſuitácũ Collegium ki ellen â Gymnaſiumbeli profeſſoroknak mindenkori haboruſágok, egymás ellen valo irogatáſok, diſputaláſok vagyon. Bibliotheca nevezetes az Scholában mely ßép ſphæráckal, réghi paterekkel rakva. Kerítéſe az Varosnak ighen kiczin és vekony czak ſambor ellenſęgtűl valo. Az ſent János templomában amaz nagy hirű Nicolaus Coopernicus Aſtrologusnak Epitaphiuma képével egyűt igy vagyon:

Non parem Paulo gratiam requiro,
Veniam Petri neq; poſco, ſed quam
In crucis ligno dederas latroni
Sedulus oro.

Ez alat illyen iras:

Nicolao Coopernico Thorunienſi, abſolutæ ſubtilitatis Mathematico, ne tanti viri apud exteros celeberrimi, in ſua patria interiret memoria, hoc monumentum poſitum. Mortuus Warmiæ 1543. Aetat. 73.

Culma. 1251 eſt. epítetet Város. Régenten nagy vólt méltoſága, mert itt vólt az Emporium, az az, az adásnak vevésnek helye, nem Danczkában, de annak viánna Danczka őrőghbűleſt vévén megh fozta ez Városſt az ő méltoſaghátul. Megh tetzik penigh réghi tiztęſſęge abbulis, mert moſtanis az egéz Pruz Orßagh ſure Culmenſi, az az, Culmánakirot tórvenyével él. Ennek az határan ackori társom, kinek nevet el titkolom, ſirálmas beßéddel azt kiáltya vala, hogy immar az nagęhſęgnek miátta az hara az haſához ragadot vólna. En vigáztalom vala egy Poetának mondaſával ecképen: Non ſi malè nunc & olim ſic erit: de ő másbul ezt hozza elő, Venter cæret auribus. Biztáttam annakutáña az Varosnak kőzzel létével, hogy

czak

czak addigh ßenvedne, ott jol lak-
nank de ottis az reménſęgh meg csa-
la, mert egy pokol gyomru lengyel
atta vala társul hozzank magat, az
ki bé menvén az varosban ött gara-
ſunkon huſt vőn, és midőn mégh
czak megh azot vólna fel adata, mi
nem ſokvan az főtelen hushoz nem
ehetenk benne, ő bizony fel czapa
mint tot ember az kásat.

Graudensz. 1299 eſt,
fundamentoma tetetet egy ßép kis
ßigetben. Nap nyugatra az Vizla
nagy folyo viz, délre, nap keletre és
eßakra az Oſſanak két ßarva zarja bé
mely nem meßße az Vizlâban ßakad.
Régen ßép erős vára vólt és moſtan-
is fen vagyon, de ellenſęghe nem le-
vén Pruz Orßághnak romlaſra ju-
tot ügye. Itt találtunk vólt három
Bécz Orßághi Vrfiakra, kik Dancz-
kából Indiára evezének, nékem pe-
nigh minden költſęgnélkül, ha vélek
el mentem volna minden budoſáſok

ban elégſęgés éledelt és ruházatot is-
gértek. Czuda ember őléſnek mod-
gya vagyon ez helyben, az bűnős
embert Sido modra egy kereztre fel
kőtőzik alátta ſok ganeit gyuytonak
fel, az hoher vízzel öntőzi, hógy tób
ideigh kinlodgyék, és igy ſockára az
füſt őli megh az embert. Az kinek
feiet veßik az akaßto fa mellet magat
el temetik, feiet penigh karora ßegez-
zik fel.

Neuburg. Felette kiés h es-
lyen epitetet egy nagy halmon nem
külömben mint Telki Bánya, az vá-
ros alat nagy méllyen foly az Vizla,
kiből minden fęle halakat de főkép-
pen Angolnakat és Potykakat, nagy
bőſęgeſen hordnak fel, olczón megh
veheti ember. Io ſerek vagyon, mel-
re hogy job modgyok leheſſen az E-
ßaki kapu fele ßámtalan ſok komlos
kerteket ßőlő gyanánt tartnak. La-
kos népe Lengyel felette baratſágos
és emberſęghes az jővevenyeckhez.

Szép temploma és organáia, az Jeſuitaknak penigh ſinten az piatz közepin tanáczhaz formára epitetet Collegiumok vagyon.

Gugel. Egy kis Oppidum, mely nem érdemlene hogy kónyvemben bé irnam, de hogy megh mutáſſam mely nehezen adgyak az ſegény budóſoknak, az ideghen Orſágoknak latáſát, és mely gyakorta valo ſenvedéſekben forghot budóſáſomban nyavalyas feiem, az olvaſónak ez helytis tuttára adom. Ez varoſkában jutottunk igen jo reggel, azért az idónek állapattyához képeſt bémenénk egy vendég fogadóban az égetet borra, kivel valamenńre magunkat az uti járásban erősitenénk. Vólt penigh vélünk egy uti társunk, kiről fellyeb-is emlekezem, az ki az fövetlen huſt Culmában kezünk közül ki ótte vala, felette rongyos állapatu ſegény Poznanń gyalog poſta, ez hitvan ember látuan az Gazdának

nak ſép leányat, ki az éghetet bort arullya vala, kezde oly dologhra ingerleni, kit én mégh moſtis megh mondani nem merek (érti az kinek nem dinnye bél az agya veleie) nagy bőſęgel adgya vala az polturat és garaſt kezében, kit mi nezelven az tarſommal rayta igen el czudálkozank, nem értuén miben állyon az dolog, mi azt gondoltuk, hogy megh akar bennünket itatni, hogy az utban valami modon meg trefállyon. Az leány kezében vévén az pénzt bé megyen az Annyához (én hiſem tanácsot kérdeni) hállyuk hogy nagy ſok Szlogyet Diablat kezd kiáltani, haragoſan jó reank, az pénzt az mi poſtánknak ſemekőziben vete, oly ſebes haytáſſál hogy az pitvárban mind el ſélede, kit mikor ſedne az ember, ragada egy fat az leány, kezde verni erőſſen, ki indula az vendégh fogadóbul, mi vtanna mint vti társunk vtan, követtyük ótet, az leány mint

harminkat kővet nagy kialtáſſal, kő-
vel, fával, földel, az mint eri hagi-
gállya az poſtat, mi mellette nem fai-
dálmat, de bizonyára ſenvedgyük
nagy gyalázatiyat, mert Vaſárnap
reggel lévén az egéſs varos népe az
kialtáſra ki futot ez dolognak czu-
daiára. Nem tudom talam az leány
kurva lévén ſamboritani akárta ma-
gat, bizony addigh meg nem ſünek
valameddigh hagigaláſſal és ſidal-
mazáſſal az kapun ki nem kiſire. Et
az poſtarul ily verſeket ſerzettem:

Turpis, inops cũ ſis Veneris cur plia poſcis
Virginis innuptæ ſollicitasq; thorum?
An neſcis Venº alma altæ ſub montibº Idæ
Iudicio Paridis munera flava tulit?
Aurea iam Venº eſt? odit Dea dura miſellos
Si nihil attuleris limina fruſtra ſubis.
Dives amare poteſt. donatq; pecunia formã
Dives amare poteſt nam dare multa poteſt
Incedit molli cernis Dea Cypria veſte,
Et molles optat luxurianda thoros.
Tu canæ ſubductus ovis p membra remiſſa
Pellibus hirſutus ceu Poliphemus ades.

Lan

Langenau. Falu az barátoknak egy Claſtroma benne, à mely az Magyar nemzetet Pruz Orſágban igen megh hireſitette. Mert midőn Danczka varoſa Bathori Iſtvánnak keze ala magat nem akária vala adni itt ez helyen az Nemzetes Bornemiſſa Ianos az Varosbelieckel megh vit vala. Nem itélem, hogy kedvetlen vólna az Hiſtoria, azért minden alkolmatoſſagával mindẽ circumſtantiáiával megh irom, főképpen hogy azok közzül kik ot vóltanak az hádban, mégh moſtanis ſokan élnek orſágunkban és külömb külömb okaſt beſzéllik annak az Danczkai zendüléſnek. Anno 1577 midőn az egéſs Lengyel Orſághi birodalom *in interregnio* Királynélkül vólna, kezdenek az Lengyelek az valaſtas feiől gondolkodni, de midőn más más értelmekre ſakadoznának, ugy hogy némellyek Királlya valáſztának ackori Maximiliant, némellyek penigh

az

az Saxoniai Hertzeghet, némellyek Bathori Iſtvant az Erdelyi Feiedelmet, az Danczkáiak kőtek magokat Maximilianhoz, mely valaſztásban valo kűlőmbſęgeket midőn Bathori Iſtvan gyorſaſaghával megh előzte vőlna, az Danczkáiak kik Maximilian partyára vőltanak, látuan, hogy reménſęgekben megh czalatáttanak, mindazonáltal hátra nem allanak el ſant akarátyokbul. Midőn azért Bathori kivánna tűlők, ugy mint az Lengyel Coronához halgatoktul, hogy magokat az Orßagh Decretomának continentiáia ſerént eskűvéſſel ő hozza ugy mint Királyokhoz kőteleznek. Ném akáranak engedni ez kivanſágnak. Látuan ez dólgot Bathori koronázattya vtan ötődik hólnapban mene ala Mariæburgba, mely varos Danczkához czak hat melyföldőn vagyon. Kőveti által onnan baratſágóſſan inte és tőrvény re citálá őket, kik véle ſemmit nem gon-

gondolvan nem comparáltak, hanem az mint bizonyos emberektűl hallottam két agharakat kűldőttenek az Királynak gyalazattyára, és városokat az Király ellen kezdettek erősíteni Grebin varával eggyűt. Ily czelekedeteken az Király megharaguek és mindeneknek előtte Grebin várat megſálla és meg véve 6 Cal. Octob. Az kőzel valo falukat, majórokat, mellyek az kincz tarto házhoz tartoznak dulata, égette, rablátta. Az varosbelick ellenbe ki jővén az Ladiſlai Pűſpőknek joßaghában nagy kárt tőttenek, kőzel lévő Apaczáknak Claſtromat meg dultak, az Oliva hires neves Claſtromotis az melyben az Pomeraniai Fejedelmeknek temető helyek vagyon, hogy az jővő ellenſéghnek otálma ne lenne, megh égették, az barátokat kit megőlték, kit megh verték, kit tőmlőtzben veteték. Ez megh lévén az Királyhoz Conſtantinus Ferbert és Ro-

ſembergái Georgyót követſéghúl el
küldék békeſég ſerzéſnek okáért. De
az Kiraly, noha kéſ vólt az békeſég-
re, ighen nagy és ſulyos conditiokat
vete eleikben, kiket, mivel hogy nem
rendeltem ez kis iráſomban Hiſtória-
at hogy derekaſon iriak, én ki ha-
gyok, elégh az hogy ollyak vóltak,
kik az Danczkáiakat arra vittek, hog
ſockal gyalazatosban irianak az Ki-
rályra. Mozdita azért hadat Bathoe-
ri, Bornemiſſa Capitan lévén, Dira-
ſau nevű városhoz. Az Danczká-
iak, kimek által meg látuan az nép-
nek kevés vóltat, draga ſelyem ru-
hákban, nyakokat arany lantzokal
terheluén 16 Calend. Maias. ki jövé-
nek. Bornemiſſa helyet valaztuan
az harcznak, hatuan Tatart ala bo-
czáta az Viſla folyo mentében hogy
az haiokon jövő ellenſéghet tartoz-
tatnak, kőnyű öltözetben huſz Ma-
gyart az ellenſégh meg kimeleſére
küldé. Az városbelick ſerege biz

ſ

ſokaſagában igen hirtelenkedik va-
la, kiket az ő magok Capitánya Co-
lenſis lanos mondgyak hogy igy ſo-
litot vólt megh: *Lente feſtinandum*
quia Vngari ad pugnam, quàm ad fugam
paratiores ſunt. Bornemiſſa nem
tud mit tenni látuya ſeregének kiczin
vóltat, az ſükſégh néki tanáczot ad,
ime egy hidon által menuén ſeregét
ſoros helyben állattya, az hidat hog
az ellenſégh hátul rea ne jőheſſen el
rontya, az haydu hadnagyoknak
az hártznak ideién ecképpen ſol:
Vitézek ſemmit ne félyetek, erőſſen
vijatok, lattyátok kickel vagyon dol-
gyetek, hiſſem nem Törökőckel, an-
nakokaért magatok egymáſnak bű-
net megh boczatuan kérlek Iſtenben
hidgyetek, az tiztеſséget az haláinal
nagyobnak alíczátok, az ellenſégtűl
ne félyetek, hanem batorſággal rea
mennyetek, bizvan hogy az Vr Iſten
őket ugy mint Királyokhoz hiteltle-
neket ezentűl kezetekben adgya. E-

zek meghlévén kétezer Magyarés
hét ſaz Lengyel hallatlanképpen tiz
zenkét ezer valogatot, és megh nyue
got Némettel ſemben mene, egéſz o
oraigh vivan az Német ſeregh meg
futamek, nemellyek az Pomeraniai
és Caſſubiai erdőre ſaláttanak, né
mellyek fegyuereket el hányuan mi
dőn maghokat uſáſok altal akárnak
megh tártani, az vizben hóltanak.
Ezer rabſághra vitetet, négy ezer, az
mint Ioannes Laſcius iria, és ött ſáz
az hárczon veſet. ött zázlot nyertek
nek az Magyarok, kinek eggiken a
rannyal ez vólt fel irva: *Aurea liberta*
Hatt agyut, ezen felet, hárminrz ta
ratzkot, negyven ſekeret. Veſtek az
király hadából csak ötuen nyoltzan
megh ſebeſettek 130. Ez vtan Ba
thori az városnal az Püſpők hegyen
taborat járttata, az honnan egy ne
hany nap az várost ſőrnyen lőtete
Sok veſedelmek utan az Saxoniai
Hertzegnek közben jaraſa által, ilſen

Emberele voltomak i
az magyarok

conditiok alat békeſéghre mene az
dologh: 1 Az Dantzkáiak oly kő
nyörges által az minemű ő nnön ma
ga az Kiraly nekik eleikben ir, bo
czánatot kérienek. 2 Ketzer valo
ſaz ezer aranyat fizeſſenek. 3 Az
Oliva Claſtromot kit ők megh éget
ték vólt huz ezer forintal ſeghitſék
meg. Ezek meg léuén tartozzek az
Kiraly tőrvényeket ésprivilegiumo
kat meg confirmálni, és kit kit valla
ſában meg tártani. Ily dologh tőtte
hireſſe ez kis Langenau nevű falut.

DANCZKA varoſának ſituſa
vagyon ſub grad: long. 54. m. 22. 33
ſub grad. vero laritud. 44. m. 50. Ez
város eleitől fogva nem annyra ſép
ſégével mint hirtelen valo epületivel
és gazdagſaghával ſerzet magának
idegen Orſágokban hirt nevet. Pruz
Orſághnak nem czak Metropoliſſa,
hanem legh főbbik Emporiuma, az
az, az tengertől be hordot marhák
nak vévéſének adaſának helye. En

mondom ez egés Orßágnak Aßszonyának. Mongyak hogy neuezteteti vólt az Táneztul. Az mely mikoron elősőr 1282 eßt. más helyen alab az Viśla mellet epitetet vólna, eztadaképpen az mint Caſpar Schúttius az Danczkáiak fő Hiſtoricuſok mögya, hozatot vólt ez helyre. Igy ir felőle mindgyart pag. 6 lib. Cron. Nem meßße az helytől az hól most az ô város vagyon, ręghen egy falu vólt, kit ők Vichnek hittanak, az melyben czak ßintę halášok és korcsmárosok laktak, mivel hogy az tengerre menő emberek, kik az Culmai Emporiumbol ki tértek, ott ßoktak vólt ßelet várni. Szokáſok ßerēt ez falubeliek innep napokon az falun kivůl tűzeket ßoktak volt rakni, melyeket ők örőm tűzének nevezték, mellettek ittak, őttek, jatzodtak kis czintől foguan nagigh, mégh az idegenekis tantzoltak, és az ki legh nagyob trefat vagy bolondſágot űzhet legh nagyóbnak azt kiáltottak. Effele bolond jatekokbul ſok haboruſág támadot, lopás, ember öldökles paraznaſág &c: az mely ektelen dólgokat hogy az falunak Vra, kinek neve vala Hagel, el tavoztathatna, kegyetlenůl tártya vala őket, ruhâiokat, pénzeket, barmokat, tűlők gonoß czelekedetekért el ßokta volt venni, lakáſa volt az Minden lelkek Templomának felette valo hegyen, mely hogy mind ez mai napig megtártya añak az Vrnak neuezetit mert még moſtanis Hagelsbergnek hiuáttatik. Ez Vrnak tartoznak vala az Vichbeliek eßtendőnként minden ő barmoknak, haloknak és madaroknak felét adni. Szenuedhetetlen vala az jobbagyſághnak terhe naponként, mert őket nem czak az mezei munkára, hanem uduarábanis minden tiztátalan dolghokra kénßeriti vala, ſőt az mi nagyob az jobbagyoknak feleſéghéuel és leanyockal

akarátya ſerént él vala. Ez Tyrannuſnak kegyetlenſégén az ſobbágok megindulának, és mind magának s'mind háza népének megh rontaſára, tanáczot tártanak, Volt az faluſbélieknek eſtendőben egy bizonyos napiok, kin midőn az ő Iſteneknek tiszteleteket, őrömőket, tántzokat ſokáſok ſerént el végezték, az egéſz falu népei egy más kezét foguan az Hegelnek tiszteſſégheiért az hegyre kéntſeritették fel menni, es az Caſtely előt tántzot járni, az mely tántzért tartozot az Vr őket bé hini, és egy hordo ſert ajandekozni. Illyen alkolmatoſſag alat itélék az jobbágok hogy az Hagelt aző Vrokat megh ölhetnek. Az innep nap annakokáért elő jőuén mindnyáian az hegyre fel menének, az Caſtely előt tantzólnak, kiknek az Hagel nagy jo kedvéből két hordo ſert ada. Czudálkoznak vala az jobbágyok ezen, miért hogy az ſokas ſerént czak egy

gyel tartoznek s'kettőt adna, kiknek ő ezt monda: Haſznomra cſelekeſzem ezt, mert ez ſertül ti meg réſzegeduén ezentül nagy haboruſághot ſzerzetek egy más kőzőt, és énnékem modom leſzen ti kőzzületek bőnőkért ſokakat minden marháioktul megfoſztani. Bé boczatatának azért az Caſtelſban az tántzra, kik mikor vigan mulatnanak, Hagel penigh nézéſében győnyőrkődnek, íme némellyek az ifiak kőzzül, kiknek fegyuerek ruháiok alat reytue vala, rea rohanának, és mind őtet s'mind penig háza népét egy Precta nevű leánya kivül megh ólék, kit annak itélének hogy adgyanak házas tarſul az ki legh előſőr oly tanáczot adot vala az jobbágyoknak. Mondgyak penig hogminek előtte az Hagel meg holt volna mind ezt kiáltotta:

Ach Tantz Tantz/ warumb haſtu mich verrathen. Az honnan az vároſnak neuezeti Tantzwich lőt. Alkol-

kolmatoſſághat azért ez helynek lá-
uan az réghi kis falut el rontottak,
és ezen az helyen az mellyen moſt
vagyon 1308 eſtend. epiteni kez
dettek. Más neuen hijak Gedanum-
nak, néha Gedaniának. Ez városſt
három ſép folyo viz erősiti és egy-
ſersmind ekesitijs. Nap kelet felől
az Viſsla, mely forraſátul fogua ſaz
negyuen ött mélyföldet kerenguén
ijt ſakad az tengerben, mely annij
jauára vagyon az városnak hogy az
megh ſűnuén ſükſégh volna az vá-
roſnakis meg ſűnni, avagy czak igé
nagy ſegenſéghre jutni, mert elégſé-
ges eledelt adaſa véuéſe által Pruz
Orſágban nem találhátna, holot az
Lengyelek egéſs Orſághoknak ſiriat
ſok ezer haiockal eſtendőnként ide
hordgyak ala. Vgyan Nap kelet fe-
lől vagyon azMotlau vize kin âViſ-
lárul és tengerről jővő háiok az va-
roſigh be mehetnek. Ez Viz harom
keppen háſznal az Varoſnak. 1. Az

haíoknak utat ad mind az kapukigh.
2 Nap kelet felől az Városſt mélyſé-
géuel arok gyanant őrzi, kinek mély-
ſége hol őt hol hatt ólnire uagyon.
3 Még ſalláskor az Város népe ez
uiznek általa nagy batorſágot ſerez,
mert ſokot helyéből az polgárok ki
boczáttyak, mely egy néhány mély-
földre Délre és nap keletre az földet
bé borittya, ugy annijra hogy az fe-
jől az ellenſégnek ereiétől ſemit nem
félnek. Nap nyugatra az Rhodanus
vize moſſa (de nem az, az ki felűl
az Poetak beſélgetnek, mert az Gal-
liai corona alat vagyon) ki három e-
géſs mélyföldón tőltes közőt men-
vén, végre az városſt által follya, az
hól minden-féle meſter emberekne
de főképen az poſto feſtőknek nagy
könyebſégére vagyon. Ez ſolgáltat
vizet az Városbeli kutakban, ezen
vadnak minden-féle Malmok, ugy
mint Papiros czinálo, Cser tőrő por
tőrő és lizt malmok. Az lizt malmok

kőzzűl vagyon egy kibűl eſtendőnként minden orában az Lengyel Királynak egy Magyar aranya jár, teſſen nyoltz ezer het ſáz hátuan aranyat eſtendeigh. Vagyon benne tizen nyoltz forgo malom kő az ſent Catharina temploma mellet. Az keritésben lévő Varos két réſre oſtatot vy és ó. Az birodalom az vy városbéliecknel vagyon, de az tőrvényeknek authoritáſat az O városbéliek magoknak tulaidonittyak, ugy hogy appellatio lehet az vy városbol az O városnak tőrvényére, de innen oda nem. Kőzőnſéges keritéſe az városnak egy, azis czak alacſő és teglábul czináltatot, de tőltéſe feelette magas és ſéles kinek tereién egy más mellet négy ſeker el mehetne, belől vres és ſép bot haytáſſal meſterſéggeſen epitetet, ki minden lőuő ſerſámockal és egyéb hádhoz tartozo ezkőzőckel rakua. Vagyon penigh az városnak czak nap nyugati és eſaki

réſſen, mert az mint mondam, nap keletre és Délre Danczkának az viſla és Motlau keritéſe és arokia. Kivaltképen valo baſtyáia hat, arokia nem igen ſéles ſem igen mély. Vagyon ezen felet egy kerites belől, ki czak az vy varoſt foglállya be minden felől, de ez hituan immar és nem ellenſégh ellen valo, mert az Danczkáiak minden reménſégeket az Iſtenben és az kűlső tőltésben vetuén rőlani háttak és ſemmi gonduiſelés alat nincz. Ez városnak nap nyugat felől czak egy kapuia vagyon, nagy ſép meſterſéggel faraghot kőuekből virágoſan ki faraghua, kinek felső réſſen három Czimer, eggyik kinek tizteſſégesb helyet job kez felől az bémenőknek rendeltek az Danczkai, két feir kőrőzt veres mezőben kit ket nagy bálvany Orozlan tart.

Ez Czimer ő nekiek máradot az kereztes Vraktul, kik régen ez városſt birtak, Az közepső Czimer egy Sas

keſelyû mellyet két Angyal két felôl ôriz, ez Lengyel Orſágnak Czimere, Harmadikis egy Sas, kit két vnicornis tart, Király hegyének Czimere. Arannyal ez kapura ez vagyon iruaſ

Optime omnia fiunt quæ pro Repub. fiûnt,
Iſmegh:

Civitati hæc tria omnium maxime optanda: Pax, Concordia & Libertas.

Ez kapu kôzôt vadnak az tômlôztzôk és kénzohazak, kik ſok réſzre oſlottanak az véteknek nagy és kiczin vôlta ſzérdeme ſzerént. Neuezik magas kapunak az mellette lêuô magos Toronytul, mely Tornyot ôk Stroknak hínak, az az, paltzának avagy botnak, azt itilem azért mert az mellet ſoktak az tiztátalan ſzemélyeket megh veſſôzni, és az latrokat kiknek nincsen annýira vétkek hogy az város népe elôt vereſéget érdemlyenek, ebben ſoktak meg paltzázni.

Ezen

Ezen bélôl az máſik kerítéſének vagyon egy ſzép aranyas kapuia, kinek belsôfelen ez vagyon irua: Concordia parvæ Respublicæ creſcunt, diſcordia magnæ concidunt. Délre-is czak egy kapu â kûlsô kerítéſen, melyet czak haboruſag ideiẽn ôriznek. Nap keletre az Motlo vízen âltal két emelczôs kapu. Eſzakrais ketto mellýknek eggýken mindenkór vígyâznak eggiken igen ritkan. Az belsô kerítéſen penigh, mely az vy várost foglállya bé tízen három kapu vagon, mellyekrûl ên nem ſollok, leghſzeb és erôsb mellyet ôk Grûn Thornak, mi penig zôld kapunak hívunk ez alat vadnak mindenféle mértekek maſak, fontok, kickel az haióbul kifedet marhákat merik. Ez kapun ha ember ki megyen jut azhidra, melly az varoſnak belſô kerítéſe mellet lenyulvan vagyon, ki mellet az hajoknak batorſághos álláſa, néha oly nagy ſzámban vadnak ez helyen az

haiok

háiók, hogy az ſámtalan háio kötéltől aligh láthat ember aztulſo hídra. Itt arullyak az háiokbul ki ſedet marhákat ugy mint: Poſtot, Vaſat, draga márvany kőveket, Alabáſtromokat, Onat, ſat, buzat, bort maloſat, naránczokat, Cytromokat, pomagranátokat, fügeket, hollandiai ſaytokat, ſazekokat, virághokat, és külömb külömb orſágokbul hozatot drága marhákat és gyümölczeket nagy bőſégél. Ez hídon láttam 1617 April. 6. egy halyog fa fiatalt kinek temérdekſéghe nem vólt nagyób az embernek öreghbik vyanal, egy forinton ſetiz pénzen attak el. Nem mehettem véghire miczoda haſonra valo legyen, mert nálunk orvoſolhatnának ugyan véle migh haſzámnak mezeién el fogyna. Itt láttam Szereczen Orſághbul hozot Struiz Madar monyakat kinek egygykeben bé fért vólna egy itze viz itt láttam tengeri ebet elevenen, minden

den termeti, ſöri és feiének alláſa haſonlo az vrgéhez czák hogy nagy mint egy eſtendős ſüdő, kiczin rövid labaczkai, felette kövér teſte. Az tulſo hidon heringnek, és egyéb halnak mindenféle gabonának ſokſága hordotatik ki az háiokbul. Dél felől az Motlau vize két fele ſakad, egyik fele az derék varoſnak keritéſet moſſa máſik penigh az gabona tárto házakat mint egy ſigetben rekeztí, mellyeknek epületi az mint az Conſecturalis látás mutáttya vagyon oly nagy helyen mint Szepſinek bé keritet városa. Ezek mindenkoron rakva vádnak mindenfele eledelre való marhákal, az felső véghén vádnak az fenyő viaz és ſurok házak, mellyeckel az haiokat ſoktak nagy gyakorta megh kenni, hogy az viz annyra nekik ne árczon, ezen alol vagyon az epületre valo haſogatot fáknak helye, mellyeket nagy draga pénzen az Spanyoloknak, Angluſok-

nak

nak, Hollandereknek, Gallusoknak ßoktak adni, Ez mellet az hamu házak, kik mindenkoron teli vádnak hamuval, mellyel nagy kereskedéßek vagyon az Dantzkáiaknak kik nagy ólcson az Lengyelektűl meg veßik, ídegen nemzetßéghnek az poßto feßtőknek czinalaßára drága pénzen adgyak el. Réghen ez városnak felette ßép vára vólt, melynek romláßi moßtanis fel tetzenek â Motlau viz mellet az város véghi fele, az mely moßtan tegla czinálo, ser főző, és poßto ßárazto hellye lőtt. Alkolmatoßága romlaßának ez vólt: Az kereztes Németek kik igen kegyetlenűl birtak ez Orßágot, hogy annal inkab az jobbagyßághot fenitekbe tárthatnak, ez városnak két fő Conßulât lakodalőra be hittak, az lakodalom közőt meg ölék, mely dologokalőn hogy az eghéß város népe tanáczkozuan, egy éyel az várnak állyát meg áßák, megh tőlték puska porral és ecképpen

pen ez ßép epűletű vár egy orában elromla. Anno 1411. Dantzkában tizenket Templom vagyón, mellyeknek neuek ezek: *Szüz Maria, az Gymnaßiume, Szent Peter. Fekete Claßtromi, Szent Catharina, Szent Erßebeth, Szent Gedrud, Szent Berthalom, Szent Ianos, Szent Iakab, Carmelitak Claßtromi Szent Lélek.*

Az Szűz Maria templomának fundamentoma fel vetetet 1343 azon eßtend. az város keritéßenekis első kőve, az mint megh tetzik az Sacriſtia felet való járásbol. Ez felette igen nagy Templom, ßok főßag vagyon hozza, kit az előt az Ießuitak, moßt az polgárok birnak. Eőtuen két Oltar benne, azok közőt legnevezetesb az mely az SSent Dorottya Capolnaiának előtte vagyon, kit ezak az három fő Innep nap nittnak fel. Beßélgeti az kőßeg hogy ez az Oltar az tengeren találtatot, és itéli hogy nem emberi kez, hanem Angyali

gyali munka által faraghtatot, de fi-
des ſit apud dicentem, ez bizónyos,
hogy Bartholomæus Schachmann
Aſiæ, Europæ, Aphricæ Vlyſſes,
nyoltz ezer forintot adot vólna az
városnak érette há az ő Exoticota-
miomában háttak vólnahélyheztet-
ni. Ez Templomban az tizenket
Apoſtol meró ezűſtbűl vólt ki öntue
kik hogy valaha nagyob balvanyo-
záſra ne rendeltetnének, Bathori Iſt-
vannak hadának ſine alat az polgá-
rok le vőtték és pénzt veretek belő-
le. Orghona négy benne. Az na-
gyobik csináltatot Bathori Iſtvánnak
Királyſagában, kinek Czimere ray-
ta vagyon, oly nagy ſipiai vádnak
hogy némellyikben aligh találtatnek
oly ember ki bele nem férne, ſengé-
ſe oly nagy mikor fuiak, ítélne em-
ber az egéß templomot le ßakadni,
az második á ki job kez felől vagón
az nagy mellet igen réghi de már el
hagyatot, mondgyak felőle hogy
mind

mind ezűſt kűrtők vóltanak benne,
de egykor az Organiſta midőn hirte-
lenſégel meg nem igazithatna, atkoz
za meg ily ſockal: vay vennek haß-
nodat az pokolbeli őrdőgők ha né-
kem nem akarß ſolgálni. Az jővő
ezaka az gonoßok hozza kezdettek
és valameddigh belső epületi el nem
romlot tűlők el nem vehettek, hanem
igy őrőcke pußtan maradot. Az har-
madik Orgona job kez felől moſt is
ſolgál. Az Negyediket ot laktom-
ban czinálak az Deakok állása mel-
let. Ez templomnak közep kő lábai
igen igen őregek hußon ött, kereß te-
lő edenye velenczei réßbűl oly kinek
máſſa egy nehany Orßágokban nem
láttatik. Vagyon felette nagy temér-
dek ßéles magas tornya minden ékeſ
ſégnelkűl, kiben ſok és nagy haran-
gok, azok közőt penig vagyon egy,
kit nagy czudaképen kerekeken von
ßnak. Mondgyak hogy ez templom-
bol az föld alat az pußta várban me-
het-

hetnek, mely dólghót tudom az mi Magyarink könnyen el hißnek, mivel hogy nalunk fokot dologh ez, hogy az várakbul ál aytokat czinálnak ki bizonyos okokért. Sőt még az barátokis tudiak ez dólghot Magyar Orßághban, kik ők-is az Claſtromokbul, (gondold meg mi végre) az Apáczak Claſtromához líkakat aſáttanak. Hanem hißed lásd megh az Patachi es Gyöngöſi Scholat. Harom nevezetes Epiraphium bennet: Domꝰ Cyrembergiacæ, Familiæ Brandeſiacæ, & Bartholomæi Schachmanni, az ki Europat, Aſiat, Africat bé járta, igen ſép ez: Smaragd, Iaſpis, ſok fele marvany kövecskel ekeſitetet. Ez templom mellet vagyon az Ieſuitak lako helye, melyben az hires neves Pater Crispinus gyakor beſélgheteſéből ott laktomban ſok háßnot vöttem. Ez vtan tiztesſégesb Témplom az Szűrke Claſtrombeli, kit fellyeb Gymnaſium

templomának nevezek, mivel hogy az Claſtrombul Schola fundáltator, felette nagy templom, két réßre oßlatot. az eggyik réßében prædikálnak, az máſikban az Vr Vaczoraiához jarulo népek Zombat napon tanítatnak. Az Birodalom benne vagon egyedül az Helvetica confeſsion valoknal, kik moſtan nagy Orghonat epitenek. Ninczen egy nevezetes Epitaphiumnal töb beñe, kit Schachman Berthalom egy Ioannes Bernardinus Bonifacius nevű Olaßnak erigalt, ki mikoron az Papa haraghiat kerűluén ßabad ßankivetésben ment vólna vallaſáért, és midőn *Magyar Orßágot, Lengyel Orßágot, Franciat, Angliat, Scotiat, Daniat, Sueciat Becz es orßagot el iárta volna.* az Balthicum tengeren naufragiumban ßeme világat el veßtette, és ßerenczére Danczkábã viteret az ßélveßtűl, az hol az polgárok holtaigh valo éledelt, és tiztesſéges temetéſt hólta vtan engettek neki

ez

ez fő ember altal az Danczkai Bibliotheca őregbitetet. Az Epitaphiomon az képe kőbűl ki farágtator, kinek feie felet illyen iras vagyon:

Deſtruat effigiem mox, ut ſolet omnia tẽp⁹.
Immortalẽ animã deſtruere haud poterit.

Alatta ez:

Oſſa diu iactata nimis terrâq; mariq;
Hic requiem errorum deniq; repperiunt.

Ez templomban vagyon amaz fő Philoſophus és Theologuſnak koporſo kőve, kin három czillagh és három roſa vagyon ki faragua illſen iráſſal: Bartholomæo Keckermãno & hæredibus.

Az ßent Peter Temploma czak kőzel vagyon ehez, melyben őrőckc valo hirére nevére az Bathori nemzetnek egy agyu gołobis tártatik, ki az viadalkor oda czak kőzel az feßűlethez lőuetet vólt Iſtvan Király. Ez Templomotis az Helvetica Confeſſion lévők biriak. Szent Catharina az O városban ßép Templom, kiben nagy Orgona és drága kőből ki fárághot nagy Oltar vagyon, az ßekeket ßép figuras hiſtoriackal irtak meg, tártyak benne az imperiumot az Saxoniai vallâſon lévők. Szent Ianos az derek város ban kőz Templom, haſonlo-képpen az Auguſtanuſok b'riak. Szent Erſebet az kerites mellet egy ßép zőld toronnyal ekeſitetet, kiben az Helvetica Confeſsio zengedeztetik. Ot laktomban ily dologh történt volt benne. Vagyon egy igen lator Papiſta ember, kinek tellyes eßc ninczen, ez ßokta az városbol az ßegény néptűl az gabonat ßamar háton az Malomban ki hordani, és vißontag liſtűl bé vinni. Történt egykor hogy kelletet ő néki vinni az liztet ßinten ez Templom mellet lakozo embernek házához, volt nitua ez templom, akáruan meg látni az ő ekeſſéget, avagy inkab az

mint ők mongák ektelenſéget, (mér
az ő Templomokat nem Iſten ighéi
hanem az Bál Iſten képe ekeſiti) b
ment és az ſamartſis vele eggyűt b
vitte. kinek mutogatta az Templo
nak űreſs voltat íly ſockal: Nezſe í
ſamárka az Calviniſta eretnekekne
templomokban, ninczen feſsület, ni
ezen ſentelő viz, ninczen gyertya
tarto, ezeket megh monduan kezd
ſőrnyen verni az ſamart, az kezd
erőſſen orditani, az orditaſt hogy a
kőzel valok megh hállak futnak
Templomhoz, és láttyak hogy á ſ
ſidgya íly ſockal: A
Iſtenteken ſamar ihon kiczinſégedi
foguan fel tártalak, íhon már vén
gedre az Romai vallaſt el akarod
rulni és Calviniſtáva lenni. Ezt m
háluan az népek őtet ſamaràual e
gyűt meg fogak és az Proprætor e
gedelmébűl az ſamárral eggyűt eg
ſekérhez kőtik az mellyen az rabo
az városbeli ganeyt ſoktak ki h

dani, és fél eſtendeigh czelekedetiért
kénſerítet máſod maghával ſekerét
vonni. Ackor ez templomban amaz
hires neves Iacobus Adami vólt az
prædicator. Az ſ. Berthaſom mind
az két Reformata Religioe kőzőn
ſégeſen. Szent Iakab Auguſtanna
ſoké. Ezen egy halnak az felső ál
czontya fűgh, kinek hozzaſága va
gyon őt ſingni, én ezeket irtam rola.

Ad Ionam Pro
Iona, ſerve Dei. Ninivi
Tutus iam extremá c
Tutus abire potes ſuperi
Nec metuas Cethi vi
Ecce eius ſuſpenſa domo
Verſa eſt in cineres beſtia ma

Az ſent Lelketis az Auguſtana
Confeſsion valok bíriak, de az ki
valképpen csak. Iſpotaly Temploma
Vagyon az Papiſtaknakis az három
Claſtrom mellet három templomok,
főkbik az Dominicanuſoké, kiket i

fekete barátoknak hínak 1228 éßt. epitetet, egy Suantípoly nevű Pomeraniai Feiedelem által. Az Luther Marton, Calvinus Ianos, Arius, és tőbbeknek életekről és halálokrul, kiket ők egyenlőképpen eretnekeknek mondnak, két tábiát emelstenek fel ez templomban sok hazugságockal megterhelteket, czak hogy inkab az egyegyűveket az ő vndok balvanyozásokra háythassak. Egyputáltam egy baráttal, kinek ilyecképpen foglaltam be.

Mart.

Accipito frater mi quam tibi porto salutem
Si vacat exiguum tempus donũ q; loquendi

Monach.

Omine felici frater Calvine, quid ergo?
More cupis solito forsan nos ludere rursus?

Mart.

Absit: at hoc vnum doleo vehemẽter inepte
Calvinũ quod voce canis; cũ morte secũda
Terrã ille ante ut terra fuit mutat' in atrã est

Monach.

Ha ha he quid dicis frater? nõ morte secũda
Vermib' ast obiit cõsumpt' in vrbe Geneva.

Mart.

Quis nescit tandẽ vermi consummier ões?
Noñe David quâvis fuerat sanctiſsim', intra
Viscera serpentum totus: sic sanctus Ioseph?

Monach.

Vicisti: sed cur nova cum sit relligio ista
Tantiimitãtur eã metuentes nil sibi ab orco?

Mart.

In Christo frater cur sic? Nũ antiqui' omne
Esse solet meli': præstãt vetera ipsa novellis

Monach.

Certũ est: ipsa fides testis, testesq; Prophetæ.

Mart.

Firmat quam stulta hẽ ratio fũdamina vestra
Nonne mal' potuit fieri præcessor Abelis
Cum foret antiqu', bon' est an Luciper erg
Cum sit ab initio mendax: ut dicit Iesus:
Et si tanta subest bonitas veteri. Male vestis
Consuitur nova, sic vobis solæq; recentes.
Abiice de collo cappam, fugitoq; novellam
Nuptam, vitupera semper iuvenilia mẽbra.

Monach.

Sit satis. Exitum vult hinc discedere tẽp',
Hora teni qua turba petit mox sacra futura est
Ergo vale dum resq; sinunt collegia fratrũ

Si lubet inviſas, ſunt reſpondere parati.

Mart.

Tuq; vale noſtra mq; Deus cognoſcere mẽtẽ
Iam faciat, tollat Ceruſſam corde latentem.

Máſodik az ki az Carmelita barátokẽ, kiket it feir barâtoknak neveznek, réghi megh ßakadozot templom, Orgona oly vagyon benne kihez az ßűz Maria templombeli orgonan kivűl ßavâra képeſt az egéß városban ſoghato ninczen, az barátok benne huſon hárman vádnak felette tudátlanok, kik kőzzűl egy nagy tekmérdeckel egykor hogy egy barátommal diſputálnék keves hijahogy az kerites felyűl nem küldőtték ki bennűnket. Bizony meghis czelekettek vólna hogy ha az Vramtul ott valo Prætortul nem felték volna, ki czak az előtt-is nem ſok idővel tőmlőtzre vetetet volt egyet, mely mikor tiltana magat imide amoda ily ok alat hogy ő ſpiritualis perſona volna, illyenképen felelt megh ez okos ember néki:

Tu quidem Domine Pater ſpiritualis perſona es, ſed delatus es apud me ut qui (mert paraznaſágban találtatot volt) opera carnis faciebas, cum igitur ſis vterq; & ſpiritualis & carnalis ego te mulctabo ſecundum alterutrum tantum, hoc eſt, quatenus es carnalis. Inditottak volt ezek egy ighen nagy templomot, de az menykőnek gyakor megh ütéſe miat fel nẽ epithettek. Az Apaczak Claſtromában lévő templom moſt kivűl belől igen kezdet epűlni, hólot kivűl Toronnyal ekeſitik megh belől penigh egy drága ßép őregh Oltarral, mely egy nihány ezer forintba fogh állani, vijtyak az Choruſokatis az mellyeken az Romai Papának itt valo huſon négy ßűzei hangos ßoval mondgyak naponként az Tibi Dominet. Itt láthat ember hogy az ayton bé megyen el fel függeztet táblát, kinek olvaáſan az embernek háija fel ál minemű nagy atockal átkozza az Pápa

azokat kik az Claſtrombeli joſágokat kezekhez koporitottak. Szép Scholak vadnak ez városban, kinek elő jároia az SzürkeClaſtrombol forditatot Gimnaſium. Ez epület felette ſép modgyáual rendeltetet foglal bé ítéletem ſerént annij helyet mint Tokay Vára, kőrnyős kőrnyűl felette ſép bot haytáſockal, mint az Caſſai el romlot Claſtrom, epitetet, felső palotaiában hátuan kamora, mellyekbe régen barátok) moſtan déákok láknak, az ablaka felet öregh iráſſal ez vagyon irva:

SILENTIVM.

Az álſo réſe ez epületnek ſép Auditoriumockal profeſſorok házával ekeſitetet. Bé menőknek job kézre vagyon az Auditorium Philoſophicum, annak utánna az Oeconomia az hol az Nagyſágos és eſes Tanacz tart mindenkor hármintz két déakot, maga ételen és italan, kiben énis három holnapig voltam, ennek vé-

véghiben az nagy Auditorium, kiben amaz jo emlekezetű *Keckerman* tanitot, ebben ninczen egy czep kemenczeis, hanem alatta az földből fütik, és az házban az padimontromő lyukakat czináltak, hol az meleg fel megyen. Ily forma látatik it Caſſan hogy régen volt az őrögh Melda Györgyne Aſſonyomnak (kit tizteſſégeſen emliték) eggyik házában. Ez emlitet Auditoriumnak aytáia elől az fő Meſter háza, honnan ha ember az udvárra ki tekint, megh láttya mindgyart az profeſſorok házát kik ſép modgyával egymásba vádnak ragaztatuán. Viſontag az Claſtrombol ki menőknek job keze felől vagyon az ſecunda, tertia, quarta Claſſis, az Bibliotheca kinek az aytáian ily irás: Βιβλιοθηκη ψυχης ἰατρειον. Mely minden fele ſok könyveckel, ſok Aſtrolabiumockal, Sphæráckal, és egyéb déáki ezközökből rakua, többi közöt vádnak régi viaſztáblák

mellyekre az Réghi Romáiak, még
migh az papiros nem találtatot volt,
irtanak. Ide hordottak bé az Kek-
kerman kőnyveitis halála után, kik
minden kőtés nélkül czak őßve vár-
va és ki metzve vádnák. Mellette az
Inſpector háza, azontul penig az A-
natomicum Auditorium, ki nem tu-
dom az profeſſorok avagy penig az
Auditorok reſtſége miat ott laktom-
bannem virágzot. Fő Profeſſorok
voltanak ezek: Iacobus Fabricius
Theologiæ D. Georgius Pauli ſimi-
liter Theologiæ D. Ioachimus Ola-
fius Medicinæ D. Adrianus Pauli
Medicinæ D. Petrus Bruncovius lu-
ris & Hiſtoriarum Profeſſor. Petrus
Crugerus Matheſeos Profeſ. Petrus
Loſsius Eloquentiæ. Andreas Hoie-
rus Logices & Græcæ linguæ Profeſ.
Ezek kivűl voltanak ſokan az kik az
tőb Claſsiſokban tanitottanak. Min-
den Templom mellet egy egy Schola
vagyon, kinek kinek mindenik az

templomrul nevezteret el. Vádnak
ezen kivűl ßámtalan ſok Scholak,
kiknek némellyiknekben Német, Len-
gyei, Francia és egyéb nyelveket, né-
mellikben ßép tantzokat, némellik-
ben vitezſeget és fektűléſt tanitanak,
mellyeknek allapattyokat, törvénye-
ket, ßokáſokát nem itélem; ide hogy
megh iriam illendőnek. Az város-
banvagyon ßép Baſilica avagy Ki-
rályudvarhaz, az hol eßtendőnként
az egéß Tanácznak hat lakodálma e-
ſik, ackor nagy pompával az város
ſolghai Attyoknak ßokáſok ßerént
nagy czimeres és aranyas ruhákban
fel öltőztetnék, ſok fele muſikackal
az időt mulátttyak, azonkivűlis nagy
gyakorta az tizenkét tanaczot vaczo-
rállik, az közönſéghes kálmar nép
penigh naponként az Dantzkai ſeren
ottißik. Vagyon egy Cethalnak és
egy Crocodiluſnak bőre fel függezt-
ve, egyeb ſok féle ſtatuaknak ſeregé-
vel, Kementze benne tizenket ſingni

magaſſágu. Két fél kűßőbe veres Marvanykőbűl mi időnkben epitetet ez moſtani Lengyel Kiráiynak és fe nak Láblonak képe rayta ki farag va, felyűl penig Themiſtocles, Scipio, Iudas Macchabæus, Iuſtitia.

Az Prætorium auagy Tanácz haz igen nagy epűlet, ki alat az kénu tarto házis vágyon, melybe az ára nyat és ezűſtőt verue be nem viſik, hanem egyűue olvaßtuan dárabók ban tártyak, hogy az mikor ßükſégh, ollyan pénzt vereſſenek belőle á mi neműt az idő kivan. Vgyan ezen Prætoriumon felette ßep Torony va gyon, kiben az derek ora mikor ver ni akar nagy ſok harangok kicsinyek és őregek ollyan notat énekelnek, a mineműt az vélek báno oras Meſter akar. Az fegyver tarto ház vagy a Takacz utzában mind kivűl mind be lől igen ßép. Kivűl az város fele a Pallas Iſten Aßßonnak ſtatuáia zázs lockai, kopiáckal, ßablyáckal, alátta

az város Czímere, az tetein penigh nagy ſok Németek ſtatuai, kik ßinten ugy allonak mint ha elevenen volnának. Belől penigh mikor ember bé mégyen lát három ſtatuakat, kikhez ember valameddig hozza nem nyul, magával foha el nem hiterheti hogy nem elevenek volnának, ßinten ugy drága tafota és poßto ruhában, mint valami vitez emberék, vadnak fel öltőztetue, ßemek ſoha megh nem ál, hanem nagy kegyetlen modra forog nak, gyakorta fejeket razzak, kezek kei fenyegetnek, kik kőzzűl eggyik nek kezében egy puska, ki enghemet hogy ha előle el nem rantottak vól na artzul lőt volna, ezak az előt egy nehany nappal egy Lengyel Vrnak ßakálat mind el veßtegette volt. El czudálkozik ember az házakban az ſok fele fegyvereken, vadnak nagy ſok algyuk, taratzkok, ßakállaſok, vas ſulymok, payſok, fegyver dere kak, ßekertzek, német hegyes tőrő

dobok, trombitak, oſtorok kengyelek, ſiſakok, és minden valamit ellenſegre az emberek gondoltanak. Vagyon egy el reytet algyuis, kinek formáiat czak moſt találtak, ennel meſterſéghesbet ember ſem latot ſem lathat, mert czak hét maſábul öntötöt évén, két annijt lő mind nagyſágra ſ'mind penigh hozzaſagara mint az ki huſon hét maſábul öntetet. Négy lovas vagyon ez álſo házban, kinek eggyikére az Hollandiai Mauritius feiedelem maga fegyueret aiandekozta, ketteiére Schachman Barthalom, az eggyike nem tudom miczoda Hollandiai hadnagynak fegyverében öltözteret, egy egy kopia kezekben, ugy vádnak helyheztetue hogy mikor az Algyus Meſter akária ſinten ugy ſemben mennek és kopiat törnek egymaſ ſal mint akarmi ellenſégek. Egy igen ſép vizi czinalmanis vagyon kitrövid nap az piáczra czinalnak fel, egéſlen Velentzei réſsül öntetetet az

Nep-

Neptunus képére, kezében vagyon egy három agu villa, kinek minden agából viz fogh folyni, alatta kigók es gyermeczkek, kiknek ſáiokbul haſonlóképpeu viz fogh ki jőni, más kezében az bálvany kép egy paterat tart, melyre egy Szarvas ſáiat tartotta, és igy az paterábul az viz az ſárvas ſaiában czorogh. Az mint az Gardamtul ott valo Nagyſágos Curitius Georgytúl hallottam ott valo letemigh kőltőt volt már az város arra az kutra három eze orintot, maga bizony még ſok hija volt. Egy meſterſéges kerengő gradicz vagyon ez Arſenálban kinek belől az földrúl az tereiben fel nézhetni, igazan Cochleanak hivatáthatik. Nem réghen találtatot vono czighais czudálatos vagyon itt, mellyen négy ember hétven máſa réſet oda tében az hova akar. Ez városnakvádnak ſép lővő Vdvari és kerti az hol az polgárok és minden iffiak eſtendőnként bizonyos

nyos idôben puskáual, és nÿllal valo lôuôdôzésben maghokat gyakorolyak. Az pénz verô ház az város lovainak iſtalloiok mellet. Oly ßokás is vagyon it, ritkan tartanak lovat azben lakozok akar minemû allapatbeliekis, hanem az város ßamára egy néhany ßazat tartonak, ezekhez, nyergeket, koczikat, hintokat, ßekereket, kik kôzzûl ha valakinek valami dolga tôrténik, czak megyen az város lſtaloiához, abban, vagy ßegény vag gazdag, pénzére mindgyart koczit, koczíſt, lovakat talal, melybûl eßtendônkent az Dantzkai tárhaz igen telik. Kivûl az városon három Hoſtadt avagy inkab Vorſtadt, (mert ez ßot az Magyarok az Németbûl vôtték) Délre az Sottland, kiben mindenfele Meſter emberek nagy bôſéghesen laknak, de kivalképpen mind auagy Papiſtak auagy Anabaptiſtak, az Püſpôk az Viok, nem régen az Ieſuitáknak egy Templomot erigalt. Nap

nyugatra az Sedlicz, ki haſonloképpen ſok Meſter embereckel rakua, de az hazakat az polgárok biriak, mert itt vagyon az Danczkaiaknak kertek az hol nyárban az idôt nag gyônyôrûſéghes ßép kerti, melynek mi voltat en meg nem irom. De mivel hogy ez helyen lôn ßom az Iſpotályokrul, ertéſére adom az olvaſonak miczodak legyenek ezek az Iſpotályok. Az ide valo nemzet tellyeſſégel ugy bé merült az fôſuenyſéghen hogy mégh az koduſokonis adot veßen. Ez városban és ez város kiuûl régenten, az mint tudáſomra jôt, epitettek volt hét Iſpotályokat elégſéges jôuedelemmel, de

hogy

hogy ezek azReformatio utan azLuther Marton és Calvinus Ianos kővetőire (nem titkolhatom el, mert igy vagyon) jutottanak,az tanacz azjoſágot kezéhez foglálta , és acképpen akarattya ſerént diſpenſal belőle. Soha azért, ércz megh ez nagy jo czeleſkedereket, ezekben ſegény budoſot, nyomorultat, bé nem fogadnak, hanem az mint nalunk az műues embereſek Chéh leuelet ſoktanak váltani, ugy itt az Iſpotálybeli lakaſi ſáz forintal váltyak fel,ſokan nagy rendbeliekis magokat bé ſerzik , meg gondoluan amaz mondaſt: Nem tudgya ember holta napigh mire jutt, otpenigh batorſágos léſen étele itala felől mind egéſ életeigh. Ecképpen az Iſpotályok nemIſpotályok hanem vēdeg házak, nem ſükőlkődők hanem bővőlkődők háza, kiknek némelljikeben eſtendeig, czak ökör huſon öt némellyiekében harmintz, nemellyiſében negyuenis ſolgáltatik. Nem

feleytem el itt eztis: Az ſent Erſebet temploma mellet az városban vagon aſſele gyermekeknek háza, az kik tizſátalan agyban ſületettenek , és kiket az utzakon auagy valahol az város kőrül, ha ſinten ighaz gyermekeki, az ſegényſég miat Attyok Annyoktul kiczinſégekben el vetettenek, mindenkor hol ſaz, hol másfel ſaz, hol két ſaz , az Vraktul rendelteteт daykáiok hol 50 hol 60 &c. tizen négy eſtendeig fel tártyak, kit műre kit kalmarſágra és egyéb tiztelſéges életnek kerereſére tanitatnak. Nap keletre valo réſen hozzu kert nevű hoſtátya vagyon, egyeb uyſágot nem mondhatok felőle , hanem mikor Magyar Orſagh felől gondolkoztunk czak oda mentűnk ki, és az ot léuő egy nihany ſalmáual fedet hazakrul alkolmatoſſágot veuén házank felől ſokat reſalottunk. Sok drága kertek kőzzűl három nevezetes , eggíjk az vaſoſe, kinek ember máſat aligh láthátya.

tya. Maſodik ô Schachmanne, kin
íllyen inſcriptio vagyon:

Extruxére patres nobis, nos poſteritati.
Sic prius acceptum reddimus officium.

Az hármadik az Tempelburg
familiæ Iaſchianæ, melyben az Cre-
tábeli Labyrínthuſnak imitatioiára
oly kerteczket czináltak, hogy ha va
laki czerna auagy egyéb ezkóznélkü
bé megyen, bizony két oraigis az k
jővetelt meg nem találllya. Dantzka
Vrak oly modgyàual ighazgáttyak
dolgokat, hogy az ſegény kőſſégnek
ſtendeig valo fizetéſe hazâtul nem
igen eſik tőb tiz auag tizenket pénz
nel, mindent az város derek jőuede
méből viſel és fizet. Azt mondgyak
felőle hogy eſtendőben oly nap nin
czen az kin ket ezer forintya az vá
roſnak minden tiztuiſelőknek és ſol
gáknak fizetéſére, és egyéb epületekre
ki nem menne, de nincz oly nap kin
hármad fél ezer bé nem menne, fő
kép

képpen penigh minden jővedelme à
melleite léuő tartománnak adáia, az
háio bér, és az ſépen el rendelt he-
lyeknek, az mellyeken az háiokbul
mindenfele marhákat ki ſednék, ſi-
zetéſe, viſontag az kereskedés, mert
ſoha ſemmit idegen embernek idegē
túl venni es adni nem ſabad, hanem
egy orſághbol az mit hoznak az ott
valoknak kel meg venni, és ugy ad-
gyak viſontag nagy nyereſégel más
Orſagbelieknek. Minden fele mar-
hat ſabad ide hozni idegen Orſagh-
bélieknek Angliai poſto kivűl, mel
dolog miből eſet az Elbingának le i-
raſában ide alab meg mondom. Er
kőlczerűl ez városnak azt irhatom,
gazdagſagára képeſt minden lakoſa
igen keuély, ſemmi nemzethez nem
baratſágos, minden tizteket pénzen
és aiandekokkal ſereznek Tanacz ha
zi ſemelyeken kivűl. Muſikákban,
ſep énekléſekben, ſolgalokban ſol-
gakban igen győnyőrködnek, férfiu
ha

ha az Aſſonyállat előt el megyen
veg emelesnelkül gyalázatnak tárt
az Léány és Aſſonyállat penig ne
kőſönt ſem iſſiat ſem vénet, hane
houa kevélyebben léphet ugy még
el az ember előt. Az mely dologé
én illyenképpen irtam:

Ad hoſpitem Dantiſcum appellentem.
Qui longis hoſpes Dantiſcũ accedis ab o
Forſitan intentis hanc rem mirabere ocell
Fœmina cur magis hic quam vir veneret
eundo:
Nullos quos ſancté ſignavit diva ſenectus
Præteriens Capitis vilis tectura ſalutat.
Vnica ſi ſteterit præ tectis æmula laudis
Fœmina mille genu flexo hãc reveréter ador
Cauſa ſubeſt huic certa rei: gẽs hæcce Boru
Pl' Veneri imbelli, quã forti eſt dedita Mart

Az léányok méreſsbek az iſſiak
nal ugy annyira hogy vendégſégbe
is az ételt ők ſerzik metéllik az ven
dég eleiben. Vendegſęgek főképe
mennyegzőiők pogany modra etza
ka vagyon mindenkor, tizenket ota
ko

kor etzaka vaczorallonak, azhol mi
nemű dolghok eſnek gyakorta gon
dollya meg az olvaſo. Az Papi rend
nek fizetéſe felette nagy, ritka kinek
keueſeb volna nyoltz ſáz forintnal,
vagyon penig ezak az két reformata
religion tőb huſon hat pâpnal. Az
ember őldőkles kőzőttők gyakor,
mert ha az piaczon az embert az la
tor meg ölíjs, ezak az Bőrtőn ſólgai
jelen ne legyenek, ſenkl ha ſinten az
biro látyais az gilkoshoz nem nyul
hanem affele ki fut az kapun és az A
ſylumra ki mindgyart az kapu elő
egy hegyeczken vagyon fel ſalad.
Mint hogy az város ighen nagy, az
vallas ſok fele, vaſárnap es minden
innep naponis igaz ugy munkálko
dik az meſter ember mint mivelőnap
ninczen ſemmi bűntetéſe. Talaltat
nak benne ſok Bordélyházak. Az
lopáſért ſenkit, akar minemű legyen
az kar, fel nem akáztnak, valamed
dig haromſor benne nem érik, kéte
ſer

ßer condemnályak ad *carros seu currus* az az, kit egy hólnapig, kit kettőigh, kit fél eßtendeig az ßeker eleiben kőtetnek *pro quantitate delicti*, hogy terhet hordozzon. Az Léányoknak eladáſa ideie hármintz két eßtendő, azki az előt férhez mégyen megh czufoltatik és léánkának mondatik, gyakorta ötven még ötven hat eßtendőn korábanis ſériet talál az Leány, ßemmel látám, hogy negyven hat eßtendőſt el attanak. Nagy gazdagſágal bir az város népe, czak kőz emberis ött ezer, hat ezer tiz ezer, forintot ad jegy ruhában, az nagy nemzetbeliek hetuen ezer, nyolizvan ezer, és ſokan ßáz ezer forintotis adnak leányockal. Ruházattyok külömb külömb, mert mint hogy fiakat idegen orßágra el küldik, es az ki ſoha nem budoſot nem nagyra bőczüllik, ezek idegen Orßághból idegen erkőlczőt és ideghen ruhat hoznak hazá. Ekképpen némellyk Német ruhában

némelyek Lengyel, Olaß, Daniai, Hiſpaniai, Angliai ruhában gyönyőrkődnek. Az aßßonyállatok es leányok mayd eggyeznek ruhazáttyokbol az mi Nagyſágos Aßßony és leanynkal, ezak hogy inkab temérdekitik magokat, három, négy ßokanyatis eggyik rea véuén, béllet ſüuegek ő nékiek télbe nyárba, attyoknak annyoknak képet halálok utan nagy bőczületben tártyak, gyermekekhez czak kőz rendbeliekis Daykat tartanak, bizony el hidgye minden, háromezer Dayka mindenkor ki mehetne ez városbul. Két Sokadalom ßokot kőzőttők eßtendőnként eſni ß. Dominic és ß. Marton napian, mellyeken ſok Orßághokbul, Cretábol, Sicíliabol, Sardiniabol, Hiſpaniabol, Galliabol, Flandriabol, Hollandiabol, Norvegiabol, Svetiabol, Daniabol, Curoniabol, Livoniabol, Lengyel és Litva Orßágbol, és egyéb ſok tartományokbol az áros emberek

minden-féle Muſicaſok, jatekoſok, kőtelen járok és egyéb czudára termettek fel jőnek. Ezer hat ßáz tizen hét eßtend. vólt egy leány, kinek az terméßet ſem kezet ſem lábat nem adot vólt, ki ßaiáual nagy ßépen irt, és az én nevemetis le irta, azon felet az tőben az czernat ßaiáual bé vonta és ighaz ugy retzet varot mint az kinek ép kezei lőttenek vólna, én illyen verſeket irtam rólа:

De Elizabetha Simſone.

Virgine manibus pedibusq; carente, oreta-
men ſupra fidem mortalium literas acu-
picturamq; pingento.
Quorſũ quæſo tuis miracula cernere ocellis
Tendis in Aegypto num magis aſtra ferunt?
Elzabet Simſon naturæ monſtra verendæ
Omnia coñonſtrant quæq, ſub orbe ſient
Nam pedib⁹ manibusq; carens hæc Palládis
Vtramvis celeri texit aperta modo, (artem
Literulas apté ſcribendo fingit opaeas
Ore acubus quod net: Pallas id arte man⁹.

Azon ſokadalomban láttam egy

orat, ki nem czak mikor verni akart hanem valamenńßer az meſtere akarta nagy győnyőrűſégel nem kűlőmben mint az orgona ßép notakat fuvot, két ßereczen képére czináltatot bálvany dobot vert, négy Angyal trombitat fuvot, az Hector és Achiles képe louon égmaſt kergettek, kikhez végre az halál egy kaßáual ki jőuén egymáſtul el valaztot. Ezen felet vólt egy leany képére egy baluan kezében egy Cythara, egy hoßßu aßtalon ſok ideigh ſetalt, és mindeneknek fűlők hallottara az Cytharan notat vért, mikor ki jőt penig és ron vißontág bé ment az néptől ékeſen ßemeit az főldre fordituan, térdet főt haytot. Ezt ſem hagyom Dantzka felől. Az leányok, én hiſſem a Papátul marat lelki tudomány bul vőtték, nagy lélek veßtő perſuaſiot kőuetnek. Sz. Andras napia előt valo nap, *in vigilÿs Andreæ.* Némellyek egéß nap eſtigh ſemmit nem

éuén, némellyek éuén de igen keues
set váriak reaiok alazátoſō es ſomor
kodua az etzaknak ideiét, és minek
előtte az ágyra fekűnni mennének,
mezitelen mint Annyok mehéből ki
jöttenek (lásd az ördög jatzáſat) az
agy előt térdre le eſnek, és ſ. Andraſt
bizonyos könyörgésnek formaiábā,
de czuda ideghen nev alat, ingerlik
azon hogy ő nekiek, ki leßen jöuen
dő ſériek, meg mutáſſa, valakiuel a
zért az éyel almodnak tellyeſſégel el
hißik, hogy az leßen jöuendőben há
zas társok. Nagy hatál—
ez városnak az Tengere. —oenne
leuő halásoknak nagy haßnok, mi
vel hogy minden ßeredára és Péntek
re, (ez két napot ugyan czak hal e
méztő napnak hijak) felette ſokat
hordnak ki belőle. Czak közel fog
iak az heringhetis de méghis gyenge
vólta miat ſoha eggyet ſem láttam,
hogy elevenen hoztak vólna az va
gosba, olczo mikor fogiak egy pol
cura-

turakon két tálra valotis vehet ember
kapoztâual főtet gyakorta ettem, ie
gen jó izű hal, ritkan untátya megh
magat. Az hol az Viſla az tengerbe
ſakad vagyon egy Fortezza auagy
erős vár, kit ők Mindnek az deakok
Oſtiumnak az Magyarok tenger ſar
jának hinak, ſok algyuckal tellyes az
városnak tenger felől valo otálmaére
kéj felől mellette két nagy magos fa
Ozlopon egyegy vásbol czinált ton
na oláial teli, ezeket mindē éyre meg
gyuitak, hoģ az etzakai veßedelmek
ben forgo ńáiok el ne teveledgyenek
az tengeren, hanem egyeneſen â por
tuſra találly ának jöni. Az Fortezza
banis az Toronyban oly nagy lam
pas vagon kiben egyßer s'mind nyol
tzan voltunk, láttam ot amaz erős fe
jedelemnek Bathori Gabornak neuét
egy ůvegre Gemántal fél metzue. In
nen három mély-földőn az tengher
mellet vagyon az városnak egy ßi
gethe faluckal megh rakodot, ki az

elől merő vizben áluan mint eg negyven eſtendő felet az jóueuényBelgak nagy meſterſéghesen czinalt fel malmok általaz vizet az tengerre fel tolták és az ſighetet megh ſaraztottak, hol bizony mondõ hog oly nagykapozta fők teremnek, hogy ninczéz itt valo Scholában oly deakom ki az őregibe kettőt ei vihetne, de gyakorta találkozik, hogy bizony czak egy is terhet adna. Czudálatra méltok ez víz tekerő malmok, immar akar mel allo tot-is nagy kőnnyen ki ſaraztsátnak vélek az ſél forghatáſa által, és azonkőzben igaz ugy őrőlhetnek is raytok. Czak kőzel az városhoz nap nyugat fele vagyon egy kis falu, ki az kőzel léuő forráſtul ſ. kutnak nevezteték, hol nyárban az városbéliek mulatni ſoktak, mert vendégh fogado lêuén minden-féle ételt italt talal az ember, kértében nagy ſok aſztalok az gyűmőlcz fak alat, hegedűſők, virginálok, lantoſok, harfáſok, és

és egyéb Muſicaſok hol bőnen találtatnak, ezentűl oztan fél mélyföldőn vagyon az híres neves Oliua Claſtroma.

Oliva. Igen ſép Claſtrõ Samborius nevű Pomeraniai Feiedelem 1378 eſt. czináltaca ſép modgyáual az Tenger kerűletiben. Temploma felette nagy, vy ſékeckel és oltárockal tűndőklő, az eggyik oltart emelték ſent Ambrus tiztelſégére, és reliquiaiatis az mint az mellette valo tablaczka mutáttya belé zarlottak, az Bathori Iſtvan képeis nagy tiztelſégben vagyon kőzőttők egy nagy Táblan fel teue. Anno 1616 Aug: 3. temetéſe vőlt ot egy David Konarski neuű ott valo Apathurnak nagy ſok ceremoniáckal, mert előſőr az hegyen léuő templomoczkában tőn egy barat prædicatiot, onnan az derek templomban le menuén, előſőr az koporſo előt az Cartuſianus barátok, kik ſoha életekben huſt nem

ęſznek,

eſſnek, hanem czak halat, és lako helyekben ſoha egymáshoz ſem ſolnak hanem ezak level által, az utan az Carmelitak, az utan az Dominicanuſok, hárum volt az koporſo, kettéit vreſſen vittek előtte, az harmadikat melyben az teſt volt, kővettek az ot valo barátok Ordinis Auguſtini, ezek utan az Dantzkai polgárok egy nehany ſázan, mindeniknek gyertyaléuén kezekben, mentenek. Az barátok éneklettek 114 Soltárt In exitu Izrael &c. Az prædicatio utan ſok ceremoniak közöt kettő neuezetes volt. 1 az barátok valamennyn voltanak az templomnak közepinodálra dültenek, és egy égés oraig az meg holt embernek lelkeiért Soltart éneklettenek, egy Apácza penig kit ſenki nem iáthatot nagy ſép hangos ſóval az lob könyuéből capitulalt. 2 az koporſohoz közel lenő ſővetnekről kendert gyutottanak fel, es el vesvén egy barat háromſor ezt kialtot-

tak *Sic tranſit vita hominis.*

Pruz Orſágnak jobban meghataſáért Anno 1617 21 Jan: el indultam Dantzkából két baratommal egiknek neue Ioannes Livo, maſiknak Ioannes Gamper Curo, menetünk előſőr által az Viſlan, és az tengernek ſigetében mind az vendégh fogadoigh kit Schnegrubnak hinak fel induluan, ot által eveztünk az tenger Morotuáian és értünk Braunsbergában. Szokatlan dologh az mi Orſagunkban az eſső Januariusban, de bizonyára it meneſünk ideien nagy eſső nagy menydörgés, nagy villamas volt.

Braunsberga. Pruz orſágnak Pogeſamia neű réſében épült ſép modgyával az Paſſarege folyo viz mellet, ki az ő és uy városſt az várral eggyűt egymáſtul el ſakkáztya, és nagy közel annakutánna az tengerbe ſákad. Situſa ez városnak az enitiſetem ſerént vagyon legh ſeb és ſiro-

ſab réſén ez Orſágnak, ſép apro há
záckal meg rakatatot, vagyon az A
patzaknak egy Claſtroma és egy tem
ploma benne, az Ieſuitáknak penigh
ſép és neuezetes Collegiuma, ebben
eleitől foghua az Magyar Vrfiak fő
képpen az Erdeliek tanultak. Min
den fele tudományockal tündöklik
ez Schola, minden Arsnak külömb
külömb ſép auditoriuma, ott létem
ben az Paterek negyuen haton volta
nak, kik bennünket emberſéggel fo
gattak, az Scholának minden réſei
ben el hordoztak, vittek az Biblio
thecabanis, az mely ſép könyueckel
rakua; azok közöt vagyon egy régi
irot Bibliais, kiből nekünk vallásunk
nak hamis voltat akáriak vala muto
gatni miuel hogy az Moyſesnek első
könyvében el forditottuk az ſ. irás
nak igaz értelmet, ahol az regiek ſűz
Maria felől ecképpen irtak: Ipſa con
teret caput ſerpentis, mi penigh igy
mondgyuk; ipſe vel ipſum conteret:

de

de én látuan hogy rgen ſok ayton kel
lene ki mennünk mig azſabad utzára
érnénk, ez dolgot ily trefas feleletem
mel akaztam fel: Reverendi Patres
nos non pugnamus cauſa literarum,
nam ſiue ipſa ſiue ipſum, utrum
que eſt verbi partis; ezen el fakadá
nak neuetue, és igy vizél oltam meg
az kire ők olaiat kivánnak vala. Fe
lette nagy diſciplinában tártyak az
deakokat kik gyakorta ket ſázan, ni
ha három ſázanis vadnak, napon
ként az templomban ketſer könyör
gésre kiczintől foguan nagig bé men
nek, és modgyok ſerint Iſteneket tiz
telik.

Az Scholan kivül halni ok nem
ſabad, tüzők ſem nyárban ſemtélben
ninczen, à kik közzülők magok pén
zén nem élnek czak az Papa burſajá
ban járnak, ki negyuent tart, az Col
legium penigh harminta ötöt, neha
többet neha keveſſebet, en ott letém
ben ez Collegiumrol illyen verſeket
nemzettem: Diſci-

Diſciplina placet: quod res ſint ordine pulcro
Diſpoſitæ. multúm Collegium̃q; placet.
Vrbs placet, & perlecta placet, placet áſpera Patrum
Vita, mihi longè Bibliotheca plácet.
Omnia cú placeãt Braunsperga diſplicet ipſa
Relligio, ſanctúm cultus, iniquus amor.

Az Parochiale Templom felette ſép és nagy oltárockal ighen fényes, azok kőzőt penig vagyon egy Chriſtus képe, kit nagy meſterſégel égyolſar kőre allattak az vas ſegek és darda miat lőtt őtt ſeb helyekből, vaſakát, mellyeken vereſsen megh feſtették, meg gőrbituén nyuytottak egy pohárba oly modgyával hogy aligh hitethetł ember el magával, hogy vér nem folyna ki belőle. Az belső város ſamlállya magat Pruz Orſag ſabad városi kőziben: az belső penigh az Varmi Pűſpőkſéget (kiben Bathori Andras, ki Erdelyi Feiedelemſégben hala meg, uralkodot) iſmeri Verának lenni. Ninczen egéß Pruz Orſágban oly város, ki az ő hitet és erkől-

kőlczőt annńra meg tartâna mint ez, mert holot Pruz Orſag elebbi rnhâzattyat és ſolláſat el hatta, ez mind ez ideig mind az kettőt meg tártotta, és ſemmi arany lantzokban, gyűrőkben ſelyem ruhákban nem győnyőrkődik, az veres gerezna nálok mint ſinsten az Szepesben ſokot dolog, nem keuélyek, az Római vallâſnak ighen oralmazoi, vagyon mind azon által immar az városon kivűl egy Luthera num Templomis. Serek jó, mellyet az én egeſſęghemnek megh tartaſára Pruz Orſághban legh jobnak iſmertem. Farſángban az tőb városbeliek Baynokokat küldenek è városba, kiß ez it valo piatzon az Baſilica authoritaſáért, ki régen nem volt, bayt vini kiuânnak, erőſſęgét és privilegiomat hogy el vehetnek, de még ez idęigh, ezuda dolog, mindenkor az Braunsbergai ki küldőt ſemély triumphalt.

FRAVENBVRG. Az Tengher pártyan maghos Capitolium meſſéről

ſól megh tetzik, roſs keritéſe vagyon ugyan az városnak, de az Canonic Vraim helye (nem tudom ha Catatul félnek auagy penig ótet fçltik) magos tornyockal és vaſtag keritéſel vétetet kőrnyűl. Vendég fogado oly az városban kinek ſoha máſat nem láttam, nem kiſſeb epűlet egy ighen maghos templomnal magaſſágára, ſéleſſégére penigh két templomnijs vagyon. Az város épitetet 1297 eſt. Az kereztes Vraknak ſok ideig ez Capitoliumban vôlt Temetőhelyek. It vala Canonicuſſagában hólt meg amaz hires Mathematicus Nicolaus Coopernicus.

Neukirch. Egy kis fűſtős városoczka, kinek mezeién midőn erőſſen eheznénk, bé menuén egy jámbor halaſs pénz-nelkűl ſűlt Angolnaval jól tarta.

Elbinga. Szép város de igen ſáros, mert minden felől mellette az

főld ighen ſemlyekes, ſok priuilegiummal ekeſitetet de legh neuezetesb ez: Anglia Orſágbol az kereskedő emberek az poſtot, melyet mi faylődiſnak hivunk, mutuáluan az Némektűl, kik fein londiſch oder hűpſch londiſchnak, az váraſrul az kiben csinállyak, neuezik, maſuua Pruz Orſághban nem vihetik el adni előſőr hanem czak ide, melyből az városbelieknek meg mondhatatlan nág háſznok vagon, mert előſőr az hâio bêrt fel ſedik, annakutánna ők ólczon vesſik az poſtot, és ugyan az Pruzoknak, Lengyeleknek dragan adgyak el. Alkolmatoſſágát ez privilegiumnak igy értettem: Ez előt mint egy negyuen eſtendőuel midőn Anglia Orſagh az igaz hitért nagy haboruſaghban vôlna (az mint, hogy ez mi Orſágunkban-is Boczkai feiedelem idejében az hit dólga felől nagy veſekedés vôlt és vagyon moſtanis fokakat az Scotiai Kiralyne és az Papi-

pista Vrak ûldözték, pénzét és jóßágat az áros es Nemös embereknek, kik az kereztes miſének baluanyozaſára nem akártak járni, el foglálták, egy néhány ezert tűzzel, vizzel, váſſal meg ölték. Ezt látuan ſokan az aros emberek közzûl orßagokat el háttak, és Pruſſiaba futottanak, jobnak itélvén hogy Iſteñek engedgyenek mint embernek. kérték az Dantzkai Vraktul jus Civitatis auagy Burgeleytet, de ezek mivel hogy immar Hollandiabol, ugyan azon ſorſot (mert Hollandiabol czak ſintsen egy Albanus nevő Capitan az mi vallâſunkért tizen nyolcz ezer embert ôletet vala meg) viſelő embereket fogattak vólt bé, féluén rayta hogy valamiképpen idegen kezre azvárosbeli tiztuiſeléſek ne jutnának, és velek eggyût az két nemzetſégh idegen ßokáſokat tőrvényeket bé ne hoznának, az Angliaiakat bé nem foghadak, forditak ezek maghokat Elbingára, ki czak kiczin ki-

kilentz mélyföld Dantzkától az hol az vároſtul bőczűlettel fogattatanak, kik annakutánna az Vraktul, hogy czak ez városban legyen az Angliai poſtot, midőn előßőr ki hozzak helyekbűl arulni, és az Kiralytul, ſzabadelmektűl megh nyerek. Az miképpen azDantzkaiaknak az bé fogâdot Hollanderek meg nyerek, hogy ſohova Dantzkan kivűl azHollandiai ſayt és heringet ne vólna ſabad hordani. Vagyon Elbingának ßépScholáia nagy areaual azElbing folyo viz pártyan, az hol az háiok állanak, az deakoknak az közel valo Xenodochiumbol jár ételek, ki ki tiz orakor fazekczâiat ragadgya és ugy megyen az konyhára. Keritéſe kettő vagyon teglábul. Alígh láthat ember ez városhoz háſonlot az utzaknak alláſara képeſt, mert aly meg az közepin és valahany neuezetes baſtyáia vagyon mindenfele el láthad, mely okért az utzakis igen igyeneſek. Az paro-

rochiale Templomot nagyon el hat-
tak rutulni féluén azon hogy viſſon-
tag az Ieſuitak, kiktől nem igen régen
vették el, viſſa ne vegyék, az baluá-
nyokat földre rontottak ezak imit a-
mot heuernek. Igyekezet az Lengye-
Királyis rayta, hogy az Ieſuitákat
viſſa ſerezze, és haddalis ment rea-
iok, de ſemmit nem nyert vele, tornya
ſép zöld heazáttal vagyon az varas
közepin, Pruz Orſagh ſabad varo-
ſi köziben ſamláltatik ez varosis. Va-
gyon egy harang beñe ki ſauáual egy
czeppet ſem külömböz hazâmban
léuő Maria neue, kis harangtul, mel-
nek ſauat halvan erzaka hogy bé mẽ
tem budoſo feiemet ſiralmiñal gyö-
trötem. Az varoſon kiuül nagy ſok
ſél malmok, az padimontoma nagy
meſſe ki nyul eſak fele. Situſa vagõ
ſub gradu lon. 24 m. 10. lat. 45 m. 50.

Mariæburgum. Ez Orſágh-
nak neuezetes városa az Nagad folyo
viz pártyan mely epült 1302. Min-
den

denféle ioual bőues, jo köz ſerek, jo
méh ſerek, ſép kenyerek. Egy igen
nagy vára vagyon kinel Pruz orſág-
ban ninczen nagyob, lakoſi Némes
és Lengyel, idegenekhez emberſége-
ſek, az régi kereztes Vraknak ez vár
vólt életekben lako, holtok utan te-
mető helyek, moſtan az Lengyel Ki-
rálynak fő tőmiőtze, eggik kéncz tar-
to háza és Pruz orſági ſeki benne, ot
létében egy Muſka Orſághi Patri-
archa vólt benne fogua egy Tőrők
Baſáual egyetemben. Nagy boſſu-
ſagára vagyon ez var az egés Pruz
Orſágnak, mert talam há ez nem vol
na, régen az Lengyel Királynak keze
alól magokat ki vettek volna, de mie
hogy ſinten közepin ez orſágnak e-
ſeſen minden ſeditiok ellen Capitá-
nya által az Kiraly belőle vigyazhat,
az város népe regi Attyoknak ebben
bolondſághat feddi, mert midőn az
kereztes Vrakat ez orſághbul ki ker-
gettek, mindenűt az várakat el rontot

tak

nak hogy viſſontag más Király az ki
ôket az utan birni ſoghia népet bé ne
ſalíthaſſa, egyedûl ez it valok ez ſép
epûletnek kedvezték. Kiuûl az varo-
ſon voltunk az vendégh fogadoban
harmad napigh ahol harom Nómôt
Aſſonyokrol ezt ſzerzettem.

Tres Gratias in diverſorio Mariæburgico ſecum hoſpitantes alloquitur.

Num vos veniſtis Paridis ſententia quæ ſit
Audite? an veſtræ facta eſt iniuria formæ!
Credo equidē: nā vos ſuperatis chara Iunonis
Ora: Ven' forma nimiū plus vincitur almæ!
Nec ſcio nū poſſit Pallas contendere in arte

Vgyan ezen vendég fogadobā egy Leanyrol, az ki az ô latrátul ezt kérdette: An jam rectum ſit? mellyet mí megtuduan harmad nap alat ſokat neuettûk, ezt irtam:

De quadam puella quæ á Scortatore quærebat:
An jam rectum ſit!
Ad lutidicos.

Dicitis: eſt iuſt' iudex qui recta tuetur,
Iudicis eſt iuſti, quæ meliora, ſequi.
Anne ergo Iudex ſit quisquam iuſtior Annæ
Hæc etenim rectum ſemper amare ſolet.

Dirſchau. Egy kis Varoſocz ka magoſſan az Viſſla parton 1209 eſt. czinálratot ſép egyûgyû nép bé keſęgben lakia, az kapu mellet ighen ſaraz agyon háltunk á z vendégh fogadoban. Pruz Orſághnak az mely rèſſén által mentem ez minden commoditáſa, kiről noha bôuebben ſolhatnek, de itêlem eddig eiégſégesnek lenni.

Occaſio continuati itineris.

Az nagy Balthicum, Pomeranicum, Danicum Tengert; Es ſok ha-

habok kőzőt fetétellő Dania Orſá
got: az

TIZTELETES, VITEZLŐ, Nemes Vraimeknak.

Fulo Miklos
Pohalmi Iſtvan és
Palotai Balint Vrãnak

Hozzam valo kegyes indulattyokat halvan és látuan, batoriſágal világra boczátom.

EZER hat ſaz tizen nyolc eſtendőre jutuan minden gyekezetemel azon vóltam, miképpen Dantzka városa el hagyuan idegen Orſágokat és kű lőmb kűlőmb fele népeket láthátnék Az mint iráſomnak leg első réſében is jelentem, megh nem tudom mondani mely nagy geriedezéſſel kivántam én ez világban az Iſtennek és

embereknek czudait látnom, maga ha egy Deaknak vólt fő allapáttya valaha valamely orſágban, bizony nékemis kezdet vólt lenni Pruſsiaban, de minden hizelkedéſét az időnek hátra vetuén kezdék én társokat kereſni, kik Daniára és Hollandiara igyekeznének. Tudom Iſtennek rendeléſéből lőn, az Nagyſágos Conopacski Lengyel Vrnak egy fő ſolgaiára Sziglowski Gergelyre ki Flandriában keſűl vala, találék, ki nagy io akarattal uti társul foghaduan minden eggyeſſęgnek és hűſégnek s, egymáshoz valo igaſſágnak kővetéſének bizonſághára kezét bé ada, harmadik tarſunkis azonkőzben egy Luſitaniai Emmanuel Pap érkezék, mely dolog eſet az meg nevezet eſtendőben April. 14 napian. En ſalláſomra menuẽn az én kedues és velem iol tőt Vramtul Curitius Georgytől, és az ő ſerelmes haza népétől azon nap el buczuſtam, azonképpen Beſtertzei

Si-

Simoni Paltul, Thordai Kulczar Peter és Kulczar Georgytól több jo akaroimmal egyetemben. Estue minden szalláſomon az szokas szerént vaczora utan az Soltart kellene el éneklenünk, történet szerént következet az 90 és 91 Psalmus, mely dolgot igen jo jelnek (quod & eventus ostendit) itélt lenni az Vram, mivel hogy mind az kettóben utra induló embernek biztorságára és vighaztalaſára irátatot versek vadnak. Az más nap el vál-tam túlók és háltam az tarſaimmal az szeier loban. Az szélen tengerre attuk maghunkat az Hugo Isbrantz nevő Amſterdami fő kereskedő embernek haioiában, mely napon oly nagy hoſſet az melynel nagyob Karáczon ha-vában ſem eshetik ſohul egy nap, az tengernek penig oly nagy habiai vol-tanak hogy két kopianerais fel hanta á vizet (zugáſat elhallotta ember más fél mélyföldön) mely meg tartoztat-tot ackor minket az el menetéltül

Ackor

Ackor az haioban ezeket küldöttem Istenemhez tízta szűből.

Arida cũ pelago tua ſunt De' optime, quare
Sive ſuper ſicco ſive vehar pelago.
Tu ſervare potes, poteris tu perdere ſolus,
In manibus ſanctis vita ſalusq; tuis:
Adſis quæſo mihi fluctus intrare conanti,
Vndas deſpiciam te comitante maris.

Az Műnd hez értűnk az hol az vendégh fogadoban ily verſeket lát-tunk: Wer will borgen / der komme Morgen. Fellyeb mentűnk az tenges-ren egy egés mélyföldnire, az hol az nagy tengeri haboru meg tartoztatot és egy kis haiobã nêgy emberek czak nem fenekre szállanak, immar utolſo reménſégel az vizet az haiobul sűue-geckel és egyéb ruhaiockalis hányak vala nagy hasontalanul, de őket ve-té annakutánna az szél egy nagy ha-jonak az orrához az melyre fel kapá-nak szegények nagy rezketue. 18 Ap. *Vela læti dedimus & ſpumas ſalis prora ru-*

imus, el indultunk nagy ôrômmel, de ßûntelen kônyôrghéſſel, az hova az Iſten, az ßerencze és az ßél vinne az nagy tengeren, és éyel nappal mẽvén 20 April. az Pomeraniai hegeket, nyoltz és kilentz ora kôzben regel meg lâttuk. Vgyan azon nap az tengeri beteglség raytunk el hatalmazék, és harmad egéß napig ſem ettem ſem ittam ſemmit, hanem czak nyomorgottam ßertelen, az fogaimnak huſa az ſok hituan tengeri neduesſegek miat annîra fel daghadot, hogy az fogaimat az ßaiambol bizony rẽdrûl rendre kezemmel ki ßedhettem volna. 23. April. Meg lattuk Bornholm ßigetet, Vandalianak hegyéit, Varoſit, Roſtòchiumot, Viſmart, és amaz nagy hires neues Iulinum varoſának és Vinetának helyet, mellyekről czak ezt adom az oluaſonak tudtára. *Iulinum* az Pomeranicum tenger mellet egy kis ßigetben ígen friß város vólt, kihez kereskedeſébôl ide-

jében Conſtantinapol kiuûl haſonlo nem találtatot, annîra hogy az Daniai Királynak ereiét ſemminek alitvan egy nehányßor kûlômb kôlômb idôben magatis elfogta és tômlôtzebê tartotta. Pogányſagh, volt, de 1124 eßt. czak ßinten egy Bambergai Otto neuû Pûſpôk által 22000 lakos ember kereztelkedet meg, ezen kiuûl menîj ſok ezer volt, ki az reghi poganſágban megh maradot: menîj ſok ezer az ſok idegen nemzetſégnek kik az kereskedéſnek kedueiért ot lak tanak, ßamar Az benne lakoſoknak tôrvények ßerént ßabad volt annîj feleſéget venni menîjt el tarthatának. Kôzônſéges fô Iſtenek volt egy hàrô feiû bálvany kép, mellyet ôk Triglafft nak neueztek, ennek mégis két ſegitô tárſa, eggiket Albus, maſodikiat Niger Deusnak hittak. Ez rut vndok czelekedetekért egy nehányßor az Vr Iſten ez neuezetes városſt menyûtô kôve által meg rettentette, az nêp bẽ-

ne fel keluén feir Oroz Orßághban mentek ahol moſtanáis az egy tártomany â városnak neuéről Volinumnak hivátatik. Végre az Valdamerus Danianak Királlya 1170 eſt, földig le ronta, draga ſép kőveit vaſait orßagában bé hordata. Hét mély földön ez varoſtul volt még ennél is ſeb vâros Vineta neuű, mellyet az Wr Iſten nem kűlőmben mint Iulinumot menykőueckel ronta és tengerrel burita el, moſtanis tizta időn ha ember felette haioual megyen egéſslen meglattya minden fundamentomat, ſőt még nihol egéſs Camoraitis, kikből nagy gyakorta affele ſegheletes ſép kőueket ſaggatnak fel és ugy hordgyak az mellette valo varoſokban. 14 April. hanyattattunk az Sueciai tengerre, az honnan az máſ nap eſtve felé és az egéſs etzaka az jővő nappal egyetemben mely volt 16 Aprl nagy habok közőt viſſa jőttünk az Daniai tengerre, ugyan azon napon oſ-

oſtan mint egy tizenket ora tayban az Daniai Királynak lako helyet Coppenhagent, (másképpen Hafniának hűak) meghlátank, és az vitorlákot eggyen kiuűl mind le boczátak, melyel jelentik az Királynak hatálmat, és ereiét, magoknak penig alazatoſſágokat és engedelmes voltokat, kivant tiztelſſéges dolgokban ſolgalatyokat, és egyetemben meg mutátiak ezzel az ór alloknak hogy nem ellenſségek, az mint az derek tengherennis mentűnkben, egy nehánſor haiokat látuan ugyan azont czelekettek.

Generalis deſcriptio Daniæ.

CHriſtus vrunk ſűletéſe előt ſáz eſtendőuel Cymbruſok laktak ez földet, az kik hozzáiok kapczolvan az Tigurinuſokat és Ambrokat az Romai Imperiumot el veſteni akartak, Mânilius és Sylanus fő Conſuloknak ideiében az Romáiákat

megh vertek, és nyoltz egéß eßtendeig elenek taborban voltanak, de akkor az Atheſis ſolyo viz mellet megveretettenek. Vgyan ezeneket neuezték Cimmeriuſoknakis az kik az Propontis tenger mellől (az hol moſtan is valami kis maradekiat mondgyak lenni) ebben az Orßágban jőttek, és it mind az ket felén az tenghernek le telepették. Az mit penig az Poetak *de Cimmerijs tenebris* irtanak igy kel érteni: Mivel hogy ez Orßag főképen penig az tulſo réße az mellyet Scaniának hinak igen az Eßak alat vagyõ, hoßßu etzakai vadnak, el annyra hogy az Norvegia felől valo hatariban niha nikor legh hozzab az etzaka három egéß hétighis ninczen nap fenyek noha vilagoſſága meg tetzik valami kiczin ideigh, harom vagy négy oraig, az mellyet az Poetak az ő ſokáſok terént öregbituén, azt itélték hogy ugyan örőcke valo ſötétſég vagyon rayta, és igy valakit meg akar-

akartanak atkozni, tehat az Cimmeriai ſötétſégre, mint egyéb nemzetſegek pokolra atkoztak. Emlekezik Homerus is in lib. Odyſs. 10 ez dologrol, de az miképpen hogy az egéß könyve czak mint *poetica fictio*: erről valo emlekezetibenis ſemmi egyéb igaz ninczen, hanē czak hogy mondgya őket lakni az nagy Oceanus tenger mellet. Noha tellyeſſégel az főldnek ſiriat az Vr Iſten s'az terméßet meg nem tagáſta tűlők, mind azonáltal minden ſőlőiők és gabonáiok ſánto főldek önekik czak az Tenger, az hoz nekiek minden-féle haßnot, mert az gazdagha kereskedéſe utan, az ſegénye halaßáſa utanél, ahon ſok féle halakat de főképpen Angolnának és heringnek ſokághat fogiak. Vagyon egy veßedelmes promontorioma, hijak Schagának, mely nagy ſőrnyű kőveckel és főuenyeckel rakodot meg, az tudatlan haioſok gyakorta az helyen haiot tőrnek és min-

den marháiockal az viſſben veſſnek, az ki békeſségel el akar menni három mélyföldön kerüli el. Minden étzaka gyertya vagyon raytá az Daniai Királynak kőltſégébül, mellyet az tẽgeren nagy tavolyrul ſemleltünk.

Vadnak az Daniai Corona alat hatuan kilentz ſighetek, az mellyek közzül egy nehányat, kik nevezetesbek, imle irok: 1 Zelandia, az melyben az Királynak mind lako helye Hafnia varosbã, s'mind penig kénts'arto háza Fridrichsburgban. 2 Gotia, az melyben amaz hires város Wisbi, régen nagy Emporium mostan czak közönſéges hellye lőt. Ebből á ſigetből ſarmaztak volt minden Orſághokra az fene Gottuſok. 3 Terra Sancta. Melyrül nem tudõ miczoda hiſtoriakat beſſéllenek az Danuſok, azt mondgyak, hogy egy vdőben abban az ſigetben czak ſinten leanyok laktak, és ſoha közikben férfiu bé nem mehetet, hanem valaki azon

azon igyekezet el kellet veſſni. Vagyon két hegy benne, az eggyik igen feir az máſik igen fekete. Ezt bizonnyal beſſéllik, hogy mind ez mai napiglanis valahol azok az leányok laktanak, labok nyoma fen vagyon, és ſoha rayta ſem fű ſem fa nem terem, innen hijak ſent földnek az egéſ ſigeret. 4 Amac ſiue Amaggar, az elős ſemmi lakoſi nem voltanak, hanem hogy 1514 eſten, az Philippus Hiſpaniai Királynak leánya Erſebeth hozza ment volna az második Chriſtianus neuű Daniai Királyhoz, ez véve rea az Királyt, hogy Belgiumbol kertéſeket hozna, és abban az ſigetben vetne plantálna, immar annira ment az ſighetnek mivolta hogy á Királynak menni jőuedelme vagon két főbbik varoſábul, azt mongyak hogy több azokbul az ſigetbeli kertőkbűl, mert minden pareokat, virághokat, hagymakat Hafniában bé hordnak és drága pénzen el adgyak.

5 Vena, mely mellet az Daniai Fretumnak kőzepette ſinten ugy mentűnk el, mint ha valaki valamely var mellől el menne, igen kiczin ſigetebe kiben az maſodik Fridericus ott valo Kiraly amaz hires neues *Tycho Brache* fő Mathematicuſnak, czak hogy inkab az népnek zőrgéſe kiuűl az egh ſaráſnak melyſéges tudomanyában forgolodhatnek, egy ſep házat epitetet, kinek ott lőt iráſa ſokaknal nagy bőczűletben tartatik. 6 Amerum. Igen gazdag haláſok lakiak és az mint ő magok az beñe lakozok vele diczekednek ſoha eger benne nẽ találtatik, ha valahonnan bé viſikis ſőrnyű halállal, miheſt az főldrele teſik, meg hal. Tőb ſigetiben nincz oly emlekezetre melto tulaydonſága az terméſetnek. Népe Danianak igen hideg terméſetű, magas és ſép feir, egymásnak ſeretőie, őrömeſt vandorol, bé vet értelmének erős oztalmazoia. Az aſſonyállatok gyen-

gek

gek és tekintetre méltok, hazok népének okoſan gondgyat viſelik, igen raiozok de nehezen ſűlők. Betegſégek kival-képpen raytok ezek uralkodnak: Natha, Torokgŋk, Vizkorſagh &c.

Kival-képpen valo városi ezek: *Coppenhagen. Lundia. Helſenor. Fridrichsburg es Helſinborgk.*

Coppenhagen. Kit mondék hogy Hafnianakis neveznek, ez egéſz Orſágnak feie, az Királynak lako helye, négy tornyockal ſetétellik az tenger mellet, ékeſſége ſemmi más varaſokhoz képeſt, az Kiraly udvara az tengher pártya mellet olaſz formara epiteret, czák ſinten egy toronyval ékes, ez mellet az Arſenal auagy az fegyuer tartohaz, és mindgyart â partya mellet az Királynak ſok haioia, kikben minden erőſſége vagyon. Láttam az tőbbi kőzőt az város előt egyet felette ſép keſűlettel, mindenűt aranyas, neve volt: *Szűz leany*, mel-

lyen

lyen gyönyörkötteti az Kiraly magat ſetáluan az tengheren, az három arbocz fáian vólt ſép hárem veres zázalo czimeres egy egy veres mezőben feir kereztel, tizen négy agyu rayta és mindenüt veres roytozatu kék tafotával bé fedeztetet, hátul az kormanyſan egy nagy ſereczin képe, felette penigh egy üveghbül keßitetet aranyas gyertya tarto, nem nagy ez háio de igen ſép modgyáual epiteret, az hatullyan illyen jras vagyon: Regna firmat pietas. Hafnia varoſának vagyon egy hires Academiaiais, meſ'az előt el hagyatatot lé vén 1539 eßt. Chriſtianus tertius fel epitetet, ot jartomban volt nyoltz ßaz deak benne. Situſa igen ſovany helyen vagón, holot egy felől az nagy tenger habiai zugnak naponként mellette, mas felyül penig főuenyes és veres agyagu föld az mezeién, ſub grad. long. 35 m. 10. Latitud. 56. m. 30. Vagyon hallatlan jo mélyſegü portuſa melynek

nek ſegétőie az ellenben léuő Amar nevű kis ßiget, kő keritèſe és arokia vagyon. 1520 eßtend. eßtendeigh vittak és az ehſégh miat kénßeriteték meg adni. 1536 eßten. fél nem attak hánē egymás utan harom eghéß eßtendeigh fel tartottak, noha mar annijrá jutot volt hogy egy eb, egy máczka &c. nem találtatot benne.

Lundia. Ekes város, mely felől ezt olvaſtam egy Hiſtoricuſnal hogyannak előtte igen nagy főuétſégek volt az Angluſoknak az Danuſockal, annijra hogy legh előßöris ők hoztak bé ez Orßághban (ezok alat bizony nagy tizteletre melto az áros rend, hogy ſok helyen az egéß világon ő álralok folyamodot megh az kereßtyeni vallas, tekincz meg vtramq; Indiam, Floridam, Peru, Venetias, Pariſios &c.) az igaz kereztyéni hitet midőn mégh ezek pogányok voltanak, és igy közöttök lakoz

kozuan ſok Angliai fő emberek ezt az városſt epitetnek és az ő Londinumokrul (kiről ide alab ſokat foghok ſollani) Lundianak nevezték. Legh nagyob harang az Erfordiai Német Orſágban, de it még annalis nagyob volt egy, kinek neve Maria Laura, ki 1577 eſtt meg haſadot, az Kiraly őſſue rontatta, és Croneburgban az moſtani ott valo két harangot öntötek belőle.

Helſenor. Az tengher partyan egy kis városka minden kerites nelkűl, ſép buzas hazai és két Temploma, iſmeg az tengeren nagy czudálatosképpen fel epitetet ſép kő vára, heazattya mindenűt batog, négy kerek tornyockal felette ékes, az városfele egy teghla hida. Ennek által ellenében az tenger tulſo partian más erős var Helſinborgk nagy erős föld töltéſſel, egy hituan czonka tornya, minden epületi teghla. Ez két var és vâros kőzőt ſenki el nem mehet ha-

nem előſőr nagy adot kel be vinni az Királynak, az mi haionktul nyoltz van őt thallert vőttenek, azon kivűl még az Vice Capitan az haiora fel jőt és mindeneket fel hant, meg ſemlelt, hogy ha találhatot volna többet mint az Navarchus ſamban be vit eleiben. Az Helſinburgnak varoſában igen jo ſokadalmok és vaſárok ſoktak eſni, houa az egéſs Svecianak hataribul azſanto vető emberek minden-fele gabonat, ökrőt, tyukot, ludat és valami éledelre ſükségeſek fel hordnak. Az mi regiſéget illeti nem tudhatom ha az városſe auagy az var reghib, ez bizony dologh hogy ez város és vár Daniának legh elsőb és regib epületi.

1 Maij eſtue féle el indultunk Daniából, és hanyatattunk az Sueciai tengerre, annakutánna Norvegiára, viſſa jőttünk az más nap tizenket ora tayban az Német Oceanus tengherre, hol az haioſok reank dű-

hőttenek és kereztelni fogtak, az kik magokat meg nẽ valtottak, modgya penig kereztelésęknek illyen: Az annak tennára mellyen az legh nagyob Vitorla vagyon oly magoſſan mint az ſt Caſſan valo nagy templomnak kő keritesének magoſſágha, vadnak ott czigak az kiben az nehez Vitorlákot fel ſoktak vonni, az eggyikben vesznek oly hoſſu kőtelet, ki kerzerben ala ér, az eggik vegire minden kimeſſes-nelkűl derekon az embert rea kőtik, fel vonſſak mind az czigaig, nagy hertelenſégel le boczáttyak, és az tęger vizében haromſzor torkig el merittik, talal olykor el ſzakadni azkőtel, az ember bizony őrőcke oda veſz. Minketis azért erre rea akáruan venni, mindeneknek előtte meg ragadak az ſzegény Pap tarſunkat, ki feleſt beteg volt akkoris, rea kőtek, mi hogy ne szelekednek, az dűhős tengeri esőket ſirvan kértűk, de azok annal inkab, czak hogy minket meg ieſſenek

nek, mint az gyors hoherok kőtőztek az Papot, és bizony mar ſinten fel rántyak vala hogy ha keſſen ſebből egy aranyat és két thallért az harmadik tárſunk (mint hogy mi nem nyulhattunk pénzűnkhőz) Sziglovski Gergely, mind az harminkért le nem teſſen vala. Azon nap eſtue fele ſép ſereghel találank elő huſs Galliai haiokat, kik nagy győnyőrű trombita ſoval mulanak el mellőlűnk. 3 Maj felette nagy ſélvéſs bennűnket elő találá, es hogy az haios Vr igyekezet méghis az ſél ellen annyra el határálmazék az ſélvéſs hogy oly nagyokat roppant az haionak dezkazáſa, itélte volna ember algyu lőuésnek, ki kiáltotta: Orate, ki jaygatot, az kormányos az fő haios Vrat ſitta hogy ſanſandeckal mind maghatsz' mind penigh annyi lelket el akar veſzteni, noha penig oly nagy volt az jelen valo veſzedelem, hogy az kinek legh inkab kellet volnais biztatni, az

is

is azt mondotta, hogy el veßünk, mindazonáltal megh sem tűrhettem nevetesnelkűl az velünk léuő Papista Papnak czelekedetit, ki az kőnyőrgést meg unvan immar czak az sok Pater noſtert, kiket mi olvaſoknak hivunk, zőrgheti vala, és válamenißer az haio czattant avagy fordult, vagy penig az habok mint az ighen nagy kadak feiűnk felet megh űtközték czak ezt iterállya vala Ieſus Maria, Ieſus Maria, mondotta ezeket egy nehany ezerßer. Latuan az utan hog nehez Iſten őßtőne ellen rugodozni, nagy ſiruan az haiot neki boczátak az ßerencze vitelének, ott bezzeg noha arra valo képeſt az Compaſſum Nauticum haßnalt, hogy tudtuk mel fele viſen az ßél bennűnket, de ſem nap ſem czillagh nem lévén ſemmi graduſnak utait nem obſervalhattuk hanem czak az Iſten immediatè volt igazgato, ackor tőrtént volna à nagy habok közőt egy fővenben, avagy

kőßik

kőßiklaban meg űtközni, mindnyáian oda veßtűnk volna, vin azért akkor minket az ßél viſonta à Norvegiai hegyek ala. az tengeri betegſég penig az haionak hankodáſa miat ilmeghreank ßakada. Obſervatio. Ezen az tengeren amaz Tőrők Gallya és akarmi evezőktől birátatot haio ſemiképpen el nem mehetne mégh ßinten nagy Nyar-közepinis, mert hallatlan nag ßélveßek eßakrul ßoktak tamadni, moſt Maiusbanis czak nem véßen megh az hideg bennűnket oly nagy ho eſet. Legh nagyob félelemben ez nap voltunk, mert az ellenűnk jővő ßél oly nagy haraggal volt hogy az habok nagy magos házakat magoſſágockal megh hallatának, kikre az haio haghdoſuan néha oly ighen bément az vizben hogy czak nem el merült az elei, neha oly nagyra hagot fel hogyle eſuén csattogot roppogot, az ßántalan ſok kőtél csikorgot, mely dolog az én ßivemben nagy félelmet

ßorot

ßorot, egyéb vigaſſágom az 91 Pſal-
muſon kivûl ſemmi nem volt, mel-
lyet az én velem ſol tôt Vram Dantz-
kábol valo ki indulâſomkor mint eg
teſtamentomban hagyot vala enne-
kem. 4 Maĵ az Norvegiai tengher
partyárul az eßaki Boreas ßel fuaſa
által ſóttûnk viſſontagh az igaz vtra,
de ackoris oll' nagy volt azhab hogy
az tenger nem kûlômben tetzet, mint
itt az tiſzantul az halmos nĵr fôlde,
mindazonáltal mint hogy az ßél u
tánnunk volt, ki énekelt, ki varroga
tot, ki hiſtoriat olvaſot, ki mit czele
kedet ôrûlvén rayta hogy az Vrlſten
az Norvegiai kôßiklaſis partoktul
megh ßabaditot. 5 Maĵ egy ßél ſem
volt, megh mérék az tengert és talá
lak 24 ôlni mélyſéghét, az utan egy
orával czak huß lôn kin îgen meg ô
rûlenk, itélvén hogy nem meßze vo
na mar az fôld holot oly kiczin vol
na az mélyſégh, ez mi ôrômûnket ô
regbite ßantalan tengeri ludnak latá
ſa

ſa, azonkôzben penig az Arbocz ſâ-
gul az vigyazo megh ßollala ily ßok-
kal: Nauclere terra viſa. 6 Maĵ Frí-
ſicum mare navigare cepimus. Az
Friſiai tengerre érkeztûnk.

Friſianak rövid le iráſa.

MELLYET AZ NEMES ESZES és tudos ferſiaknak.

Tantzos Pal és
Debreceni Kalmar Ianos
Vrameknak dedicalok.

EOllehet Friſiaban ki ſem ßallottam, hanem czak ſituſat és erôs varoſit az tenger mellet âz haiorul ßem-

ßemleltem, mindazonáltal haßontalá nem leß ezis az olvaſonak ha ßemé eleiben allatom azmit felôle értettem. Mindeneknek elôtte megh kel tudni hogy az Friſia kettô, eggyik Nap keleti, máſik nap nyugati, az nap keléſinek ket fô varoſa vagyon. *Embden és Aurichum.* Az Embden igen nagy és hires Emporium az Amaſis folyo vizének ßaia mellet epitetet. Felette nagy veués, adas, kereskedes vagyon benne, mert az portuſa igen nagy és mély, akar mely meg terheltetet haioís ki ßéllet Vicorláual beleie be mehet, (job az Amſterrodaminal) ékeſſégére vagyon az varoſnak az ot vallo feiedelemnek tündöklô udvarháza, az Tanacz haz, és az ighen nagy Templom. Friſiának mas fô varoſa Aurichumot ezak ßinten az Nemeſek lakiak az közel levô erdöknek es berkeknek kedveiért, kikben magokat mulattyak vadaßásban és madarazásban. Anny faluia vagyon ugyan egy

egymaſt érik, mellyek közzül némelik mind népének s'mind penig epületinek mi voltára képeſt, német Orßágnak ſok varoſival fel tehetné. Az nap nyughati Friſianak mind alláſa s'mind penig allapáttya ſob rendben allatot, kinek régen Kiralyi Coronája volt mind az nagy Caroly Czaßarigh, de az utan ſok féle kezdet vonnyattatni, es egyßersmind az tengernek gyakor haragia miat valo ki aradáſa igen megh kezdette ßoritani, mindazonáltal moſtis ez ßep városi vadnak, ßam ßerént 13. Groninga igen nagy város, melyból amaz tudos ember Rodolphus Agricola ßarmazot. Levardum az egéß provincianak ßeb helye és Cancellariaia. Doccum, az melyben amaz nevezetes Gemma Friſius Mathematicus ßületet. Franeckera az ighaz kereztyéneknek hires Academiaiok benne. Herlinga, az Német Oceanus tengernek ßarnyâ alatjo portuſa vagyon, kinek

kinek az Ostiuman felette erős vár minden vizi ellenségh ellen batorsá gossa teßi. Kőzzel ehez Vorcum, é Hindelopen. Stavera kies varos é régen igen jo portusa vólt, de az ten geri habok fővennyel mar ighen bé töltötték, félő hogy rővid időn mel toßága alab ne ßállyon: Nam fata re gunt homines, vrbes, pelagumq; so norum. Faluk ßamláltatnak ez Fri ßiaban 490. Nyelvek magoknak kü lőmb vagyon, de az idegenekhez né metül ßolnak mint ßinten az Livok és Curoniaiak. Czak az parazt né pis ßép öltőzetben jár kőzőttők.

Vgyan azon hatod napian Ma jusnak Hollandiai Schillingh nevű Portushoz jutottunk, ahol többet 60 haioknal ez vilagnak sok réßeibűl fel jőtteket találtunk; itt az tengherben nagy vashordok meßterßéghesen czi náltattak vadnak, az végre, hogy az haio az igaz uton kőzőttők talállyon el menni, ket felől az parton, ket To rony

ony kibē minden éyel az Amßtero dami fiscusbol eghô ßerßam kéßéte tik, vagyon az varaßtul tizen nyoltz Magyar mélyföldőn. Dantzkatul pe nig az mi ßél véß miat valo kerűlé tűnk utan, harom ßaz úz mélyföld, noha egeneßen jővőknek volna csak ßaz kilentzuen. It ßántalan sok apro háiok jőttenek előnkben, kiknek az városßul erre vagyon fizetéßek hogy az jővő nagy haiokat, mivel hogy i gen czekély az portus, fizetéßekért meg ßeghiczek, terheket ki ßedgyék, és az városban bé vigyék, melyből hit alat, mit kaphatnak minden ßom baton bé vißik, és az tarhâzat nem keveßet tőltik, bizonyos orâiok va gyon az melyre bé kel az varosban menniek, igy ha ßinten ßemmi terhet nem vißnekis mégis miczoda háiok érkeztenek határokban az Magißra tußnak hire adgyak. 7 Maj circá ho ram 8. Hollandianak, Mőnichedam Enchuyßen, Horn, neuű városi; meg

 lát-

latank. It láttam az hering fogo hajókat, kik fekete Vitorlákal széllel futoſvan egy nehanyſzazan az tengeren az heringhet halászſzak, jollehet Dantzkábanis eleget fognak de fogni nem láttam.

Hollandia.

Ez világnak, mind az el taplalásban, mind az vizi hadi erőſſégben legh nagyob czudáiat Hollandiat és Zelandiat,

AZ NEVEZETES ES TANACZOS *ferfiaknak:*

Almási Iſtvan
Varanai Andras és
Zoltan Georgy Vra-

meknak nékem kivaly-képpen val

Taplaloimnak és Patronuſimnak, érdemiet ſolgalatomnak megh mutataſáért, bé mutatom.

AZokat az kiket moſtan Belghaknak és Batavuſoknak hinak, régen Németh Orſzági népek vóltanak az Cattuſok kőzzűl valok, kik *propter inteſtina diſsidia*, hazáiokbol ki űzetetuén Német Orſzágot el hattak, és eggyik réſze az Moſa nemű viz melet ſallot meg Gallianak határában, az máſik penig az Rhenus az hol az Tengerbe bé ſzakad annak mellyeket űlte meg. Ezt Hollandianak hijak amazt Brabantianak. Az két hires viznek Moſának és Rhenuſnak haſzna nálok, azonkivűlis vadnak halaſz vizei. Az Rhenus vize nem ott ſzakat régen az tengerbe ahul moſt Dordrechtumnal, hanem Lugdunumon alol. Ez tartomany Chriſtus Vrunk ſzületéſekor puſta volt és ſemmi em-

ber nem lakta, hanem csak erdők vol
tanak, de az utan az tengernek hab
ſai és zurzavari miat az eghéß tarto
many nagy vizarral veßet vólt el, e
igy az olta nem lehétet ſolidum, ha
nem fővenyes fóld. Kerületi nem na
gyob 52 Magyar mélyfóldnel, ugy
hogy állyon megh ember az közepín
Hollandianak, minden ßegeleti felől
ez világnak gyalogh embér egy nap
ki mehet belőle, íly ßoroſſágban va
gyon méghis harmintz egy tegláual
keritet varoſa, tizen három közöttök
nevezetesb, kikről *in ſpeciali deſcripti-one* ßollok. Az Imperium benne vólt
az Hiſpaniai Királyé, kinek midőn
czak egy Albanus-nevű Hertzegiét
Hollándiaban az igaz valláſért tizen
nyolcz ezer embert meg őletet volna,
kénßeritették magok otálmokban fel
tamadni ez nagy Tyrannus ellen, kétſer azért az Királynak minden ereiét
az Britanniai Oceanus tengerén meg
verték, ésighajokat nyakokból ki v

tették, moſt az Status, ők Ordonak
híjak, Ariſtocraticè biria. Bellí du-
ctor közöttök az nágy ereiű Mauriti-
us Orangiai familiabol valo feiede-
lem, kinek lakáſa Haga neuű varos-
ban. Az tartománynak czímere egy
fa kertben ßoritator orozlany, ninczẽ
ő nekiek kementzeiek, hanem czak
fűtő, azis az fóldben, ninczen ßő-
lő hegyek, ninczen ßanto fóldők,
ninczfaiok, mely dolgon bizony el
czudalkozhatol miképpen leheſſen
az embereknek benne taplaláſok, ho-
lot czak Amſterrodamumban is la-
kos gazda ßamláltatik ketzervalo ßaz
ezer. Vagyon retſégnek nagy bőſége
az hol ßámtalan ſok barom, tehe-
ne oly nág termetű mint nálunk akar
mely ökör, felette io ſaytya feȷr, vö-
rös, zőld. Népe emberſéges, tiztab
egh alat minden nemzetſégnel, czak
hogy az fának ßűk volta miat ighen
rut étkeckel él, mert ugyan nagy rẽd-
beli emberis czak ketßer főzet egy e-

gés héten, Vasárnap, Szeredan, több napokon mind sót hust mind peczenyet hidegen esik, ha penig megmelegiti bizony rosab lésen az izi, mert czak földbül s'ganeibul czinált fának tüzénel melegitik meg, mely tellyesség el által jária az egés étkeket, az tengeri habnák terméseti bennek az itt valokban, kik ighen ritkan soktak másnak engedni, hanem mindennek ellene mondani, vendégeskedők az ő modgyok szerént, ruháiokban idegen formatkövetnek minden Német nemzetségh közöt. Haiosi egh alatt egy tartománynak jobbak ninczenek mint ennek, kik ugyan Palinuruſoknak neveztettenek az ő Délre és Esakra valo peregrinatioiokért, holot mit szenvettek, mit lattak, mit hallottak mind ide irhatnam és tudom hogy minden olvasonak mindenkori gyönyörüségére lenne, de hogy rolam ne sollyak azt czelekesni á könyvnyomtatonak Orszaghunkban valo sükér

drá

drághas volta. Az leanyok nem külömben mint Dantzkában meg nónek s'ugy adgyak el ideieknek harmintz két estendeie felet. Ahol egy diczéretes dolgokrul emlekezhetem az leányoknak. Estendönként egyszer, télben harmad nap alat az egés Orszag törvénye s'szokása szerint pallya futásnak okáért bizonyos jutalo alat, (mellyet az Magistratus tesen le) á leanyok azo ideiek szerét valohozza hasonlo iffiu legényeket az tengherre ki hijak, az leany az ferfiunak az ferfiu á leanynak labára fel köti á czontbol vagy czak fabol czinalt Czuskondot, de ez nem igy vagyon mint itt Magyar Országhban láttam, hogy egy nagy vassal meg segezet bot volt kezében az jeghen jaronak, hanem sinten czak labainak mesterséghesen valo félre tasitása által, fel hanyása es morgatása által az eghés nép lattára el indulnak, és oly sebessegel mennek hogy egh alat ninez oly lo ki velek el

érkeznek. Czak kőzőnſéges inceſſuſokis merő meſterſég nincz oly Cleopatra, oly Camilla, oly Amazon kivelek érne, ighen magoſſak de felette karczuk, mert ſok fő emberek kiczinſęgektűl foguan nagy erős vaſtag materiakbul czinalt teſt ſoritokban nevelik fel leanyokat, hogy derekának ſép alláſa lehęſſen. Ez egéſs tártomāyban ninczen kin járo koldus, hanem az ki megh érdemli Iſpotallyokban tartyak, ha ki penig munkalkodhatnek, és minden ok nélkűl kolduláſra adgya magat meg jelentem ide alab hova viſik őket. Az mely varoſokon által mentem, igy kővetkeznek.

Maij nyoltzadik napian ſallottunk ki az *Balthicum*, *Pomeranicum*, *Svedicum*, *Norvegicum* és *Friſicum* tengerről, és az Iſtennek nagy halákot adtunk, hogy az tengeri haboruktol és beteghségekből ki ſabadităt, mert immar tellyeſſéggel el untuk vala az tengeri utat. Bé menénk azért Amſterdamumban.

Amſterdamum. Ki másképpen Amſtellodamumnak nevęztetik vagyon helyheztetue az Német Oceanus Tengernek Tia nevő Morotuáia mellet, ez mi időnkben Liſibonan Velentzen, Quinzain, és Antuerpian kivűl ez világnak legh főb Emporiuma, ki lakos népét ſamlallya 200000 felet minden idegenek kivűl, ſub grad. long. 38. latitud. 43. m. 20. vt zain nem kűlőmben, mint Velenczenek mondgyak, mindenűt haion járhat ember, mert minden-féle az portuſrol nagy víz megyen bé.

Fundamentoma eghéſslen czak fa ozlopokon ál, ha valaki házat akar epiteni előſőr az helyen léuő főldet nagy mélyen bé áſſa, az arokban ſok éger fa ozlopokat verbé, azon felyűl oſtan ugy kezd az házi epűlethez, innen vagyon ez hogy ő nálok nem találtátnak ol' magos házok mint Dātzkában az hol ſok helyen egy-máſon fel nyoltz rend hazis vagyon. Amſter-

ſterdamban dragábban kerûl az fundamentoma mint az felôl valo epûleti. Vtzai felette ſépek és tiztak mind élel fel vert teglábul, gyakor helyen még azis mazos kin ember el czudálkozhatik, tiztaſſágat megtarthättyak, mert ſoha ſeker bé nem megyen à városban, lovonis nem más, hanem ha valamely feiedelem auagy nagy VR. Sok ſép Scholai, nevezetes kônyvnyomtato mûhely, aru tarto patikaknak ſoksága, ſép mulatokertei &c. Az nevezetes és kôzônſęges epûletek bęne ezek, az templomok, az fegyvertarto haz, Tanacz haz, Iſpotályok, és az Zuchthaus, avagy jó erkôlczekre és munkára tanito haz. Az Templom benne nyolcz: Az O, az Vy. Sz. Clara, Sz. Margith, az Minoritaké: Szûz Maria. Sz. Magdalena. Sz. Borbala. Az O Templom 34 feir kerekded ôreg oſlopokon, két ôreg orgona benne, az Ablakoknak ſivegi drága ſéphiſtoriackal képeſen megirá-

tatot. Vagyon egy nevezetes Epitaphium Iakob Hemskerk neuô embernek emelte az egeſs tartomany, ez ember az eſak ala, az Dél ala két ſer vôlt háion, hol mindenkor ellenſége ellen gyôzedelemmel járt, az uran Gades városa alat meg ôletetet és fôldôn teſtet ide hozzatta temetni 1604. Az Vy templomnak az kit hinak 42 kô oſlopa vagyon, vagyon benne ſép le függô gyertya tarto tizenôt, az Sanctuariumot merô Velentzei réſsbôl czinalt roſtellyal fogtak el az derek templomtul, egyéb oly dolog nincz benne egy Crocodil és egy Cethálnak bôre kivûl. Az Boloniak kik az igaz vallâſra téruén házáiokban meg nem maráthättak hanem ide ſorultak, ez templomban ſokrak Franciai nyelven prædicaltatni. Az egeſs városnak kôzônſéghesképpen ôtt kivalyképen valo Tornya vagyô legh ſeb az kit moſt epitenek egéſlen mind draga faragot kôvôkbûl. Nagyob

gyob réſére az hazaktegla auagy ſindely helyet mind kővel heazottak, oly ſépek mint ha mind batogbul valo vólna. Az Tanacz haz minden ékeſség nelkűl vagyon az hal áros utzan, aytáia felet drága arany bőtűckel ez vagyon fel jeggyezue: Audi & alteram partem. Sok Iſpotáilly ok benne, ſok betegek haza, ſoha ez varosban ember kulduſt nem láthat mert el nem ſenvedik, hogy à piatzon járna, hanem hogy ha ereie nincs rea hogy munkalkodhaſſō tehat bizonyoshelre megyen ahol ötet fel veßik és Iſpotályban vißik, ha penig nem érdemli meg az alamiſnat s'megis koldul, jay bizony annak ha rayta erik mert az Zuchthazba vißik, az hol megprobállyak ha ehetiké avagy nem. En Iſtenem mely nagy alamiſnalkodas kőzőttők, meg látnal egy nehany faz embert beteghen fekűuén, ki mellet minden négy mellet egy Aſſonyallat ki gondgyokat viſeli &c. Az el ha-

gya-

gyatatot aruaknakis egy néhany kőz helyek vadnak ahol laknak, az hol őket kűlőmb kűlőmb meſterſégre taníttyak, és egyenlőképpen mindeniket veres ruházatban ſarttáttyak, ezt láttam eggíjk hazokon arannyal fel irva:

Gott iſt der Wäyſen Helffer. pſ. 10

Az tiztátalan ſzemélyektűl el hagyatatot gyermekeknekis ſzépházok és jo gondviſelélek vagyon. Az Zuchthausrol (az deakok nevezik Domo diſciplinaris) igy ércz. Mivel hogy minden helyeken de főképpen ő kőzőttők talaltatnak affele el vetemedet fiak, kīk attyoknak, annyoknak ſavockal ſemmit nem gondolvan minden féle gonoß czelekedetekre ugyan roháñak, tekozlok, ſiitkozodok, vereked ők, paráznak s'az tőbbi, erre való képeſt azbőczűletes és okos tanacs czinálratot egy kőzőnſéges hazat kiße azoknak gonoß erkőlczőket idővel meg zabolázhatna, minden-fele

meſter

meſter ember benne, valamit az ember el gondolhat, ide azért nem czak az ot valok, de egyebekis ſok Orſágokbol gonoſs fiokat el küldik, és az mire látttyak az benne valo gonduiſelők hogy alkolmas tehat arra valaſztyak, kit deakságra, kovaczſágra, kit ſaboſágra, aczſágra, ótveſſéghre es egyéb meſterſégekre, d. mind az meſterſégen s'mind penig annak előtte mig rea fogiak bezzeg ugy kezekhez tanittyak, hogy ha feneOrozlany vóltis ſelid barannya valtozik, előſőr probállyak engedelmeſſęgét ſok féle dolgokon: Nap eſtigh egy helyből más helybe kővet hord vizet kutákbul kadakban merit, azt megh viſſa tólti az kutban, kivel tapaſztatnak. Kivel énekeltetnek, némellńknek laban, némellńknek nyakan az Vas, fűreſzelnek velek, ugrattyak neha, neha hasmant az verőfényre fektetik, az ki nem cselekeſi auag réſtnek lattatik lenni, vagyon egy ház

ſinte

ſinte ollyan mint Heydelberghában az feiedelem lo iſtaloiában és Pragában az Kiraly udvarában, kiben egy ember képére vagyon egy nagy réſs balvany, kin egy nehany ezer lyukaczka, czak egy abláka az háznak azis penig ighen maghoſſan az mint ember fel érheti, az reſt embert ebbe az házba záriak egy kezéhőz illendő edennyel, az vizet meg boczáttyak az réſs emberbe, oly ſebéſſéggel jő ki belőle, hogy ſoha ſemmi ſegeletiben az háznak megh nem marathatni ſárazon, az viz penig nőtőn nő benne, az ember ſohoua nem haghat, láſſa azért avagy hannya az feie felet levő ablakrul az vizet, auagy bizony el véſs benne, némellńk annńra ki hordgya, hogy mind á két kezéről tellyeſſégel le megyen az bőr, némellńk penig vakmerőſégre vetuén magat hafő ember fia és eleitől fogua kémelésben nevekedet fel tehat nagy ſockáig fuldok az vizben, uſkal, ſir, kiált,

kő-

könyörög, effeléket gyákorta holt es levenen hozzak ki. Egy ſoval. Purgatoriumba lákik az ember, mikor ez házban vagyon, elégh dolgok de bizony ſük czipoiok. Szertelen nagy háſna jar az városnak belőle, mert az Meſter embereknek jollehet eſtendőnként fizet, de az ſántalan ſok hű ſolgak inkab czak ſinten kenyerért s'vizért, minden fele csinalando materiakat ugy mint poſtot, fat, bört, mezet, földet, vaſát, faggyat &c. be hordnak az város ſamára dellyeſt hetfő napon, és ugyan ackor reggel mindent meg czinálva hordnak ki. Ez ſegeny benne léuők közzül ki eſtendeig ki két eſtendeig ki meddigh benne. Egy időben minnyâian nagy titkon fel indultak volt, hogy ki ki az ő Meſterét tanitoiát meg ölne, de egy nem tudom, ha kegyeſſégétül a vagy inkab jövendőbe rea ſallando nagyob nyomorgatáſtul inditatuan az eggyik hâzra Virgiliuſnak imez

verſet

verſet irta vólt veres Cretaval.

Quondam etiam victis redit in præcordia Victores; cadunt Danai. az az: (virt°

Még végre azoknakis az kik meg győzettettek meg jű az ő batorſágok és az győzedelmes Görögők el halnak. Ezt látuan az benne lakozo gondviſelők (mint hogy kiczinnyeb dológhrais animadverſio vagyon) kezdik az vereſég által examinalni, ki irta s'mi végre, azonközben az egéſi dolog s-alnok végezés ki tetzik, és annak-utánna két annyira nevekedet az ő reaiok valo ſanyaru gondviſelés: Ide ſoktak bé hozni az alamiſna nem érdemlő koduſokatis. En bizony czak ſinten latatatulis ez házнak iſonyodtam, mert az nagy kapu felet vagyon egy ember ſtatuaia egy ſekérbe ülve, mellette s-elótte ſok-fűréſs kapa, ollo tű, ſarlo &c. Az ember felet arannyal ez irva:

Virtus

Virtutis eſt domare ea quæ cuncti paſcent

Az ſekeret Tigriſek, Orozlányok, farkaſok es meduek vonſak. Vagyon két gyönyörű ſetályo helye az városnak az eggyik az Baſilica ki harmintz hat fekete kő lábon ál, és az padimentomais mind azon fekete marvany kőből. Az máſik faj epületer padimentoma az közepin fövenyes öntes, az ſelin dezkázat, hatuan fa ozlopokon ál igen igen ſép picturáual. Czimere egy máſon ily háromkereszt ✠. Népe felette vaſtagh ✠ az ferfiuí nemben, Aſſonyallatok és leanzok magáſſak és felette karczuk. Az köz rendbeli Aſſony népek fekete paláſtot viſelnek, de ugy hogy minden fő kötőnélkül az feieketis azon paláſtal burittyak bé, kinek az homlokára le czüggő réſſin egy ſaru vagyon nem külömben mint az Noszimbergai Typographus nyomtattya ki

ki az ördög képét amaz kis gyermekeknek valo apro Evangeliomos könyveczkében. Az fő renden valok ſoknyaiokon felyül ſemmit nem viſelnek hanem egy nehany ſoknyas magokra véuén az leg felsőtnyakokra burittyak az mely ſokas az mi aſſony emberinknel igen rutnak latzenak lenni, de ott nagy tiztelléges. Igen nagy város és az haioknak czendes ſtátioia benne, kik minden napon nagy ſok fele orſágokbul és tartományokbol jelen vadnak. Lattam ot letemben egy háiot kinek az ideig máſat nem láttam vólt, ſép aranyas tornaczockal tündöklőt czak hat ighen hozzu agyu benne, az Hiſpaniakra ſaro Tolvaioké vólt. Meg hiresedet ez az város ſok czelekedetivel de leginkab három haiokazaſáual Indiára és Eſakra, melynek le irásával meg illyen könyvet tölthetnek mint ez, de conſulto el hagyom.

Ez városban valek el tülem az

eggik

éggȳk tarſom Gregorius Sziglovski ki más vton az Flandriai Hertzeghez ſiete. Szallâſunk vólt az Sylvanus erdei vad emberbe, minden nap egy forintot attunk az gazdanak ki ki ſzemélye ſzerint, jo ſerrel de bizony rut ételeckel tartot, innen mentünk vi-ſzontag háion az híres neves Lugdunum varoſába, hol legh elöſzör egy házon ezt obſerváltam:

Spernere nullũ, ſpernere mũdũ, ſpernere ſeſe
Spernere ſperni quattuor illa beant.

Lugdunum mellyet Batauorumnak hínak ez az, Amſterdamum utan legh nevezetesb varoſa Hollandianak, nem hiſzem én egh alat hogy ennel az terméſzet kivanſaghára ſzép város lehetne. Mert elöſzör benne vagyon az igaz Iſteni tiztelet. 2 ſituſa egy ighen ſzép mezöben, noha ez-is mind vizben tetetue fundamentomoi hallatlan ſzép népe, felette ſo vizei, keritéſe ighen nagy töltés mint Amſter-

ſterdâmban, refluxuſſa ninczen az tengernek ki megh bűdöſitene ez városſt, minden epületi felette ſzépek, eggȳk utzat alig iſmerhet ember megh az maſiktul, mert mivel hogy ennek is minden utzâian nagy tereh hordozo haios víz vagyon, az viz mellyeket az egéſz városban ſzép harsfackal ültették bé, az hazakra pedig az ſzölö tőueket fel boczâtottak czak az ablakok tetzenek ki, ſzép jatekos kertek, az fürdö hazak mellet lapta hâzak, ſo malmok, ſzántalan kö hidak, (nem tudom ha emlekeztem Amſterdamnak le iráſában felöle, vadnak abban az varosb- bbek két ſzáz hidaknal) Az közönſéghes helyekről igy írhatok. Az ſz. Peter templomat 42 nagy kö oſlopok erösitik, vagyon két igen nagy orgonáia, ſok ſzép Epitaphiumi. Ez templomban láttam elöſzör, hogy az Aſſzony népek rendel ülnek az ferfiackal elegyeſen, ugy annȳra hogy gyakorta történik, kinek kinek

az

az melle ülni az kit nemutál, az itélem hogy az mi országunkban ez tóruény auagy inkab sokas keues hazas embernel volna kedues, mert az mieink magna laborant Zelotipia. Az más fik fő templomot hijak O templomnak, ez igen nagy kerekded formára 38 kő labokon, nincz czak egy balvanyis benne, orgonak sépek, ackor egy iffiu Pap prædicallot ex 6 cap. Ioan. Nisi manducaveritis carnem. Az szűz Maria temploma előt vagyon amaz hires könyvnyomtato officina Plantiniana, kiben üdőt mulatni gyakorta bé mentem. Az Prætorium fundamentomatul foghuan teteigh mind faragot kövekből epitetet, az Mauritius feiedelemnek sólgai mindenhai nagy vigyazásban vadnak előtte. Ezen vagyon az leg főbbik ora, kin az fok harangok minden husson ötödik minutat oly igen sépen meg énekelik, ugy hogy az városban ala s'fel jaro ember (czak ne ehezzen) alis-

alittya maghat minden orában lakodalomban lenni. Az több orakis mind illyek. Egy soval az város Paradisus terrestris. Egy fő kapuia sinten azon formára epitetet mint az Dantzkai magas kapu. Nem külömben mint az Papának ezeknek is két kulcz az Czimerek. Az város közepin egy nagy tömlőtz, mellette penig egy akazto fa, mellyen elősőr az ki megh érdemlette meg foytatik, és annak utánna az kivül valo akazto fára visik az testet, okat ez ő sokásoknak kérdettem, s'azt mondottak hogy azért czelekesik hogy ha oda vinnek mindgyart, az nép ki futna nézesére, és ithon uagy tűz vagy part ütés történhetnek azonközben. Az Academia egy nagy utzan oly epület ki magassagáual megh halatta az egés varosnak minden epületit meg az templomokatis, most kezdették epiteni, mert mind meg éget vólt, és transferáltak vólt más utzára, az hol de bo-

nis operibus akkori Magnificus Rector nak Poliander Ianosnak egy letzkeiet hallottam, felette szép modgyával ment bé az Scholában két ezüst sceptrumot vitték bé előtte.

Meg vártam az Iuristanakis letzkeiét ki de excusatione Tutorum ezt tanitotta: Négy rendbeli ember nem veheti fel az Tutorságot. 1 Az igen vén ember kik természetek szerint mindenkor betegeskednek. 2 Husonöt estendő alat valo iffiu legenyek kiknek elméiek valtozo. 3 Az hádi személyek mert ezek ritkan vadnak helyben. 4 Az bolondok. Igy tanitvala ez jambor Törvény tudo Doctor. Szalláſom vólt az Franciai Lilliumban és minden napra attam 28 stivért. Ez varosbol tamadot minap az Arminiana hæresis.

HAGA. Lugdunumhoz csak három mélyföld az Mauritius feiedelemnek moſtan lako helye, az egész varos felette bé vette, az meg nevezet-

eretnekséget, hol hogy meg probalhatna ez okos feiedelém menn sokan legyenek kik vallasarul el allotanak egy templomot uyorman czináltatot, maga Papiat bé vitte, és prædicáltatot vèle, ebben vette hogy keuesen maráttak meg mellette, gyűlést hirdetet egy Sluñ neuő faluban (mint az el mult estendőbennis Dodrechtumban az houa meg Német Országbol is az Doctorokat fel hivatta) holot az Delphusbeli fő Pap nagy Istenes okokkal ellenek allot, de mégis ugyã Delphusbulis harom Pap allot arra az hamissághra, kiket az feiedelem szamkivetésben űzőt, és az kiket helyekben válaſtot haromſor eskűttete meg hogy abban az vallásban kiben ő felsége Mauritius vagyõ, mindenkor meg maradándok lesnek.

Forschot. Egy falu, kiben midőn mennek egyedűl (mert az Pap tarsom vizen megyen vala) egy beszeken által, hallék nagy keserves é-

nekléſt czak az ut felen, mellyet mi dőn akarnek megh latni mī dologh volna, hát egy hituan tapaſos hazaczkában egy Aſſzonyállat, bizony nem rut abrazatu, énekli az Lobwaſſer verſioia ſzerént az ötuen egyedik Pſalmuſt, kit mikor kérdenék miért atta vólna magat ily remeteſéghre: Nagyot fohazkoduan ezt felele: Vólt neki egy kedues Vra igaz hazaſſágban, kinek halála utan ő neki ſenki vig lakáſa, nyaias beſzéde, de mégh ferfiaknakis latáſa nem kel. Onnan kijővén mingyart kakuk ſzot hallék, és Iſtennek hálát adék rayta, hogy az időt engette érnem, mert tudaſom ſzerint két eſztendeig Dantzkába laktomban nem emlekezem, hogy ſzauat hallottam vólna.

Frobergk. Igen ſzép falu csak egy ſzeri vagyon az utzáia penigmint teglával rakot, nyoltz pénzen oly kis mézes pogháczat vettem benne mineműt egy pénzen it nalunk őrőmeſt el nem

el nem vennek: ennek mezeién mivel hogg it kezdettem elősőr gyalog jarni ſockaig mind az orrom véré jart.

Delphusba. Leg elősőr az város kerítéſet ſzemleltem kinek ekeſſége nékem igen tetzet, az kapu felet ſereg Német gyalog ſtatuáia vagyon gyönyörű rendel nē kűlőmben mint ha mayd mint ala akarnának az emberre ſőkni ugy néznek ala. Szalláſra mentem az Teies Leanyba ahol egy vaczoráért nyoltz garaſt attam az agyért harmat. Egy házon ily verſet obſervaltam:

Fide Deo, divina beat promiſsio, fallit
Spes hominū quamvis ſplendida, fide Deo.

Ez varosban ſinczen czak egy kementzeis mind ſzinten az egéſz Hollandiaba, czak ganeibul czínált fábul ſzereznek tűzet kit ők Torffnak neveznek. Fő rétei vadnak az varosnak, itt láttam elősőr, két eſztendőtul foghuan díſzno czordat, de ezekis

mind

mind fereztettek voltak. Szentegyházа az Ispotallyoké kiuůl kettő vagyon O és Vy. Az Onak Tornya tizen őt erkellyel az Vynak nyoltzal mind teteig kő. Ackor az Tanacz haz mind el éget vólt. Egy ßép Epitaphiumot láttam it kinel ez ideig sohul ßebbet nem láttam. Az materiaia Alabaſtrom kő, oly meſterſégel ki faragua egy aßßonyállat rayta hogy én bizony addigh ném hihettem el, hogy balvany vólna ruhaiára és orczaiára képeſt migh kezemmel megh nem tapaßtaltam. Morgani Erſebetnek emeltetet. Az Arva gyermekek si minnyáian veres ruhában jarnak mint Amſterdamban és Lugdunumban, és kůlőmb kůlőmb meſterſéget tanulnak. Az O Templomis ßinten azon formára vagyon mint az vy 34 oßlopra. Az beteghek Iſpotályába be mentűnk ahol el czudálkoztunk az betegeknek ſok vóltan, mindenek nek kivant étele itala előtte, labánal

éyeli kannáia, ki iaro czippelőſe, és ha kivánnya mingyart jelen egy egy ßas az ki azßibliat olváſſa, mellettek ſerfőző házok, konyháiok, és mindē meſter emberek mellettek vadnak az Spitaly udvarában, ſob kéz felől az bé menőknek az Aßßonyallatoknak bal kez felől penig az ferfiaknak hazok rendeltetet. Itt valt el tűlem az maſodik társom az Emmanuel Luſitaniai Pap, és igy immar nagy banatra egedűl marátam, keßűlek mind azonaltal Rotterdamba.

Rotterdamum. Bé mentem az Delphus kapuian, és midőn vendég fogadot kereſnek egy kereztyén özvegy aßßonyállat ßolita be hazához az tengeri cziga jegy ala. Portekamat le téven (mely ſemi nem vólt egyéb egy ingnel és imatſágos könyveczkenel) ki mentem ſemlelni az várost. Az templomi ßinten oly forman vadnak mint á többi, kiket mar le irtam, ugy hogy ha valaki Hollan-

dianak eggyik templomat meg látta meg latta mindeniket, hasonlóképen az varosoknak alláſi, az ſok hidak, czatornak, erkölczök &c. De Rotterdam ebbe külömböz az több varoſoktul hogy it mindenfele vallas vagyon nagyob réſſent, ugy mint Calviniſtaké, Papiſtaké, Arianuſoké, Arminianuſoké s az többi. Vadnak az tenger fele kivalyképpen nagy erős baſtyai, ſo portuſa és igen mély holot mindennap ſok [illegible]le országokbol és ſok tartományokbol jőt haiokat nem kiczin gyönyörűſéggel nézhet ember. Ez város volt hazáia amaz nagy Eraſmus Rotterodamusnak, ki felől ezt mondgyak:

Huic vni licuit dicere quod libuit:

Neki tiztesſégére az város közepin valo hidon emeltetet egy ſtatua, kinek bal kezében egy könyv, ſob kezében penigh egy tábla illyen iráſſal:

Eras-

Eraſmus natus Rotterodami Oct. 26 An. 1467. Obiit Baſileæ 11 Iulij Anno 1536.

Abrazattya mint egy vén Aſſonnak ſakáltalan, ſűuege mint az Canonicuſoknak ſukot lenni négy ſegű: két felől mellette ket Orozlany balvany az város Czimeret tartyak.

Láttam ez vârosnak 114 haiora valoagyuit, ſok haioia kőzzűl leg nagyobak az Eraſmus és Ionas nevén neveztettek. Az Eraſmuſon ily iras vagyon ez mi nyelvünkre forditua:

Mikor engemet czináltak, néveztek el Eraſmuſnak.

Az Eraſmus képe rayta, melből megtetzik Eraſmus még hazaiában is mely nagy bőczűletben volt. Sok ſél malma vagyon, az ſekereknek ſábad bé menni az vârosban. Az hal olczo, az kenyér és hus ſinten oly drága mint máſut az tartományban, az bor annalis drágab. Szép ſetálo háza vagyon az vizhéz czak kőzzel

tizenhét fa columnan. Itt imár nem igen láthat ember haiot algyunelkül mint Danczkában, Daniaban. Amsterdamumban, mert igen felő az tenger aztűzes tolvaiok miat vadnak azért nagy háiok igen szép kebűlettel, kin 24. 25. 26, 27. 28 algyuk, trombitások, sok nép és zázlok. Mindezeket meg latuan igyekezék igyenesen bé menni Angliaba, de az én özvegy Asszonyom midőn belőlem kivette vólna mivégre budosnam, hogy tudni illik czak országokat, tengereket, varosokat, varakat, népeket látsnek, és közöttök szép dolgokrul tudakozhatnam, nem engede meg hogy igyenesen mindgyart Londinumra mennék, hanem ő magha hetuen ött penzbe meg segődőt egy haiossal, ki Zelandiaba késül vala, hogy engemet oda vinne. El buczuzvan tőle és meg köszönvén ily nágy emberségét (ah jot adgyon az Vr Isten tellyes életében néki) bé menék az haioban kinek

kinek zürke maczka vala neve, és más napra az szél szolgálvan el érénk Dodrechtumbán.

Dodrechtum

Noha Hollandia varosa, de mint hogy Zelandiatis mostan egy feiedelem biria ehez vonsak inkab, felette erős varos egy kis figetben mindenfelől környű mely vizek mellette, az mely oka hogy soha még idegen kézre nem juthatot. Hollandia felől kilentz erős bastyáia mind földig faragot kövekből. Nagy portusa. Az eggyik kapuian szűz Maria képe nagy mesterseghesen le irva nem tudom talam az lésen czimerek. Igen nagy tanaczházok vagyon kin az derek ora mikor azonáltal jöttünk gyönyörűvén énekli vala az 139 soltart, editionis Lobvaserianæ.

Menten mentünk Zelandia fele az haion, ahol czudalkoztam az emberek mely nagy kedvesen éltek az Tabakal, mely felől igy ércz: Az Tabac Hispaniai fo, deakul hijak her

ba Nicotiana annak az embernek nevéről az ki elősőr haſnat ez fűnek találta. Hozzak az vy világbol kinek íly uſuſa vagyon. 1 Ha valaki tengeri utra avagy puſtára indul hol kenyer nem találtatik, magához veſſen egy darabot, meg gyuitya, fűſtit fel ſſa étel ital neikűl nagy ſok napokig ember meg nem ehezik ſem ſomiuhozik, hanē azō allapatbā mintmikor kedves vaczoráiárul ki jőt, minden dolghat czelekedheti. 2 Ha ember czak az réſegség kedveiért akar maloſat, bort avagy egyéb italt innya, bar arra ne kőlczőn, vegyen czak vagy hat pēnzara Tabacot, éllyen vele czak egy fertaly oraigh, rea felelek bizony ugy meg réſegedik hogy ha ſinten nēgy vagy ōt forintot az maloſára kőltőt volnais inkab megnem réſegedhetet volna. Tőb haſnaitis olvaſtam Monardusba és Cluſiusban de ezeket ugyan probáltam is. * Egy Bremai Borbely legény, ki Lybiara in-

indult, ſodorral naponként ſol tartot mig ez haioban vóltam. El értük a maz erős Caſtelyt Rankeſt, kinek jol lehet ſemmi ſépſége de kivűl belől erőſſége fertelen és almelkodáſra melto. Mellette allottak ackoron Mauritiu snak ſok erős haioi mellyeket éledellel és fegyverrelmeg tőltuén Mauritaniara keſit vala, innen hertelenſégel el érenk Middelburgumban.

Middelburg. Zelandianak igen fő városa haſonlo ſituſa és minden epűleti az tőb ez orſágban valo városokhoz: Vagyon két nagy toronya. Cimere egy kapu auagy inkab egy darab uiza az honnan nevezteter Middelburgnak, az az, fel városnak avagy város kőzepinek. Itt láttam elősőr Pasquinus, avagy az mint moſt neuezik Pasquillus Columnáiat azRomai rend tartas ſerint, á melre etzaka ſidalmas iraſokat ragaztonak azok kik nilvan valo perrel nem mernek ellenkezőiőckel ſemben ſallani

lani. Láttam azon felet mayd minden haz elõt egy egy magos czeger rudõ egy egy zázlot, kit mikor kérdettem volna mi végre czináltanak fel, azt mondottak hogy oly sokásuk vagyõ az egeß orßágban, hogy az jóueueny kalmároknak és az ben lakozo embereknekis kiknek házok nincsen tulaydon, hanem béres házban laknak, Husuet utan az beres hazakbul ki kel menni és vyonnan ßegõdni minden eßtendõn, s'annak bizonsagára emelik az zázlokat fel, hogy mar az haz idegen ember birodalmatul fel ßabadult, ezekben penig az napokban orßag ßerint vendégeskednek mindenût. Anglia fele leg job portusa vagyon itt ez Orßágnak.

Flisinga. Felette ßép város, és az egéß Zelandiaban nalánal erõsseb ninczen mind vizzel az természettõl, mind erõs bastyáckal és nagy tõltéssel az emberektûl, az közzel léuõ Flandriaban lakozo Spanyolok ellen megh

meg erõsitetet, minden bastyáian sok algyuk, ßép Tornyai és az Zelandiai feiedelemnek házáual ighen ekes. Szép tanaczhaza kinel megh ßebbet ez eddig eljõt orßághokban nem lattam, tizen két botozaton al egy csepig faraghot kõuekbõl, felette nagy kõ balványok rayta, és az város czimere, mely harom gõrbedezet folyo viz, az honnan az varosis nevezetet vett mert az folyo viz Német nyelven Fluss, Belgiain penig Flis ahonnan jõt az Flisinga. Négy ßegû az város derek piatza ßéles és bõ: Az nagy Templom sok ßép Epitaphiumockal ekesitetét, de ninczen iras rayta tok hanem czak sisakockal, fegyuerderekackal, pallosockal rakotatot meghs el annira hogy ha ember hirtelentégébõl be menne ez templomba itilne fegyuer tarto háznak lenni. Vagyon ßép Tornya harom folyosoval, az feiedelem haza földigh mind dragha faraghot kõuekbõl vagyon.

gyon. Czuda ſokáſok vagyon ez templomban az Papoknak, kik kőzzűl az prædicatio előt egy el olvas egy Caputot az Bibliabol, annakutãna az tizparãczolatot fen ſovalmondgya, arra reſponſal egy mas Pap ekképpen: Mond az elsó: Ne legyenek teneked ideghen Iſtenid en előttem. Az másik meg felel igy: Iſten otálmazon attul, és igy egymás utan: Mikor ér arrá: Tiztellyed Attyadot és Anyadot: Igy felel: Segéllyen Iſten minnyajunkat reaia. Ez varos oly erős áz ő ighaz vallaſábán hogy az Kalmárokon kiuűl akarmi Papiſta avagy Arminianus ha az ő helyekbe be menne minden tőrvénynelkűl akar hol az utzakon meg ölnek, nem czak ez penig hanem az egéſz Zelandianak városi. Ot letemben egy delyeſt menek fel egy kis templomba ſinte az derek portuſnal, melyfel menélem felette nagy ſomoruſágomra elek, mert az prædicator ki ackor pro-

proponála, mindenképpen abrazattyával, ſauâval, geſtuſaval, ideiêvel tekinteſével, annńra haſonlo vala, az én kedues io akaro Vramhoz, Patronuſomhoz, Atyamfiahoz Szepſi L. Mihalyhoz, moſtan az Szathmari Eccleſiânak Lelki paſtorahoz, hogy ha tudtam volna moſtan Német Orſágban lakáſát, bizony ezerſer meg eskűttem volna rayta, hogy ő vólt vólna. Szomoritot penigh az hogy tűlem meſſe léuén, kit régen kivantam látni, az idő arnyekával iatzotatuan oly hirtelenſégel előmben vetet vala. Ez helyen az tengernek nagy refluxuſa vagyon, honan mayd meg beregedtem az bűdőſſegnek miatta, hat egéſs oraigh, az az, kilencz oratul foguan mind egéſs harom oraigh az városban léuő vizek az vtzákrol az tengerre fel mennek, és az utzak viznelkűl maradnak, az háiok meg ſaradnak, harom orara viſſontag megtér az viz és az haiokat fel veſi, ha-

lon

ſonloképpen Amſterdamban, Lugduumban, de itt alig iſmerheti meg az ember, ez varosban penig tellyeſſegel ſemmi viz nem marad. Olczob halat nem láttam ſemmi Orſágban mint itt, mert nyolcz garaſon oly nagyot mint egy másfel eſtendős gyermek, vehettek; En ſalláson voltam az harom ſereczen leányban az tenger partyan, az hol mivel hogy az háiok nem varákoztanak eſtue hét orakor ki kellettek jönöm, és ſinten ugy meg kelletek az agyért és vaczoraiért fizetnem 12 ſtivért, mintha ott haltam és vaczoraltam vólna, én mikor ott feddöznem velek hogy nem halok ott; azért nem tartozom az agyért fizetni, czak ezt felelek rea: Vagy halſs vagy nem halſs, bizony addigh ki nem megy, mert ſandekod vólt it halni. Ezt halvan mindgyart eſſemben juta az Szamos mellet it Magyar Orſágban egy Nemes embernek (kit meg nevszhetnek) lator ſolgainak

czelekedetek, az kik ha az ſegény jobbagynak ökrei bar czak az tulſo partyárul az Szamoſnak bele tekintettek is az Vroknak retiben, íly okon, hogy ſandekok vólt bele menni, be haytottak és birſag alat boczátottak ki, gondoluan azért azt, hogy ha meg hazaiabanis oly fortely meg történik emberen, miért menteghetem magamot idegen Orſágban? Forditam az Erſtény ſáiat és megh adam nekiek. Megtapaztalam ez czelekedetkor a maz közönſéges Veriverbiumnakis igaz vóltat:

Peregrinans duos ſaccos debet habere, alterum patientiæ, alterum pecuniæ.

Ki jöuén azért Zelandiabol Iſten ſegitſége által egy éyel és egy nap haſokázuan az Zelandicus Oceanuſon Anglianak hatarában érkezénk az Tameſis Oſtiumára, az hol tizen ött egéſs mély földetfel menuén érkeztünk Anglianak Metropoliſába Londinumba.

Anglia.

AZ NEMZETES, NEMES, ES tündöklő Vraimeknak.

Monachi Sebestyen. Thuri Kalmar Ianos és Szegedi Istvánnak

Az tizta és kereztién Anglia, viselly eminden̄ût hiret, nevet, érdemlet bő-czűletit, tiztesſeget.

MInek vtánna az reghi Romaiak ez világot kezdettek vala hatálmok ala hodoltatni, már az előtt régen volt az Angliai nép, de az Orſághnak ſituſa tűlők reytve vólt, hanem czak hirrel hallyak vala, hogy Normandiantul egy ſigetben Oriaſok laknának. Mikor azért Iulius Czéſar Gallianak

tenger felől valo réſzeit ſubigalná, nē tűrhete hanem Angliaraís hadai által viue, kinek az ſerencze ſol ſolgala, mert az egéſs Britannia ki ſoha annak előtte idegen Vrat nem iſmert, kezéhez juta. Hittak az előt Albionnak és Albanianakis az feſjr hegyektűl, kik az bé menőknek nagy tavolyrol meg tetzenek mint hogy Cretával, Alabaſtrommal és feſjr marvany kővel ez Orſag felette bővues, annak vtanna neveztek Britanniának áz Silviusnak Bruto nevű fiatul, az kineḡuē eztēdővel Troiának elrőláſa utā hadnagylévē ez Szigetbe jőt, és az bēne lako Aborigineſeket fottigmíd le vagata. Ez Orſágban volt régen az híres Caledonia erdő az melyről az ſigetetis annak utánna Caledoniának nevezték. Sok folyo vizei, bő népe ſok varoſa, ſok portuſa, és az ſelin ſok apro ſigetek, kik kőzzűl az Monia neuő igen híres miuel hogy fundamentoma ninczen, hanem az ho-

va-

va az ſel fuia hatuan melyſöldig te-
hat oda s'megviſſa megyen. Az nép
Angliaban az ö nemzetſégének erös
otalmazoia, mégh czak akar mely
roſſis ha ember vele beſſél az ö gene
alogiaiát nagyſághos auagy Kiraly
nemzetſégre viſi. Tűzre valo enyves
és kénkőues kőnek igen nagy bőſége
nalok, czudálkoznal rayta ha halla-
nad, gyakorta az koduſok Iſten ne-
vében kőueket kérnek. Azt mond-
gyak önnön magok az benne lakok
hogy Anglia ſockal ſob és mértekle-
tesb egű hogy ſem mint Gallia, nincz
oly nagy hideg, nincz oly nagy me-
leg benne: buzáia, roſſa, arpaia elég,
czak hogy mind keritésben vadnak
az ſanto földek, honnan meg tetzik
hogy drága, mert az nép ſok hozza,
egyéb gyümölczeis bőuén. Barma
ſok fele, de főképpen juhoknak ſok-
ſága, kiknek gyapiokbul mindenfé-
le ſép poſtokat czinálnak. Bizony
mondom oly genge gyapiá vagyon
az

az juhnak hogy ember egy czep va-
laſat nem lathattya míg rayta vagyon
aztítilne hogy czak ſinten az bőr ray
ta, ha láttya penig nagy bőſéges gya
pia vagyon, ki nem ſokat külömböz
az feiir ſelyemnel. Mondgyak hogy
azért vagyon oly gyenge gyapia az
ö nyaioknak, hogy az Roſmarin ne-
vű fűuen híznak, mely fű terméſeti
ſerént draga és mértekletes tempora-
mentommal bir, mely dolgot annyi-
val könnyebben el hiſzek, hogy az ju-
hoknak huſanis minek utánna fel me
ſárlottak kedues es embert gyönyör-
köttető ſag ereztetik meg. Régen vas
ertz Réz ez Orſágban nem találtator,
moſtan mindenfele Metallum vagyő.
Egyedül czak az ö Királyoknak pén-
zet veſik el, idegenet ſoha nem hanē
ha merő ezűſt vagy arany, kit annyi-
ban veſen el az menyit nyom, forma-
iáual ſemmit nem gondol. Az ö pén-
zek merő ezűſt és arany, orſagokbol
ki nem ſabad hozni, hanem Portuſo-
kon

kon vissa valnyak oly pénzen az mi-
nemű Országhban igyekezél menni.
Farkas ez Országban soha egy sem ta
láltatik, némellyek azt mondgyak
hogy ugyan az föld természeti nem
tsenuedheti, nem külömben mint az
közel léuő Hyberniaba az kigyot ha
be vísik és akar mely mérges allatot,
Danianak egy felől meg nevezet fi-
geteben az egeret, mihelt az földre le
tesik sörnyű halállal hal még. Igy az
Farkas Angliaban. De in annalibus
Civit. Angliæ, más okát mondgyak
miért itt farkas ne legyen, s-igy sok
nak felőle. Mivel hogy ez Országbá
leg nagyob hason az juhoknaktar-
tásából jő, az előt valo időkben mi-
dőn az farkasoktul á polgárok nagy
karokat vennének, országnak közön-
séges rendeléséből jőt ki oly articulus,
hogy az mely bűneiért halálra ítélte-
tet embert tellyes gratiaiabol kegyel-
mebűl valamely varos el boczatana
tehat tartoznék az Tanacznak tizen-
ke

ket Farkas feiet elstendő alat be mu-
tatni szabadulásáért: mely dolog gya
korta léuén az Farkasoknak minden
neme kőzzülők ki veszet, és mivel
hogy minden felől tenger közőt va-
gyon semmiképpen bé nem szarmaz-
hatik. No akar hogy elet legyen az
dolog bizonyos ez hogy sohul An-
gliaban Farkast nem találnak az mel-
ről egy uti társom Delphusba midőn
az Angliai ut felől beszélgetnekíly di-
sitchont, kiben hazudot, szerze:

Angla lupis quondã tellus generosa carebat,
Hæreticos plures nũc habet Angla lupos.

Réghen nem vólt annń féle kő
Banyaia mint most, mert most találta-
tik nagy bőuen az Creta, az feir mar-
vany, Alabastrom sohul job s'szeb
nincs mint it. Azon felet amaz Gaga-
tes kő melyből mesterségesen az kik
tudnak vele élni őrőcke égő gyertyat
czinálhatnak, kit czak olay olthat
meg. Mas az hogy ha ez kőnek po-
rat

rat ember valamely leanynak auagy Iffiunak borba be adgyá ßűzeſſégéről meg czalhatátlan tanubizonſágot vehet, mert ha ßűz megh emezti, ha nem, ki boczáttya mindgyart. Sok meleg ferdők-is vadnak benne. Leg hoſſab napiok tizen kilentz ora, de nyarbā az etzakaiokis mind világos és ßinten ugy dolgot tehet az meſter ember mint ßinte nappal, czak hogy az nap nem jar tellyeſſégel az ő Horizonokon, de keueſet kűlőmbőz az

etzaka az naptol, viſontagh téiben midőn Sol in Capricornó etzakaiok vagyon négy egéß napighis. Nyelvek az lakoſoknak-is czak ßinten az kőzzel valo tartományoknak ugy mint Hybernianak, Gallianak Német Orßághnak nyelvéből őßve zűrt zavart, feletete rut pronuntiacioiok, mert minden ut űnek pronuncialnak. Szép kőzep termetű ſejr nép lakia, főképpen penigh az Aßßonyállatok igen ßépek, tiztak, feiérek, magoſſak ide-

idegenekhez emberſegeſek, kiket csokoláſſal, (Perq; vias dantur baſia perq; domos) kőßőntőnek és térdhayráſſal, bizony bar hogy Anglæ Angelæ, mert igen Angyali képet viſelnek. Ruházattyok oly mint az Galluſoknak, czak hogy mind fekete ßinben, és ßéles tőrpe ſűuegben győnyőrkődnek. Az Aßßony népnek penig ſok fele őltőzeti, némellyk kalapos ſűuegheth viſel, két felől fűlére fodorituan haiat, némellyk az mint it nalunk csak főkőtőben, ßoknyáiokat abronczokkal ßelleſitik, ebben minnyáian meg eggéznek hogy valakik az tizen negy eßtendőt meg halattak és az negyvent el nem mulattak nagy ßépē czeczeket, ha itelik hogy elő alhatnak ſejr és tetetes volttáual, ki mutáttyak, mellyeknek valaßßa kőziben egy drágha kereztet avagy egy Agnus Deit, azmint hijak, bocsátanak. Paripan jar mind ferfiu Aßßonyallat és az lo futatasábā oly ſerenyek az leanyok hogy mulat-

ſághnak okaért mezőre ki menuén gyakorta matkâiokat futatâsbol meg győzik. Ez országban az mely földeket nem kűlőmben mint Roma kőrűl régen, kőueckel hataroztak megh, melynek mindeniken ket auagy három gradicz vagyon ily okon, hogy főképpen az Aſſony rend, ha valahol történik az lorol le ſallâſa, az kőrűl fel haghaſſon: az deakoſok nem élnek milliareval hanem paſſuſſal avagy lapidibus, ha valaki kérdi hány mélyföld, ő ennyj vagy amannyj paſſuſnak mondgya lenni, avagy abeſt tot & tot lápidibus. Mint kőzőnſégeſen az kik igaz Angluſok Helvetiai Confeſsion vadnak, mindazonâltal az Pűſpőkſégeket, Canonicuſſâgokat, Orgonakot, az templomi feijr őltőzeteket és egyéb ehez haſonlo Adiaphorakat meg tartnak. Neuezetes két folyo vize, az Tameſis, az mely az nagy Londinum varoſan foly által, és akar mely nagy haiotis az tengertől

től fogua mind addig el viſel. Az másik Humbria mel' Eboracum nevő város fele megyen ala. Nagy két Erſekſégh benne az Cantuarienſis és az Eboracenſis. Epiſcopatus 19. Fő város 50. Oppida 136. Academiaia kettő, az eggyik Cantabrigiaban kiben amaz nevezetes Gvilhelmus Witakerus, és Perkinſus tanitot: az másik Oxonium kit Caſus Ianos megh hireſitet. Az én Vram illyenképpen vólt által ez országon.

Londinum. Az hol mindeneknek előtte â népnek deaktalanſágan ezudalkoztam, mert harom egéſz utzan Kalmârok, ſőczők, ſabok &c. kőzőt fel menuén ſohul nem találtam egy embert az ki velem deakul tudot vólna beſzélleni, hanem fockára találtam egy Olaſra, kiuel az mi kiczint tuttam Olaſul veſtegettem, ki engem igazgatot az Olaſok Ordinarius gazdaiokhoz monduan, hogy moſtan ot vagyon egy Magyar

Vrfi, mely dolgon felette igen megh
őrűlvén nagy ßorgalmatoſan fel ke-
reſém, de nohaMagyarnakmondotta
maghat, mindazonáltal egy ßot ſem
tuda velem Magyarul ßollani, mivel
hogy Czeh fiu volt, és czak akarta
magat hireſiteni meßße főldrűl ſőt ſé-
géuel s'azért mondotta magat Ma-
gyarnak,én innen ki menvén ßallot-
tam az Verdődőt Rokában az nagy
hid előt. Latogatni hogy ki mentem,
mindeneknek előtte harom utzait kik
igen ßépek és tagaſok ßemleltem, ßép
kő kutak mint egy nagy házak
ßántalan ſok czorgo czatornáckal e-
kefitették, az ßegények ugyan vinak
rayta az kik ſa edenben véuén az ví-
zet utzakrul utzákra hordozzak és el
adgyak pénzen. Ezen kiuűl vadnak
az derek fő utzában nagy magos kő
epűletek, oßlopok, város czimeréuel,
hallatlan ßép balvânyockal cziffráz-
tattak, az tőb utzak felette ßoroſſak és
ſokan nap fenyétől ſoha nem banta-
tatnak.

Nagy varoſit lattam az el jőt
Orßagoknakis de ehez haſonlot ez i-
deig nem, mert az ő kerűleti, nemcsak
az ő hanem azén itéletem ßeréntis va-
gyon negyed fél Magyar mélyſőld.
Hida az Tameſis folyo vizen által
nagy, harmadik czudáia Anglia Or-
ßágnak, tizen nyolcz fornixal, ki csak
ő magais egy egéß varoſt tenne, ray-
ta egy Templom, és az Calmarok-
nak ßántalan árus háza. Az Király
Caſtellya (más az udvara kiről ide a-
lab fogok ßollani) az tengher felől
magas kő keritéſel, negy toronnyal
négy ßegeletre minden ekeſſégnélkűl,
epitőie volt Julius Czaßar. Ez var
előt vagyon tőb 270 nagy őreg réz
algyuknal mellyeket ő Felſége az jo
emlekezetű Erſebet Királyne Aßßony
az tengeri hartzakor az Spanyolok-
tul nyert, és rolok triumpháluan min-
denikre az ő maga cimeret fel metzet-
te és it egy rakásban tartyak czakßin-
ten emlekezetre. Ide czak kőzel egy

haz oldalából felette ſép két Czatorna viz vagyon, ahul engem midőn egykor nagy édesden innam belőle egy Gallus azt alituan, hogy ő nemzete vagyok, felette igen meg pironegata, ő gyalázatnak tartotta az otvalo nép előt hogy az ő Orſágabeli vizet jut, de meg értuén tűlem Orſágomat meg őleluén meg kőuetet és tíztelſégeſen valt el tűlem. Innen egy kis kapun az varosba hogy bé mennek egy ſereg ſereczin leanyokra találtam kiket czak ackor hoztak volt Ætiopiabol az tűzes tolvaiok, mint hogy arultak, igen ſép ruhában őltőztették volt fel őket. Hollandiahoz képeſt nem draga hely, mi reank bizony igen draga mert őt garaſára kenyeret csak ſinten főzelekie mellétis egynap ember el kőlthet. Fő ſerek vagyon, kinek máſat, az Dantzkai ſer után, nem itéltem egh alat. Halnak ſoksága, rakokat oly nagyokat láttam, bizonnyal mondom kiſſeb nem volt ti-

zed napi malatzoknal, én nem hog éue de rea nézueis ſockara meg czemerlettem volna; eddig czudálkoztam, de már ſemmit nem, az Iſtenbē el nyugot *Nagy Banyai Szabo Miklo.na*: Rák labának hean, kiben láttam hog egy meſſel bor ment, mert itt egy iczeſtis találnank, harom garaſon attak egy illyen őregh rákot. Nap nyugatra egy igen ſép kapuia, kin az Királynak czimere egy Harfa, egy Lilium, hat Orozlany, egy Corona, egy felől egy Orozlany, masfelől egy Vnicorniſ tartya, alatta arany bőtűkkel ez vagyon irvan: *Vivat Rex*: Az alat viſontag ez:

Senatus populusq; Londinenſis fecit. Anno 1609. Azon az kapun ki menvén vagyon viſontag egy templom és az templomtul balra térvén á fayn londiſch poſto ſarazto győnyőrűſeges paſitos kert, ezek czak magokis kerekſégékben kő keritéſe kőzőt fel mélyfőldet bé foglálnak, el czudal-

kozik ember poſtonak menij ſokſá-
gat lathâttya ez kertekben. Onnan
balra térvén jut egy ßép hoſtati utzá-
ra, az hol egy kis templom mind e-
géßlen faragot kôbôl, kinek aytáia fe-
let ily íras: *Cœmiterium hoc inferius à ci-
vitate Londinenſi huic Parochiæ commiſſum
ſumptibus ejusdem Parochiæ muro lateritio
ſeptum eſt* 1615. Onnan az vá-
rosban jövôknek egy igen ßép kapu
jô eleikben mellyen job kez felôl egy
Király, kôzbe egy Pûſpôk, bal kezre
penig az juſtitia ſtatuaia vagyon. Fel
menuén azon utzan találkozik az Ba-
ſilica elô, hol az tornyon minek elôt-
te az Ora ûtne két ember ſtatuaia ha-
rangot vonßon, bizonnyal beßélle-
ték hogy mind az kettô merôuen e-
zûſtból ôntetetet; czak az eggijk sem
kiſſeb nalamnal, itt kôrnyôs kôrnyûl
az fô kép iroknak ſok officinai. Sok
menéſe utan el éri ember fel jôuéſébe
az ß. Pal templomat, igen regi epûlet,
hárôm arcuſra ßakaztua, ßertelen nag
kô

kô labai, az Sanctuariuma tizenkét
gradiczal magaſſab à derek templom
nal, kiben ſok feijr, veres, fekete,
marvany kôbôl és Alabaſtrombol
czinalt koporſok vadnak, czak VR
Vaczoráia oßtogatáſakor nittyak fel
ez Sanctuariumot, én egy ablakon
bé nézuén láttam egy Pûſpôknek ké-
pet fekete marvanykôbôl kifaraguan
kinek terméßet ßerént valo czontait,
el rothadáſa utan ki ßettek és feliben
raktak, egyéb irás ſohul ſemmi rayta
ninczen hanem imez yers ketßer:

Diſce mori mundo, vivere diſce Deo:

Az derek templomban ſok tu-
dos, vitezlô, és polgari ßemélyeknek
marvany és alabaſtromkôkoporſoia,
kiket ha le akarnek irni eghéßlen, ta-
lam az Olvaſonak nehezſéghére és
meg unaſára lenne. Az ki menôknek
ez templombul bal kézre vagyon egy
Schola illyẽ inſcriptioual: *Ingredere ut
proficias.* Erſebeth Királyne ideiében ez

Schola Mesternek volt egy tizen ött eſtendős leanya, ki azon allapattyá, ban az deak, gőrögh és Sido nyeluen az Kiralynenak verſeckel egy könyveczket irt, mellyet moſtis halála után vyonnanki nyomtattak, és mindenek nagy kedveſſégel olvaſnak. Ezen Schola mellét balra, ſobra, elől, hátul, valamely utzak vadnak mint czak könyv aroſok lakiak, ugy hogy czak az könyv arulo helyis vagyon annij mint az Szepeſi Szeben varoſa. Legh egyenesb utzaian ez varoſnak hoſſaſágat, az Iulius Czaſar Caſtellyatul fogua az Weſtmonoſtorig ſokkot ſaraſomal harmad fel oraig mentem el, honnan nagyſágat igen könnyű meg ítélned. Az városnak felső végin az Weſtmonoſtor, régen az haz zug baratoknak lako helye, kik Szűz Marianak teiet ot tartottak, és S. Peternek az közepső vyiat, kire minden Orſagokbol ſietet fel menni és nagy balvanyozaſt tenni az nép, minden allá-

láſat ez nagyſágos epületnek megh iria Eraſmus, in peregrinatione religionis ergo ſuſceptâ, az hol az Olvaſo meg olvashättya. Moſtan ſő Scholáua tetetet, az Királynak egy nehany ſáz Alumnuſa benne, én minden auditoriumit el jártam, de főképpen latásra melto az Ordinanduoknak exámen tarto helyek, az melyben az fal odalan job kéz felől Herculeſt, propter magnos labores, bal kéz felől Samſont, az el viſelhetőſéghért irtak fel, ezek közőt Elizabeth Reginai Coronaiáual és egy roſaual egyetemben, mas oldalan az Orſagh Czimere illyen iráſſal: *Beati pacifici:* Item: *Reges & Reginæ eruntnutrity tui,* azonul igen őreg bötűvel: *Cor vnum, vna via.* Mas auditoriumban ezt láttam: *Non tota ſed pars tamen.* Az mellyet én velem eggyűt ſokan nem tudgyak mire magyarázni. Az deakok felette ſép külömbőző ruhákban járnak, könyű még czak az legh kiſſebiketis megh

ilmer-

ſmerni az nép kőzőt, nem ugy mint Német Orßaghban nem tudgya ember ki miczoda kőzzulők, mert mind egyenlő ruházatban járnak az Nemeſſeckel és műues embereckel, it penig hoſſu metélt kőntősők, meg ßincen nyarbanis gyenge béllésſel megh béllet, vïja ővig ala ér. Ez Scholában ot ſartomban deakok voltanak hat ßázan. Az Profeſſorok és egyéb Scholához tartozo ßemélyek negyvenen. Nagy rettenetes temploma ez Monoſtornak, kiben moſtan az Királyok temetkeznek, ebben nyughßik az jo emlekezetű Erſebet Királynenak teſte, ebben az ő Nénnye Maria Stuard Scotianak Királyneia, ez moſtani Iakab Királynak Annya, kinek gonoß czelekedetiért Erſebet az ő ßokáſok ßerẽt feißevel feiét vetete és ide temetette. Ez templõ az beñe leuő ßép koporſok miat érdemlette hogy Angliának hárōm czudai kőzibe ßamlaltatnék. Mikor ez Weſtmonoſtortul az

az ember az Kiraly palotai ſele fel jő, ßép két faragot kőből czinalt, és ßép ſtatuackal ekeſitetet kapun kel bé jőni, itt az be jővőknek bal keze felől vagyon egy ßentegyhaz formara epitetet haz, ebben vadnak ſok kűlőm kűlőmb féle jaczo helyek, kiben laptat, kiben teket, kiben karikat, kiben golyobíſt jatzonak, ßép czatorna viz az oldalában, onnan vißontagh ha bal kezre ki térő az kis kapun, mely felet az Erſebet Királyne képe ily iráſſal: *Vivat Regina Elizabetha.* Es ha bé mégy az kertben, el czudálkozol az kertnek mivoltan, de főképen az benne jatzoknak ßép rendin, kik némellyek kővet hannak, némellyek rudat, némellyek kűskődnek, ugroſnak, némellyek főképpen az iffiu Aßßony-népek és gyenge ßűzek énekléſſel vetekednek, mind ezeket megh látuan az Poetak Olympuſat, Heliconat &c. félre vetned és az helynek győnyőrűſégen almelkodnal. Az egéß kerten

által

által foly egy folyo viz mely az kertet két fele ßakaztya, az eggyik fele jateknak, és az Kiraly halas toiának, melybe ſok féle vizi allatok, gödenyek, retzek, hattyúk, tengeri hollok vadnak, rendeltetet. Az fele penigh vad kert, de ugy hogy mindenfelől bele lathatni, ſok vadak benne, ßarvaſok, feÿr és fekete nyulak, Vr ökrök, özek, bialok s'az többi. Ez kert előt mingyart az Kiraly palotai, nes mellÿk czak tegla epület, némellÿk penig merő faragot kő, mindennek ßabad bé menése az vduarokbā nem kérdik mit kereßvagymiért jöttél. Az elsö nap bé mentemben láttam mingyart amaz nagy hirű Marcus Antoniuſt az ki midön SpalatumbaErſekſéget, Dalmatiaba pręſeſſéget viſelne, az Vr Iſten czudálatosképpen megh iſmertette vele az igaſſághot, az lelk Babiloniabol, mindenet othagyuan ki futot és ackor az Angliai Királynal commoralt: Igyekeztem rayta hogy

hogy lacab Királytis meg lathattam volna, de fő emberitől értettem hogy tizen negyed nap alat hazából ki nem jöt ackor, hazába ſem boczâtatot ſenkit nagy ßorgalmatoſſági miat. Ezeket az palotakot minden felől mulato kertek fogtak bé, és azon kivűlis az városban ßámtalan ſok Harsfákkal megh ültetet ſetálo helyek, jaczo kertek, el annÿra hogy Olaß Orßag kivűl nem hißem hogy egy Orßagh varoſat ezen felet mutogathaſſa, és az ki Angliai Királynak kerteit udvara népet és palotait meg latta ez varosbân, ſemminek ítéli az NémetOrßágnak kelletlen muſikait. Illyen allapattyat lattuan ez helynek igy éneklettem felőle.

Londinum cernas ſi quis fis forte Viator
Angliacos fines viſere qui cupias.
Londinū cernēs, cernes quæcunq; ſub Anglo
Rege nitent; hæc eſt vrbs venerata bonis.
Hic pietas, hic tuta quies, hic verus amorq;
Hic ſedet in celſa ſede locata fides.

Nem czak ez varosbeli hanem az egéß orßágbeli népnek oly ßokáſa vagyon, regghel elêb ißik mint eßik, és felebarattyatis az feleſtekemre nem egy darab peczenyére, hanem egy ital ſerre hîja, honnan az Németeckel diſputállyak ez dolgot mellik czelekeßik jobban, az Angluſok igy bizonityak az ô ßokáſokat. Midôn ember fôzni ákar megh ôbliti elôßôr az fazekat s'ugy teßi bele, az mit megh akar fôzni. Az Németek penigh ezt mondgyak: midôn ôk jo izû vizet akarnak kutyokbâ tartani, erôs kôves fundamentomot teßnek az kutba elôßôr. Ez nép ßertelen gyenge és leany természetû, midôn egy emberſéges emberrel beßélgetnek Anglianak gyûmôlcze felôl, monda nekem; Ez Orßághban lâttam egy ßem czereſnyet hatuanôt otvalo pfennigêel adni, mellyeben ît valo annŷ garaſt. Mely dolgot en más véghre magyarazvan és valamî draga kôrûl értuén, kérdezni

fogam

fogam hogy miczodas volt az czereſnye, felele, bizony czak oly mint akar mely Orßágban ßokot lenni, és ha két hetet ez utan ez varosban varakoznal hetuen Angliai pfennigem îs meglatnad hogy egy czereſnye ßemmel veßnek, nem czak czereſnyet penigh, haném akar mi vy gyûmôlczôt, mert az Anglîai nép oly keduetôlt, midôn vyſágban lattya nagy áron meg veßi, ki ßeretôiének, ki Vrának, ki jo barattyának kedueiért, ki czak azért hogy fûlére fel kôti és mind addig mig el nem bôvûl, czak hogy ôis lataſſek valamînek, ot hordozza. Az nép Londinumba oly bô, itêlne ember mindennap ſokadalom benne, hallottam hogy minden jôveuenyen kiuûl mindenkor találtatik hárôm ßaz ezer ember benne, kenyér kel hißem ezeknek. Bizonnyal mondhatom ninczen oly het meliyen más fel ßaz ôkrôt, ezer ſuhot le nem vagnának benne, hon azon felet az egi madarak

darakról hon az tengeri halaknak sokságát. Nagy modgyaual annak után na az Schola Mesterrel be ferkeztem volt az S. Pal templomának Sanctuariumába az hol miket lattam, micsodas Epitaphiumokat olvastam hoßßu volna mind ide irnom. Vagyon egy Seba neuű Királynak koporsoia Anno Christi 677 emelletet. Etheldredus Angliai Királynak 781. Plantagrat Castilianak Kirallyának 1382. Sok Püspököknek hallatlan szép koporsói kiknek latasában sokat gyönyörkődtem: mert mindeniken kinek kinek az képe oly terméßet ßerint vagyon ki faragua hogy csak ßinten az ßo és mozgas ninczen, de abrazattyokat az terméßet sem czufolhatna megh. Az mostani Királyoknak temető helyek némellyeknek ez Templom, némellyeknek az Westmonostorbeli Ecclesia. Az Tamesis folyo vizen, mely nagyob az Bodrognal, valamely haio fel jő az városban az Ki

Királynak kedueiért minden algyusat ki ßokra sütni, néha egy nap meg halhat ember két ßaz algyu lőuéßt, mely hogy ha földön volna gyakorta azmagos hazakban kart tenne, de az vizen léuén semmit nem arthat. Mely nagy örömére, avagy keserűségére legyen idegen földön valonak mas Orßágban czak valami kiczinbe hazaiabeliekhez hasonlokat latni, itt Angliaba vettem eßemben, mert midőn nagy ßomoruan setálnék, történet ßerint harom Mußkat, az ő ruhazattyokban mely az mienktől nem sokat külömbőz. latók, magos sarku sarga czizmaiok, eggyik zőld az kettő ßederies öltőzetben, ezeknek latása annyra bé hata ßivemben, bizony gondolkodásim miat alig tudhattam hol vagyok. Londinumot el hagyvan jőttem Cantuaria fele, az hol elsőßör egy igen félelmes hegyen kellet által jőni, de az Isten nagy hamar egy emberséges Boloniat ada mellem uti tarsul

tarſul, ki három vagy nêgy mélyföl-
dón velem ſôuén louat kére aláia és
engem ſegény ideghen legént el ha-
gya. Ez félelmes hegyről tűből ki lá-
ni, nem külömben mint egy kis tar-
tomant, Londinum varoſat, vagyon
egy igen nagy vas lampas ſinten az
teteién, ki mellé az varos embereket
rendelt, hogy ha valami oly dologh
történik az hegyekben, tehat tűzzel
az közel valo falukban és varoſok-
ban hirttegyenek, mellyet hogy ha
tűzzel világoskodni az emberek lát-
nak minden felől az ellenſegre futni
kéſek. Innen el ſemleltem az mig el
lathattam Anglianak nagy rêſét, hol
barmoknak ſokſághan nem annyira
mint nagyſágan czudalkoztam, bi-
zony mondom vagyon az tehen az
ő Orſágokban oly nagy oly vaſtag
mint nálunk akar mely ökör, ha két
ezeret egy ſeregben latnalis mind fe-
kete, az ökör oly teſtes oly vaſtagh
mint it az Bial, az ſarvoknak hoſſu-
ſaga

ſága migh feiekben vagyon feieſtül
meghaladgyak akar mely embernek
is ölit, felette feirek az ſarvok, ő ma-
gok pedig feketek. Az Rozmarin az
mezőkben ſinten oly bőven nő mint
nalunk az vrőm, czak hogy nem oly
ſelid mint az kertbeli, hanem ha em-
ber haſnat akaria venni otis kertben
plantállya. Le ſalvan az hegyről egy
forras mellet őttem, és neveimet egy
fára illyen ígheckel metzettem fel:

Martin° Caombor terras dũ cerneret Angias
Hic comedit: dulci exhoc quoq; fóte bibit

Iőttem keſerveſſen felyeb felyeb
minden tarſ-nelkül, és midőn egy
GRAVESEND nevő tiztes va-
roſt meg halattam volna, az tul felől
valo erdőben, egy nagy ſereczin
nagy hirtelenſegel az erdőből előmbe
álla egy ſekertzéuel, feketebbet nalá-
nal én életemben ſem az előt ſem az
utan nem láttam, kezde velem An-
gliai nyelven (mert regi otlakos vólt)
beſél-

beſſélleni, de én ſemmit nem tuttam neki felelni, mondottam mindazon által hogy Cantuariumban megyek, igen félek vala ugyan az ſekertzeiés tûl. de Iſten ugy ada hogy nagy emberſégel valék el tûlem az utat megh mntáruan. Értem az utan Rochesterbe, roſs kis város mint egy ôregh faluia Francianak, czak fel ſér, volt ennek elôtte nagy kietlen magos vara, de moſtan az ſinten romlásban vagyon, kô hidat nagyobbat és iobbat lâttam, de ſebbet ſoha nem még ez ideig mint it, mert az egéſs hoſſuſágat csak cziffraſágnak okaért mind vereſſel feſtet vas roſtellyal magoſſan és az Kiraly s'az Orſagh czímerével (azis mind vas) ekeſitették megh, itt lâttam négy ôregh Gallyâiat és tizen negy haioiat az Királynak, kiknek ſebbeket, egy rakasban ſoha ſém lattam, ſem Pruz Orſágban ſem Daniaban, ſem Friſiaban, ſem Hollandiaban, ſem penigh Zelandiaban, mint

deni

ken eggyenként huſſon négy algyu helye vólt. En bé menék az vendég ſogadoban, bizony nem italért, mert ackor nem ſomiuhoztam, de hogy valamit ehetnem, czak tiztelſégnek okaért azért kérék egy itze fert, ôk hitetlenûl harom itzet adának elôma ben, czak hogy tôbbet kelleſſen fizetnem, és mivel hogy igen megfaratam vólt s'az idôis eſtue hat ora fele vólt, akartam ott maradni, de az ſerencse alnokul ſolgala, mert az gazda aſſonnak hazas leanya igen deli ſemély bô kezzel és nyomot teſtel birt, ki hozzam iarulvan mint ha ſanakoznék faratſágomon és ſok budoſáſomon, kezde kezeimet ſorongatni feiemet édesgetni, gyakran megis csokolni, mel' ceremoniahoz én Magyar mivel hogy nem ſoktam vala, es jol értem vala mi végre lônnének effele edeſitesek, meg gondolvan aztis hogy egyedûl volnek, farat teſtemet fel emelem, és az utnak indulek, el eſtve-

ledem

ledem, és ſoket ideſtoua ſarvan egy ſo vendég fogadoban, kit két Maiõnak neveztek, halek. Honnan á mas nap el induluan jutottã az hires Cantuariumban, mellyet én ítéltem, Cantabrigianak az hol Wittakerus és Perkinſus tanitottak, lenni, egy vőlgybe vagyon nem igen meßßéről teizik meg, kivűl minden epűleti parazt.

Cantuarium avagy Cantuaria Angliai nyelven Cantáburij, ez egéß világon az Compoſtellai Iacab, Loretumbeli Maria, és az Aquisgranumbeli Ioſeph (az houa az regi Magyarok balvant imadani jartak) gattyáia utan, legh nagyob boczu jaro heł, az it valo Sz. Thamas Pűſpőknek teſtéhez, ki három vitézek által it őletetet és it temeteret vőlt el. Midőn bé mentem legh előßőr Iacobus Lambetot valo Archidiaconuſt találtam és kőßöntettem, kitől mikor az Academianak allapattyát az meg holt Wittakeruſnak temetéſetkérdézném, ezen

ßockal felele: Toto cælo errat Dominus Studioſus, hæc Civitas non éſt Cantabrigia, ſed Cantuaria, mely dolgon igen bankottam, mert azt az az Academiat eleitől foghua latni kívántam, de mint hogy immar hátam meghe hattam volt harmintz eghéß mélyfőldőn meg terni rea igen reſtelettem. Hogy eßében vette volna az Pap hogy bankodnam az utnak el teveßieſen, mo da viſontagh: Non pæniteat huc veniſſe, hic enim videbit primum miraculum Angliæ: és kezen foguan leg előßőr mig egyéb dolgokat meg mutogatna, vin egy korcsmára, (mert enni és innya ő kőzőttők akar hol ſem tartyak gyalázatnak) ahol mind én s'mind ő megh zaioſodank az Angliai ſertől, onnan házához vivén, kűlde az templom kulczaért melyben az Cantuariumbeli ß: Thamásnak teſte az Papiſtak ideiében tiztelteteik vala, ezt fel nituan el hordoza mindenűt, melynel ſoha

ember ſéb epületet nem láthat, kiért az három Angliai czudak kőziben ſamláltatik. Életemben nem hittem volna, hogy illyen ſép templom lehessen arany és ezüſtnélkül (mert az arany edenyeket, ruhazátokat belők mar mind ki hordottak) ez világon. Felette nagy két Tornya vagyon kivül, belől az templom igen maghos, az borozattyan az é[illegible]és Orſághbeli Vraknak czímerek, [illegible]ntalan ſok fo[illegible]lyoſok benne, mell[illegible]ket egy nehany ſaz fekete marvan [illegible]ő ozlopok tartnak, ſok kies kapolnak, magos és aclaczon gradiczok. Az Sanctuarium benne kettő, az első á derek templom nal 22 gradiczal nagyob, melybe az mindennapi kőnyőrgéſek és énekléſek, fő Püſpőki, erſeki ſekek, az énekló Pulpitus igen nagy tizta Velenczei reſſből, mellyen nagy Sas farnyat ki terieſtuén az kőnyvet tartya: az máſik Sanctuarium még annyval maghoſſab az elsőnel, s'ebben vóli helyhezietue az ſ. Tamas teſte. Az derek templomban minden oſlopokon kőnyvek vadnak felette regiek, azok kőzőt őrőcké valo vakſágoknak meg mutatáſára az Papáſoknak az ſent Nicodemus Evangeliumais megh tartatik, az melyben az menny ſo annyi hazugſag vagyon. Az ablakokon ſemmi parazt ſuegh ninczen, hanem az vy és az ó torvénybeli ſép hiſtoriaknak képeckel iratáttak megh: czuda dologh mind annyi ſok ſaz oſlopok kőzőtis, hogy oly világos az templomnak minden ſegeleti. Nagy Canonicatus tartya moſtanis ez Eccleſiat, és ſinten mint az Papiſtak ideiében az Pſalmuſokat reſponſivè decantállyak, ſokan őregek és kiczinnyek az Camſat reaiok fel veſſik és barat modra énekelnek. Fő embereknek koporſo kővei drága Alabaſtrom, marvany kő és Velenczei réſſből ſertelen ſok, nemelyknek iráſat az regiſégh miat el ſem

olvashattam, sokaknak el olvastam és observaltamis, de mindenik kőzzűl ide czak eggyet jegyzek fel:

Ottho severus qui ob nimiam justitiam Severi nomen meruit, ex illustri Dacorum prosapia ortus, ex Ethnico Christianus factus, ob id à fratribus domo pulsus, relicta patria ad Christiani cuiusdam Ducis famulatum sese contulit, hominis indole à duce perspecta græcè & latinè doctus eum docendum tradidit: tandem sacra purgatus vnda ob magnam in sacris literis peritiam Archiepiscopale munus hic 25 annis gesit, tandem senio confectus rationem suæ villicationis redditurus ad cælos migravit. Anno post sacrum partum 9 5 8. Ezen kivűl sok Királyokhoz illendő koporsok Capolnakban rekeztetuén vadnak. Vagyon egy tabla kin az egéß ßent Ianos latasának historiaia képeckel meg vagyon irva, győnyőrűßeg látni. Az templom kőrűl mind

azon

azon czak Erßek, Püspők és Canonicusok palotai, ßép Schola, de főképpen egy Claßtrom czuda tekergő és ßetétes epűlet, egy ßoval mindenűt az houa el néz az ember itt ez helyen, nil niß ßtupenda antiquitatis veßigia. Az város nem igen nagy ßem ßép, mind azonáltal egyenes padimentoma, sok el romládozot kő kerti, ßép kapui, tiztes város háza, kenyere és borra drága, ßeri ßenvedhető aron jo. Mind ezeknek vegire menvén vißontag az prædicator házához tértűnk, és harom orátol fogua hat oraigh az ßeres üvegheckel ißmerkedtűnk, ßelette jo keduel tartot ez jámbor engemet, itélem azért mint hogy ős Német Orßágban budoßot, tudta az budoßas mi legyen. Wittakerus tanitvani kőzzűl valo vőlt En mind ennij johanis, noha nagy sokat maraztot, vtámat el nem halálßtam, mert erßényem Angliaba két dologért ighen kezdet volt lapoßodni, hazam penig az tű-

lem el rendeltetet uton még négy száz magyar mélyföld vólt. Elősőr azért fogyot pénzem, mert Angliabanis mind szinten az el jőt Országhokban sokkal drága vólt minden. Masodszor mert az aranyért többet nem attak száz hatuan pénznel. El buczuzam azért IacobusLambetul minékutánna nevét könyvemben bé irta volna, és Britanniai Oceanus tengher fele vitamot indituan, estvel tevedek egy sürő erdőben, az hol tovab menni hog nem latnék, bé heveredem egy tövises bokorban, az hol otis nagy szerenczen fordulek meg, mert midőn palloſomat raytam hivelyenélkül kereztül tőttem volna, és nagy czendeſen de bizony félve nyugodnam, ime két parazt ember nagy luttogua, egy egy szekertze nalok, el jőue, én hiszem tolopok vóltanak, az bokor felet meg allanak, mint hogy sötét volt, talam ők engem megh nem láttanak volna, de én őket szintén az feiem felet allani

jol

jol láttam, féltem rettenetes képpen, ha vala hogy Tolvayok s'meg látnak elősőr, ugy hajt valamellyk avagy ugy út, mert oly közzel voltak hogy jtve-is el értek volna, hogy szörnyű halalt meg halok, ragadam az mezitelen hegyes tört kezemben, fel ugordam, ők ezt látuan tőlem hatrab futának, de én vendég fogadot kérdezvén tűlők, meg batorodának és hozzam jövén meg beszéllek hogy két egész mélyföldön az ighaz utat el hattam vólna, igazitanak mindazonáltal egy vendég fogado fele ki mégh czak egy mélyföldön vala, de mivel hogy én szertelen meg farattam volt, és megh gondolvan aztis, hogy ha szinten az vendégh fogadohoz el megyekis etzanak ideién, egy embert bé nem boczatonak, főképen az ki nyelveken nem tud, kereſek azért egy mas helyet az erdőben s'ot halek az Philemileknek és szaglyoknak keserves szavok és énekléſek közőt. Mas nap i-

ghen jo reggel fel keluén Anglianak az mint tartyak portaiára Dover nevő vârosban jutek hét orakor reggel. Egy kiczin Oppidum minden kerítésnelkûl, vagyon két bastyáia mind az kettő az tenger felől, négy négy ágyuk raytok. Erős vára az hegy tetején mayd ßepes varának formaiára, az tenger partra ki nyuitot kerítése. It és az tőb vtolso varáſiban Angliának valaki ki megyen belőle idegen Orßágra, ſenkit az haioſok fel nem mernek fogadni bizonſag levélnelkûl. Midőn azért énis ki akarnek Galliara menni el menek azInquiſitorhoz, és mivél hogy ruhámra valo képeſt kivalyképpen hogy mindenkor ſarga ßaras czißmat viſeltem vtaimban, minden Bolonianak mondot és lenni alitot. Boloniai nyelven kezde nagy kedvetlen tőlem kérdezni hova megyek, kinek én deakul felelvén, ő viſſonagh Németűl ßolla hozzam, és annal inkab, de jo ßivel, foga kérdezni

dezni hova valo vagyok, és miczoda vallâſom? En mondam hogy Proteſtans vagyok Német Orßághnak Frankfurt ad Oderam nevű varoſábol, ekképpen ennekem levelet adaily tenorral:

Probatæ religionis juvenis, natione Alemanus, Martinus Czombor portum Normandicum Diepæ aggredi conatur liberè, petimus, dimittatur.

Subſcripſit Nicolaus Katon.
M. Ionas in Dover.

Tartoztam volna tőle harmintz őtgaraſſal, de nem vének az jamborok egy batkat is tőlem. Szalláſom volt az négy ökrős ekeben az hol egy néma leany volt hatinknak ßolgaloia, az főzőt, ſűtőt, aßtalt teritet nekünk, kinek főztet ha czak latnamis moſt bizony halâlra el czemerlenem, de ackor mind jo volt mert az idő az mit hozot meg nem valtoztathattuk, tut czipas ßemei, ſanta labai, vndok

kezei, bizony három egéß hetigis ta= lam egyßer meg nem mosdot, ha va= laki pirongatta valamiért iſonyu ki= áltáſa volt nema modra, hogy czak nem viſſa allot az embernek haia mi= atta, én mikor el jöttem tőle hitetlen= ſégeért megh atkoztam, de el hittem hogy még az átok ſem fograyta. An= gliaba ſem láttam ſohul czak egy ke= mentzet=is mind ſinten Hollandia= ban és Zelandiaban.

GALLIA.

AZ TEKINTETES ES NEMES Perſiaknak.

Reiner Menyhart
Berzeviczi Andras és
Palatitz Ianos Vrameknak
ő föl=

Eő Felſégének az mi kegyes Feiedel= műnknek Bethlen Gabornak az Caſ= ſai Camoran Tanaczoßinák, moſtan tiztekben minden jora valo alkolma= toſſágot, jo egeſſéghet kívánok, ma= gammal eggyűt az híres Gal= lia Orßágot Clientalaiok ala ajánlom.

LEttől foghva az mint az Hiſtoricuſok bizonſá= got teßnek felőle, Gallia Orßagh, mind városi s' mind penig mezeire képeſt igen igen még tőlt hely volt. Strabo azt mon= gya, hogy az ő Ideiében, (ő penigh élt Chriſtus Vrunknak ßületéſe taiá= ban) Gállianak czak egy ßegheletis puſtan nem volt, moſtis penig ánnal inkab minden réße oly bő népű, em= ber alig megyen eggyik ßép varoſa= bol ki, mindgyari kettőt s'gyakorta harmatis meg lat előtte. Mezeie oly ßep,

ſép, ſik, kies, és nihol nihol, nem a-
maz ember retten:ő kőſiklas hanem
ſép ſiros hegyei vadnak, azt mon-
dom hogy ſenki ſeb Orſágot ha az
egéſs világot bé jarnais, kőzőnſéges-
képen ſolvan, ſoha nem lathat. Szőlő hegyei nihol hét egéſs mélyföldre-
is ki teriednek, buzáia ſok és gyakor-
ta Hiſpaniatis taplállya vele. Folyo
vizei ſokak és nagyok, kiknek némel-
liȷk nap nyugatra, némelliȷk delre,
nemelliȷk Eſzak fele megyen az tenger
be, és igy mindent à mi vagyon ben-
ne ideghenekhez ki hordhattyak, az
minc hogy az mi ninczen, idegenek-
tűl kőnnyen bé ſerezhetik. Hireſeb-
bek ezek: Sequana, Ligeris, Araris,
Matrona s'az tőbbi. Az Rosmarin
és az Cypros gyakor helyen főképen
provincia nevő tartomanyában, nem
kűlőmben minc ſinten Angliaban,
minden gondviſelés nelkűl neveke-
dik. Kőzőnſéges gyűmőlcz minde-
nűt, narancz almak, pomagranátok,
ker-

kertekben gyakor helyen: Számára
ſámtalan harom foritonis vehetni eg-
gyet. En Iſtenem mely ſok és bő for-
ráſi főképpen Lotharingiaban, réte-
in tűue mayd ember magaſſághnera
nő, és nem tudom az terméſet mit ta-
gadot volna meg tűlők az veréb ma-
daron kivűl, mert ez ritkan találtatik,
de el hittem hogy az bőlcz terméſet
ez kar tévő marhatis aldasképen vet-
te el tűlők, ne lenne tudni illik rutito-
ia ez ſép Orſagnak. Varoſi, megh
foghiak ſamat hogy ne ſollyak, kik-
ről job ſemmit ne ſollyak hogy ſem
minc az ő diczirerekben meg nemul-
lyak. Gondold megh Pariſt, oh Ol-
vaſo, juſſon eſzedben Aurelia, tekincs
Rupellæra, Nancira, Cataloniará,
Tholoſara, Rhemusra és ſámtalan
ſok fényes és egyéb tűndőklő varo-
ſira s=azt mondod:

Detulit huc centéars quicquid in orbe fuit.

Academiai nagyok és neveze-
teſek: Pariſban kettő, kiről alab ſol-

lok

lok bővebben: Rhotomagusban, Tholosában, Massiliaban, Burdegalában, Salmuriumban, Pictaviaban, &c. Az népe vy dolghoknak felette kivanoia, hamar haraghra, vigh és haylando minden gonosságra, ők ősmest vendégheskednek, aprolék dologért perlekednek. Az Asszonynépek és leanzok nagyob rész szerinmind fekete szeműek, vigak, szaporodok, idegenekhez emberségesek, ruhazattyok felette szép, abronczockal szelesitik szoknyaiokat, haiok ala bé czinálnak, valami konty formára csinalt materiat, azon által vonsak ostan az haiokat és nagy szép modgyával hatul vagyon az hay tekerőiők, nyárban az meleg ellen Orczaiokon fekete barsonybol czinaltál orczat viselnek, és mindenïknek kezében egy szellősitő legyező vagy draga tollokbol uagy cziffra aranyazot papirosbol czinalt. De ez az gonosz nőktől az tőrvény ellen valo dologh; hogy orczá-

orczaiokat, kiket az természet ki mutatni rendelt, bé fedik, czeczeket penig, kiket reyteni kivant, mindenkor ki mutáttyak. Terek az vtámnak le irasára: Ki jővén azért Angliabol egy etzaka nagy sebességel mentünk az Britanniai Oceanus tengeren, meg virradva megh látank Flandrianak minden szép varosit az haiorol, Caletumot, Neuportot, Ostendat, Grevelinget. Vgyan azon Nap el érénk Normandianak Diepa nevű varosában. El halgatom mi történt raytam az Britanniai tengheren, hol midőn immar az Vrlsten ket tarsot adot volna, egy Spanyolt s' egy Anglust ki Nemetől tudot, batorsághosban jartam, történek azért hogy az mi éledelünket valami Vrfiak az tarisznyabol ki vettek és el dughtak, én megh értuén az eggyik tarsomal neki, megfogank az eggyket (mert ot az hatálmasb az ki erősb) hogy kőtelre kötvén az tengerbe be boczássuk, és ide-

igh

ig az ő lopáſokért az haio utan von nyuk : de mint hogy az Navarchus hirenelkül czelekettük , megh fogata minket mind harminkat ésha magun kat két két Rhenus Thallerral megh nem valtottuk volna, ugy czelekedet volna velünk , az mint mi rendeltük volt hogy az ſegény iffiunak czele- keſſünk. Dipaban mindeneknek e- lőtte czudalkoztam az embereknek hitetlenſégen és kegyetlenſégen, az kik czak az haiobol valo ki ſallita- ſértis , mivel hogy az nagy háio az parthoz ki nem meheter,egy ſemély- től tizen őt ſtivert vettek , és hogy tellyeſſéggel az az kőzep ſerü haios viſſontag ki nem viheter bennünket, czak azért hogy egy kis haion kellet ki lepni ket ſtivert attunk.

Dipanak lakoſi vtâlatos ruha- záttal élnek, kivalképen az Aſſony- állatok, térdhayláſigh valo ſubaiok, poſtobol vagyon , az megyſinő poſtonak iſlogiaval megh roytozva

elől, azt feiekre borittyak, az iſlogiat penigh mind elől utol nagy hoſſan le boczáttyak. ✗ Az varos Angliai forman czinalt gerendákbol valo fe- lől meg meſelvén, vagyon alkolmas kő keritéſe , olczo az hal kőzőttők, egéſ Gallianak eggyik fő portuſa, in- nen indultak volt meg az Galluſok, mikor Americaban Floridat , Nova Franciat s az többit megh hodoltat- tak volt. Az lakoſa Helvetiai vallá- ſon vagyon. Innen fellyeb fellyeb jőttem Normandiaba Rhotomagus fele, és az első erzaka egy erdő kőzőt lévő Claſtromnak vendég fogado- iában haltam az négy Bagolyban. Aſcenſio avagy Vrunknak menybe menéſe napian mentem bé Rhoto- magusba, ők Rovennek, neha Roans nak nevezik, hol meg lattam az egéſ Normandianak ſin népet , mivel hogy 40 mélyföldrűlis fel futot volt az nép az Innep ſenteléſére, mely In- nep nap az reghi Sido ſokas ſerint

moſtis meg tartatik, noha nem azon nap, hogy eſtendőnként egy látrot az tőmlőtzből el boczátonak, ezt minek előtte az kapun ki menne, nagy pompaval el hordozzak az egéſs városban, hoſſu magas fakra zázlokát koſſórokat, ugy mint győzedelemnek jeleit czinálnak, az kőzönſéges hazak előt fel allattyak, mindenűt de főképen az Parochiale templomban az Chriſtus ſententiazaſárul, prædicatiot teſſnek. Igen nagy templom ez, külső formaiais felette ſép mind merő meſterſégeſen faragot kő, egy-ſers' mind harom helyűt volt prædicatio benné nagy fel ſoval, két helyűt énekles ugyan azon orában, de még is minden ſavat igaz ugy meg érthet te embér az barátoknak, kik prædicallottanak, mivel hogy czak egy ſegeletſs egy ighen nagy templomot tenne. Az egéſs templomot dragalatos aranybol és ezűſtből ſől Carpiſockal vontak volt bé, mely Tappezze-

zerait harmintz két ezer forintra bőczűllettek. Egyéb oltart nem lathattam czak az nagyot az Carpitok miat, ez mind feſſr marvany kőből epiteet, job kezre mellette vagyon két barat ſtatuaia eggſjk fekete, máſik feſjer marvany kőből czinálva, ſemmi iras az Epitaphiumon nincz, czak ez: Cur quæris qui ſim? loquitur me fama porbé:

Az ſok Ceremoniak közőt az templomban volt egy dragalatos ſép őreg kép, kin az huſon egy tanáczbeli Ieruſalemben lévő ſeméllyek, kik Chriſtuſt halálra ſententiaztak, az három hamis tanuckal, és két fő Notariuſſal egyetemben voltak fel iratatva, kinek kinek mellette volt voxa, illyenképpen:

1. Az Sidok közönſégeſen igy ſoltak:

Laſſuk megh hogy ha igazé az ő ſava, probállyuk megötet, idővel miczoda következikő rea, és igy eſſünkben vehettyük miczoda végeleſſen do'ganak: Nagy gyalázat-

tos es ſanyaru kinzáſok kózot kerdezük meg ótet, tekinczük megh minemü engedelemmel es türeſſel viſeli magat, annakutánna öllük meg ótet hova gyalazatosb halálal lehet: kinek kinek ſemlye ſerint illyen voxa volt:

Pilatus mindeneknek előtte igy ſollot:

En ſemmi bűnt hozza nem találok, kiért mélto volna halálra, azért ítéletem ſerént igaz ez az ember.

Simon leproſus. Miczoda nemő tórvénnyel ſententiazzak azt az embert az ki az Orſag népét fel haborittya? hiſſem tudgyatok.

Rabam. En nem tudom miért rendeltettenek az tórvények hogy ha az emberektól meg nem tartatnak.

Achias. Meg kel elsőben tudnunk, és jol végire mennünk, mi okon panaſolnak rea, minek előtte halálra ítélnénk.

Subath. Nem kel ſenkinek ſenkit, Iſtennek és az embereknek tórvénye ſerint

ſerént halálra ítélni, hanem ha vétkezet okat tudgyak adni, mit vétet azért ez az ember?

Rosmophin. Meg kel az időnek allapattyat gondolni az tórvény tételben, ha tórvenyünk kivánnya, hogy az ily embert meg őllyük, miért tennénk halaztaſt benne?

Putipharas. Nem io ez orſághban az hitető, ki miat az kőzönſéges nép kőzőt nagy viſſa vonas és tamadas lenne.

Ryphar. Az igazakot ſenki megh nem bűnthetheti, hanem az vétkeſeket, azért ha ő vétet, tehat az önnön maga czelekedetit vallaſſuk meg véle, és annélkül őt ily hirtelenſégel halálra ne ítéllyük.

Arimathiabeli Ioſeph. Oh mely ſégyen és gyalázatos dolog, hogy egy Városban nem találtatik ollyan ember, ki az artatlanokat megh oltalmazna.

Joram. Miért engedgyük meg, hogy ez

ez az ighaz ember az ő igaſſaghaért meg hallyon.

Ephiberes. Vagy igaz vagy nem igaz mindazonáltal megh ölleteſſék mivel hogy az közönſéges nép az ő beſédére képeſt fel haborodot.

Nicodemus. Sententiazotté meg vallakit az mi törvényünk annakelőtte, mínek előtte őtet meg nem kérdezik és megh nem vallya mit czelekedet legyen?

Diarab. Mivel hogy ő magha az egéz Tanacz előt magára vallot, tehat méltó halálra.

Sareas. Nem ſo az az ember az Orſágban az ki haboruſágot ſzerez, annakokaért az nép közzül el kivetteſſék.

Rabinth. Ez az ember vagy igaz vagy nem igaz, de mivel hogy az mi eleinktől maradot és meg tartatot törvénynek eilene vagyon, annakokáért mi őtet nem ſenvedhettyük el közöttünk.

Ioſa-

Ioſaphat. Legyen az tőmlőtzben mindenkor vas lantzokal meg kötöztetuén.

Ptolomæus. Ha ez ember ſem igaz ſem nem igaz, miért varakozunk ennij ſok ideig miatta, itéllyük halálrá avagy külgyük ki ez Orſagbol.

Ieras. Sockal ſob és értelmesb, hogy őtet ez Orſagbol ki küldgyük, ha tetzik, küldgyük az Czaſárnak fogsagában.

Méſé. Hogy ha ez az ember igaz tehat mijs minnyáian ő hozzaia megtérünk, hogy ha peniglen nem igaz ők is mi tőlünk meg vetetteſſék.

Samech. Hadgyunk békét néki, hogy mi ellenünk ne veſekedgyék, annakutánna ha az mi akaratunkat nem cſelekeſi tehat meg büntetteſſék.

Itt fel kialtot az kőſség ki Chriſtus tanitáſat bé vette volt, illyenképpen:

Az Abrahamnak, Iſáknak, Iacobnak Iſtene megh jelentette az ő fiat az Ieſust, az

kit

kit ti meg tagadtatok, és Pontius Pilatusnak kezeben adtatok, ki ötet törveny ſerint arra itelte hogy el boczátaſſek, ugy mint igaz és ártátlan: de ti vakmerökeppen meg tagadtatok, és az Tolvay Bárlabas ſábadulàſának vigadtátok.

Caiphas mind ezekre igy felelt?

Ti mindnyáian ſem tudgyatok mit mondotok, hiſſem ſockal ſob egy embernek meg halni, hogy ſem mint az eghéſs nép el veſſen. Az hitetlen Sidók ehez igy czatlottak voxokat monduan Pilatuſnak: *Hogy ha te ezt az embert el boczátod, nem leſſez kedveben az Czaſsárnak, hanem feſsitesd meg; hiſſem az ö vére legyen mi raytunk es az mi maradekinkon: Mind ezeket jol halvan az Pilatus igy ſententiáza meg idvözitünket.*

En Pontius Pilatus, ebben az idöben az gyözhetetlen Tiberius Czaſsárnak Orſzaghának gondviſelöie és Ieruſalemnek biraia, mellyet mindeneknek felette, mivel hogy az igaſſágot

got ſeretem, hiven akarok ki ſolgaltatni: jövén èn elömben az Sido nemzetſégh és alatvan én elömben nagy terhes vadoláſſockal az Nazarethbeſi leſuſt, ugy mint ki Iſten fianak mödotta magat lenni, holot iol tudgyuk hogy czak ſegeny Atyatul és Anyatul ſarmazot, és ezen felet magat Sidoknak Kirallyanakis mondotta lenni; annakokáért egyenlö akaratbol ſententiazom ötet az kerezinek faiára két Tolvaiok köziben.

Igy volt az egéſs képnek continentiaia, én el nem vntam völna nézni, de az népnek ſokságha miat az kik czudáltak és olvaſtak igen ritkan fercem hozza. Egyéb commoditaſit igy érczed az városnak: Vagyon fö Academiaja: Vagyon Parlamentumi meltoſága, az az, az Orſag fö tanáczi ſeregének it vagyon eggyik helye. Noha élégh bolondſágok benne az Papáſoknak, mindazonáltal az Helvetiai Confeſsio benne az birtokos.

Io ſerek vagyon három garaſon pinti, az bornak nyoltz garaſon, nagyob réſſére mind alma borral él nem czak ez város de az eghéſz Normandiais. Vadnak ſép ki folyo czatornai, azok kőzőt legh ſeb az piatz fele valo ki moſtan epitetet, az Sſilvanus balvany képe rayta, alatta ſok Orozlanyok kiknek ſaiokbol bőſegel jő ki az víz. Egy keritéſs vagyon, de az mind egy czeppig faragot ſegeletes kővekből epitetet. Portuſa ſo vagyon, de amaz nagy hires hid, kiről mégh Gerardus Mercatoris, in deſcriptione Franciæ, emlekezik, el romlot. Ez hid előt epitenek moſtan egy igen ſép kaput, mellyet bar ez utan az Geographuſok könyvekben bé íriannak, mert nem alab valo meſterſégh léſs az hidnal. Mutattak az kaput melynek előtte amaz Valcolor nevű varoskabeli leánynak az Angliaiak feiet vetettek Carolus Septimus Franciai Királynak ideiében. Ez leany

látuan az Orſzágnak iſzonyu romlaſat az Angliaiak és egyéb körül valo tartományok miat, huſs eſztendős lévén ruhazáttyat megh valtoztatta és Caroly Királynak ſegitſégére indult egy ſolgaiával, kinek az hartzokon ſerenſégét látvan, tőrték Capitánya, mely tiztben ſok emlekezetes dolgokat czelekedet, varoſokat, varakot megh hodoltatot, (diczekedgyétek vitezſégteckel ferfiak: vallyons megtagadtae az terméſset az Leanzoktul az bator ſivet, czak Némekhez férne az kivűl valo járas) el végtére midőn egy városnak ſegitſéghére mentvolna, czalardſággal fogtak meg önnön magok az Frantzuzok, és aiandekon attak az ellenſég kezében, kik ez varosban hozuan megh ölették. Az Sequana folyo vizen tul valo hegyen volt régen igen nagy kővára, de mar tellyeſeggel el romlot czak az templom egy nehany temető Capolnaczkackal ál fen. Situſa ez Vá-

roſnak igen kies helyen vagyon egy vőlgyben, minden felől Ceres ekeſiti, alul penigh Neptunus az Nagy Sequanaval. Olvaſtam meg benne huſon egy templomat, noha el hittem, hogy harmintznalis tőb vagyon, de mint hogy nincz mindeniknek tornya ember nem találhattya mingyart fel. Szallafunk volt egy Antverpiabeli Német gazdánal az Czaßár főbe. Huſon négy ember vonta az nagy harangot mikor láttam, ez Orſághban nem mondnak ennél nagyobbat. Rhotomagusbol kijővén mentünk által S. Florens. Ecquin és tőb varoskakon, és háltunk Reſchet villebe az nagy Chriſtophban. Ez vtamon harom dolghot notaltam: 1 Normandianak ſép termő mezeiét, hegyeit, vőlgyeit, nem kűlőmben mint ſinten Magyar Orſágban nagy bőven buzáia, roſa, arpáia, babia, borſoia, ledneke. 2 Az kodußoknak ſokſághat, ahol ſenki maganal ruhaſabtul nem ſégyenel alamisnat kérni, ecképpen az falubol áz parazt embernek gyermeki, feleſege, ſolgai ki jőnek az hazbol, ki tehenetőriz, ki juhot, ki buzat tiztit, ki fon ki varr, ha ideghen ember mellette el megyen eleiben fut, és kodulni nem ſégyenli, tiztes leant el czalhatz ſçl mélyſőldreis ezak mutas neki egy avagy két pénzt, nem ugy mint az mi ſegény hazánkban, hol gyakorta az Nemes emberis bé tér az ſegény parazt ember házához, s'nem ſégyenli turot s'kenyeret kérni tőle, ot bizony az parazt ember pénznelkűl ſemmit nem ád, de ha te adtz neki nagy térd és fő haytáſſal el véſi. Harmadik dolog ez: Eßesben czelekednek az Galluſok az Németeknel, noha ők azt ſoktak mondani: Gallus éſt parvi cerebri, mert ezek még az ſanto főldek közőris mindenűt gyűmőlcz fakat teryeßtenek: Az Németek penig főképpen az Belgak varoſokban, kertekben

fűz és harsfat ültetnek: Reſche villé-
bol ki indulvan Paris fele, akadának
hozzank két uti tarſalnk Roanbeli-
ek, kik igen nagy emberſéget tőttenek
vélűnk, mivel hogy az Franciai nép
nem igen iſmerte az Magyar aranyat,
egyéb penzűnk penigh nekűnk egy
Német tarſommal nem volt. érettűnk
gyakor helyen megh fizettek. Azon
napon által mentűnk Normandianak
egy nehany kis varoſan, hires az
Schemmani egy forraſáért mely az
varoſon kivűl egy ighen ſép kő ház-
bol foly ki, ſo hidegh, és az uton ja-
roknak fel életeknek megh adoia, itt
déllettűnk az Gollya madárbán, it lá-
tunk ſőlőt-is előbőr ez Orſághban.
Eſtvere oſtan jutottunk egy ſép kis
varosba Poſsiacumbá, az hol az ſo
emlekezetű Theodorus Bezanak az
Lotharingiai Erſeckel, ideiében, az
Franciai Kiraly és Kiralyne előt győ-
zedelmes diſputatioia volt, hol alno-
kul az Kiralyt és az Feiedelmeket az

Papi-

Papiſtas Doctorok tiltottak az bé me
neéltűl, prætendalvan azt hogy va-
lamiképpen az eretnekeknek (azmint
ſoktak hitetlenűl bennőnket hini) ſa-
vok és mezzel folyo beſédek miat az
Kiraly azokhoz, meg tantoroduan,
állana. De ſemmit nem nyerhetek ez
czalardſagockalis, be mentek mind-
nyáian, meg halgattak az veſekedéſt
és midőn kialtáſſal, fogok czikorgo-
taſával akarnának győzedelmet ven-
ni, az Kiraly meltoſaga ſerint az di-
ſceptatiot dirimala, és az triumphuſt
az Proteſtanſoknak tulaydonita. Ie-
len volt Petrus Martyr, Gallarſus &
Marloratus; az Papiſtak kőzzűl pe-
nig czak Pűſpőkők és Erſekekis Apa
thurockal egyetemben tőbben volta-
nak őtvennel. Ez utan oly nagy ha-
boruſag tamada Franciaban az val-
las miat hogy czak az 1572 eſ-
tendőbenis az meg dűhőt ebek à Ro-
mai Cerberuſnak poroſloi az Papi-
ſtak, tőbbet az mi vallaſunkon lévő

kereßtyének kőzzűl őltenek megh nyoltzvan ezernel, mit gondol ß felől le? Vallyons menń ezer veßet annak előtte és annakutánna egy nehany eßtendeig? de ſiraſſad edes Olvaſomezeknek halálokat, nem azért hogy meg holtak, mert idvőzűltek, hanem a= dűhőſſégert mellyel és miképpen őletettenek meg. Némellyeket megh égettek, némellyeket elevenen el temettek, ſokaknak ßemeket ki toltak, némellyeknek ßemérem teſteket (tiztеſſég adaſſek az tizta fűleknek) el metzettek s'ßaiokban dugtak, ſok ezer gyenge ßűzek és tiztes Aſſonyállatok az vtzakon mindenek ßemek lattára tiztaſágokban meg rőntattanak, ſokakat nyarſra vonvan meg ſűtőttenek, gyakor helyen az mely varoſt meg vettek az terhes Aſſonyállatokat őßve gyűtőttek, és haſokat fel metélvén az gyermekeket kegyetlen ebeknek és diſnoknak eleikben hántak, ſokakat tőviſſel coronáztak meg

ily boßßuſághot ßolvan: Ho ho ho Calviniſtak, mivel hogy ti êrettetek az Sidok az Chriſtuſt meg nem coronaztak tőviſſel, hanem czak az ő Anyaßentegyházáért, meſ'mi vagunk, ßükſégh hogy ha Menyorßágban akartok menni hogy tűs meg coronaztaſſátok: Az betegeknek betegſégek, az Iffiaknak Iffiuſágok, az Véneknek vénſégek, az ßűzeknek ßűzeſſégek és tizta életek ſemmit nem haßnalt, az Iſpotallyokba ſohul egy koldus meg nem maradhatot, harmat négyet egy máſra vont az kegyetlen vitez és viße ßa ßegezet kaßáiat ugy probalta rayta ſok ha éles, némellyek tőknek avagy hanſaroknak gyakdoſáſa altal ßőrnyű kinokat valvan meg őletettenek megh holt Aſſonyallatoknak az terméßet kivanſága és tőrvénye által el reytendő teſtekben ökröknek ßarvokat helyheztettek, ſok ezert az vizekben hántanak, az iffiu népeknek, hogy kegyetlenſégeket megh mutathatnak

hatnak, gyenge hufokat meg ſűrőttek és önnön magok megh őttek, ſok ſázat kőſziklakrol hántanak le, el annyira hogy az alatta valo földre patakiat futot az ſok vérnek. Nagy ſokan az kik az Vrban el nyugottanak volt, teſtek fel aſſátatot és az oktalan állatoknak adatot, Nézzed, nézzed, de könyves ſemmel nézzed, édes Olvaſom, az Antichriſtus ſolghainak dühőſſéghet, nezzed minden őrdő gők kegyetlenſégénel, nagyob kegyetlenſéget. Te fényes nap hogy hogynézhetel ily Iſtentelenſégre? te Holdmiért világoskottal az te Vradnakteremptődnek ſolgainak veſedelmére? Weram Iſten hiſem hatalmadba vólt ez világnak minden menykőve, miért nem veſztetted el egy ſempillantásban ez fertelmes nemzetſéget? önnön magok közzűl nagy ſokan annyira furdaltattanak lelkek ismeretitűl ez rettenetes czelekedetek miat, hogy egy Papinius nevő fő nevezetes ember

ſent

ſent Berthalom napia felől, az mely nap ez dühőſſégh el inditatot volt, mely nap czak ſinten az egy Paris varoſaban tiz ezeren őletettenek megh, íly verſeket irot.

Excidat illa dies ævo, ne poſtera credant
Secula, nos certe taceamus et obruta multa
Nocte tegi propriæ patiamur crimina gentis

Talam kérded miért őletettenek ezek meg? Czak azért hogy mind mennyen és földön czak egy Vrat iſmertenek: Azért hogy az Romai Papat földi Iſtennek lenni nem mondhattak lelkek iſmereti ellen: azért hogy balvant nem imáttak: azért hogy lelkek idvőſſégének otalmazáſat és megadáſat czak az örők idvőzitőtől vartak: azért hogy minden tehetſégeckel azon voltanak hogy az Iſten népe kőzőt ne legyen Bordely ház: azért hog azt vallottak hogy hamiſſan meg eskűnni karhozatos vétek: azért hogy az meg holt embereknek (de ha embereke volna, dé gyakorta ökröké,

lovak

lovaké, malatzoké, ebeké) czontyokat térd haytáſſal és czokoláſſal nem tiztelték: azért hogy lelkek idvöſſégek felől nem akartakketſégeſſe lenni, azért hogy nem hittek hogy az Chriſtus verével meg valtatot és az örök életre el kéſzitetet ember, elöſör az pokolnak leg főbbik réſzében az purgatoriumban az ördögök kezébe menynek halála utan: azért hogy utálatos dolognak kialtottak lenni az Papoknak hazagſágh kivül valo latorſágokat, az baratoknak és az Apatzaknak tiztatalanſágokat: azért hogy nē kedvelték amaz ördöngöſſegheket, mely által az füz fa birkeböl, nijrfábol, ſodorbol, ſent Ianos fűvéböl, mentabol és egyéb Iſtennek tiztateremptet allattyábol ördögeket kergették ki: azért hogy ném tetzet az porra lőt ſenteknek ſegitſégre valo hivása. Ily okok alat öletettenek meg, iſtéld megh azok ſegényck érdemletteké az halalt; avagy az gilkoſok az

örök poklot. Innen Poſsiacumbol által mentünk Pontoiſában, kinek az város közepin igen erös kö vára vagyon, minden utzakon ſok kö czatornai, kellemes Ieſuitak Collegiuma ſok deakockal rakua, minden felöl az ſölö hegyel oly ſépen keritetet be, mint Tartzalnak Tokay felöl valo réſe. Népe felette fekete mind ferfiu s= mind Aſſonyállat, annijra hogy ſoha bizony közönſéges kereztyenſég közöt feketeb népet nem láttám, keſſkenözeſekis mind ſinten az Czigan nöknek. Az varos két réſre ſakaztatik, az eggijk nap keleti, máſik nap nyugáti réſnek nevezteték, mellyet egy ighen nagy folyo viz két hiddal copulal öſve.

Ez varosban felette nagy ſorongatásban eſtem vala, mert az mint fel lyebis mondam, az Magyar aranyat ſohul el nem vették tölünk, hanem nagy darab földön két nap az ket uri tarſunk fizetet érettünk: itt az vendeg

foga-

fogadoban, mely ha jol emlekezem rea azCorona vala, eſtve faratſagunk vtan igen megh ivank az jo borban, és midőn én az Német tarſommal nagy batran alunnam mind az jo réggelig, az két Frantzuz fel veßi magat (én hißem hogy kételkettek idegen embernek hitiben) és jo reggel az vtnak érettenek, eßében vêue az Német tárſom, ragada hamar fegyveret és ruháiat, el érte, kénßerítette Iſtenre hogy el ne menyenek, fizeſſenek meg érettűnk, az holnapi napon, ugy mond, Paris varoſában aranyakat valtunk el s-fillyérről fillyére meg adgyuk. Nem térének megh ezek, latvan á Németis hogy ninez houa lenni, hol kérien nem tudgya meg gondolni, ők is velek el ment és engem vgyan ot az agyban el hagyot. En fel kelvén varom az Franciakot, de főképpen az Nêmeret kinek hűſegében bíztam, nem jő egyis, el vnuan varni az gazdaaßßonyt hivam hogy ßamot

mòt vetnek vele, monda hogy az tarſommal eggyűt mas fel forintal tartozom, egy aranyat adek elő, azt viß ßa vete azt monduan, hogy nem jo, maſt adek, monda nagy haraggal, no boun piſtol, nem jo arany, (mert az ő Királyoktol veretet aranyat piſtolnak nevezik) annakutáña elő adam mind az menńj volt hogy valaztana benne, de eggńjket ſem ßerete, hanem foga az vallamon az palaſtot, és nagy gyalazatoſan le vona rolam: En Iſtenem mar medgyek hova fordullyak egy korczvanyba emberek eleiben ſem mehetek. Rea vevem maghamat és menek egy kőzel lako paphoz, kinek midőn minden allapatomat meg jelentettem volna és hova valo volnek meg beßéllettem volna, nagy hamarſággal fel kele, és jőve velem eggyűt az vendég fogadoba, fedette ßőrnyen az Aßßonyt mutátvan az aranyakat, hogy jok volnának, és rettentuen azzal hogy gonoß hire megyen eghés

nem=

nemzetſégeknek, ily modnelkûl valo czelekedetiért egy roſs Aſſoñak, még ſinten idegen Orſagokrais. Meg adata annakokaért az én verőfény ſinű granat poſtobol czinalt palaſtomat, és meg kérduén menűvel tartoznám, meg ada az hituan Aſſonynak az Pap maga költſégéből. Vtánnok fiettem az én hitetlen baratimnak és nagy hamar el érém őket czak közel az varoshoz, hol egy alma fa alat hevernek vala, neveimek hat erőſſen, kikhez mikor ſemi jo kedvemet nem mutátnam, megh győzének hiteckel, meg eskűuén rayta hogy vizontagh meg tértek volna hozzam(elis hittem penig mert voltam mar az két Franczuznak többel három forintnal ados) czak probáltak mit czelekeßem közöttők mint hogy nyelveken nem tuttam. Megh békéllém vélek és jövtünkbe menénk fel egy magos hegyre melyről az hires neves Paris varoſat kit régen kivántam látni, és mind az

kőrűlötte léuő ſok falukat, varoſokat Claſtromokat, ſok templomokat, draga nagy kő kertéket nem kiczin őrőmmel nezleltük. Az hegyről alamenvén az ſép Argentera varosba mindenűt az győnyőrűſéges ſép ſőlők közőt mentünk. It az ſőlők nem hegyen hanem czak ſinten ſik mezőn vadnak és gyakor helyen az ſanto földeckel elegyeſek.

ARGENTERA ſep keritet varos minden varoſi ekeſſégel, kő padimõtommal, tornyockal, haranghockal, czorgo czatornackal, piatzál ekeſitet, az hazaknak oldalan nem kűlőmben mint Hollandiaban az ſőlő tővek fel boczátattanak. Mellette foly az Sequana ket aghal el, az hol hid ninez hanem hidaſon horgyak által az embereket, de nem oly Iſtentelen fizetésért mint Normandiaban, innen két ora mulva bé jutank ez világhnak leg nagyob czudaiában Paris varoſaban. Legyen itt egy *Nota bené*. Nor-

mandiarol: Az ſegénſég benne csak fábul czinalt ſaruba jár, ahonnan tör-ténik hogy gyakorta az Vnoka nagy Attyának ſaruiat viſeli, ſekérrel hor-gyak az piatzra s'ugy arullyak à ſám talan fa ſarut kit tizenket, tizenhárom kit tizen ôt pénzen adnak benne, tiz eſtendeigis el viſelnek egy part.

Paris más neven Lutetia.

Paris Varoſárol az regick nem ſokat irtanak, az melyből meg tetzik hogy nem volt réghen oly Kiraly fe-nyes allapatban mint moſtan vagyõ. Emlekeznek az Paris nemzetſégrûl, de hogy azoknak valami oly nagy va-roſok volt volna ſemmit nemhoznak elő. Hijak Lutetianak à luto, mert fe-lette igen ſáros fôképpen az Sequana ſigetében valo varoſa. Eredetit né-mellyek az Troiai Priamus fiatul Pa-riſtul hozzak, némellyek penig czak Iulius Czaſártul, de hihetôb az elſő opinio, mert Iulius Czáſar ideiénel

ſockal regib, mint ezt az benne lévő Antiquitaſok meg mutáttyak. ôreg-bedet egy néhán ſor mert belôlis egy nehany keritéſekre talal ember med-dig az elôt volt. Vagyon benne ôtt ſaz derek utza, minden féle éledelnek annij bôſéghe, ſombat napon ha lát-nad, itélned hoǵ azegéſs orſágnakmin den ôkreit, ſuhait, madarit, kenyerit és minden gyûmôlczet oda hordot-tak fel. Ez varos nem czak Francia-nak hanem egéſs Gallianak, nem csak birodalmára de nagyſágára képeſtis ſeie, az Sequana folyo viz mellet ſép ter mezôn epitetet. Harom réſre va-laztatik az folyo viz miat, az eggijk neveztetik Propriè dicta Lutetia, ma-ſodik mely az Sequana ſigetében va-gyon az Academiarol hivatatik, de la vniverſite, harmadikat Propriè ſic dicti Pariſij. Ez harom varoſt draga ſép hidak foglaltak egybe, némelijk hidon nem kûlômben, mint ſinten Londinumban, egéſs varoſokvadnak,

de az czuda dolog hogy czak fa hid
némellyk, megis oly nagy utzak vad
nak raytok, ember lehetetlẽ dolognak
itélne lenni hogy czak ket holna-
pigis oly nagy terhet meg tartana, ki
mindazonáltál hatvan hetven eſtem
deigis megh ál. Draga ſép templo-
mok benne, mellyek kőzzűl az varos-
ban nevezetes az parochiale és az ſ.
Joachime, az varoſon kivűl az ſ. Die-
neſe mellyet mindenek inter ſeptem
Europæ miracula ſamlálnak. Az Jo-
hannes Caſtella parricidanak az ki az
Királynak Henricus quartusnak az
ajakába vtőtte volt. meg akarvan ól-
ni, az kéſt, annak az Attyának háza
czak kőzel az La Palle avagy az Par-
lamentum palotaiához, igen ſép he-
lyen epitetet volt, melynek helyen mo
ſtan egy ſép ki folyo Czatorna két
ſűz képével latatik. Az Parlamentum
haza ſertelen nagy epűlet, egy egéſz
utzanak ítélne ember, ez előt harom
holnapal nagyob réſze eghéſz az pádi-
mon-

montomig le éget volt, kiben, mivel
hogy rend ſerint eleitől foghva min-
den Franciai Kiralyoknak ſtatuaia
benne volt, az padlaſoknak le rom-
láſa miat, czak belől tőb kár lőt her-
ven ezer forintnal. Onnan igyeneſen
az la rue de beteſi utzan fele menvén,
jut ember az kapura, mellyet ők la
porta de Pari neveznek. Ez kapu kő-
zől vagyon egy rut roſtélyos haazcz-
ka, melybe bé ſoktak vetni azokat az
teſteket, kik éyel avagy nappal az v-
tzakon meg őletettenek, huſon négy
oraig ot tártyak, az utan minden va-
rakozasnelkűl, ha ez világhon annal
jamborab ember nem volt volna-is,
az tanacz haz előt labbal felakaztyak,
minden ſemélynek penigh vy vy a-
kazto fatkel az városnak czinaltatni,
ſoha egyakáztofára ſem egyſzersmind
ſem ſucceſsive az városban tőbbet
egynel nem akáztonak. Egy nap ray-
ta tartyak az teſtet, mas nap tzteſſege-
ſen el temetik.

Ez

Ez vtan jôhetni az két hídra, mellyeknek eggiken mind ôtvôsôk, másikian Kalmárok és egyéb vévô, adó emberek laknak, hîjak ezt madaras utzanak, mert mindenik hazat madarul neveztek el. Legh nagyob vér ontas ez két hídon tôrtént vala az igház hitért 1572. mivel hogy az Mester emberek és Kalmárok idegen Orßágokban budosvan Istentôl meg vílagosittattanak volt, és hazaiokban is vallasokat meg tartottak, és halalig otalmaztak. Ez ket utzabeli vér ontas miat az éghéß Sequana folyo viz vérrel folyt. Igyenesen ez hidrul délre fel menôknek találtatik eleikben, Cæmiterium puerorum iñocentium, [illegible]nek aytáia elôt ütötte az kéßt az ba[illegible]orkában az jambor Henricus Királynak. Ez hely az eghèß varosnak leg fôb temetô helye, ßép Epitaphiumos Columnak benne, de mind Franciai iráßal: Vagy hißed, jo Olvaso, vagy nem hißed, (ezuda dolgot

got mondok) ßha el hißed valahoua vißed okat, de ez bizony dolog: Ez temetôben hußon négy ora alat az el temetetet teßt ugy el rothad, hogy annakutánna az czontyat mindgyart ki ßedik és heazat ala rakiak, melynek ßokságha tavul rolis ißonittya az embert. Hogy igaz voltat ez dolognák megh probalhatnam, Vasarnap oda mentem és láttam hogy az teßtet el temettèk, hetfôn oda mentem, láttam hogy az ßir be ßillyet, Kedden reggel ra néztem hogy az Vasarnap eßtve ôt ora tayban el temetetet teßtnek csontait az ßirbol ki ßettek, és máßt temettek helyében. Meny fel innen, egy magas kereztre talalß az Kiraly lako helye felé, ez kerezt alat ßokrak megh bûntetni az igen nagy Vrakat kik arultatasban avagy egyeb vétekben talaltatnak. Innen balra terôknek latatik egy nagy utza melybeñ tizenkettôd napig az Phœnix madarban jo ßallaßunk volt, Oda czak közel az Se-

Sequana folyo víznek legiob kőhi-
da, hijak. *Ponte de nov.* Ezen az hidon
vagyon egy meſterſéghes *Fonteney* a-
vagy ki folyo czatorna kut, ket ſtatua
Velenczei réſzből epitetet rayta, eggik
aſony képére meſ'àvlzet kezébẽléuő
edényből ki ônti, máſik ferfiu képére,
ki à vizet mas vederbe be fogia, de à
viz azutã tőbe nẽ lattatik, mert titkos
csőuőkőn viſont be megén à Sequa-
nabã: Az epűlet tetein vagon egy ora,
ki ſép énekléſſel minden fertaly orat
megh ekeſit. Nagy hid czak kilencz
kez ijra avagy Fornixra, az tulſo vé
gin egy kis haz epitetet, kin az Hen-
ricus Királynak ſatuaia (mint Vara-
don mondgyak lenni Laſlo Kiraly-
nak) egy igen nagy rez lovon felette
ſépen al, ſűvegetlen, fegyverben, ke-
zében az Kiraly paltza, merőn min-
denűt meg aranyazva. Itt mingyart
ket utzat mind egy formára epitettek
el annijra hogy egy tenyérni külömb
ſéghet minden hazain nem találnal.
Vgy beſélletek hogy egy ighen gaz-

dagh ember magtalan lévén epitette,
bérbe adaſával még ugyan életében
az ő pénzet kit rea kőtőt ki vette be-
lőle, és annak-utánna aiandekon az
Tanacznak atta és az Királynak ma-
ga emlekezetire. Viſſa mentem vi-
ſontagh ez hidon és az Kiraly vdvá-
rat ſemlèltem, helyheztetue vagyon
ſinten az varoſnak legh alſo ſélin az
hol az Sequananak két ſarva viſont
ôſſve ſakad. Mindazon faragot kő-
ből epitetet ez az Kiraly vduar, és va-
gyon annij helyen mint Caſſa be ke-
ritet varoſanak fele, ſok ſép ſtatuai,
lapta hazai, teke jatzo helyei, moſtan
viſõtag hoſſaſagában harmintz ólni
vel óregbitetik Az váron tul fel mẽtẽ
à varos tőltesére, keritesére, csak egy
kő keritése vagyon, à sẽ magaſab más
fel kopianal, az tőltése elég temerdek
de az sẽ ér à Dantzkaival ſinten azon
formára. Arokia mindenűt ſaraz és
ſekély. Az kapuk ſertelen mágoſſak
mind azon faraghot kőuekből, azok

kőzzűl nem talaltam ſebre, mint az mellyet 1614 eſtendőben, ez moſtani tizen harmadik Ludovicus Kiraly az Délre valo akazto fa fele, ſép feñr faragot kővekből az Orſag Czimerének (mely harom liliom,) mégh czak az leg kiſſeb punctyais meſterſegeſen ki metzue rayta, egy felől mind fegyverbe tartya az Attya Henricus 4 ſtatuaia: mas felől az Annya, alátta illyen iras nagy arany bőtűckel: *Hic belli pacisq; decus*, ez alat viſontagh egy aranyas tábla de Franciai iráſſal: Czak kőzel ez kapuhoz vagyon egy igben nagy Claſtrom melynel eghéſs Parisban nagyob és reghib ninczen, az mint értettem Auguſtinianus barátok lákiak, nem kiſſeb, nem alab valo epűlet egy igen nagy várnal, fellette magos keritéſe, baſtyáia tizenől, ſép által ſaro folyoſockal, ſép gyű mőlczős kerri: Mellette az város tóltéſſen ſok ſél malom hol egy nehany ſaz ſamártis meglathatni, kik en malomban gabonat hordonak. Eleb

menvén innen talal ember egy Forteżzahoz, mely egéſlen mind faragot kőből valo, ſőrnyű dolog magaſſága, mondgyak hogy az varoſnak eggyik kincz tarto helye ez, de nem tudom. Mellette az varos kapuia, kin az orſag és az varos czimere. Az orſag czimere alat ez az iras:

Henricus Tertius Franciæ & Poloniæ Rex 1585 felől penig az kapun.
Vng. Diev. Vne Foy Vng Roy vne Loy.
Vnus Deus, vna Fides, vnus Rex, vna Lex.

Az Sequana vize az hol be jő az varosban, vagyon az Fegyver tartohaz illyen iráſſal:

Aethna hæc Henrico Vulcania tela miniſtrat
Tela Gigantæos debellatura furores.

Mindenűt az keritéſét algyuknak, fegyver derekaknak, ſiſakoknak, tűz és laptaknak képével ekeſitettek, be foglal czak az egy Armamentarium annyi helt, mint az egéſs Szathmar vara minden keritéſével, bal kez felől ki

vül dragalatos szép setálo és vad kertei az Királynak, sok külömb külömb fele termő és termésnelkül valo fackal tellyes. Iob kezre penig az kősségh jaczo kerte harom piatzal melket 440 harsfa és *Platanus* ekesitet megh, oly hosszan hogy ember ugyan megh farad szabasu mig által megyen, az nép benne ki toket, ki kotzkat, ki czürkőt, ki kővet &c. jatztzik.

Ezeknek utánna kezdettem obseruálni Parisnak masodik varosat az Sequanan tul, *mellyet la vniversitetnek*, hinak, és mindeneknek előtte igyekeztem azon hogy amaz hires neves nagy elmejű baráttal ki az egész Cursus Philosophicust nagy mesterségel tablákra hozta, megismerkedhetnem, megh kérdezem azért az Minoritak Claustromat, azhova engem el vin egy deak, én Istenem el csudalkoztam rayta, czak az egy helybe volt tőb hat szaz barátnal, kiknek mindeniknek könyuek kezében lévén, czak vartak az orat, nagy örömmel külömb külömb fele letzkére külömb auditoriumokba mentenek, midőn kerdezném az *Martinus Meurisset*, kettenis fel furának megh jelenteni hogy idegen ember akar vele szembe lennis: én azt itiltem hogy illyen tudos ember, kinek elmeiét és mesterséget ez vilagh czudállya, valami fényes és tündöklő ruhában jőne előmben, de el jőue egy ighen alazatos szürke ruhaban, kinek testét nem külömben mint az többinek ket istrangh sorította által, fekete szinű ember, de mind anny tanulasában is piros szint tart, ideiének husson nyolczadik esztendeiében, kinek mikoron kivansagomat meg jelentettem volna, hogy tudni illik czak személyet akarnam latni, monda, ő magat földre meg alazvan. *Ego Dei & dominationis tuæ servus, nor sum dignus qui à tam longé venientibus interroger ac intuear*, illyen szokal felele meg ez bölcz ember beszédemre, kinek mikoron hi-

zelkedés nelkül meg mondottam vol na mely nagy bőcsületben legyen neve mindenüt az hova iráſa el érkezet: magat főldre megh haytuan Iſtennek halat adot rayta: kézen fogua bé vin engem az Claſtromnak belső udvarara, ahol az kapu felet illyen iraſt olvaſtam, kinek felette az Szűz Maria képe nagy veres palaſtban:

Qui cupis optatum cœli pertingere lumen
In terris Dominam promptus ubiq; cole.

It én velem mindenik tablaia felől ſokat beſélgetet, kik felől azt mondotta hogy az Sculptor nagy fogyatkozáſockal exſculpata, és ſemmiképpen elmeiét meſterſégével ki nem jegyezhette, oktatot ezen felet enghem rendiben, folyaſában, kinek bizony moſt ſem kiczin hâßnat érzem, tőb beſedi kőzőt monda aztis hogy mindeniket három három tablâckal akarta viſont őreghbiteni, de mint hogy immar az Theologianak Profeſſorava rendeltetet, mind azokat el hadgya!

gya. En ez dolog felől vele mint egy kis diſsertatiot inditek, ſok beſédim kőzőt hozam elő az talentomos tolgakat, ackor ßemem kőziben tekinte, s'nagy fohazkodua monda: Ihon, mint hogy idegen nemzettől hallom ez peldat feiemre magyarazni, az nekem engetetet kénczet nem temem el, hanem az én Vramnak Iſtenemnek iizteſſégére kereskedem vele, el végezet akaratomat, kit felbe hattam vala világoskodni boczâtom: Fel vin házában, kinek felette ez: *Fr. Mart. Meuriſſe.* Szép kis Camorában lakik, kit képeckel megh ekeſitet, ket rend kőnyv minden ezkőze, az ayton bé menvén monda: *Hæc eſt officina, & hæc ſunt inſtrumenta tabularum mearum.* Ott le űluén, kezde panaßolkodni az embereknek hitetlenſégére és fősvénſegére, az kik latvan kedves voltat tablainak az nyereſégh kedueiért mas helyen ſok vétkeckel ki nyomtáttak, ezt ßégyenli felette igén hogy iráſa ol

vétkesen idegen országokban hordoz tatik: Elő hozza az Logicanak, Metaphysicanak, és az moralis Philosophianak (kit czak az előt hogy ot voltam egy nehany nappal boczátot ki) tabláiat, nevét ez vtolsora igy ira fel:

Frater Martinus Meurisse minor, Author dabat Domino Martino Czombor Vngaro in Musæo proprio Parisiis 1618.

Onnan ki jöttünk, és vit engem az Sobornába, éz az főbbik Academia, ackor az Professor benne Theologiat olvas vala de quæstione: *An pro omnibus Sacrificium sit offerendum?* Czak ez egy Professornak auditora vólt tőb négy száznal. Innen mentem az Claromontana Academiaba, hol halgattam az Iesuita Patereknek letzekeieket, az Prima Classisba Historiat olvasnak vala, az Secundaban Horatiust, Tertiaba Cicerot. Az Physicaban de motu cœli vala az kerdés. Az Theologiaban, *dé Vnione duarum*

naturarum in Christo. Az Mathematicaban, *de arte mensurandi profunditates* ekképpen minden arsokon minden facultasokon valamenij ora az napban vagyon, minden orában tanitas vagyon, nem czuda hogy oly disputátorok és tudolok valnak közzülők. Az Sorbonaban mindennap sok disputatiok vadnak, ackor egy Iffiu legény *Hieronymus Bachelier Parisinus Socius Sorbonicus pro minori Ordinaria*, ez kérdésről;

Quis divisit mare rubrum in septem divisiones? disputalt, ellene tizenket Baccalaureusok opponáltak, én életembē soha job elmét lem láttam sem halliottam, nyoltz orátul fogua harom óraig dél uran az sok rea kialto disputatorok közőt nyelve meg nem botran kozot, egy argumentum nem vólt kire meg nem felelt, mely dolgot az egész nép és az deaksághis külön kezének nagy őrve czattogtatasával, nag örvendezéssel nagy vigassagal appro

balt. Sőt még az Magnif. Rectoris kit veres poßto ruhában harom aranyas ſceptrummal hoztanak vala bé, kezét, ez dolgot latuan, őßue verte. Igazan à Sorbonában neveltetet volt ez iffiu, mert eleitől fogua hallottam és olvaſtam hogy az vallásban az Biblia authoritáſa kivűl ſenkiet bé nem veßi, nem nagyra bőcsűlli az ſok Suppoſititius kőnyveket, az minemű az *ßent Iakab Liturgiaja*, az *Nicodemus Evangelioma &c.* Ezis midőn az barátok ßent Thamasbol, Lombardus s'az többiből bizonitanának ellene, mingyart azt kialtotta: *Non juravi in verba Magistri, rationibus, rationibus, non authoritate, Philoſophus ſum. Hoc loco ſuſpectum habeo S. Thomam, non recipio, non approbo niſi rationem dederit, Thomas, Lombardus potuit mecum errare.* Mely ßokat midőn gyakorta iteralna, az egéß ott levő baratoc főképen az kik nem Sorboniſtak voltak ugyan foghokat czikorgottak, zaygottak, az vtan az præ-

ſes igy ßolitotta meg: *Subtiliſsime juvenis ſobrie loquere, nam melius eſt cum Angelico Doctore errare quam contra eum falsi aliquid ſtatuere* Ez diſputatioban opponens volt az Fr. Martinus Meurisseis, (kivel őtőd napig baratſágoſan éltem) hol minemű elmeie legyen kivaltképpen eßembe vettem. Igy az egéß nap diſputatioban el telvén más nap nagy pompaval az Baccalaureuſok kőzőt jőve be. Ez Academiaba tanitot régen Szent Thamas, Scotus, Lombardus. De Bacone, Ocham. Alexander de Ales. Caietanus, Gandenſis &c. Patronaia az Academianak ß. Orſola Aßßony. Nagy veßekedéſe volt 1611 eßt. ez Academianak az Ieſuitak Academiaiával, mely meg tetzik ackori Magnif. Rectornak Hardiviler Peternek az Parisbeli tanacz előt lőt hoßßu és bőlczen irt Prokator leveléből, hol minden origoiokat, minden erkőlczőket, minden igykezeteket keves ßoval de

hoßßu

hoßßu értelemmel le iria. Moſtanáis oly ſőrnyű egyenetlenſégek vagyon, azok kik az Sorbonába laknak el mẽnek Claromontanába az ablakok alat halgattyak az Ieſuitaknak letzkeieket, ezek meg amazoknak, és ha valamit kaphatnak egy' mas ßaiabol egymas gyalazattyára mingyart ki nyomtátatyak. Szamtalan ſok Scholak vadnak ez városban mind az Academiak alat, mint azon kivűl. Nevezetesbek ezek: Schola Regia Navarra, Schola Regio de Burgo ſeu Burgundia, Schola de prælo Vacca, ebben tanitot az bőlcz Petrus Ramus kinek 1572 éßtend. az tőb kereßtyéneckel, vallåſat ott kelletek vérivel megh peczetelni. Mátthæus Scaricæus in vita Stephani Szegedini iria hogy ő idéiében miđőn neha neha ez Scholak viragiokban voltanak, megh ßamlaltatot harmintzket ezer deak: moſtanis az mint hihető beßédi altal Meuriſſe Marton nekem jelentette tőbben vadnak hußon

40000

ßon négy ezernel. Az varoſnak penig népe az ő házok népe ßerint (noha neha tőb s= neha kevesſeb) ßamlálatnak negyed fel ßaz ezeren, ideghen ember az ki latafért, kalmarkodásért, buczu ßaraſért, az Kiraly vduarában valo ßolgalatért, ot találtatik, vagyon víßontag negyuen ezer. Gondold meg, édes Olvaſom, ha kenyer, s'bor, s'huſs nem kellé azoknak, ne czudáld hat ha az ő Orßágok drága, ne czudald hogy egy ſudat ket forinton, egy tyukot hatvan pénzen vettünk benne. Meg térek még egyßer az templomoknak neminemű le iraſára. Szamláltatnak harom ßazan s' egy nehányan, Az Noſtræ Damæ auagy az ßűz Maria temploma külső képpen meg hallatta minden benne léuő templomokat ßépſégevel, mert hogy egyébről ne ßollyak, vadnak hallatlan ßép kő czatornai külömb külömb vadaknak formaiára, az derek ayto felet harmintz nyolcz

Kiraly,

32000 Deak

Fel 100.000 Lakos Emberből

Királynak ekesen czináltato ſtatuaia, alattok penigh az tizenket Apoſtol. Pűſpőki reſidentia benne, mellyet Pűnkősdnék vigíliaian nagy melroſá gal énekles orgonalas & Miſe mondas kőzót paſtori bottya kezêben lévén az templomban láttam. Az Sequana felől valo oldalanſokat csudalkozvan rayta íly íráſra találtam. 1257 menſe Februario Idus ſecundo hoc templum fuit inceptum. Ez templom mellet vagyon egy Hoſpitale, kinaz rannyal illyén iraſt olvaſtam:

Henricus IIII Franciæ & Navarræ Rex Chriſtianiſsimus, bono Reipub. natus, pace domi foriſq; parta, ad ornatum Vrbis converſus, inter cætera animo invicto digna opera, propter quæ Vrbis reſtitutor non minus quam pater patriæ dici meruit, hoc quoq; Ptochotrophium vetuſtate collapſum pro ſua erga Deum opt: max: pietate, erga afflictos liberalitate, erga omnes clementia reſtituendum curavit.

Az

Az Pallenak kinek authorat hozzak az Hiſtoriak Iulianus Apoſtatat, ſok imide amoda jaro, nilo, botos hazai vadnak, mellyekben, azon kivűl kikben az tanacz nagy dolgokrol ſo kot végezni, mind arura valo marha vagyon. Az vduaran ily ſép dolgot lattam, az Franciai Kiraly draga ſép liliomos ruhában fel őltőztetuén balvanképpen ál. Iobia felől az Fortitudo ſtatuaia hona alat tart egy kis ládat, mely az Királynak és az Orſág nak erős voltat jegyzi. Mellette az Iuſtitia mely egy éles tőrrel egy vogot tart. Intven hogy az igaſſaghnelkűl az Kiraly nem Kiraly hanem Tyrannus: Bal kezé felől az Prudentia egy tűkőrbe nézuén, mert az Kiralynak nem czak az előtte levőket hanem az tavul valokat és jővendőkétis megh kel latni, Azon tul vagyon az Temperantia egy orával és harangal intuén az Kiralt arra hogy ételtel italtal magat ne terhelye, hogy ideiet o-

Parisban Az Iudat a Tek-
Egy Hubot Petadride 60

tálat

ráiat alusvásban ne tőicse, mert az alom és az étel ital ſok Orſághoknak volt el rontoia. Az Kiraly ſtatuaia alat illyen iras vagyon;

Has foveo mecum comites cœleſtia dona,
Innocuæ pacis proſpera ſceptra gerens:

Az Prœtorium hallatlan nagy és naponként őregbedik ſép fenyr faragot kőből, az kőzepſő kapu felet kivűl vadnak ſép kő ſtatuak, kőzebbe penig vagyon egy ſűz formaiára czinaltatot, kinek kezében egy nagy kiſéllet vitorlaval egy terhes haio, mel' város czimere: alatta arannyal illyen iras: Lutetia Pariſiorum. Ki nem kivankoznek illyen ſép dolgokat látni; Valahoua el tekint ember mindenűt az elmének czudait lathattya, valahoua el tekint, uztakrol utzakra, mindenűt láthat egy auagykét deakot földig valo ruhában. Bizony az egéſz idtig valo budoſáſomat és annak terhet, ez egy város el feleytetteuala velẽ, oly

oly igen hogy mind ſinten ſzerelmes hazámbol kelletet víſontág innen kijőnőm. Ily orſágoknak és varoſoknak lataſara, én czudállom hogy az mi Nemzetſegűnk kőzzűl valo iffiak, kiknek mas ember ſegétſégek által érrekek volna rea, nem igyekeznek.

Quid iuvat aſsiduisiuvenẽ palleſcere chartis
Ni quoq; quid mundi ſit decus ipſe ſciat.

Két eſtendeig ſok pénzet némely el kőlti, nem mondom haſonnélkűl, de czak az ket eſtendő alat, és à mint moſt ſoktak eſtendő alat valo deakſágért, tanulaſért idegen orſágra mẽnimerő oſtobaſag, mert or az mit keres ſinten azont megh találllya ithon. Vagyon ugyan itt Parisban az nagy kő hid előt, egyt ſép epűlet egy nagy kerek Toronnyal, melyben az Kiraly Henricus 4 Margaretat az ő feelſéget meddőſégeért be zarlotta, és az Papa indulgentiaiabol, ezt az ki moſtanis él vette volt el. Holta vtan teſte ugyan ottemetetet Margaretanak, Pariſnak

epű le-

epületi azon kivûl az mellyeket merõ faragoth kõuekbõl epitetettek, mind czak fábol kõvel elegyesen czinálta-tot hazai vadnak, nẽ kûlõmben mint Angliaban Londinumnak. Népe vig, valahol megyen minr czak fûuõlt a-vagy dudol. Bora olczo, pintit meg vehetni négy garason. Czak közel kivûl â varoson nagy sok kõ banyak, mindenik felet egy egy kerek mellyen ki vonsak az kõueket. Parisban 6 Junij szép érret szõlõt láttam, kit czak ackor szakaztottak le az tõkeiérõl, az bidon mellyet Noſtra Damenak hinak arultak, egy gerezdet 36 stiveren at-tak. De senki ne itéllye hogy az Pa-ris hegyen ackor erneiek az szõlõ, ha-nem az gazdanak mesterſége alat bot-ban plantáltatot, ért és le szakaztatot,

Ad Lutetiam.

Poet.

Vrbs Paridis nomen retines Lutetia quare?

Lutet.

Iudicium posco peregrini candida iervi

Rel-

Relligiosa vocer, magna ã, vel pulcra, referto

Poet.

Magna es, sed nec pulcra min⁹, sed relligiosæ
Iure tenes nomen, mõstrãthoc téplascholæq;

Pünkõsd napiára virradovan ot letemben ighen szörnyõ álmot láttam volt, mely engem, mind az eghész in-nep napokon, mivel hogy tuttam, hogy egyedûl kellene utnak indulnõ, az két társom utat Hispaniaban igaz-gatuan, igen szomoritot; az penig ek-képpen volt: Tetzet mint ha én egy varos mellet mennék el egyedûl, ju-tottam egy helyre ahon az nap egy bû nõsnek feiet vették, kinek az vére az földbõl harom kopianera fel buzgot, mely dolgon midõn igén czudalkoz-nam, ime egy erõs szél az vért hertelen ream czapa, ennékem egészlen fejr öl-tözetem léuén igen bankottam rayta, hogy megrutult, futottam az Anyam hoz és Néneimhez, mostak karom rol és feiemrõl az vért de oly tiztan az mint kelletet volna soha le nem mos-hattak,

hattak. Ez rut alomtul meg iſſonyod van fel ebrettem: és jövendö jo ſzerencsem felöl igen ketſéges voltam, mind azonáltal Iſtenre hattam magamot és ſegitſégemet mindenekben ſzent felſégétöl vartam. Maſod napian az ſzent Dienes Templomaban ki mentünk, mellyet az mint fellyebis megh mondottam, Europának het czudai közzibe ſzamlálnak, okat nem tudom miért, mert ha külſö faraghot voltat tekinti ember, bizony megh haladgya ugyan az Parisbeli Noſtre Damenak temploma. Ha belöl valo ſzépſéghet nézzük kétſzerte meg hallatta az Cantuariumbeli templom, az benne lévö Királyok koporſoia ſem haladgya meg az Angliai Királyoknak koporſoit kik az Weſtmonoſtorban vadnak. De el hitem hogy nem az Templom hanem az templom kéncze az Miraculumbenne, én azt nem láttam, láttam az nagy Oltar ſzelin az Vnicornis ſarvat, mely felöl az Coſmographusok oly gyakor helyen emlekeznek, innen mentünk ſzent Germanba hol az Királynak ſzép udvarháza, itt láttam hogy az Kiraly az Golyvaſokat Pünkösd 2 napian gyogittotta, ſamſerint kilentz ſazat és tizen ötöt, mely dolog felöl igy ércz: Az Franciai Királynak oly tulaydonſag adatatot (Iſtentöl vagy honnán tegy itéletet) nemzetſégrül nemzetſégre avagy inkab ſucceſſorrul ſucceſſorra, hogy amaz embernek torkan tamadot golyvakat kezének czak illetéſével megh gyogittya, minden orvoſſaghnelkül: az mi nagyob, amaz vndok várakat, kiknel ember ſoha rutabbakat nem látharot, kik azoknak torkokon ſokot kelni kik Romában ſzent Peter és Pal Baſilicaiához, Loretumba Szüz Maria balvanyahoz, Compoſtellába ſz. Iacobhoz bucsu járni ſoktak menni. Effele buczu jarokat nagy ſamba talal az ember minden időben itt Parisban, az kik alkolmas időtvarnak az

Király-

Kiralyhoz valo menetêlre hogy meg gyogitattáſſonak.

Az miképpen hogy Pragaban az Meßarßekben ſohą legy nem láttatik, igy ez varosban régen eger nem volt, de moſt immar nehol nehol lakia.

Ki jöttem Parisbol, és az utnak ßertelen ſaros volta miat ighen nagy faratſágal jöttem Meldi, orum, nevű varosban. Cæſar az ő Commentariuſiban nevezi Meldunumnak, áz Galluſok hijak Meauxnak. Szép varos kiben ſok Claſtromok és nyolcz Templom. Io hidgya vagyon egy nagy folyo vizen âltal, it midőn az utat nem tudnam, egy ßegény falabu kodus, az ki értet valami kiczint deakul de rea felelni nem tudot, vin engem egy Német gazdahoz az kis világban (az volt neve az haznak) az hol ettem, ittam, és az ember el igazgatuan, onnan el indultam, mentemben La Forte nevű városka felé találtam

tam egy igen nagy kő kertre mely az ő kereksségében két egêß ot valo mély földet be foglalt, az mint egy parazt ember értesemre adhatta, régen az Királynak legh főbbik Vad kerte volt, moſtis tellyeſſégel el nem hagyatatot hanem mint egy ötödik réße erős kerites alat vagyon. El mulvan mellette LaForteba érkezénk, mely egy nág völgybe epitetet kis varos, nagy viz mellette: Eőrömeſt bizony az nap ez helyben megh marattam volna, mert az nagy ſár feleue el faraztot vala, de az tarſom az parazt ember levelet vit még azontul egy mélyföldőn, nem maradek el tőle hanem vele eggyűt mentem mind eſtueigh Lyuzanza nevű faluba, â hol tőlem el valek és mene mas faluban: én az vendêgh fogadoban bê menek, mutatanak mindgyart egy tiztelſéges hazat remélvén azt az vendêgh fogado hogy tőlem, kit Németnek ítélt, nagy nyereſeghet kaphatna, ighen hordotta fel az ßép

ma jar

madar huſt, tehen huſt , ſaytot és retz-
keket, de én, gondolvan azt hogy az
holnapi napon igen bőven megkel-
lene fizetnem, faratſag miat betegnek
mondottam maghamat , intettem az
Aſſzont hogy az nap nem ennem, ki
foguan mindeneket nagy tiztelſégea-
ſen ala horda , de én futuan az farkas
előt Medue kőrmei kőziben eſtem,
mert raytam réggel két képpen megh
vevék mindennek az árat, négy ga-
rasára borért nyoltz garaſt vett, az
ágyért faluſi ſokas ſzerint kellet volna
két garaſt adnom , azért negyet vőtt,
és igy megh fizettem az vaczoráért,
mert egyebet nem tehettem benne, nē
volt biram kinek panaſzolhattamvol-
na felőle, az mint ſokſzor, ugy eckoris
eſzemben juta az Seneca imez mondá-
ſa: Feras non culpes quod vitare non
poces. Az vendégh fogado haz ne-
veztetik vala ſz. Miklosnak. Ekképen
ott által jővek az Matrona, Le Marne
nagy fólyo vizen , és ſok jővêſem va-

tan egy vőlgyben el veſztuén az utat,
egy egéſz mélyfőldőn hatra haytam,
ezt penig czelekette egy igen nagy eſ-
ső,melybe én menten mentem,embert
penig kitől megkerdettem uolna nem
találtam. Talalek egy kis faluban egy
haz előt egy Iſtenfelő őreg aſſzont, ki
egy nagy hegyre mutata fel utamat,
tskűſzik ſzőrnyen hogy valamit hátra
hadtam utámban,ha azon az hegyen
által megyekmind azt helyre allatom.
Szavat fogaduan nagy hamár el ju-
ték Scharli nevő varosba, deakul hi-
akCapliacumnak,mely varos az egéſz
Francianak kellő kőzepette vagyon e-
pitetve, jambor Iſtenfelő és emberſé-
ges népe, minden haza és keritéſe me-
rő faragot kővekből czinálva. It egy
Canonic paptul az utat midőn kér-
deznēm, foga kezemet be vin hazábā,
ſtellel itallal ſol tarta: Neve: Magiſter
Iſaacus Canonicus Vinealis. Szép
ſőlő hegyek vettek az eghéſz varoſt
környűl, ninczen borbol, buzából,

halbol semmi fogyatkozasa. Innen el valvan jöttem Romany, Sesi, és egyéb effele falukban, az hol czudalkoztam az sőlo hegyeknek nagy és sép voltokon, négy egés mélyföldet ember el mehet mind azon sőlők közőt nagy gyönyörűségesen. Iutottam Schattigeri nevő varosban, drága sép kő hida, sép két Clastroma, sép forras vadnak, hegy oldálban vagyon epitetue az város. Lattam it két seker fa sarut hogy arultak. Az mezőben egy papot találtam vala, ki mas faluba megyen vala temetésre, egy innan egy nagy kereset vísen vala előtte, kitől midőn hol mi dolghokrol akarnek értekezni, mint az Czigany gyermek az ki czak egy Itával felel vala az deakul hozza solloknak, ugy ez czak ezt mondgya valasic sic, és semmi kere desemre ez rut vad meg nem tuda felni, én hisszem hogy czak Apacznyelven tanult volt sollani. Ez varos ban az Clastromnak templomá-

illyen irast olvastam, melyből, hogy meg tessek, mely nagy abususba volt az Istennek igeie az Papasagban, im ide irom: Hogy az sopor marhára rea talallyonak ezeckel az igeckel soktak volt őrdőngőskődni:

Ex authoritate Dei omnipotentis Patris & Filij & S. S. & S. Mariæ Virginis Matris Domini nostri Iesu Christi, & sanctorum Angelorum & Archangelorum, & S. Michaelis & S. Ioannis Baptistæ, & ex vice Beati Petri Apostoli, & aliorum Apostolorum. & S. Stephani, & omnium Martyrum, S. Sylvestri & S. Adalberti & omnium Confessorú & sanctæ Adelgundis & sanctar. Virginum, & omnium sanctorum qui sunt in cælo & in terra, quibus data est potestas ligandi & solvendi, excommunicamus, damnamus, maledicimus vinculo Anâthematis, & á liminibus S. Matris Ecclesiæ segregamus illos fures, sacrilegos, raptores, consiliarios, adiutores, adjutrices, qui hoc furtum sive hoc malum perpetrarunt, siue sibi inde aliquid vsurpaverunt sit pars eorum cũ Chore, Dathã & Abiron quos terra propter eorum peccata deglutivit, sit etiam pars illorum cum Iuda traditore quinominum pretio vendidit. Amen, & cum Pon-

tio Pilato, & cúm ijs qui Domino dixerunt: Recede á nobis ſcientiam nolumus tuam, fiant filij eorum orphani, ſint maledicti in civitate, maledicti in agro, in campo, maledicti in ſilva, in domibus, maledicti in horreis in lectulis, in cubiculis, maledicti in curia, in via, in villa, maledicti in caſtro, maledicti in flumine, maledicti in Eccleſia, in Cœmiterio, in tribunalibus judicij: maledictus in foro, in bello, maledictus morando, loquendo, tacendo, manducando, vigilando, dormiendo, bibendo, palpando, ſedendo, iacendo, ſtando, maledictus in otio. maledictus omni tempore, maledictus in toto corpore, in tota anima, & in quinq; ſenſibus corporis, maledictus fructus ventris eorum, maledicta ſint

Maledictum caput eorum, ora nares, naſus, labia, fauces, dentes, oculi, pupillæ, cerebrum, palatum, linguæ, guttura, pectora, corda, venter, iecur: viſcera omnia maledictus ſtomachus, ſplen, vmbilicus, veſica, maledicta ſint crura, tibia, pedes & pedicæ eorum, maledicta colla, ſcapulæ, dorſa brachia cubitus, maledicta manus &c. digit', maledicti vngues in manibus & in pedibus, maledicta coſta, genitura, genua, caro, oſſa, maledictus ſanguis eorum, maledictæ pelles,

maledicta ſit medulla in oſsibus eorum, quicquid intereſt eorum maledicantur. Et maledicantur in ſancta cruce, & in Chriſti paſcione & cum quinq; vulneribus Chriſti, & cum effuſione ſanguinis Chriſti, & cum lacte virginis Mariæ. Adiuro te Lucifer cum omnib' ſatellitibus tuis, item cum Patre & cum Filio & cum S. S. & cum humanitate & nativitate Chriſti, & cum virtute omnium ſanctorum ut nullam habeas quietem diebus ac noctib' donec perduxeris eos ad interitum. ſive in fluminibus mergantur ſive ſuſpendantur vel devorentur á beſtijs, ſiue comburantur ſiue interficiantur ab inimicis, odio habeantur ab omnibus viventib' vel ſolum manes eorum. Et ſicut Dominus Beato Petro & eius ſucceſſoribus, quorum vices tenem', & nobis quãvis indignis poteſtatem contulit ut quodcunque ligaverimus in terris ligaretur & in cœlis & quodcunq; ſolverimus in terris ſolveretur & in cœlo, ſic illis cœlum claudimus. & terram ad ſepeliendum negamus ſed ſepeliantur in paſcuis aſinorum. Inſuper ſit terra maledicta in qua fit ſepultura eorum, pereant in futuro iudicio converſationem cum Chriſtianis non habeant. neq; corpus Domini cum in mortis articulo ſint, ſuſcipiant, fiant tanquam puluis ante faciem venti, & ſicut Lucifer

dejectus est de cœlo, & sicut Adam & Eva de Paradiso ejecti sunt, sic expellantur de quotidiana luce, item consociati sint cum illis quibus Dominus dicet in die Iudicij: Ite maledicti in ignem æternum qui paratus est Diabolo & Angelis eius, vbi vermis non morietur nec ignis extinguetur. Et sicut candela hæc de manibus meis ejecta extinguitur: sic opera eorum & animæ eorum in fætore barathri extinguantur nisi reddant quod furati sunt intra certum terminum. Dicant omnes Amen. Postea cantabitur. Media vita in morte. &c.

Ecképpen vala az iras. Mellyel nem czak az el lopot marhának meg adasára: hanem minden féle dolgoknak meg teritesére Istentelenül élték és élnek. Föképpen penigh bennünket (kiket eretnekeknek tartnak) ez atokkal gyakorta atkoznak, gyakorta reank gyertyakat otnak. De az mint az masodik Psalmusban mondgya az ſ. David: Az Vr Isten czak neveti dolgokat ezeknek, és ſent ſekiben ülvén czufollya öket: Mi nem ezt parancsolta vala az Idvözitö az ö Tanitvanjnak

nak és minekünkis mindnyáian: hanem azt mondotta: Benedicite omnibus inimicis vestris, benefacite ijs, qui vos persequuntur &c. El hagy van az várost Dormany fele jöttem, az mely vtamban igen meleg idö lévén felette igen fomiuhoztam, kelletet fel mennem nagy hegyre mely annal inkab öregbitette kinomat, de Isten ugy ada ahol tellyességesen hihetetlen dologgnak itéltem volna az vizet lenni, az nagy ſaraz és kopaſs hegynek tetején ſép forrásra talalék, és vtamra, fomiuságomat meg oltuan, batorságosban indulék. Le jöttem ez hegyröl bé mentem Dorman nevö varosban, az hol leg elöſör két kodulo baratra találtam, kiket midön kérdezenek cuius nationis essent, felelenek, fumus Galli. En mondék rea, ben est. Galli, fortaſsis gallinas quæritis, ök ſokat nevetuén rayta és más dologta magyarázvan emberségel valanak el tölem instructiot aduan jövendö vacam-

tamra. Ertem azért estvere égy en nálam nevet len faluban, az Szent Marton képébe szállottam, az hol az ghazda nagy vén ember az feleségge iffiu Asszony minden emberségel voltak hozzam, ugy hogy az eghéz vaczoráért többet el nem vettek ôt garasnal. Ezaka szertelen nagy esső volt, kin ighen bankottam, mert az Czizmámnak az sarka mind el szakadot vala. Mindazonáltal hol eggyel hol mással biztatvan magamot reggel mint egynyolcz ora tayban nagy reszten fél verém magamot az agybol és az tündő kiő Remus varosa fele indulék. Ez vendég fogadotul harom mélyföldön utamban találtam Eperne nevő várost, kiben mikor volnek igy ohaytottam, mondvan: Ah Vr Isten bar volnek nem Eperneben hanem Epperiesben, igen olczo hely, szép kő keritéseis vagyon, az Matrona folyo vizen jo kő hida, mely vârosbol mikor ki jönek egy házbol kezde utánnam kialtani egy

egy Bolonia: â quo Senior á quo: mely beszedére oda tervén, honnan valo volnek kérdeze, mondek, Magyar Orszagbol, kérde hat miképpen öltöztél oly Boloñiara formára, bizony az eghéz Galliaban minden Bolonianak itélne lenni, én felelek rea: igy tetzet ennekem. Egy ital bort tiztelőt aduan, utamra instructiot ira és tiztességesen el boczata. Nagy tavolyrol innen megh tetzik az Remus varosa kirűl czak ezt hallyad: Ez varosban tartyak az egéz Galliá Országnak Coronaiat, az ő Czimereckel egyetemben, mely az harom liliom, az mint ők beszélnek felőle, nekik az eghből adatâtot és nyerseséghet mindenkor meg tartya. Itt vagyon az kenőis az mellyel az Galliai Királyok fel soktak kenétetni, eztis minden hozza tételnelkűl él fogyhatatlannak mondgyak lenni: Az egész varos keritése amaz ighazan valo feiir Creta bol epitetet, czuda mely ékes midőn

ember meßße földről lattya. Altal mentem Beaumont és Crumelay nevő helyeken, és jutottam az hires neves és Magyar véronto Cataloniaba.

Catalonia az ő nyelveken Schallon ßép varos minden kő kerítése amaz ßegeletes kőuekből rakatot, vagyon nagy arokia, az alſo kapunak ßinten alatta foly el az nagy Matrona folyo viz. Vagyon tizen egy ßép temploma, kik közzűl ekeſſégével tűndőklőb az Parochiale, mellyen ſok Czaßárok és Kiralyok képe réßből ki öntettetuén fel czináltattak az heazattyanak oldalan. Sok israſomnak miatta az labambeli ackori ſarga czíſma felette igē megßakadozot volt, mentem azért egy vargahoz ki nagy lelke idvőſſègeért mint effele budoſo legénnek harmintz őtſtíveren, garaſon, egy közönſeges két talpu czipeſőſt ada, (itis meg ért volna 25 pênzt) ot midőn mulatnék egy nevezetes fő ember ot valo Pharmacopæus Nicolaus

laus Talæus jöve hozzam és nagy iſmeretſéghet vete velem, emlekezetire Albumomba ßép verſekétis íra. Szőr nyű mezőſégen vagyon ez varoſnak ſituſa, mellyen réghen az Atyllával eggyűt az Scithiabol ki jőt Magyarſágnak ßine el veßet volt, mutattyak moſtis az halmoknak helyet az hova az teſteket hordottak volt, de mint hogy nem uytottak, tavulrul meg nem iſmertetik. Czak közel az varoſon kivűl vagyon egy Vad olay fas és nyar fas ſetálo hely, hol faratſághom utan mint egy mas fel oraigh czendeſen aluttam. Alig hißem hogy valaha arrul az földről Atylla haza ſietet volna ha magaeva tehette volna, mely kedves és gyönyörűſéges föld az Francia és Picardia felé. Itzeiek czak kiczin mint nalunk az Caſſai meßßel, de az bor nem draga. Haltam Argentina felől válo kűlſő varosban az Sel malom nevű vendég fogadoban, ahol igen kedues és czendes ßalláſom volt czak

czak ſinten az gazda Aſſony hon léuén. Midőn penig az vaczorához vltem volna, igen keſerves kobzolaſt hallék, mely enghem nem tudom ha meg vigaztala vagy inkab megkeſerite. Nem hallottam volt Dantzkatul foguan minden utaimban kobzot ez hely kivűl, kérdém azért az gazda Aſſont ha fizetéſünkre ez kobzos el jöneé ſallaſunkra? Az Aſſony ſolghaiat boczátuan az hegedűſöckel egyetemben az kobzoſt el hivata, én midőn ez ſokatlan Muſican czudalkoznam, az kobzos kérde ha láttam volnae valaha oly vighaztalo ſerſamot, kinek én felelvén mondék: Nem az koboznak czudalom formaiat és hanghiat hanem azon czudalkozom hogy noha immár ſok Orſágokon és tartomanyokon által jöttem, mindazonáltal ſohul ez varoſon kivűl ily Muſicat nem lathattam, hazamban penig még czak az gyermekek is azt pengetik. Eő erről diſcurralvan miért hogy

hogy Gallianakis czak ſinten ez egy varoſában vagyon uſuſa? Illyen okat adta, hogy midőn amáz fene ellenſég az Atylla kiről az Hiſtoricuſok irnak, éz varoſnak mezeién (kinek moſtis vitezinek teſtéből rakot halominak helyet mutogattyak) megh vereteteet volna, ſok ſamtalã kobzoſokat (mert taborában bőſégeſen voltak) őſus allatot és nagy keſeruelſſen ſiratatta meg az meg holtaknak keſerues allapattyokat. Nagy vighan mulattam Cataloniaba mindenképen, czak hog az agy nem tetzet mert én nem tudom miczoda fűuekkel, mellyek ő nálok kedueſek, rakrak volt megh elegyeſen az parnakat. Ki jőuén az varosbol egy jo reggel előſőr ily ſerenczetlenſégh eſet raytam hogy egy hetuen őrt pénzes kezty űmet el veſztettem. Maſodſor, minden inſtructionelkűl egyedűl gyalog indultam az ſeles Cataloniai mezőſéghre, melynek mi voltat nem tuduan, azt itéltem hogy falukat

talá-

találok mint egyebût, de hat eghéß mélyföldön ſohul falu nem volt, nem volt ſohul vendég fogadó, ſohul nem volt viz, egy mák ßemny ételem ſzalom magammal ſem volt. En Iſtenem ki ackor velem ſelen voltal te tudod mit ßenvettem! Vaſarnap nap volt igen ßörnyü hőſégben, eheztem ßörnyen de ßomiuhoztam bizony tiz ßerte inkab. Menten mentem, gyakorta erőtlen léuén víßont le dűltem, ſokmenéſem utan mint egy tiz ora taſzban egy ßamar nyomban talaltamegy keues vizet, de az bizony ßáraz torkomban ingyen ſem kordulais, ſellyeb igen bus ßivel menuén egy ßeker vagásban czak az tegnapi eſſőből lőt vizet annńt találek hogy maſnakis adhattam volna, én bizony annńt ivam benne hogy miatta fel fualkoduanſok ideig ſohoua nem mehettem, hanem czak ot hevertem haſamnak erezuén nagy faydalmat. Talaltam az utan egy vaſtagh buczu jaro embert, ki az Hiſpa-

Hiſpaniaban léuő Compoſtellai ß. Iakabtul jó vala, be tekerte eghéßlen az derekat az ſok Pater noſter avagy olvaſoual, volt barat ßinű ßürke ruhában, az oldalan egy palatzk teli jo Campaniai borral, kit midőn kérnek mégis hogy az mezőben mutatna valahol valami folyo auagy kut vizet, foga az palatzkot és kezemben ada, ſzata erőſſen belőle, én nem mondam de gondolam, vagy haſnalt vagy nem az buczu járásod Compoſtellaba, ezt bizonnyal tudom hogy ez velem valo jo czelekedetednek Iſtentől jutálmat veßed. Ezen felet biztataſt tőn hogy ket ora mulua az mezőségen talalß, ugy mond, egy Rumayſon neuő vendég fogadot és ha nem mulacz talalß benne két Argentinabol jőuő Németeket, kik minden utaidra Inſtructiot adhatnak. El értem Rumayſonba mely czak ßinten egy vendég fogado haz, ninczen sóhul kőrűlőtte semmi falu semmi varos, de

még

mégis az io gazdalkodáſért az gazdának és gazda aſſonnak emberſéges voltokért igen híres ſok Orſágokban. Az Argentínai Németeket az mint megh mondotta vala az buczu ſaro ot találam, kik mikor igen ſietnének Paris-fele, én penig az ő házáiok felé, minek előtte el indulnának az gazda Aſſonnyal az én ebedem felől meg alkuanak, az hol hat garasra tiztesſéges bőſéges ételem és italom lőn hideghen bé ſozot husbol, és borbol, Mentemben notaltam Campaniat (de ne ércz az Olaſz Orſagi Campaniat) de bezzeg nem ér Franciával mert ighen ſáraz és héaban valo ſik mezei vadnak, ſőlő heghyeĳs czak ſinten Francia felől valo hatariban találtatnak, innen ninczen ſohul, buzáia jo vagyon, vize keves. Altal jőttem ezfalukon. Vadivere, Nathancker. Nathankerbe láttam az falubeli iſſiaknak és leanyoknak csudálatos tántzat az leanyok nagy ſokan kerek formára egy

egy mas kezet foguan, négy iffiat kőzépre rekeztenek, az leanyok nagy fennyen énekelnek, kiket bizonyos ſora avagy rythmuſra az legenyek rendel czokolnak; ez tantzot egy keves ideig nézuen ſinte előttők megh nyugottam. Innen fel keluén czak két mélyföldnire léuő Lymo neuő varoskában, az ſent Claudius képében tiztes vendég fogadoban nagy batorſágal haltam. Io reggel paripat bérelvén ada egy ember maghat hozzam uti tarſul, ki egy kiczint Németűl is tudót, kedves volt nalam tarſaſágha, de az eſſő miat mely ackor nap eſtigh mint eſet, Barleducban marada.

Barle duc. Lotharingianak Campania felől elſő ſép varoſa, fele egy magas hegyen epitetet, fele penig az hegy alat, de mind kettőt kő kerites foglállya bé: ſőt még az huſtatoknak is oly kő keritéſe vagyon hogy tiztes ſéges vaoſis meg érné vele. Ikezdet megh oczodni az kenyer mind egéſz

Pra-

Pragaigh, mert az minemű kenyeret Franciaban négy garason vőt ember, itt négy pénzen meg vehette, olczob volt viſsontagh Német Orſzághban, annalis olczob Cheh Orſzágban &c. Borais olczo Barle ducnak, mert pinti czak tizenket pénzen, vagyon penig egy pint nalunk valo harom itzenij, folyo viz nagy és ſebes ſinten az oldalat moſſa, Ighen ſép ſőlő hegye, de buza termő mezeie az hegyek miat nem nagy. Az utan jutottam ezekre az helyekre: Longe ville, Le piti Nanſoe, Gran Nanſoe, ebbe az maſik varosbol masfel mélyfőldőn egy igen nagy leany volt uti társom, mely noha én ſemmit nem értettem benne, oly nagy beſzéddel tartot mint ha egy nehányon mentűnk volna, én czak hogy inkab meg ne ſakadna beſzéde czak ezt mondottam, Vuy, mely annijt teſzen Németől mint Ia, magyarol mint az Vgy.

Szentobe. Egy kis ſaraz vaſ-

roſoczka kinek mezeién midőn igen ſomiuhoznam, vizet nem találtam.

Menilahorn. Kő keritéſű vá-ros, mely felől nagy dolgot mondhatok. Gyermek koromban az rabok-tul kik az Tőrők fogſágából ki ſabaduluan gyakorta ſokakat ſoktak hazudni, hallottam hogy az reghi Ieruſalem helyén moſtan mas Ieruſalem vagyon, és az hazak igen alaczonak egybe raghaztatt anak, ugy hogy ha ideghen ember béjű az kapun, az eb felughrik az elſő haznak heara és az egéſs utzanak heazattyan mind á mas kapuig ugatua kővetí az embert, ezt hallottam tűlők, de nem tudom ha igházé auagy nem Ieruſalem felől, ez Menilahorn varos felől bizony igen igaz, mert oly formàra epitetet hogy az egéſs két utzanak (több utzai ſinczenek) heazattya czak kettő, azis penig ſinten oly lapos mint az padlas ſokot lenni, de igen erős teglabol epitetet, igy az eghéſs varos mint ha czak

ket haz volna czak az aytok diſting-
vallyak az ſomſedſágot. Bé mentem
az borra eggyűt, hol az gazda aſſon-
tul midőn ennem kérnék, hallal ſült
béleſt hoza előmben oly formä mint
nalunk ſőlóuel mákkal auagy turoual
ſokot lenni, ſol láktam harom garas
aráual, de im moſt pœnitentiat tartok
felőle, Iſten boczáſſa vétkemet, az aſ-
ſony őregh ember léuén mivel hogy
latnam hogy az pènzt mind maſtul
kérdezne ha joe, én midőn ſenki mel-
lette nem volna, mind az halas béle-
ſért mind penig az borért egy cseppig
roſs garaſockal fizettem megh.

VOE nagy varos melybe bé
menuén az ſertelen nagy kialtáſon el
ezudálkoztam, nem tuttam mi dolog
tehat az egéſs varos népe feléſégeſtűl,
gyermekeſtől nagy vendégeskedés-
ben vagyon, el annńra hogy az hely-
nek őrőcke valo diesiretire azt mond
hatom felőle, hogy rayta által men-
temben én bizony ſohul egy ioſan
embert

embert ſem láttam, az mely noha a-
kartam, oka volt, hogy ot nem hal-
tam, hanem egy Fu neuű faluban, ugy
tetzik az ſ. Miklosban ſinte az kapu-
nal felette emberſéges ghazda aſſon-
nal haltam. Lotharingia felől eztis
érez meg olvaſo: En mas Orſágok-
ban amaz retze kőtéſt és feiȷr varraſt
hazamon kivűl ſőt megh az ſelyem
varraſtis nem igen láttam, de bezzeg
ebbe az tartomanyba oly bőſéghes
mind kettőnek uſuſa, hogy akar mi
ſegény vendég ſogadoban be men-
nńs ſép varrot retzes és ſelymes par-
nakbol ekeſitétet agyakat latz. Maſod
ſor. Felétte ſép kies, erdős hegyes
forraſos főlde vagyon, borral és bu-
zával bőues. Io vizei ſép és ſok ka-
ſalo retei, egy ſoual, minden ſonak
Camoraia.

TVLLIVM. Az Hiſtoricuſok-
nal ſok rayta történt és viſelt dolgaért
hires neves hely, kiés völgyben va-
gyon ſituſa, egy felől ſép ſőlő he-
gyei

gyei, mas felől ſép rétei és buza termő főlde. Magas kő keritése, olvaſtá nyoltz ki tetzö templomat, vadnak ſép Claſtromi, bő utzai, gyönyörü hazai, kutai. Az varoſon kivől az felſő kapunal á temetö kertbe vagyon ſép ſtatuaia az Chriſtus feſtületinek és két tolvaynak, előttők harom Mariaknak, utánnok penigh Ioſephnek Ianoſnak és Nicodemuſnak· Ighen ſép dolog volt latni.

CONTRA VILLE. Egy ſörnyü var, az hol embernek nagy ſokat kel varakozni tarſaſágért, mivel hogy onnan mingyart egy nagy erdőben, mely három mélyföldet tart, lepik be az ember, kiben ſok tolvajok allyak mindenha az utakat. En ebben ſemmit nem tuttam hanem nagy eſtelenül mind menten mentem, de Iſten ugy ada, az erdő ſélin talalek egy Németet az ki utamot emberſégeſen megh igazita, aſſecuralvan hogy ezentül emberereket találok, kik uti tarſokat var-

nak, ſinten ugy lőn, mert nagy hamar kettőre, az vran tőbre találék kikkel batorſágoſan az nagy erdőn által mének, és az hires neves Nancy városban jutek.

Nancy. Mayd az eghés Lotharingiaban leg főb és gyönyörüſégesb hely, kiért az Lotharingus Hertzegis (bar ugyan hogy Lator ingős mert felette igen dühöskődik az Iſten népére,) leg kivalyképpen valo lakohelyének valaztotta, erős ſéles és temerdek baſtyai, ſertelen nagy töltéſe, az én itéletem ſerént erővel megh vehetetlen, ighen nagy őrizet alat vagyon, és ſoha idéghen ember kérdés nelkül be nem mehet, mi vallaſunkra valokat eſtendőnként nagy ſokakat ſikkaztnak el benne, enghemis az tul valo varoſokban ſokan kértenek hogy bele ne mennyek ha magamot közötök el nem akarom veſteni, kiknek én czak az Silius Poetanak imez verſével, lib. 4. feleltem: Iu-

Iuvat ire periclis
Ad decus, atq; via memorãdũ condere nomẽ

Nagy ſerenczére vetuén azért feiemet bé mentem, alkolmatoſſághit megh ſemleltem. Az kapu felet arannyal ez irva: Vrbes munit æquitas. Vadnak ſép templomi, meſterſégeſen formalt utzai, bő bora, bő kenyere, ſép termetű népe, immar it ſokan tudnak Németűlis. Az felső kapunal epittettèk moſtan egy ighen nagy templomot, mellyen az ſűz Maria ſtatuaja czúdalatos ſépen ki faragua, alatta illyen iras arannyal: De grace noſtre Dame, az az, az mi Aſſonnyunknak kegyelméből. Ez varosban egy keueſet nyugoduan, éuén, és iuan utámnak érettem, mely utámban koduſoknak nagy ſokaſághat láttam, kik az ut felen az ſőrnyű hőſéghben nem kúlőmben mint az sok juhok hevertenek, kik az idegen embert czak nem vonſak le az elemoſináért, eleiben futnak az kodus gyermekek ruhaiára

haiára kapnak, labok eleiben eſnek, kin én felette igen czudalkoztam. Erkeztem innen ſent Miklos Portuma nevő varoſra, mely ős ſép varos, és minden vendégh fogadoban az gazdak Németűl jol tudnak, mely ennekem nagy őrőmemre volt, roſs keritéſe vagyon, mondgyak hogy hires ſokadolmok eſnek benne. Midőn által mennek egy ſegény fogoly Német iffiu kezde utannam kialtani, hozza menék az tőmlőtzhőz, és midőn ki vette volna belőlem hogy Heydelbergara mennek ala, kénſeritet minden Iſtenekre hogy Spiraba az Attyanak jelenteném meg hogy ot fogſághban eſet volna, hanem ſiet ne fel ki ſabaditaſára, én fel vallálcam és midőn Spirában bé mentem minden dolgaim előtis azt végheztem el; ment volté az utan el vagy nem, én nem tudom. Midőn Nicolai portu fellyeb fellyeb jőnek Német orſag fele, utol erre egy fő ember egy paripan, ki nemzetſége-

met kérdvén, mondák hogy Magyar vagyok, ighen örült rayta, kezdé tőlem ez Országh allapattyat sokat kérdezni, miczodas erős varosi, varai, népének bőséghe mennű, kinek, midőn hasonlituan az ő Országhoknak varosihoz ez mi varosinkat, népének bőséghéhez az mi népünket, midőn mindent ighazan megh mondottam volna neki, el csudalkozot rayta hogy hogy allhat ily keves nép á pogányok ellen ily sok ideigh, holot az Papanak nagy ereie az Hispaniai Királynak nagy sok Országa féli és rettegi az tőrőkőket, és nekik semmit nem tehet. Diczirte felette igen az Tokay bort és az ő értelme szerint oly itéletet tőt felőle hogy egh alat soha iob bor nem terem annal, magha ő soha egy szernel tőbbőr életében sem iut volt Tokay bort, aztis az Lothartngiai Hertzegnek asztalanal, hogy tőlem elvalék kért felette igen hogy az előttünk valo varosban meg keresném, de mint hogy

késő

késő estuere lőn bé menetclem én tőbször nem lattam, haltam az Saskeselyőbe egy igen embertelen gazdanal, ki, midőn asztalahoz bizonyos nyavalyam miat nem mehetnek, felette igen haragut ream, és szinte ugy meg véue az tizen őt garast raytam mint ha ott őttem ittam volna velek: Az varos szép tiztes hely, szép kő kerítése, szép fejr hazai. Czimerek harom fél hold, az honnan nevezetűs jőt, mert hűjak Lune ville az az Holdvarosának. Ostan meg hallattam egy nehany falukat jőttem Blaumo neuő városban, Németűl hűjak Blanckenburghnak, egy nagy völgyben szépen epitetet az derek varosa, minden epületi igen erős, hogy be menek è városban kezde kérdezkedni tőlem egy sűveghes honnan jőnek: kinek felelek, Parisbol, kérde aztis houa mennék, kinek hogy batorságosan dolgomat és allapatomat meg jelentettem volna, kére hogy házában bé mennék, mint hogy penig

farat ember az nyugovaſtul nem retteg, engedek ſavanak, tehat az ő feleſége Becz orſagi leany. kit ők is midőn meg értette volna hogy Magyar Orſagi volnek, az nyakamra czuggedet és nagy keſerveſen ſirt örömében, monduan hogy kilentz eſtendőtűl fogua ſem hazaia ſem Magyar orſágbeli (kit ő ugy tart mint házáiat) embert nem látot, engem jol tartanak ſalonnas pareyual, ezis mint hogy az bor olczó volt egy pint bort hozatek melleie, és igy midőn ettem, ittam volna keſéruén mint kettőtűl de tiztelſſégeſen valtam el.

CZERBRIK. Ighen ſép erős varos, kilentz vendeg fogado benne, kiknek nyoltza mind négy labu allatoknák névére vagyon, az kilentzedik az Czerfa, ebbe ſallaſt nem adának nekűnk mint hogy ſokan voltak benne az vendégek, hanem mentűnk az ökörbe, holot ighen emberſéghes gazdank volt, borral és étellel keves pén-

pénzűnkre jol tartot, mert egy egy ſeméltől csak nyoltz ſtivért s'egy pénzt adtunk az egéſs vaczoratul, Ezen felet kért az gazda ſőrnyen hogy az holnapi napon kéuetkezendő proceſſiot megh variuk, az mely mint hogy VR napia volt, nagy pompaual lőtt megh, de mivel hogy nekűnk nagyob gondunk volt hamareb-utunkat végezheſſük, hogy ſem mint proceſsiot farjunk, jo regghel fel keluén, jőttűnk *Faltzburgba*. mely jo varos, de nincz ſemmi kerítéſe, vagyon erőt vára, ſép tanacz haza bő kerekded piatza. Ez piatz közepén kezdet volt az varos kutat aſatni, melyre ſok pénzt költőt, de vizet ſohul nem talalt, mind azonáltal annij költſéghek hogy hiaaban tűlők el ne veſſne, kivűl az varos ekeſſégeért igen ſépen meg ekeſitettek, vagyon vederis rayta, mely kut nagy ſok ſegény idegeneket megtreſal, az kik nagy ſomiuhozuan oda mennek és nagy lélkek ſakadua az

ßörnyű mélyſégű kutba az vedret bé boczátyak és viſontag ßárazon vonſak ki belőle. Vr napian voltunk beñe mely nap az egéß varoſt zőld fűveckel és agackal meg ekeſittek volt, az gyermekek az utzakon tűzeket raktak és azokat vgrandoztak nem kűlőmben mint nalunk ß. Ianos napian, némely falukban ſokot lenni. * Ebéllettűnk az Roſaba. Innen azon napon egy erdőt által menuén. jutottunk egy kies len kőßiklahoz, kinek Alſatia felől valo oldalabol egy kis forras jő ki. Ez kőßiklarul nagy meßße el lat ember minden felé Alſatianak, Helvetianak mezeiére, hegyeire, az Rhenus folyo viznek mellyekére &c. Az oldalaban vagyon egy kis templomoczka kiſelől azt mondgyak á kőzel valo varosban lakozok hogy az az templő á pogany Iſteneknek tiszteſſégére Chriſtus Vrunk ßületéſe előt harom ßaz eßtendővel epiteték.

Németh

Német Orßagh.

Iol tudom, Nemes, Vitezlö, és Nemzetes Vraim, Ketzer Andras, es Darholtz Ferencz Vram, hogy Marmora durant, æra ſtant, Monumenta loquuntur; aſt literæ his omnibus ſunt vivaciores ad memoriam, illuſtriores (etiamſi humilitatem præ ſe ferant) ad gloriam, certiores ad fidem, nec loco clauduntur ſed orbe, non terminantur ævo ſed æternitate: *annakokaért ne nehezteljetek kerlek, hogy nagy neveteket alazátos irásomban he'yheztettem, mert noha, az mikẽpen hogy az gyertya ha ßinten nem világhoſitis az Nap fenye elöt, mindázonáltal ſetétſegnek ideién ázNápnak tiztit viſeli: igy ez én kis könyvem ha tündöklö hireteknek fényeſſéghehez, az fő emberek közöt, ſemmit nem ádhatis, de mindazonáltal az tudatlanok*

gyugyanek és ßelidek elo egy kis kiteriedest ßolgaltáthat. Ellyetek ſokkáig.

AZ Deakok nyelvén nevezetet vőtt az Galluſoktol és Olaßoktul, kik az Atyafiakot Germanuſoknak hittak, nevezettek pénig ily nevén, mert holot eleitől fogua, főképpen Olaß Orßágot ſok fele ellenſégek, Vandaluſok. Gottuſok, Culmigerek, és egyéb nemzetſégek oſtromlottak, az Németek tehetſégek ßerint gyakor veßedelmeckelis otalmaztak mind az kettőt, mely czelekedetekért Atyafiaknak tartattanak, és Orßágok Germanianak (mert az előt Teuronianak hittak) nevezteted. Eők ighen diczíretes eredetből akariak ki hozni nevezeteket, mint ha jőt volna, á Germanicogar, az az, egéßlen, vagy minnyáian, és Mann, az az, ferfiu, mint ha mind jo vitez ferfiak volnanak. Az előt ßotollab

roſſab volt ez orßagh, mert nap nyugatra czak az Rhenus vize, Delre az Duna; Eßakra az Albis volt határa: holot moſt akar melíketis kőzepínek mondhatyuk, mert miulta az Imperiumot nyere, felette igen őreghbedet, ugy annírra hogy, ha mind Német tartománynak mondgyuk azt, az kiben Német nyelv vagyon, bizony egynehany Orßághon kiuűl, mayd az egéß Europat Nêmet orßágnak nevezhetyűk, mert ugyanis miczoda Svetia, Gotia, Dania, Norvegia, Livonia, Curonia, Pruſsia, Hollandia, Zelandia, Anglia, Helvetia, Brabantia, Sileſia, Auſtria, Moravia, Bohemia, az Erdelíj ßaßockal egyetemben; bizony czak mind Németek, mert minden nyelvek czak mind Németből ßakadot. De én ezt nem diſputalom hanem czak ßollok arrul az Nemet Orßágrul mellyen én ßaz huß melyföldet által jőttem Lotharingiatul fogua Sileſianak Niſſa nevő varoſaig.

Ez Orſagh mindennel bővelkedik. Vadnak ſok helyen ezűſt és vas banyai, ſok forráſi, bő tava, nevezetes folyo vizei, kik kőzzűl híresbek ezek: Az Duna minden vizeinek Atya kik eredetet veſſen Alſatiaban az Rhenus vizének czak kőzzel folyaſához, és által menuén, nagy ſok tartományokon végre az Euxinum tengerbe ſakad bé. Az Rhenus vize Duna után maſodik: az után az Albis, az Nicer, az Oenus s az többi. Vagyon bő bora, buzáia, és minden gabonáiá den épének bőſége miat, alig elégſéges: ſok melegh feredői, erdei, ſok nemes és Kiraly varoſi, varai, Caſtellyi, Claſtromi, Népe gyenghe terméſetű, feſſérb Europaban minden nemzetséghnel, okos, magának valo, regi ſokáſinak oralmazoia, nagy ehető de több bet ihato, kiről ugyan kőz beſéd is kőlt ily forman:

Germani poſſunt magnos tolerare labores,
Qvtinam poſſent ſic tolerare ſitim.

Ruha-

Ruhazattyat nincz oly ember ki neki avagy leírhatna, avagy meghmondhatta, mert őltőzetiben Orſága ſerint alhatatlan, mindenűt kőlőmb kűlőmb ruhazatban jar népe, főképpen az Aſſonyallatoknak feiekre vaſoiok ſok czerképpen latatik. Német Orſágnak czudálatos ſép Academiai, auagy Nagyſágos Scholai vadnak, Vitteberga, Heydelberga, Iena, Gyeſſa, Marpurg, Argentina, Friburgh, Altorff, Colonia, Ingolſtad, Lipſia, Roſtochium, s több egyéb helyekben. Nevezetes tartományok ezek: Haſsia, Palatinatus, Wirtemberga, Thuringia, Bavaria. Noricum, Saxonia, Miſnia &c. En igy mentem által ez orſágon: Előſőr Galliabol ki ſakadua mentem bé egy Zaber neuő varoſába Alſatianak.

ZABER legh kőzeleb varos Argentinahoz mely mivel hógy Epiſcopalis ſedes nagy őrizet vagyon éyel nappal benne, ſép epületeckel ruházatos

tatot fel. Innen mikor ki jöttem hatul ért engem egy Német ki régen Tokayba, Szepſibe, Caſſan lakot és az jo emlekezetü Boczkay Feiedelmünknek a madaſakor futot ki az Orßágbol igen emberſéghes halo, és uti társom volt, egy êyel és nap, magyar módra az én kedvemért bizony io kapoztatis főzőt vala egy faluczkában, meg vénén elősőr mind az ßalonnat s'mind az kapoßtat, az ghazda Aßßonnak nem hagyot czak hozza-is nyulni, cauſalvan azt hogy ő Magyar gyomornak keßitene az étket. Minden bokrait, az mint ßoktunk ßollani Tokay, Caſſa, és Szepſi környekének jol tutta elő hoznia, kerdette Caſſan *Szabo Georgyöt Meßaros Tamáſt, Rainer Menyhart, Kötteles Chriſtophot &c: Szepſiben Lakat gyarto Benedeket, Szabo Pált, Szabo Balaſt s-az többit*, kinek midőn igazan mindeneket megh mondottam volna, jélenté nagy kivanſágat mégh erre az főldre valaha jőni, és igy hol egyről hol masrol

másrol beßélgetuén *Argentinába* érénk, bé mutatá engem czak nem meßße az Academiahoz az Salmo hal nevő vendég fogadoban és tűlem el valék. En elősőr az ebédet megh ettem és az utan az város alkolmatoſſáginak ßem leleſére mentem.

Ez város azért egéß alſo Alſatiának feie és Metropoliſſa ßép tér mezőn epitetet, el annijra hogy minden felől egy nehany mélyföldre el látzik, mezeie ßép buza, ros, hagyma, repa, retek, arpa, zab termő, ezen kiuűl az ſok veteményeken, mellyék ő nalok czak az mezőben vadnak, el czudálkozik ember. Az kenyeret benne Magyar modra komlos kovaßßal ſűtik, bor jo nem drága, tizenket pénzen mi pénzünken, pinti. Vagyon az varoſnak nagy erős kő keritéſe, de azon felyűl halad nagy föld tőltéſe, ßéles mely arokia, abban penig az varoſnak ßámtalan ſok potyka hala, én nem látám ugyan ſoha annijt mint ott. Az

utzak

uizak igen tiztak azokon kiuül kik az viz mellet epitetettenek. Aſ mint vegire mehettem, hét temploma vagyõ kik kõzzûl az Mûnſter nevezetes, kinek tornyat Europának hét czudai kõziben ſamlàllyak, bizony oly Torony ugyan kinek maſat meſterſégére és magaſſagára nezve mind ennÿ Orſzághokban valo budoſáſomban ſem láttam, maſvany kõbõl czinaltattatis láttam, de ennek meſterſége meg hallatta azoknak minden prȩrogatiuaiat. Menÿ ſámtalan ſok ſép ſtatuak rayta: menÿ ſok ſép kõrõs kõrnyûl ſaro folyoſok, mely ſok drága kõ lábok és oſlopok. Ninczen penig heazattya, mert oly forman epitetet hogy heazat nelkûl nem ſükõlkõdik, mivel hogy fundamentomâtul fogua mint kiſſebbedik az egéſs Toronynak kerûleti de minden nevezetes és parkanynelkûl, az egéſs templom onnal badoggal heazot, és nem kûlõmben mint az Torony draga faragot kõvekbõi epitetet.

Ninczen

Ninczenek Oltárok benne, vagyon ſo ſavu Orgona, és hallátlan ſép meſterſégeſen czinalt ſép prædicalo ſék, ighen uynak latzik, de eſtendõ ſamot ſohul nem talalék rayta: ekeſitetet meg az Apoſtoloknak és ezek utan léuõ ſz: Doctoroknak balvany képéuel: de minden ekeſſégi kõzzûl az Templomnak nevezetesbnek ítiltem lenni, egy benne levõ orai meſterſéget kinel nem hiſem hogy ez mi idõnkben az egéſs vilagh meſterſéghesbet muraihat na Mert ſép feÿr kõbõl és fabul magh as torony formara fel epitetvén Helvetia felõl valo kapuia mellet az templomnak helyhezteter, ſob kez felõl egy nág kakas vagyon fel allatua ki ez ora ûtés utan haromſor ſárnyat õſue verí, s: kukurikol. Ez az czinalmany egynehany parkanyra vagyon epitetue, kinek le iráſa igy kõvetkezik: Az felſõ allaſon Chriſtus Vrunk es az halal ſtatuaia vagyon, az halal kezében egy nagy bot, mellyel az orat ûti mikor e-

géſlen

geſſet kel verni, midőn penig fertálynak kel lenni, ugy vagyon hogy ki jő ackoris az halal, de Chriſtus Vrunk más felől ki jőuén, mint ha meg feddene az halalt, az el ſalad és Camorajában be fut, de mikor az egéſs ora reá jut, az halal az Chriſtus képe előt el nem fut eleb, hanem az nagy bottal az harangot megh veri, és ugy megyen bé előtte. Az alatta valo alláſon négy ember balvanya vagyon, kik kőzzűl kinek kinek tízte ez hogy fertaly orakor ki jőiőn és az menij fertaly kőuetkezik el verie, Ez alat az hold egy kék éghen ſinten ugy megh nő és el fogy mint az éghen, az hold alat az ora mutato, az napnak graduſa mutatoia az ſzillaghoknak, planetáknak, eghi jegyeknek, télnek nyárnak, őſznek, tauaſznak mutatoia, ki megh mutáttya midőn az nap mellijk gradusban vagyon, mely planetat nyomia, mellijk eghi jegybe ment bé, mikor kezdenek nyar, tél, őſz, tauaſz. Ez alat egy nagy őreg

őreg tábla, kin az egéſs Calendarium megh vagyon, it meg mutattyan naponként miczoda innep legyen, melijk az arany ſam, az litera dominicalis az Epacta &c. Ez alat egy nagy folyoſo kin két nagy Orozlany, kőzőtte négy gyermek ſtatuaia, az eggiknek kezében illyen iráſſal egy tábla: Omnis caro fœnum. Az maſiknak ſceptrű, mely az ora vereſékor valamenijſſer űt az ora, annyſſer emeli fel ſceptrumat, latatik mint ha az orat olvaſna: Az harmadiknak kezében egy főuény folyo ora, melyből ha ki foly, az ora űtés korban mingyart viſſont meg fordittya. Az negyediknek kezében viſſont egy tábla illyen iráſſal: Spes alterius vitæ. Iob kez felől vagyon az nagy Mathematicuſnak Nicolaus Coopernicuſnak (kinék képét az mint fellyeb mondam toronnyabais nagy bőczűletbe tartyak) képe veres ruhában hoſſu haial iratatua ily rituluſſal: Nicolai Coopernici ſubtiliſſimi Mathema-

tici

tici effigies. Ezen renden vagyon egy kis allas ahol az hét Planetáknak Napnak, holdnak, Marſnak, Mercuriuſnak, Venuſnak, Saturnuſnak, Iupiternek képe, egy egy ßekerén eggßk eggßk mindennap ki jő, Vaſárnap ki jő az Nap, Hetſőn az Hold, Kedden az Mars, Szeredan az Mercurius, Czőtőrtőkőn az Iupiter, Pénteken az Venus Szambaton Sáturnus. Leg alab az főldőn vagyon ez világhnak gloßa Sphæraia az ki, nem ßaz eßtendőben az mint némellyek beßélghetnek felőle, hanem eßtendőbe fordul egyßerel. Két felől két tabla vagyon, kiknek eggßke ez utan harmintz eßtendeig az napnak Eclypſiſet az máſik az Holdét megh mutátya. Ezen felet minden derek ora ütéskor egynehany harangoczka ßép modgyával énekel, jol lehet nem érkezik el Hollandianak és Zelandianak éneklő haranghiual. Ez derek le irása az Argentinai hires orának, elicz hatonlot jollehet nem láttam

lattam, de ném ſockal volt alab való Danianak Lundia neuő varoſabeli és Dantzkában az ßűz Maria és ß. Ianos Templomabeli ora, ki moſt mint kettő puſtaſágra jutot. Ez templomhoz melybe ez az ora vagyon, czak kőzel az Academia melyben eleitől foghuaſok fő emberek tanitottanak: ebben lakot réghen az hires Sturmius, Theophilus Golius, Franciſcus Iunius, ebben tanult az mi Albert Molnarunk, kit Iſten ſockaigh hazánknak javára éltеſſen, ßivém ßerint kivanom. Ebben lakik moſtan az tudos Havenreuterus, ebben az tudos Caſpar Bitſius moſtani Magnificus Rector ki 19 Iun. engemet illyen ki nyomtatot iraſaval az Academianak tagiava ßentele:

Anno recuperatæ per Chriſtum ſalutis 1618 die 19 Iunij, nomen ſuum apud Academiam Argentoratenſem eſt profeſſus: & Reipublicæ huius Magiſtratui fidem, obedien iam Præceptoribus, civibus humanitatem, vitam deniq; totam Academiæ legibus convenientem promiſit,

Martii

Martinus Czombor Szepſinus Vng.
ſubſcripſit Caſparus Birſius I. V. D.
Rector Academiæ.

Ez városban az S. Mark Iſpotaſsyában az tanacz ighen nagy Alamiſnat ſolghaltat ki naponként minden ſegényeknek, minden ſöveveny deak, ha egy nap két ßaz ſöneis, valaki oda bé megyen négy baczot, az az, huſon négy pénzt veßen fel, de ugy hogy neuet illyenképpen az Xenodochium könyuében bé iriat: Ego N. accepi quatuor bacos in hoc Xenodochio propter Deum Anno N. Menſ. N. Enis örök emlekezetre czak hogy könyvekben nevemet hagyhatnam fel vettem az 24 pénzt, ugyan ackor velem eggyût vette fel két Nemes Wrſiis, kiknek nevek Adam Rottinghde Steinfurt, Elias Bode de Caſſellis, ha valaha valamely baratom oda megén mind ott s'mind az Academia könyvebén nevemet fel találla. Ruhazatya az varos népének ighen külömb

külömb

kölömb az mint Németnek ſokot lenni. Némely az ſegény renden mind ferſiak s'mind az Aſſonyállatok, leanzok mayd oly formára czinalt ſüveget viſelnek mint az Magyar ſüveg rut vndok és illetlen mod, némellyek nagy hoßßu béllét ſüneget, némellyek mind leanyok mind Aſſonyok czak be kötik feieket. Az leanyok ſokan partat nagyot gyöngyöſt viſelnek Szepeſi modra. Szoknyáiok penig az nálok ekes hogy ha harom fele külömb külömb poßtobul valo, mint egy terdig, alol zöld vagy veres, közepbe feñr vagy kék, felſö réße fekete, vagy ſederies, és igy minden ßinü de czak haromfele poßtobol, kinek minemü harom ßin tetzik inkab. Ez varoſt Atylla midön oda affele az Orßágokat fontotta, mind el pußtitotta volt tabo rat ßinten az közepin vitte által rayta, hogy ackepenis kegyetlenſéget mutatna, innen jöt az nevezetñs, mert midön régen Argentinanak auagy Argen-

gento-

genſoratomnak hinak Németül penig Silberburgh, moſt az Atyllanak által menesétül hijak Strasburgnak, Mongyak hogy ez nagy tornyotis az ki bene vagyon kivalyképpén czak az Magyaroknak boßußághokra czináltak volna, és hogy eggyût illyen irás volna rayta: Veniat nunc Atylla, de semmi ßava hihető embertől nem hallottam, az iráſrais penig, noha sokat vigyáztam, én aztmeddig fen voltam benne, sohult nem találhattam. Szalláſom volt az reghi bor utzában az pénz verő háznak, auagy inkab kéncz tarto háznak ellenében egy ßabonal, voltunk penig ketten nala: én és Erdely Meggyesi fiu Michael Welman, kinek az Vr Isten engedgyen ßerenczes hazajövetelt. Voltanak ezen kivül társaim ott: Thomas Blimberg Bartphenſis, Ioannes Czernay Liptovius, Matthias Duchon Moſchovin, kickel sok ßuppont ettem meg kevés nap alat, mert én mêgh ez ideigh oly ßuppo-

ßupponos váraſra nem találtam vala mint ez. Heydelberga fele indultam innen, de ighen faros utam volt mely oka volt igen nagy faratſághomnak: mindazonáltal által mentem elöſör Hagenoian mely egy kis város, az mint hallottam az Leopoldus Püſpök birodalma alat vagyon, ackor nagy sok darabantok örzötték mint hogy az Püſpök az körülötte levő feiedelmeckel nagy hadat viſelt. Az varoſanak nagy ßéles arokia vagyon és kő keritéſe. Captalom ßép és nagy benneki mayd az egéß varoſnak felét tesßi külömb keritéſſel az varosba. Az piatzon az egéß varoſnak ekeſſéghére egy ighen ßèp ki folyo Czatorna kut vagyon epitetne, tagas utzai vadnak. Honnan ki jövén egy nagy erdöre jutottam, ki egéß két mélyföldet tart ßéleſſéghében, mellyen által men ién Sorprok neuü faluban czendes hálaſt töttem.

Annak utanna értem az ßép Cron

Wei-

Weiſenburgk nevő varosban kinek nevezeti az Coronatul vagyon, mely az benne leuő Parochiale templomnak kőzepette fel függeztetet, az varosbeli nép az Corona felől ſokat ßokot ideigheneknek beßélgetni, többi kőzőt mondgyak hogy tizta arany, bizony haighaz hogy tizta arany az én itéletem ßerint két anagy harom kő varatis megh vehetnének rayta, mert vagyon nagyſaghában tizenket máſa nyomo materia. Felette ßép varos, minden utzai igen ßéleſek, az hazak mint iratáſok ßép képeckel, az alſo kaput moſtan ßépen meg uíjtottak, meßße ßebbet nem lattam annal. Kijőuén az ßőlők kőzőt mentünk egy Zaber neuő városban, híjak az deakok Zaber ad Rhenum, mert Lotharingia ßelíbenis ugyan ezen neuén vagyon egy város, kiről fellyeb emlekezem. Benne az kápu előt egy nevézeres meſterſéges czatorna kut vagyon, felette egy nagy tőrők bálványa, kezében tártya az yá-

az város Czimeret, orozlányok ßaſából jő ki az viz, az utzak igen ßoroſ ſak, de az házak ighen ßép irátoſok, olczo bora és kényere, ßép feijr gyenge népe.

LANDOIA. Szép Tornya vagyon, kies mezőn epitetet város, minden felől ßőlőie és ßép buza termő mezeie. Mindenűt it az Rhen vize mellet ſok ßőlő hegyek vadnak, de nem tőkére ſem penig nem tellyeſſégel Erdely modra veßßőre metzik, hanem ugyan faiat nevelik, és az eghéß ßőlő kertekben mind lughaſok vadnak, el annijra hogy az műueſnek az nyakat az nap hőſége ne féllyen hogy megh ſüſſe, czak hogy kapaláſa bizony nehezen lehet merr igen alaczon az lugáſnak epületi, és mindenkor meg gőrbedue kel alatta járni Ez varoſtul lat ember harom nagy kő varokat az hég oldalban igen kőzel egy máshoz, az eggijknek neve tudáſomra nem jőt, az kettőt híjak Meyelburgk és Necuaſtel.

Innen eléb jőuén eſtvere érkeztemegy neuetlen faluczkába, az hol egy iffiu legénnyel pénzemre igen vigan laktam, és más napra az Nevezetes Spira varoſában bé érkeztem. Felette ßép tizta város, nihol nihol hàrom kő keritéſe, nihol czak kettő, egy félől az arokiában mindenkori allo viz más felől penig az Rhennek egy darabia nagy ſebeſſégel foly el mellette. Vizai ßép taghaſok mindenűt kő padimontommal igen tiztak, ßép ßőlő tőuek az hazakra felfolyuan. Vagyon egy hatálmas nagy temploma, rayta hat torony éz az tornyos templom az városnak Czimere. Szép epűletű Scholaiais vagyon de ſupra Rhetoricam nullus eſt aſcenſus benne, Papiſtaké ez Schola. Az Nagy tempom előt vagyon Domus Conſiſtorij judicandarum rerum. Ki felől ezt érczed hogy az egéß Czaßári birodalomban, akarni űgyek és Cauſak fogatrattaſſonak mindenkor lehet egy helyből más helyre

helyre appellatioia, de valaki máſa nem elegßik meg törvényével utolßor ide appellal, innen ſoha ſenki maſuva nem viheti hanem deciſiuaia leßen az mely okon ez varosban igen ſő luriſtak laknak és minden bőlcz embereckel rakva. Pénz verő hatalmais vagyon ez varoſnak. Heydelberga czak harom mélyföld hozzaia, ki jőuén azért belőle három egéß oraig űltem az Rhen partyan, mivel hogy igen megaradot volt, annijra hogy nagy eskűvéſeuel mondotta az vén Charon, az által hordozo haios, hogy huß egéß eßtendő alat oly nagy az Rhen vize nem volt mint ot létemkor, azért nem vihetet mingyart által hanem ſokutan kellet varakoznom. Által ßaladuan meg hallattam az Rhen vize berkét, és midőn az tiztara ki mentem volna, elő találek egy nagy leant, ki az mint értettem az Heydelbergai Academiaban az Franciai deakoktul annijt tanult volt, hogy Spiraba bé menvén, hara

harmad napra mindgyart gyermeke lőt, ettől midőn kérdezném Heydelbergat, meg mutata ennekem az hitevan puſta tornyot â ki az hegy farkan vagyon és monda, hogy az volna Heydelberga, én ezen megh örűltem és ighen jőttem egyedűl az puſta Torony fele, és az uton egy vduar házra találtam az hol ighen ßegény bort ittam tizen hat pénzet pintit. Onnan hamaraz varosban az hova régen ki vankoztam el érék, az hol nem fok kereſésem utan, be ſalvan elől őr az Ludba, az Magyarok ſallaſára az Sichinger hoffra találék, az hol elől őris az én regi jo akáromat az tudos és jo erkőlczű iffiat Szepſi H. Mihalyt kőßöntém.

Heydelberga azért két ighen nagy hegyek kőzőt epitetet, melynek eggyike Myrtiletus, az maſik az ő nyelveken Heylberg avagy Heyligberg az az Mons ſacer, ßent hegynek hivatatik, innen vagyon az varoſnak nevezeti

vezeti, kit némellyek Heylberghnek, némellyek Heydelbergnek, némellyék Heydenberghnek, az az, pogányok hegyének auagy varoſának neveznek Ez Heylberghnek az teteién volt két nagy Claſtrom régenten az eggyik baratoké az máſik Apaczak lako helye, czak kőzel egy máshoz, melybe nagy győnyőrőſégek lehetet. Az Apaczak Claſtromának alatta nem meßße vagyon egy nagy lyuk, mely felől â benne lakok illyen itéletben vadnak és voltak, hogy ez az lyuk Oraculum helye volt, melyből az poganyoknak az őrdőg kérdéſekre meg ßokot volt felelni, ha ez igy voltis réghen, de én hißem hogy az Apaczak ideiében gyermek reytő hely volt, ez hegy oldalan ala mindenűt ßép ßőlő kertek vadnak nem kűlőmben mint Nagy Banyan az Banya hegy oldalan. Az Myrtiletus oldalában egy igen ßép vára vagyon az Palatínus valaßto feiedelemnek, mely vár mellet meßßan ighen ſovany

helyen egy kertet keßitett melynek hee lye merô kôßiklabol vaghattatik ki, minden felôl az ßép forrâſok és vizi ezkôzôk benne. Az Neptunus képe, ſok orozlányockal és egyéb allatokkal kôrôl ekeſitetet, kikbôl ha akâriak vizet boczathatnak ki, kinek ßaiából kinek fûléból &c. Vagyon czak kôzel egy Madar hazis, kiben ſok ßámtalan kûlômb kûlômb fęle madarok gyônyôrûen énekelnek. Alat vagyô ez Feiedelemnek más kertîjs, ßép gyûmôlczôs, vadnak benne Naranczfak, Szereczen diok, fûge fak és mondalak kit eßtendônként kettêr gyûmôlczôket meg hozzak, nyârba az Napnak melegſége âltal, télben penig az egéß kertet ôßue gyalult deßkackal minden felôl bé czinállyak, ugy hogy mintha czak egy ház volna az egéß kert, vas kementzeket emelnek benne, és az âltal temperállyak hideghet az teli idônek, és az benne lêuô fak ßinten ugy gyûmôlczet meg hozzak mint ßinten nyár-

nyárban. Az vârban mondonak egy nagy hordot kinek magaſſagha harminiz gradicz fog, de én nem lâttam mert egyßernel tôbßôr az várban nem voltam, ackoris czak az Scultetus Abraham ßemélyet látni és tanitâſat hallani. Két kivalyképpen valo temploma vagyon ez városnak· Eggîjk az ß. Lélek, ez az fôbbik ßinten az piaczon epitetet, máſik az városon kivôl az ß. Peter, kiben az mi nemzetünk minden Vaſárnap prædicatiot halgat éſteßen, énnek czinteremebe temetetet az tudos Ioannes N. Berini de tumulusat senki ennekem megh nem tuda mutatni. Vagyon ez varosnak fô Academiaia, de kiſſeb mint reménlettem, kiben minden nemzetſégek, de fôképpen az Magyar tanulo ifiiak, ſiemnek, ackor ezek voltanak bennes *Michael H. Szepſi, Michael Belteki, Michael A. Geonczi, Stephanus Szikzai, Franciſcus Czepei, Baſilius Borzaſi, Franciſcus Tornay, Georgius Vdvarhelÿ, Caſpar Lazari,*

Martinus Murakozi, Lomas Levai, Thomas Tißabeczi, Gaſpar Boithi, Benedictus Szent-Kiralÿ, Martinus Szilváſi, Matthias Berini.

Heydelbergabol ki indulvan ez megh nevezet iffiaknak nagyob réße egy darabon el kiſért, kik meg téruén megis tovab velem eljőttenek hárman Dn: Martinus Szilvaſi, Michael Beleteki, Michael Szepſi, mind az elſő vendég fogadoigh, az hol harom eghéß oraig dellyeſt az eſſő meg tartoztatta, eſtve felé nagy keſerveſen tűlők el valtam, és előßőr ighen rut uton és nagy eſſőben által mentem Neckergemünden, kinek mezeién hogy mennék egy réten által, latom hogy küßkődik egy leany egy nagy nyalab fűuel, enghemet emberſégeſen kére hogy fel ſegiteném néki, megh czelekeduén engemet nagy aldaſſal boczata el. De nem ſokat menuén az utat mingyart el veßtettém és az Banyakra mentem fel, az honnan vißontág az Banyaßok az utra

tra vezettenek: It midőn az igaz uton jo tavolyra jőttem volna az Mercurius ſtatuaia felette igen meg czalá, mert kezéuel az kőzel valo varaſra mutatvan, én azt itéltem hogy az Orßagh vtat mutatna, mentem azért hiaban az nagy eſſős időben tőbbet fél mélyfődnel, ackor egy ẽber talála és vißßa hozza engem az igaz utra, ſok menesſem utan bé iuték eſtue Wimmerſchbachba, ott haltam az vendégh fogadoban egyedűl én magam nem kiczin felelemnelkűl. Holot io reggel fel kelvén tarſot találtam egy nagy erdőben Hauſen nevő faluigh, az ki ott tűlem midőn el akarna valni, az vendég fogadoba hiva be az égetet borra: Iſten ugy ada azonkőzben egy iffiu legény csak ki vete magat az vendég fogadohazbol, ugyan ſalmas fővel, alitom nem hált volt az éyel az gazda Aßßony agyan, ki kérdeſemre hogy hova valo volna, monda, hogy ő Praga felé igyekeznék, io Cheh, jo Né-

miet volt, meg örülek rayta, hozza adā magamat, vele eggyût jöttem elsö ßör Mosbachban, mely igen ßép kis város, az kapu elöt magaſſan fel perezeghö ßép czatorna kut vagyon egy magas Harsfa alat, mellyet sokkaigh czudáltam, bé menuén az Palatinatus pénzen Norimbergait valtottunk mert touab az nem ßolgal. Onnan fellyeb jöttünk egy néhany falukon által, és miuel hogy az elsö gyakorta eſet igen nehezen Meckemüllébe érkeztünk.

Meckemülle: Ighen kis város' kinel soha kisſebet nem láttam, kinek mind azon által erös kö katitése, jo modgyával minden rend tartása azon kiuül hogy az piatzra hordgyak ki az ghaneyt az udvarokbol. Nagy templom â közepin mellyen negyora egy más utan vér, nagy kö varat mellyet két felöl két folyo viz mos, eggyiknek neve Axt, maſikat hogy hijak nem tudom Nem ßallottunk vendég fogadoban, mert az tarſomnak iſmeröie

egy ember maga házához vit, ki minket étellel jol tartot, mi ötet itallal hāza népestöl. Olczob bort soha életemben nem láttam sem hallottam mint ez helybe, mert hat Heydelbergai pfennigen, az mely nem téßen egéßen egy Magyar fel garaſt, pintit vettük â bornak, mely pint mi nalunk többet tött volna harmad félitzenel, mi látuan azbornak olcsoſágat és az idönek ßörnyü nedues voltat harmad napig benne mulattunk. Harmad nap el mulvā Ruſſon és Leſsigen által menuén jutottunk Ballebergbe, ki öis ighen kiczin varoska, az piatz közepin meſterſéges kuttya, Papiſtak az lakoſi. Ez után Hyldhanſra, az holot az templom elöt valo Harsfának nagy voltan el czudálkoztam. Nagynak mongyak Orßagunkban az Diosgyörit, én azt nem látam; ezt tudom hogy nág. Neu kirchre mentünk be ahol ßántalan sok Sidok tantzoltanak ésréßegeskettenek az vendég fogadoban.

Mari-

Marienthal. Vallis Mariæ vocatur. Ackori Maximilianus Feiedelemnek ſép vára benne, az varoſis ſép épületeckel igen ekes : mindenfelől ſép folyo vizek és ſőlő hegyek fogtak bé.

Merketheim. Itis ſép var vagyon de az varosbeli nagy templő ſépſégével à varnak tűndőklőſét meg halatta,egyébképpen nem láttam ſemmi ſingularet benne.

Schiffterſchen Az harom ſekeres loban haltunk az hol az Cheh Orſághi kőveteket találtuk kik ackoron Orſágokban az Ieſuitaknak kiűzéſe felől az Heydelbergai Feiedelemhez ſiettenek, velünk penig nagy baratſágoſan beſélgettek nevetuén az Ieſuitaknak eggyűtis maſutsis raytok történt veſélyeket.

Bibere Egy falu ſép vendég fogadok benne, be menuén eggyikben

mijs igen bibalank benne, miuel hogy tizenkét pénzen jo borok vala. Altal jőttőnk itt Walmersbachon Kuſtaloron, Neuherbergbe: Itt egy Iſtentelen gazdahoz találtunk volt bé menni, hol mikor portekaczkamat az aſztalra le téuén az ház előt el folyo vízre mętem volna ki labamot megh kőnyebliteni, migh én ot kin voltam az gazda czak feleſégével hon léuén addigh az tariſnyambol egy hét forinton vőtt ſelyem ſtremphemet el lopak, én vitrem az gazdat az birohoz de meg ésküvek hogy ő el nem vette, és az biro előt czak nem nagyobbat veſték az ſtremphnél, mert gyanu pőrők nem léuén indebitan akarnak vala marasztani.

Vinsheim. Egy drága ſép város, kinek erős kő keritéſe,bő és tagas utzai, ſép fényes epűleti, nagy Templomi,az innegső végén egy ſép csatorna kut,kinek másat Német Orſágban, az Norimberghai piatzon levő

kivűl, nem láttam; Az tetején vasbol egy nagy fegyveres Német álegéßlen meg aranyazot ßép meſterſeges roſtellyozáſa, és minden ekeſſége czudára mélto.

Norimberga. Nevezetes és minden nemzetſégek kőzőt hires neves varoſsok okokért. 1 Mert miuel hogy nem ighen réghen kezdetet ki mégh négy ßaz eßtendőt nem tőltőt, mayd hihetetlen dolognak itélne ember hogy valamély varos ily rővid idő alat ily allapatra juthatna. 2 Mert epületivel és nagy kő hazainak ßépſégével megh hallatta az eghéß Német Orßághnak minden varoſat. 3 Mert gazdagſágal azkereskedőkhőz képeſt alig találtatik Amſterrodamon, Velentzen: Genoan, Londinumon, egéß Europaban, és Liſibonan kivűl hozza haſonlot 4 Mert az bel pokloſoknak meg tiztuláſa avagy inkab czak meg iſmeréſe ő benne vagyon, ahonā minden affele tiztatalanok bizonyos idő-

ben fel mennék és magokat ara valaztatot Doctoroknak meg mutatyak az ß. Lőrintz templomában. 5 Mert azt mondgyak felőle hogy ez varos nem czak Német Orßághnak hanem az egéß Europanakis kellő kőzepette epítetet. Nem tudom miről kezdgyem el ez városnak ßépſéget beßéllenis Vagyon egy hegyeczken egy ßép vara, dé az mint ßépſége de nagy erőſſége. Ez hegyeczkeről lőt nevezeti az varoſnak kit az Németek Nurenbergnek mint ha azt mondana Nur ein bergh, az az, czak égy hegy, neveznek. Az keritéſe eghéßlen ßegeletes faragot kővekből, nagy és ßéles arokia. Az kapuk előt az Hoſtatokban hallatlan ßep epületűl ſporallyok oly ſok hogy azok is minden felől kéßen egy egy varoſoknak mondattatnának, kinek elein nagy győnyőrűſégeſen az ſok Harsfak és fűzfak ekeßitették meg. Midőn ember Heydelberga felől be megyen az Hoſtatban talal egy nevezetes fe-

pulto-

pultoriumot, kinek ßámtalan ſok koporſoiã el czudalkozik, ẽber mert nagyob réßére mint Velentzei réßbúl ônték, az kik penig kövek azokat egéßlen arannyal irtak bé. Ez városnak nagy öreg templomi vadnak, demind ſetétesek, ninczen egy ékes tornyais az ki oly varoshoz illendő volna. Vagyon oly forman ſituſa az hegyecsken ez városnak hogy az viz mind ala bolgal belőle, az mely dologh teßi hogy az utzak igen ßiztak nem mint Dantzkának avagy Haffnianak. Az piatza négy ßegű kinek az közepin egy draghaltos Czatorna kut vagyon, kin nem külömben mint Londinumban drágha ßépen az Apoſtoloknak es egyéb ßenteknek balványok epiteret, Az viz ſok helyen jő ki belőle, de csak akkor mikor ember meriteni akar egyébkor ki nem jő hanem czak megmutattya magat és vißontag egy nagy réß edénybe bé foly, ahonnán vißontag az földbe megyen bé hogy ki fo-

fyaſa-

ſaval az utzat ne ſarozza, ha azért az ember akar meriteni, tehat ſok réz czatornak vadnak, kiket ala kel vonni, mihelt le vonßa ember mindgyart jő az viz belőle, de ha fel boczátya, az viz ki nem jő hanem titkos lyukakon vißontag ala foly: Sok ßép vendégh fogadoi vadnak az kik közzűl nevezetesbek ezek: Az Sylvanus, az arany lud, az Harsfa és az feĳr lo. En az feĳr loban voltam és ebedert s'egy vaczoráért czak 22 patzot, az az, ßáz bar mintzkét pénzt fizettẽ. Sok alamiſnai közőt ez varoſnak nevezetes ez hogy az Altorfiana Academiat maga költségén tartya. Az névezetes D. Georgius Remus az vendég fogadotul az melybe voltam nem meßße lakik egy magos utzanak felső ßegeletin, az ki azMagyarfiaknak ſokat ßolgalt és ßolgal mig él, énis ezt kivánom neki: Elteſſe az Iſten ſokkaig jo egéſſegben.

SVLCZBACH. Egy ßép kis es magas helyen epiteret draga kis va-

ros

ros, melybe midőn be akarnék men-
ni. mivel hogy Papiſtak laknak az ka-
előt előnkbē allanak kettē az daraban
tok kőzzűl, kik minket meg foganak,
én noha iol tuttam Iſtentelenſégheket
mivel hogy az előtte léuő falukban
meg mondottak volt hogy még ſin-
ten Hiſpaniabán ſem veßtik hamareb
el az idegen vallāſon léuő embereket,
mindazonáltal bizvan az hatra mara-
dot Heydelbergai Feiedelemnek ſere-
gében, ki ackor az Spirai Pűſpők el-
len, izgatatuan az Chehektől, ſén va-
la nagy ſok helyen, mondom erre ké-
peſt nagy batoriággal beßéllettem ke-
zek kőzőt, végre kérde miczoda val-
laſon volnek őrőcke valo boßßuſá-
gokra mondék: En Zvinglianus va-
gyok (nincz égh alat oly nev ha ſint
pogany volnais, kit inkab gyűlőllye-
nek mint azt az nevet) kit halvan az
kik ſelen voltanak bizony ugyán czi-
korgottak fogokat miatta, de gondol-
kozvan ackorbeli allapat felől ſemmit

nem

nem ezelekedének hanem az eggyik
monda: Laß dich von Tewffel vnrer die
Zwinglianer führen. Vigyen őrdőgh
téged az Zvinglianuſok kőziben, ide
bizony nem mégy, ki előt midőn in-
ſtalnek hogy bé boczárana, mert igen
ehetném, mutata kivűl egy vendégh
fogado házat, ő annak mondotta, de
bizony Bordélyhaz volt, mert mikor
bé mentem volna nagy ſok híres kur-
vak kezdenek mellem űlni, de én az-
zal még ſemmit nem gondolvan mi-
dőn az gazdatul ételt kérnék, ezek az
jo ſűltek nevetni kezdének monduan:
Eleget talalßit mind iſſiu s-mind agh
tehen huſt. Mely dolghot haluan én,
inték az tarſomnak és tőlők ehen el
jővénk, térénk nagy haraggal az da-
rabanthoz, az tarſom igen meg ßido-
gatta de az czak nevette, mi az varos
mellet nagy ſomoruan fel ballagang
egy Calviniſtak varoſa felé, kit Hir-
ſchau neveznek, ahol pénzűnkre jol
lakvan által menénk igen főuenyesu-
ton Schinketenre. Schin-

Schinketen. Az Nab vize mellet egy oppidulum auagy varoſocska, felette nagy malma mind őrölő s mind deßka haſoghato, mellete egy Tölgy fa alat égy igen kedues forras: ez helybe, mivel hogy labambeli igen el ſakadozot volt, megh kelletek cziepelőſőmet uytanom, adék azért 75 penzt egy ketßer talpalt hituan czipelőſért, de az Vargha annakis feléte kőlte ream mig utaimat kérdézne, és eggyks'máſik Orßágnakis allapattyat tudakozna tőlem.

Varthaus. Ez-is czak egy kiczin faluczka, felette jo vendég fogado haz benne, mellyen az egéß Orßagh utya által jar nappal és etzaka. Emberſéghes ghazda aßßony benne, mert czak harom pénzértis jo agyat adot vala- Itt talâltunk volt egy Pragai gyalog poſtára, kinek ſaiából hallottam hogy az nap tizenkét mélyföldet jart, nem kiſſebbet tizenkét Magyar mély-

mélyföldnel, mert Norimbergabol oda ért egy nap Varthausra. Vgy megtanultak az ſaráſnak modgyat, ugy hozza ſoktak lépéſekhez, hogy ha valamiképpen ſokot lépéſeknel nagyobbat vagy kiſſebet találnak lépni, az nap ſokot menéſeket el nem tőlthetik. Lipſius Centuria 3 Epiſt. 58 czuda dolgokat beßél effele gyalogh poſtak felől: találtattanak régen oly gyoſak kik két nap negyuen mélyföldet el mentek. Czudab ez hogy Athenasbol Delphusba egy Euchis nevő egy nap el ment s'ugyan azon nap méghtért, mely tőt harmintz egy mélyföldet. Alexander Magnuſnak Philonides nevő Curſora harmintz eggyet el ment egy nap, ne vid penigh ideghen mélyföldekre mert Magyar avagy Hiſpaniai mélyföldről ſollunk moſtan: Curtiusba-is lib. 8. talalß egy Philep nevő iffiu legényről ßép hiſtoriat: ki minden fegyuerében meßße földet futot volt Alexander utan, Varthauſot el hagy-

el hagyuan el értük az Cheh Orßaghi határt, ahol elősőr találtunk egy falaczkat egy parton, mellyet Schawdich an, neveznek, az az: Néz elöd be auagy visel gondot magadra, ez előt mas neven volt, de hogy az uton jerok magokra jobban vigyaznának, mivel hogy immar it az erdőkben sok tolvaiok vadnak, és nevezettel akártak meg inteni őket. Mingyart it egy völgyeczkében egy viz vagyon, az Német és Cheh Orßágnak bizonyos határa. Német orßag felől az víz melet egy erős föld var auagy czak bastya az Chehek ellen az mint értettem az Heydelbergai feiedelemtől epitett.

Cheh Orßagh.

NEMES, OKOS, BÓLCZ ES TIZteletes Vraim:

Ioachime Magdeburger

Mel

Melda Georgy és Nagy Pal Vram.

Azén irigym ésminden gonoß akaroim ellen, az mint az mi felséges Feiedelmünk otalmazta külsőképpen ez el mult 1619 minden ellenséghek ellen, otalmázzatok az frigyes Cheh Orßágot iraſomban, mert kegyelmeteknek gond viselését ohaituan megyen ki az Magyaroknak Semek elebe.

BOhemia. Cheh orßag az Imperiumnak eggyik tartománya, mellyet az Hercynia erdő nem külömben mint egy természeti szerént valo kősal vet környül, igen kiczin kiteriedése szerént, mert szélességen által mehet gyalog ember harmad napig, hoßßaßága nem nagyob penig szélességénel, Rétei, ßanto földei ſok és bő fű, ros, buza, arpa, zab, tönköly terem raytok, boraís gyakor helyen vagyon. Nap keletre Morva és Sileſia

határ

határa, Eßakra Saxonia, Délre Auſtria, Nap nyugatra Noricum. Szép folyo vizei vadnak, kik kőzzul némellyek folynak az Dunába, némellyek Eßakra az Pomeranicum és Danicum tengerbe. Nevezetesbek ezek: az Albis vulgo Elb. Az Molda és az Svarta. Ily kiczin Orßag Német Orßághnak mayd kőzepin lévén czuda dolog hogy maga tulaydon Coronáiat ily ſok ideig megh tarthatta, és hatalmáſon minden fele ereiét mutatta és moſtis ez vilag almelkodáſára Tyrannus feiedelmére, varoſinak haborgatoira fel tamadnan ßerenczeſen magat mutogattya. Az vallas kivalyképen négy: Huſsitake, Lutheriſtaké, Calviniſtaké, és Papiſtake. De az háromm vallas nagy eggyeſſéghben vagyon, ugy hogy ſemmi converſatioiokbol nem iſmerheti megh ember ki mellyik vallaſon legyen kőzzúlők ſőt megh azokis kik Papiſtaknak mondattatnak hazaioknak otalmáért felette bép eggyeſe-

gyeſéghet tartonak az tőb vallaſon lévőkkel. Népe ez Orßághnak, erős és hadakozo varoſa ſok es bő népű: Főbbek ezek: Pragha, Broda, Eger, Limburgh, Commoda, Bilſemum, Thabor, Királyne Gretze, Beraunium Glotavia &c. En igy mentem ez Orßágon által.

Az felyűl meg nevezet hatar vizen által menuén, mentem bé az Hercinia erdőben, melyről az reghiek ſokat irtanak. Cæſar lib. 6 de bello Gallico azt iria, hogy ennek az erdőnek ßélleſſége kilenczed napi jaro főld, de nem találta az jamber mondani, mert őrőmeſt bizony legh nagyob ßélleſéghenis két nap ember által mehet. Ez erdőben előßőr találtam egy el pußtult várra, neve Frawenburg, az az, Aßßonyvára. Az faluiában emberſéges gazdank aßßony volt, az ki pénzünkre bort és kenyeret, halat pénzünknelkűl adot, és igen félelmes hely mert még az falukatis fel ßoktak gya-

korta verni á tolvaiok midőn idegen embert ereznek benne. Az lakoſok benne Németek, jollehet hogy mind Vrok s'mind pénzek Cheh.

Clőder: Egy varos, kinek maid minden alláſa ſituſa ſinten mind Gőntznek egy vőlgyben vagyon, mind hazai s'mind utzai haſonlatoſſok, az kőzepin ala nyult egy kis utza, az czűrők penig tellyeſſégel vgy vadnak epiretue. Nyelvek két fele Német és Cheh, de Németől nem őrőmeſt ſollanak: Czak kőzzel egy igen nagy Monaſterium, kiben barâtok laknak, nem meſſe volt ide az Apaczaknakis Claſtroma, de meg értuén ektelen életeket ki űztek ezt monduan hogy megtrik ők az baratoknak kőnyőrgéſeuel

Bilſem avagy Bilſemum.

Egy kis vőlgyben ſik mezőn epitetet tűndőklő erős varos, kit arra mentűnk ben, ugy kerűltűnk mint az Roka az tőrt, mivel hogy azokat az Ieſuitakat kiket

kiket kőzőnſéges akaratbol, á Chehek *ſub vna & ſub vtraq; ſpecie communicantes*, az mint ők ſoktak maghokat diſtingválni, ki űztenek volt gonoſs igyekezetekért, példat vęuén az Angluſoktol, Frantzuzoktol, Velentzeſektől, kik őkis régen ki űzték ez latrokat ugy mint minden haboruſágnak gerieztő faklyait, az ki űzőt ſamkivettetét latroknak partyat fogta ez két varos Bilſemum és Budeweis,) otálmazta, ſegitötte, kit meg értuén az Chehek haddal kéſsültenek az varoſra, ſinten akkor hogy ot által mentűnk. Az varosbeliek látuan hogy ſemminélkűl, hanem czak otalmazo ferfiaknelkűl ſűkőlkődnének, határokban minden uton jarokat be fogtak és az baſtyakra rendeltek. Mi két egéſs mélyfőldőn az kerűléſnek indulvan ſokat jdeſtoua bolygottunk, áz buzakban ſokat lappangottunk, de méghis végre mivel hogy az utat nem tuttuk czak nem bémenénk az varosban, ugyan be men-

tűnk volna penigh de egy ſambor parazt ember igazita mas utra.

Beskau. Egy kis falu holot eg ſegény Aſſonnak házában bé menvén, mint hogy vendég fogado nem volt, s'az eſſő ighen eſet, kérénk pénzűnkre valami eledelt, es midőn kérdette volna honnan valok volnank, monda à társom hogy ő Cheh volna, én penig Magyar, tób dolgaimat tudakozuan, miben volna nékem allapatom az tarſom mind meg beſéllette mely nagy Orſághokat és tartományokat jartam volna immar be tengeren és főldőn, ez ſegény Aſſony ennűnk ada teiet, de valameddig ettűnk oly nagy keſerues ſiraſt tőt érettems'az én budoſáſim miat, hogy bizonyára egy fia halva fekűt volnais, annij ideig inkab nem ſirathatta volna. Az teiért nem véue el az pénzt, hanem erſényet fordituan, hat pénznel tób ſegénnel nem volt, s'annakis felét nekem ada; ſomſed aſſonyatul egy darab

rab turot kőlczőn kért, ugy ada az vra egy darab kenyérrel egyetemben. Jollehet bizonyara nem akartam tőle el venni, mert én adhattam volna nekij̃s, de mégis tizta ſivet hozzam meg látuan el vettem, gondolvan azt hogy ily nevezetes alamiſnamat (ki tőbbet tőt Iſten előt bizony el hittem az gazdagoknak hatuan, heruen forintyoknal) őrőcke megh tartanam, de gondviſeletlenſégem miat mihelt Eperiesbe bé értem, el veſztettem.

Rokkizzam. Calviniſta Varos ſép forman epitetet, ahol midőn vendég fogadot kereſnék, egy aſony be hiva házához, præoccupaluan, hogy noha nem volna vendég fogado háza mindazonáltal őrőmeſt ſallaſt adna. Be menék hozzaia, és eſtue fele hát az Schola Meſtert oda hivata vaczorára, kit rea kért hogy mindenképpen vegye ki belőlem houa valo vagyok: tudományom minemű: akaratom vágyoné Chéh orſágban valo

maradaſra: midón én nem tuduan mi okon kérdezkednék tőlem oly ßorgalmatoſan, bizony czak tretába mondam: hogy ha allapatot kaphatok(tehat)Pragában fogok meg maradni. Ezt tolmaczoluan az Meſter az Aſſßonynak, mingyart egy ßép leanyat, kinél tőb ſem vala ſemmi gyermeke, az ßo beßéd kőzben mellém ůlteté, és ſok kerenghő beßédeckel kezdék az leant mind erkőlczéről, s'mind penigh jo gondviſeleſéről erőſſen diczirni, végre ugyan nńlvan ki jelenték, hogy ha keduem volna hozza tőlem az leant meg nem tartanák, hanem nekem adnak. En ily jo akarattyokra egyebet ſem tudék felelni hanem meg kőßőnvén, mondék hogy Pragába az Czaſar Vdvarában Magyar Orßághbol Atyamfiai vadnak, kiknek hireknelkůl ſemmit nem illik hogy ot kőzel lévén czelekedném. Az mas nap tariſnyamat ßép pogaczackal meg raktak tűlők nagy kedveſen ugy buczuztam el ily

el ily reménſégh alat hogy Pragaban Attyamfiaiual véghezuén viſſontagh meg térek. De ugyan tőlők el valuan mingyart ghondolam maghamban: Meg térek ackor midón az egéß Cheh leanyoknak gyűléſet foghom hallani, ily végre hogy törvényekből menyen ki hogy ſoha eggńk ſe menyen kőzzű lők ferhez, mely tudom ackor léßen meg mikor az tenger vize minden alaſában meg ßarad.

MAVTEN. Ez város mellet taálluk elő az Pragából jőuő Cheh viſzeket, kiknek eggńk réßét Pilſem ala maſik réßét penig az kőzel valo varaknák oralmazaſára küldőtték, nagyob réß ßerint mind Német meſter legények voltanak, minketis igen intettek hogy haboruſágnak ideién, nem Palláſnak, hanem Marſnak ßolgalnank.

BERAVN. Pragához nagy három mélyföldőn epitetet kőzep ßőrű varos, ſok rétek kőzőt vagyon, tul azon egy igen nagy hegy, ki alat á viz

folyvan ßoros utat czinal, el annyra hogy mayd minden ebtendőkről eßtendőkre mas más képen kel kőből az utat ki vagni.

Praga. Az hires neues regen nagy hatalmu Romai Csaßaroknak lako helye, az egéß Orßágnak közepin epitetet Metropolya Praga, harõ kivaltképpen valo reßre oßlattatik. Eggyik réßet hijak kis odalnak mind az nagy hidigh ala, ebben vagyon az Var-is egy igen ßép kies és ßeles helyen, ſok kő gradicsokon megyen ember az viz felé ala belőle. Az maſik Varoſát hijak O varoſnak, ebben vagyon az Academia az Collegium Carolinum Collegium Angelicum. Pb[illegible] prætorium, az nagy piacz, az Ieſuiticum Collegiumaz nagy hid előt, az melyből az ßegény Paterek (bar hogy Paterek mert némellijknek az mint ertettem, harom gyermeke-is volt) ackor minden marhaiokat ott hagy van ki ßaladtanak vala. Ez oh

varos-

varosba volt ßalláſom az harom Coronaba, hól etélem italom ſol volt, de az agyam bizonyara ßaraz, mivel hogy az vendegh népnek ſoksaga miat, czak ßintén egy pad ßeken fekűttem. Harmadik reßét az varosnak hijak vy varosnak, ki az Multa vizenekmẽteben bál kezfelől nagy meßße ala nyulua fekßik. Kőzőnſegeſen beßéllik hogy Pragába vagyon tőb het ven őt templomnal. Szép az, az ki az varba vagyon, mert ſok Csaßaroknak koporſoi megh ekeſitettek, azok kőzűl legmeltoſágosb kit ez harom Csaßarnak Maximiliannak, Ferdinandusnak és Rudolphuſnak emel tenek, mert tellyeſegeſen amaz kőz Alabaſtrombol faragtatot, ſollehet nem ér az Angliai Királyoknak koporſo kőueiuel. Az templomon kivűl ugyan az varban vagyon egy kis Capolna, kiben amaz nag Sigmond Csaßár, az ki az tizenharom varoſt zalagba vetette volt, fekßik. Ez

Capolna mellet egy igen nagy fékete Torony vagyon, mellyet amaz híres neves Siska Ianos, ki az baratokra hadat inditot volt, és minden Orſágokban, de fökeppen Magyar Orſágban ſok Claſtromokat el rontot, ezt az fekete tornyot igen meg lövödöztette. Ez toronyban egy igen nagy harang vagyon, kinek maſat az Rotomaguſin kivül én nem láttam. Az eggyik oldalan illyen iras vagyon:

Ad honorem Omnipotentis Dei & beatiſſimæ Virginis Genitricis Domini noſtri Ieſu Chriſti, nec non & Sanctorum, uti Venceslai, Adalberri, Sigismundi, Procopij. Ludmerillæ Patronorum Eccleſiæ Pragenſis.

Az mas oldalan:

Sereniſs. ac Invictiſsimus Dñus, Dominus Ferdinandus Roman. Imperator, Hungariæ Bohemiæ Rex, Hiſpaniarum infans, Archidux Auſtriæ, hanc Campanam fundi iuſsit ad remedium & ſaluté animæ ſuæ, ac Sereniſsimæ Annæ Reginæ Conthoralis ſuæ chariſsimæ, filiæ olim Ladiſlai Regis Vngariæ ac Bohemiæ. Sit Deo opt. max. honor, laus, & gloria per omnia ſecula ſeculorum Amen.

Nagy

Nagy hidgya vagyon az varosnak az ki az kis Odal neuü varoſt az O varaſſal öſſue foglállya, ily köz befed vagyon felöle, hogy ezen az hidon ſoha ugy ember altal nem mehet hogy ez harom közül valamellyiket rayta nem nem talalna, vagy feſer lovat, vagy kuruat, vagy penigh baratot. Keriteſe Praganak czak egy hitvan kőfal, azis nehol nagy magoſan, nihol nagy melyſégben vagyon, en nẽ tudõ ugyan miképen kellene embernek magat otalmazni az külſő ellenſégtől. Academiaja vagyon ſép epület, kinek regenten, az mint irják maſa nem volt az egéſs világon, mert volt benne negyven ezer deak, de az profeſſorok mint hoǵ ket nemzetből Nemetből és Cheből voltanák, megh nem alkuttanak, hanem az Chehek az Nemeteket ki űztek, ez okon az egeſs Academianak regi tiſsteſſege el vonyatek, csakſsinten egy naponis ött ezeren jöttenek ki belöle,

és igy

és igy alab alab ßaluan meltoßága, privilegioma Lipßiaba vitetet, és Praga helyeben Lipßia kezdet viragozni. Iollehet moßtanis ßok Királyoktul Csaßároktol priuilegiuma, ßok ßép rend tartaßa vagyon, mindazon altal ßoha ßemmi idegen Nemzetől nem gyakoroltatik, hanem porba hever, Oda mentembe az Georgius Remus Norinbergai Doctor comendatioßa altal ßok fő or valo Vraimmal, ugy mint, Iohannes Campanuſſal, Baßilius Deutßenbergiuel, ezek felet amaz hires néves Petrus Fradeliuſſal az ott valo Academianak ackori Decanyaval, és à minden Angyaloknak præpoßtyaual, őrökke meg maradando baratßágot vettem. Kinek jo kedue annńjual őrömesben hozzam haylot miuel hogy őńjs nem regen ugyan azon utat nyomta vala Angliara, Belgiumra, Galliara, az mellyen Iſten engem által vezerlet. Szép verßes ayandekit atta emlekezetre, az mellńjek

moßtanis nalam vadnak. Az Prætoriumon egy felől illyen iras vagyon: *Praga caput regni*, Az alát illyen diſtichon:

Hæc domᵃodit, amat, punit, cõßervat honorat,
Nequitiem, pacem, crimina, iura, probos,

Mellette az tornyon az ora mutato igen ßépen meg mutáttya mind à planetakat, innepeket, arany ßamot, Napot, Holdot &c. Kőzel ehez vagyon egy Lutheranicum templum, mellette egy igen jo Schola, melybe ackor egy kedues tarßomat, kivel tizenket eßtendős koromban 1607 eßt laktam az Keßmárki Scholában, Matthias Frőlichet nagy keduem ßerint valo allapatban találtám. Ez helyről ha ember az Magyar Orßagh fele valo kapura jő, meg látya az kerités mellet az ßok bordely házakat, ahol nihol zab czegért, ßer czegert auagy egyéb valami el ado marhának iegyet tőttek ki, jollehet egyebet magoknal, ézrut marhak, nem arulnak. Azon valamely iffiu legény

nig czak ſinten latáſnak okaért utzaſokon által menne, és azok eſekbe vének hogy ſohova be nem térne, nagy fel ſoval pirongattyak érette, roſnák, alavalonak, Cappannak kialtyak. Az Czaſari vduarnak avagy tündöklő várnak ſituſa egy ſép parton vagyon, ſép tizta piacza, és az egéſz Praga varoſának diczőſéget belőle el lathatni. Az varon tul egy ſőrnyű maghas fa hid vagyon, kinek kórnyűlőtte és alatra nagy ſok őſek, ſarvaſok, nyulak ſőb egyéb vadackal egyetemben. Hog az hidről ember le ſal mind két kezefelől ket rend hazaczkak vadnak, az ſob felől mayd ſinte az végsőben lattam két Orozlant, az eggyik igen vén az máſik czak gyermekded volt, mellettek harmadik rekeſben egy Tygris kegyetlen vad, ki mindazonaltal emberekneḱ kezéhez ſokot, és az gazdáia az mint akar vele jatzik és tapogattya. Altal ellenben az Madar kert, kiben ſok féle madarak, Gődenyek. Saſok,

ſok, Pellicanok, de kivalyképpen egy Indiai Madar, kit Herr Hanßnak neveznek, az ki az hozza menő idegen embert oly kedvel s'oly kaczaghaſſal foghadgya, itélne ember ſeretetiben hogy ezentől meg halna, minden allása és formáia mint egy feyr ſürke ludnak, czak hogy kiſſeb kiczinnye à ludnal. Ha hihető, eskűvéſeuel mondotta az gondviſelő hogy czak az, az egy Madar ál az Czaſároknak huſezer forintyokban. Ez kertből ha ki jő ember job kézre talal az gondviſelő hazára, ot lathat egy czerépből czinalt nagy Conder fazekat, kiben nincz oly hét ember ki bele nem férne egyſersmind kőzőnſéges teſtű kilentzis bele fér, csudálatos dologh minemű fazekas hayotta annak czinalaſában az Coron-got. Hogy ezén végezzem el, fő Erſekſég vagyon ez varosba, mellyet az kilentzedik Caroly Czaſar 1370 eſtendőbe emelt.

Nim-

NIMBVRG. Negy kegeletre épitetet kis varos, jo piacza, ßép temploma, olczo eledele, nagy tornya, melybe egéß ora. Az Helveciai Confeßion levők birjak, mert hallottam hogy az kolduſok az Lobwaßer Ambrus Doctornakenekétmondgák vala benne. vagyon erős kerittese, mely ellenſégtől az benne lakozokat batorſágoſa teßi.

KŏNIGSTAD. Minden ekeſſég nelkűl valo kis varoſoczka. Benne az vendeg fogadone kedvéſen fogadot, csák hogy roß ſeri és ßegény ſauanyu Auſtriai bora volt, Agyat ſem adhatot, mert miuel hogy keſŏn mentűnk be, az tŏb vendegéknek immar el oztottak volt az agyakat. Minekűnk azert csak ßinten bŏr parnakbol vetette agyat, hol csendeſen nyugo duan, és mas nap nagy hamar *Biczaura* jutank, ez gyŏnyŏrűſéges ßép kis varos, ſoſyo vizei kŏrnyŏs kŏrnyűl moſſak, mellyek az helynek nagy ekŏſéget ßeßezn

reznek lakoſa emberſéges, és az. idegenekhez jo kedvű, piacza bŏ, ember penzén mindent meg talál etélt, italt, halo tarſot.

PETROVICZ. Egy igen nagy falu melyben egy Magyar Orßágban tanult iffiu legénre találtam, emberſeggel fogadot ſaytal ſerrel és kenyerrel kedueſen gazdalkodot.

IAROMIR. Varos melybe egy Iſtentelen vendégh fogado ŏtt garaſomat tarta megh reggel hogy az vacsoraért fizetnenk, csak illyen okon, hogy ŏ viſſa az talerért nem adhat, mert nincz annű pénz nála, varakoztatot, de én az utnak nehez voltatul féltem, mert az eſſő eſten eſét, kételen voltam ott hagyni pénzemet és el indulni, de egyéb képpenis hamiſſágot tŏt raytunk, mert eſtve az vaczorátul valo fel kŏltűnk utanis, mikor ſemmire nem kellet, egy pint bort hozatot reank, és annakis reggel az arrat meg vette raytunk, noha czak egy meßßelyet ſem ihattuk volt meg. Ca-

CALIZ. Harom Caliz vagyon Europaban, az eggyik Hiſpaniaba, Herculeum nevő fretumnak ſigetében, mellyet régen Gadeſnek hittak, melybe az nagy Sandornak két emlekeztető oßlopa mind ez mai napig fen vagyon: az máſik Caliz, Flandriának legh főb portuſa. és Angliabol leg közeleb valo által menetelnek helye az Britanniai Oceanus tengeren, kihez Dipa felé menuén Normandiaba az tengeren czak közel mentünk el. Az harmadik Caliz ez, egy tizteſſéges varoskaia Cheh Orßaghnak, jo nyaias népe vagyon, vagyon jo ſerek is. Innen ki menuén, találtunk egy Német leanyra, ki ők is Prágábul jőt az hadbol, kinek édes Annya tizta Magyar nemzet Raczkevi leany volt régen, ki egy Comaromi Fridrich neuő Némettel ez előt 15 eßtendővel ment el és moſtis ot lakik Cheh Orßágban.

NACHOD. Németől Nachten ßép kis város, az hegyen mellette ßép fényes

fényes tőndőklő var, nincs oly Kiraly ki benne lakni nem ßeretne meſterſéges epületire nézue, egyébképen commoditaſi minemők legyenek nem tudhatom. Nekünk az városban igen emberſéges gazdank áßßony volt az ételtől ſemmit nem fizettünk. Hallot volt ugy itélem az Magyar orßági gazdalkodas felől, hogy tudni illik nem minden aprolék ebédtől auagy vaczorától fizetnek az budoſok, azért ők is egy ebeden jol tarta, azonkivül penig az következendő varoskarais el igazata, melyre legyen az ut.

REINHARD. Ebben lakik az Ratzkevi Aßßony kiről moſt ßollek, én el czudálkoztam ez Aßßonyallatnak czuda goromba elmeién, tizenőt egéß eßtendeie hogy ot az Németek közől lakik, ſoha ő csak egy ßot Németől ſem Chehől igazan nem ßolhat, el annyira hogy czak à ßomßedi és gyermeki értik ßavat. Mi Magyarul beßélletünk vele, moſtis ßinten oly igazan ßol Magyarol mint akarmellyikünk.

Glotz. Szép Kiraly város, kiből ackori zurzavarban nagy ſok leſuitakat űztenek ki, mindazonáltal az varos nagy őrizetben volt, ſemmiképen idegen embert belé ném boczátot tak, avágy ha bé ment, ki nem bocsátottak belőle. Mi azért mellette el jővén az alſo vendég fogadoban ſol lakank, az gazda aßßonynakis jo kedve volt, mert két leanyat kőzinkben ültetuén rendit ki hozatta, egy egy czokba kartyat is ſatzoratot velünk, ugy hogy az ki meg nyerte á maſikot, az nyeretéſt megh kellet czokolni az nyeretlennek. Ezen vendég fogadoban vagyon egy iras ßinten az padlas alat az iras mellet egy linea, ki azt mutáttya hogy egy időben az Niſſa vize ugy meg aradot volt hogy azt érte az magoſſága, nagy ſok kart tőt ez városban, mert az egéß alſo hoſſat mind epenſegel vizben volt, ſok gyermekeket, embereket, ſok drága ruhákat veßtet el.

Varta:

WARTA. Egy kis város, ßőrnyű nagy hegyek kőzőt az Hercinia erdő alat, mellette az nagy Niſſa folyo viz megyen, és onnan el hatarozza Sileſiat Cheh Orßágtul. Ebben á varoskában egy emberbe azneveto lélek auagy őrdőg but volt, kinek neveteſén harom egéß oraig czudalkoztam, ſoha ő az neveteſtől meg nem ßűnt, az mint beßéllették harmad eghéß napia volt immar hogy egy czeppet ſem őtt czak nevetet, bé rekeztue volt egy vyſonnan czinalt hazaczkába. It ßűnik meg az Hercinia nevezetes erdő, ßőrnyű nagy hegyek ezek, mindenűt ßép forráſok és vas banyak az oldalokbā

Igy az kegyes Iſten által vin Cheh Orßágonis minden veßedelem és kar vallasnelkűl.

SILESIA.

Lengyel Orßaghnak eggyik réßével.

Mellyet

Mellyet az eſſes és bőczületes férfiaknak

Melda Istvan és Czizmagia Adam Vramek-

nak ſentelek ily elő járo beſéddel.

Ne éllyek ha el feletkezem io tételeimtekről, mellyel engemet ez nemes és Kiraly ſabad varoſában Caſſaban, ſokaknak felette, ti kettenkedues és io akaro Vraim: MELDA ISTVAN es CZIZMAGIA ADAM Vram ez el mult 1619 eſtendőben, meg latogattatok: Nem itéltétek elégſégesnek lenni, maſoknak peldáia ſerint, baratſágtoknak és Attyafiuſágtoknak ielét egybeis s-másbais hogy meg mutatnátok, hanem ezen felet, az eſtendőt ugyan meg ſaggatuan, ſabad aſtalotokon tartottatok, fogyatkozas nelkűl ételemre és italomra gondot viſeltetek. Annakokáért ez kis könyvembe be iegyzet Nemes, Nevezetes és Nemzetes Vraimnak neveckel egyetembé mig Czombor Marton él, mig iráſa az kegyes Olvaſoknak kezekben forog, kévánnya hogy az ti nevetekis éllyen, hiretek mindeneknek ſaiokban forogion: de mint hogy, tempus edax rerum, az idő mindeneknek meg emeſtője, ha ſinten én és az en iráſom az időnek irigſége

ſege miat el vesznenkis, állattam mas el romolhatatlan monumentumot, mellyet ſem az idő ſem az irigyek ſoha el nem tőrölhetnek, az mi legyen im megh mondom: Iſtenemre biztam hogy velem valo io teteméntyeket, amaz minden io czelekedeteknek meg fizetéſe napian, az itiletnek napian, mindenek előt nilvan valova tegye. Ellyetek ſockaig io égeſſégben.

SILESIA. Az Imperiumnak eggyik nevezetes tartománya, kibe bé foglaltatik Luſatiais, mely minemű gyönyörűſéges hely és föld legyen meg tetzik az pőganyoknak regi vélekedéſekből, kik ott mondottak lenni az Campus Eliſiuſt, az az, azt a helyt az hol azoknak lelkek az kik iol éltenek, mindenkori örvendezésben volnának, vigádnának, ſetalnának, iatzodoznának az ő halálok uran, az mint hogy Daniat tartottak viſontag az pokolnak eggyik réſének, mert az mint fellyebis meg mondottam, ot az Eſak alat azt itélték, hogy örőcke valo ſetégſég vagyon, oda atkoztak az em-

embereket ad Cimmerias tenèbras. Vagyon Sleſianak, noha nihol ſövenyes, dé ſok helyen ighen io gabona termő mezéie, elég gyümölcze, ſok erdeie. Népe ſelid és nem nagyra vżő, békeſéges és mértekletes, czendes, ruházattya oly forma mint az Németeknek reſz ſerint, réſz ſerint penig mint az Lengyeleknek. Ez nép kocsiſſagaért, ſekereſſégeért igen hires, ugymint ki Magyár Orſzag, Német, Lengyel, Pruz, Auſtria, Morva s'Cheh orſzágia az aros embereknek ſokat ſolghal. Vadnak Sileſianak nevezetes vizei.

1 Az Oder, ki egy Oder nevő varoskan felől masfél mélyföldőn az Morvay hegyek kőzzől veſsen eredetet, és az égéſs Sileſian, Marchian, Pomeranian által megyen, s végre az Pomeranicum tengerbe Stepenicz nevő varoſnal ſakád bé. 2 Bober. 3 Strobra. 4 Polſnicz. 5 Ola. 6 Niſſa. 7 Pepelau &c. Fő varoſi ezek: *Baraßlor*, ki ſép epületiért, utzainak tiſta volta ért, az

az kereskedőknek gazdaghſágokért, vizi és kőfali erőſſégeiért ighen hires.

2 *Niſſa*, Pűſpőki reſidentia benne. 3 *Briga*, Scholáiaért kapot magának hirt nevét, kiben moſtan amaz nagy Philologus, fő tudos ember ki réghen az Dantzkai Gymnaſiumba Conrector volt, *M. Melchior Laubanus*, nékem io akarom és kedues Vram az deakſágot igazgáttya *Smogra*. Iris fő Schola vagyon. Lignitz az Feiedelemnek lako helye, ahoz ſép könyvnyomtato officinais vagyon. Ezen kiuűl, *Opolia*, *Olavia*, az nagy és kis *Gloga*, *Stroga*, *Silberberg*, *Grüneberg*, *Vartemberg* &c. Situſa ugy vagyon: Nap nyugat felől Cheh Orſzág és Luſatia zária bé. Napkeletre és Eſsakra az nagy Lengyel Orſzag. Délre penig Morva es Magyar Orſzágnak nagy hegyéi. Nem kis tartomany mert hoſſaſága délről Eſsakra Teſſintől fogua az nagy Croſſa varoſaig extendáltatik, mely teſsen 49 mélyföldet. Széleſſége Napkeletről nap Nyugatra

ndsbergtől fogua Cratzaigh teſen
mintz hat Német mélyföldet. Va-
a kivalyképen az Auguſtana Con-
ſio ſerint vagyon: nolia azon kiuül
adnak ſok helyen Calviniſtak és Pa-
ſtabis. En térek utamnak le iegyze-
re nely igy volt, Az Hercinia erdő
ol jőttem Reichſteinra, mely Chek
Orſzag felől Silesianak első varoskáia,
ſier, bő kenyer, bő és vig nép lakia.
bol ki jőuén talal ember egy hoſſu
a, bizony mondom teſen hoſſa-
fél mélyföldet, két templom ben-
eggyik, eggyik, másik az masik vé-
az falunak.

ATSKA. Egy igen ſép kicsin
varos, tündöklő ſép feir kerités,
gyon nagy Claſtroma, ſép harom
ploma. Felette jo ſerek vagyon,
az ſer kedveiért két nap benne
radtunk, nyugottunk és minden-
vigan laktunk â gazdais igen em-
ges vok az kinel voltunk.

Offmachon. Meſſőnnen meglát-

ez város, mert az Niſſa vizének nagy
magos partyan vagyon epitetue. Szép
Claſtroma vagyon ennekis, kinek ka-
puia előt olczon ittuk az âquavitat.

NISSA. Drágha ſép város, fő
Püſpőkſég benne, kereskedéſe főkép-
pen ſobol vagyon, mert valamenń ſot
Cracko felől hordnak Sileſiaba, mind
ittrakiak előſőr le, az felső hoſtaton
meg lathat ember égy nehany ſaz dá-
rabat, ollyat hogy egynel többet egy
ſeker el nem viſen. Szép iratos házai
vadnak ez varosnak, ſőrnyű magas
temploma, zőld az egy felől heazattya
az parochiale templomnak, â püſpők-
nek ſép Caſtely háza, ez moſtani pü-
ſpőkigen ſene beſtia, ki im czak nem
régenis az mi vallaſunkon levőembe-
reket ſokakat őlet etet megh. Az fekete
Elephantban voltunk ſallaſon, ember
ſéges és jambor gazda és gazda Aſ-
ſony benne. Nagyob bőſégét az föl-
di epernek ſoha nem láttam mint itt.
Egy buczu jaro barátom ki Parisbol

előttem indult volt Chestakoba, it találtam, kivel nagy baratságossan négy pint sert az piatzra nezŏ ßegelet haz ban kŏltŏttem el.

ZVLTZ. Ez kis városban az Notarius emberségesen fogadot engem és igen jol tartot, czak nem régen hoztak volt oda Olomutzbol, igen jo Philosophus ugyan de Theologiabol nem annijra merte.

GLOGA. Silesiaban két Gloga vagyŏ az eggjik nagyobik à kiBaraßlon alolvagyon: az ez minap tŏbŏl ki égett volt, mivel hogy minden epületi czak fenyŏ fa, az második ez az kis Gloga melybe engemet egy Olomutzi fŏ ember találuan, sokat kénßerite hogy az ŏ Scholáiokban mennyek, s-aiandekon két egéß estendeigh abtalt tart, azonkivül jövēdŏ promotiomrais sorghalmatos gondot visel, de keduem semmiképpen hozza nem lŏn, mivel hogy ha maradni akartam volna vahul, tizerte job, kedvesb, nevezetesb helyes-

helyeken is minden kŏltséghnélkŭl meg marathattam volna.

RATIBOR. Silesianak nap keletre határa, Lengyel Orßágnak penig elsŏ ßép varosa, felette nagy to és nadas közŏt epitetet, mindennŭn hoßßu hidakon megyen ember belé, mert az egy felŏl az nagy Oder vize, másfelŏl penig az Odernek ki folyo részei erŏsitik az keritését. Varais erŏs és nagy. Népe igen kevély és maga hanyo, magának sokat tulaydonit.

BITOM. Chestakohoz hat mély földŏn egy nagy parton vagyon helyheztetue, felette nagy retegésben voltunk benne, mert az Chehek ellen az minemŭ segitséget ackor adot az Lengyel Kiraly az Czaßarnak, benne volt, minden utalatosságot, részegséget, paraznasághot caelekettek benne, sokat egy más közŏt meg ŏlték, az Vr Isten jo szallásra vezérlet volt bennünket mert bizony talam ott veßtünk volna el, de az ghazda aßßony (kinek Isten

mindenkor jot adgon) ki vin bennünket az hazbul és az ökrök Istaloiának padgyan veret agyat, s=lakatot veret reank, haynalban fel költöt s=egy fia âltal ugy igazitot az utba Cracko felé.

CRACKO. Lengyel Országnak szép kies helyen valo Metropollya, Kiraly lako helye, mellette az nagy Viszla vize mely az derek varost az Sido és Casimir neuö varostol egy fa hidal külömbözteti és valaztya el. Erös kö keritése gyakor bastyackal vagyon de czak szinten egy ser, arokia semminek nemio, az házak szép iratosok benne. Névezetet vöt egy Crakus nevö Nemes embertöl. Mert régen az hol mostan az var vagyon czak egy pusta hegy volt, az varos helyen penigh egy ros falu, abban az hegyben nagy üresség vagyon, ugy hogy eggyüt ha be megyen ember más oldalan vison tag ki mehet, ez rut sörnyü lyukban lakot egy nagy Sarkany (kinek formaiára az várban mostis egy rés czatorna

na vagyon epitetue) mindennap az közel valo tartomanybelieknek eledelt kellet szerzeni az Sarkannak, és midön nagy sok barmokat imar meg emésztette volna, a közel léuö falukbol embereket kezdet volt ragadozni, azonközben egy Crakus nevö nemes ember az ö jobbagyinak allapattyat meg keserüluén, modot kerese benne, miképen az Sarkant el vesszthetne. Az Daniel Prophetanak azért czelekedeti szerint, ki öis Dan. 4 el vesztette vala az Babilloniai Istent az nagy Sarkant, vön az Crakus Saletromot, fenyö viaszt, kénkövet, és egyéb affele geriedezö természetü szerszámokat, öszve czinála, az börit egészlen egy luhnak levonata, abban töltötte az tüzes szerszámokat el vetette az Sarkany lyuknak eleibe, amaz rágatta az juhot és egyszers=mind el nyelte, kezdet az gyomrába az olvatlan més, kénkö és saletromos szerszam geriedezni, ki futot a Sarkany és midön az Viszla vizében szom

ſuſágat akarna oltani, annal inkab bé-
ne meg geriet, és nagy hirtelenſéggel
az tűz miatt gyomra két féle ſakadot
és meg holt. Vgy kezdették volt oſ-
tan egy Caſtelyt epiteni à hegyen ahol
moſt az var vagyon és neveztek ez
ember nevéről Crackonak. Ez Sar-
kany lyukban kétſer vigan laktam az
ſeren, mert moſt ſer pintzeue fordito-
tak. Az vár felette ſép és gyönyörű-
ſéges, nagy templom benne, kiben az
Lengyel Királyoknak ſok dragha ko-
porſoi főképen mind veres Marvany
kőből. Vagyon két ezűſt Oltar benne
kinek maſat nem láttam minden bu-
doſaſombanis, vagyon egy Oriaſnak
egy Odal téteme, kinek hoſſaſágá va-
gyon négy ſing. Szép keresztelő edeny
ſép cziffras Epitaphiumok, és mindē
alláſa czak ezudára melto. Kivűl rayta
gy kis Capolna, ettől ez moſtani Sig-
mond Királytul epitetet, kire ember
erőſényen az rayta lévő ezűſtnek és
anynak miatta alig nézhet. Az vár-
bol

bol az derek varoſra menő kapunal
vagyon egy Epitaphium, kit egy fő
embernek emeltek, mellyet à Magyar
deakok őltek volt megh az varosban
fel tamaduan, az mely ő czelekedetek-
ért az Lengyelek reaiok tamattak, és
ugyan azon nap veſtettek el bennek,
ha ſoljut eſſemben, ſaz harmintzat, s
az Scholabanis minden privilegiu-
moktol meg foſtottak. Az varoſnak
az mi az ő meltoſágat illeti, czak ſem-
mi, az kapukat ugy vagyon hogy be
záriak, de bizony czak harom ember-
nekis vigontagh, czak ſol ſidgyak az
Biroſ és Porkolabokat, meg nittyak.
Az feſtelmes élet nem hiſem hogy So
domába, Gomorrába nagyob ſabad-
ſágban volt volna mint Crackoban,
mindenűt valahoua el tekint ember
az ſok faytalanſágot láttya, valahova
megyen ottan utánna az kurvaknak
ſerege. Az Schola nem erkölcznek
gyakorlo haza, hanem latroknak bar-
langia, mert valami gonoſſághot du-

last, sostalt ők megh gondolhatnak, annak bizony meg kellenni algyuiok, tarasskok vagyon, az mely gazdara meg haragusznak, reaia mennek es házat el rontyak, minden marhaiában sákmant vetnek. Nincsen semmi bünnek fegyelme, szabadságossan az piatzon eggyik az masikat megöli, senki nem szollittya meg érette, estue ha valamely házznal, ki ablakiual az utzára szolgalna, gyertya tetzenek megh, egy nehányszor bé lőnének az ablakon. Az Baratok benne szemtelenek, sohova ember előttők nem mehet hogy mingyart utanna nem volnának, szinen oly batorsággal tarsolkodnak az iztátalan személyeckel mint akarmely stentől el szakat Kozak vagy Solnér. Egyébképen felette szép commoditás vadnák ez varosnak, mert Magyar Országhoz közel levén, minden szorásbe veheti, onnan vízontag az egész Nazur Országhra, Prussiara, kiczin öltiégel el küldheti, innen hordgyak

ala

ala Dantzkára az sok buzat, borsot, rost hammat, sát, onnan ismeg ide, sű szerszámokat, poştot barsont, és minden egyéb selyem materiakat. Silesianak, Morvának és Austrianakis minden kereskedőivel szövetséges, az Sidokis penig nagy hasnokra vadnak (kiknek derek varosok vagyon) az benne léuő polgaroknak, mert az Sidosagh nyughatatlan az adásban vételben, ha szinten neha karockal esikis de mégis mindenféle marhat meg találnak nálok, el annyira hogy ugyan azt soktak mondani, hogy ha ugy mond, az Sidoknal meg nem találod tehat sohol ne keresd. Vagyon ő nekiek Mesarszekekben mindenkor szép husok, piatzokon szép kenyerek, korcsmáiokon job Mehserek, mint az Lengyeleknek.

Az Lengyelek ez ő Metropollyok felől ily proverbiummal élnek: Si Roma non esset Roma, nostra Crackovia esset Roma Ehez adgyak ezt is: Si Mare nő esset

Ma

Mare, nostra Vistula esset Mare. Si Petrus non fuisset primus Episcopus, noster Stanislaus fuisset primus Episcopus.

En ez ò Romaiokat nekik hagyam (bar ugyan hogy Roma mert ugyanis Romának minden vétke benne bõuẽ meg találtatik) és czendesen portekamat ott, kit az en io akaro Gazdam Dantzkabol oda küldet vala, kezemhéz võm, és Magyar Orßag felé indulek, ekképen azért kivanßagom ßerint Bochnyan és Gribon âltal, nagy ßerenczesen õ F. felsége â ßegény budosoknak és minden ßarandokoknak oltálmazo Istene, 1618 esztendöben, mindeneknek itileti és varasa kivül házámba minden karnelkül be vin, az sok földi és tengheri haboruim miat lõt banatimat, felelmimet és ßomoruságimat velem el feleytete. Eõ F: Felsségetõl varom mostanis minden elõmenetelemet, iffiui életemnek igazgatâsat, egéssegemnek megh tartâsat, elmémnek, nyelvemnek oktatâsat, minden

den czelekedetemnek idvõsséges hatnat. Eõve legyen az Gloria az diczõsség és tiztesség Amen.

Két Enek.

Az regi Historicusok és Poetak nem csak Vlyssesnek elmeiet, hanem Penelopenakis iras ban hattak hüséget: nem czak Herculesnek hanem Camillanakis diczirtek vitezséget: nẽ czak Hyppolitusnak hanem az Romai Lucretianakis javallottak tizta életet: egy ßoval, az mi diczíretes dolgokat czelekettének az Aßßonyállatok, ßinten ugy azokat az õ emlekezetekre, mint ßinten az ferßiaknak az magok czelekedetit, hogy igy sem az ferßiui sem az Aßßonÿ rend, érdemlet hiret nevet testevel eggyüt halála utan az koporsoba be ne vinne: sõt inkab bogy az emberek közût mindenkori zengedezesben lenne, ßorgalmatoßan fel jedzettek. Hogy azért ez

Kegyes

KEGYES ES BÓCZÜLETES ASSZONYIMNAK

Titili Sophianak Szabo Margitnak, az tekintetes Meßáros Thamas Vramnak meg maradot Eőzvegyének.

Nem külőmben mint az ide fellyeb be iegyzet Nemes és Nemzetes Vraimeknak hirek, nevek, minden iokhoz valo kegyes indulattyokert, ſockaig meg maradhatna, tiztes neveket ide irtam homályos munkámba, és ily ket énekel tizteltem fel.

3 Mellyet irtam bűnőm boczanatt tyaert.

Melod. Oh ki kesőn futok lelkem orvoſ &c.

Iffiuſágom vétke gyakran iut eßemben,
Ki banatot indit s-ſiralmat ſivemben,
Hogy tőlem alnokul megh bantatot Iſten,
Varom bűntetéſet magamra veletlen.
Ninczen batorſága nyomorult feiemnek,
Rettegéſe penig nagy vagyon veßetnek,
Mint az tenger habia ellene reveßnek,
Vgy én vetkeimis keſerves lelkemnek.

Naprol

Napról napra arad s-nevekedik kinom,
Bűnnek terhe alat ninez ſemmi oßlopom,
Lelkem iſmereti uyttya faydalmom,
Halálra meltonak itél gondolatom,
Nem hiſem tengerben hogy ſamoſab legyen
Fenekére ſallot főveny bőueb legyen,
Avagy tőb madarat az kék égh viſellyen,
Mint én bűneimnek ſokſága eltemben.
Mindezekben engem taplal czak reménſég,
Noha félelmet ſor lelkemre az ketſég,
Iol tudom atyamnal vagyon kegyelmeſég,
Ki engem meg őriz ne arczon az vetſégh.
Azért hozzad ſomat fel emelem menyben,
O Irgalmaſſágnak kut feie io iſten,
Halgasd meg keréſem ne boczas üreſſen,
Fohazkodo ſolgad utadra had terien.
Boczánatot kérek tőled mindenektől,
Kickel meg ſertettem nevedet hitetlen,
Emlekezzel Vram régi kegyelmedről,
Mely által ki vitted ſentid ſerelmekből.
Mert ha Vram velem mint ſolgaddal perlesz,
Igaſſágod ſerint eſetimről itelsz,
Nem alhat meg feiem mint az erős vitez,
Nalánál erőſseb hadban haza nez.
Nem volt ez világban ſenki vétek nelkül,
Ki az terméßetnek lőt rendeleſéből,
Ki nem vétet volna erő elenſegeből,
De gyogyulaſtis vőt czak tőled Iſtentől.

Amaz

Amaz álnok kigyo meg czala Adamot,
Fenyes Palotabol le hoza Davidot,
Bűnre kénſerite bölcz eſſes Salamont,
Té engedelmedből mindennek arthatot.
De kik ſent Fiadnak halálat io keduel,
Magokhoz kapczoltak érdemét örömmel,
Szabadulások lőt: kegyes tekintettel
Mert őket értetted io gyogito irrel.
Ald meg Vrm kérlek fiad által lelkem,
Vigaztald igiddel ketſéges életem,
Szomoru felhőkben ne maradgyon fényem
Indiczad örömre keſeredet ſivem.
Peldaiul agy engem minden nyomorultnak,
Kik bűnök iutalmat erzik nagy ſulyosnak.
Pœnitentiara hogy utat magoknak,
Kereſſenek látuan voltat irgalmadnak.
Ily könyörgeſemmel untatam atyamot,
Bűnömnek ſoksága mikoron banatot,
Szivemre hozot teſtbeli faydalmot,
Legyen aldot nevo mert mar meg gyogitot
Mint Halaſrut viztűl meg ſaraduan ſepűl,
Nyereſéget latuan vigan beſſel s örűl;
Igy ſivem vigſága bűn hagyvan öregbűl,
Lelkem iſmereti mindennap könyebbűl
Ezer felet hat az tizen hatod idő;
Minden reſzeiben ſépen kedueskedő,
Ezeket hogy iram fel tetzet eſtendő,
Volt nekem örömmél banatotis ſerző.

II, Azon

II. Azon Notára.

Mellyet irtamjo ki mulaſomért.

EGhekben lakozo ſentſéges haromſag,
Kinek ninczé ſemi dolgaban hamiſſag!
Kegyelmeſſégedből al földi Vraſag,
Czak teneked ſolgal menyei ſokaſag!
Az fényes nap és hold téged tart Vránk.
Tündöklő Planetak iſmernek Hadnagynak,
Sebes tenger habia ſolgal mi voltodnak,
Engednek ſelekis paranczolatidnak.
Királyok, Czaſárok, bölczek, hatalmaſok
Kiczinnyek, öregek, ſegenyek, gazdagok.
Nap keletre, délre, nap nyugatra lakok,
Czak téged imadnak ez földön budoſok.
Aldaſt az kemény föld egyedűl tőled vár,
Read veti ſemet Philemile Madar.
Felſégedben bizik meg ſalláskor végvar,
Nalad nelkűl mindent kőuet ſiralmas kar.
Bizodalmam vagyon nekemis czak beñed,
Reménſegem ſohol ninczen te kivűled,
Idegen helyekben mert te vezérletted,
Szarandok ſolgadat s iavaddal ertetted.
Gonoſz ellenſegnek ſivet rettegéſſel.
Szemeit be fogtad fűrő ſetetſegel,
Földre taſitottad fenyegeteſeddel
Hogy nekem ne arcson fegyverc elivel:

Raytam

Raytam érdemnelkül ki mutadtad
Fiadhoz iełentuén hogy nagy te ſzerelmed:
Nem vetted ſzegénről le fenyes ketſzemed,
Hateſtelyes lélekből ſűből követtéged.
Tollehetęz testben vagyon sok ſűkſégem
Melynek betőltéſe czak nálad Iſtenem,
De ez könyőrgésben kivalyképpen lelkem,
Egy dolgot kertőled, halgasd meg keresem.
Tol tudom határat főldi életemnek,
El végezted Vram mint tőb embereknek,
Mulando orai, napiai feieimnek,
Nalad niluan vadnak czelekedetimnek
Iaraſokban idők ſoha meg nem álnak
Mint az ſebes vizek ſinten ugyan folynak,
Repűllő madarhoz ők haſonlitatnak,
Kik nagy gyorſaſágal egh alat futkoſnak.
Hertelen eſtendők mint az fűſt es para,
Mint mezőben ſzépen tündöklő viola,
Avagy vyult ſanak veſzendő arnijka,
Mely keves ideig tárt minden tol lattya.
Virágnak ſzepſége nagy hamar el mulik
Gyenge fűnck ſine rut főlde valtozik,
Igy rőuid életem ki moſtan tündöklik,
Kőuid idő muluan it nem találtatik.
Az kegyes termeſet nem atta vęgh hazul
Ez teſtet ennekem hanem czak ſallaſul,
Kőuid ideiglen valo kis Satorul,
Mely tabornak helyen hertelen meg avul,

Mint az vizen iaro ha ki ſzal haiorul,
El iőt utat nézuen nem iſmeri partrul,
Ezenképen lelek ki menuen teſtembűl,
Nem emlekezik meg többe ez életrűl.
Kerlek azért Vram ha el iő az ora,
Mellyen ez vilagbol ſzolgadnak utára,
Kelletik indulni: néſz bodogſágára,
Viſely lelkemnekis gondot otalmára.
Engedgyed itelyem az halalt aytonak,
Kin általkel menni nekem nyomorultnak,
Pœnitentiara agy időt buſultnak,
Veſſem le rut ſennyet én alnokſaghimnak,
Mongyam ſent Fiaddal: kezedben aianlom
Lelkemet oh Atyam ved hozzad kivanom.
Hazaia ſzolgadnak legyen Paradiczom,
kiben mind őrőcke legyen maradáſom.
Ezt küldem Vramhoz ſivéből Menyegbe
ketſęgem nincz benne veté fűleibe,
Ez főldőn latogat iockal elemebe,
Holtóm utan viſi lelkem ſeregébe.
Magaztalas aldas adaſſek diczőſſég,
Tied nagy Vr Iſten legyen az tiztеſſeg
Mert egyedűl te vagy halhatatlan felſegh,
Mindenkor kezedben al főldi kerekſeg

VEGE.

Az Olvaſonak égeſſeghet.

MEGh vallyuk, ſok vetéknelk
nem eſét ez kis kőnyvben va
munkank, mind az deak s'mind
magyar ſoknak helyhezteteſében, é
kérűnk, nem nekűnk, hanem tulaydo
niczad az moſtani időnek alhatatla
ſáganak, megh gondoluan azt ho
mêgh ſinten az tudos és ſokat p
balt hajos Meſtertis az ſelvebek gy
korta egyeneſen ſolyo utabán meg
tantorittyak: igy minket hol egy, ho
más dologh, hol ímez hol amaz re
tentő hir nem külömben mint valam
Tengeri zur zavar ebben valo fogl
latoſſagunktol gyakorta el ſakaztot
és az hol Arguſoknak lattatunk lenn
eſűnkbe vettük, de keſő, hogy
vakondak ſemeckel bira
tunk. Te êly jol ez kis
iraſunkal.

AMTMUZEUM
KÖNYV-
TARA

Imp

Imprecatio AD ANDI-MARTI-num.

I.

TE pulicum numeroſa cohors ſub
nocte latentem
Inſideat, vigilē cruciet pruriginis æſtu.

II.

Sitq; comes ſcabies Hiſpana ut corpo-
rismbra
Et culices æſtate diu tua mēbra fatigēt.

III.

Si tibi longinquas animo ſit viſere ter-(ras,
Hoſpitio careas, magna & ſis præda
IV. (latronū.
Cumq; peregrinæ fueris ſub limine
gentis,
Vrgeat ampla ſitisq; fames & turpis e-
geſtas.

V.

Res ſit curta domi, conjux ſit clamo-
loquaxq;
Natosprogignas turpes, tu fędior illis.

VI.

Filia

...ia sit meretrix, error te portet in or...
be:
nprecor eveniāt hæc fata noviſsima
Momo.

Autoris Frater
Ioannes Simandi apponit,
perfici vult, optat,
his duriora ne addat,
Chriſtianitas vetat.

Candida mulier Simandi
uxori

Mulier [illegible] Simandi
et patronæ

MK. I
507

QVERELA MAGYAR HVNGARIÆ. 1620. ORSZAG PANASZA.

At. 1617 haec Querela in manuscr.

EA NVNC SVNT, proh dolor, tempora, in quibus verè, juxta Irenæum ſanctũ Martyrem, vivi mortuis, & mortui vivis, invidere poſſunt, ob efferatam Satanæ malitiam, & odium erga gen⁹ humanum; Qui quanto magis videt, appropinquare finem mundi, extremumq; adventum judicis IESV Chriſti, tanto magis omnes ingenij vires expedit, modo cœlum terræ, terram cœlo, miſcere, omnem diſciplinam, mores honeſtos, publicamq; Chriſtianitatis pacẽ & tranquilitatem, quovis modo turbare poſsit.

MOStan vadnak, jay, azok az ũdők mi nékünk, mellyekben ſient Irenæus Martyr mondáſa ſerént, az élők az hóltakra, és az hóltak az élőkre valóban irígykedhetnek, az őrdőghnek emberi nemzetſęghez megh kegyetlenűlt gonozſágáért, és gyűlőlſęgeért; kimenyivel kőzeleb lattya érkezni ez világnak végét, és az ítilő bíro IESVS Chriſtuſnak utólſo el jővetelit, annival inkâb elméiének minden ereiét ki boczáttya, czak hogy az eghet az főldel, és az főldet az éghel őſſve egyelithelſſe, minden fegyelmet, tiſztelſęges erkőlcsőt, és az Kereszténſęgnek kőzőnſęges békeſęgét; és czendeſſęgét valamint s'valahogy fel háborithaſſa.

Tacemus quid alibi gentium ſanguinarius iſte ſpiritus faciat, nobis Hungaris vbi dolor ibi manus: Paucis digito tanquã indice oſtendere placet, quid qualiaq; ab hoc cõmuni generis humani hoſte, perpetiamur, inde ab exordio regiminis regni huius. Vbi (quod ſanguineis lachrymarũ fontib⁹ deplorandum eſt) nõ p plebeios aliquos, obſcuriq; ordinis homines, ſed per ipſũ Clerũ, quicquid mali in Rẽp. patriæ noſtræ exundare potuit, effudit effundereq; etiam nunc non ceſſat.

In mentem venire meritó poteſt nobis, triſtis narratio hiſtorica quã deſcriptam habemus 1 Reg. c. 22. de rege Achab ſub cujus regio regimine perturbãdo, Satanas non uſus eſt opera aliorum, quam Cleri illius temporis, qui potiores principesq; partes circa regem obtinebant.

El halgattyuk ez vér ſopo lélek maſut mit czelekedgyék, nekünk Magyaroknak à hol fai ott tapogattyuk: Tetzik rövidededen vyal mint egy jelenſſegel megh mutatni, ettûl az emberi nemzetnek közönſéges ellenſségétöl, mit es minemû dolgokat ſenvedgyünk mind kezdetitöl fogua ez orſagh birodalmának, holot (mellyet bövſéges véres könyhullatáſſal ſirathatunk) në köz rendbeli es böcztelen galád emberek, hanem önön maga az nyirt Papſágh által, valami gonoz hazánknak közönſeges társaſágára ki áradhatot, ki öntötte, és mégh mais nem ſünik ki önteni,

Eſünkben ſuthat méltan nekünk amaz ſomoru beſédel irattatot Hiſtoria, az elſö Királyi könyvnek 22. réſében, az Achab Királyrol, kinek Királyi birodalmának megh zavaráſában, nem egyebeknek, hanem az vdöbeli elö kelhetö, es az Kiraly körül hathato Papſágnak munkáiával ele.

MTA KÖNYVTÁRÁBÓL

Cum

Cum enim Achab contra voluntatem Dei, non neceſſarium bellũ movere, & Remp. turbare non deſineret, fecit illud ſuaſu & ſuggeſtione maligni Spiritus, qui juſto Dei judicio permiſſus, ſpiritum mẽdacem futurum, in ore omnium Prophetarũ Achab pollicitus; Nõ tantũ Regem bello nõ neceſſario implicavit, ſed etiã in exitium vitæ præcipitẽ egit.

Mutatis ſaltem perſonis eãdem Scenam & Tragediã plerumq; hactenus Satanas exercuit, & exercet, etiam in hoc olim florentiſsimo regno Hungariæ, ut ovum ovo vix ſimili⁹ eſſe poſsit, quà regnũ Hũgariæ, regno & regimini Achabico.

Exempla cõmemorare non vacat; Triſtiſsimum et lamentabile exemplum regis Ludovici loco multorum eſto. Nõne n. per oſsuliani Cardinalis, ſpirit⁹ mendax loquut⁹ eſt re-

Mert mikor Achab Iſtennek akarattya ellen meg nem ſünnék nem ſükſéghes hadat inditani, és az közönſéges tarſaſágot haboritani, czelekedte azt az gonoſz léleknek tanáczábol, és ſugallaſábol, ki Iſtennek igaz itiletibol rea boczátatvan, igiré hogy az Achab Királynak minden Prophetáinak ſáſokban, hazugſághnak lelke léſen, és az Királt nem csak nem ſükſéges hadra ingerlé és kötelezé, de még életének veſzedelmébeis, nyakra före vetè.

Czak az ſemélyek valtozvan, vgyan azon jatékot gyakorlotta többire ez ideigh és moſtanis gyakorollya az Sátan, ez jo hirel nevel régen virágzot Magyar Orſagban, hogy eggyik tikmóny más tikmonyhoz aligh leheſſen haſonlob, mint Magyar Orſagh, es az Aháb Király Orſága.

Nincz vdö peldaknak elö ſámláláſára, ſok hellyet legyen elégh, amaz igen ſomoru és ſiralmas példáia Laios Királynak. Mert nemde az hazug lélek ſoloté Iulianus Cardinal által mind addégh, migh az iſ-

gi

gi adoleſcentulo, donec perſuaderet perjuriũ, quo is fidẽ & fœd⁹ pactũ Amurati violaret, ſeſeq; regnum & patriam irreparabili damno, periculo exitioq; objiceret perjurii pœnas, & vindictam juſtiſsimam exigente Deo, tam à Ludovico perſuaſo, quam à Iuliano perſvaſore, ſicut añales hiſtoricorum luculentiſsimè teſtantur. I nunc Iuliane & dic regi tuo apud inferos, hæreticis fidem non eſſe ſervandam.

Et profectó ſi ad lucem veritatis oculos aperire velimus, inviti etiã cogimur fateri quod quicquid malorũ, damnorum confuſionum, turbarum & calamitatum inde ab exordio regni Hungariæ ad hæc vſq; tempora, vidimus, vel nunc etiam videre cogimur, omne illud vnicè poſt Satanã debetur maléferiato Clero Hungariæ. In hujus enim ore Satanas ſpirit⁹

fiu Királlyal el hitetné az hit ſegéſt, mellyel ő az Amuratesel valo hűtit és kötéſét meg ſegnè, és magat Orſághat s hazáiat helyére hozhatatlan kárban s veſſedelembe ejtené, az hamis eskűéſért, mind az el hitetet Laioſt, mind az hitető Iulianuſt, Iſten igazan meg bűntetuén, és raytok boſſut álván, mint az Hiſtoricuſoknak kőnyvei ighen világoſan bizonittyak. Eregy moſt Iuliane, és mondgyad az te Királyodnak az halálban, az eretnekeknek nem kel meg tartani az hittel valo fogadáſt.

Es bizonyára ha az igazſágnak világoſſágára ſemeinket megh ákarjuk nyitni, kételen megh kel vallanunk, hogy valamenij nyavalyáit, kárait, zurzavarit, zenebonáit, és nyomoruſaghit, mind kezdetitől fogva Magyar Orſzághnak ez ideigh latuk, avagy moſtanis kénſzeritettűnk látni, azt mindeneſtől fogva áz Sáthán után, kősönhettyűk egyedűl czak az Magyar Orſzági nyughatátlan nyirt Papi rendnek, mert az hazug lélek Sátán ennek ſáiá-

men-

mendax agit, molitur & loquitur ſvadet & pſvadet quicquid libet.

Placetnè rem ipſã ad oculũ demonſtrare? Qui habet aures ad audiendũ, & judiciũ ad judicandum, audiat & judicet.

Superioribus retrò actis annis hoc noſtro ævo, (vt ab altioribus rem non repetamus) cũ regnum hoc Hũgariæ, p potẽtiſsimum Turcarum Imperatorem quaſſatum, viresq; ejus ita attenuatæ & attritæ fuiſſent, vt ex aliis regnis & provinciis, à piis & Chriſtianis Principibus, auxiliares copias íplorare neceſſe habuerit Clerus alioquin inquietum genus & erga Evangelium & ſalutem publicam, ſumõ odio ardens gen⁹ hominum; militem talẽ pro defenſione regni Hũgariæ miſſum & expeditum, ſuis dolis & fraudulentiis, mirisq; adinventionibus & artibus, contra populos & gẽtes indigenas

bán munkalkodík; mindenekre igyekezik, ſollya javallya, valami ő neki tetzik.

Tetziké hogy ſem eleíbe veſſük ez dolgot? Az kínek füle vagyon az hallásra, es itileti az itiletre, hallya és itillye megh.

Az mi vdőnknek el mult eſtendeiben, (hogy az dolgot mélyeben elő ne forgaſſuk) ez Magyar Orſágh az hatalmas Török Czáſártul, midőn megrontatot, és annak ereie vgy megh vékonyittatot koptatot volna, hogy más orſágokbol és tartományokbol, az Iſten felő es kereztény Fejedelmektől, kinſeritetet, ſegitſéget és erőt kérni: Az Nyirt Papſag mely másképpnnis valoſágoſan nyughatatlan, es az Evangeliom s közönſéghes megh maradás ellen, nagy gyűlőlſégel geriedező neme az embereknek, az illyetén ideghen hadakozot, mely ſegény Magyar Orſághnak otalmára boczátattatot vala, alnokſágával, czalardſagával es czudálatos találmányival és Meſterſegivel, az egyűgyű lakos föld népe ellen kiſtette. Mely hadakozo

inci-

incitavit. Qui miles per prætactas ipſorum technas, deterior factꝰ, & alioquin prædæ cupidus, oblitus ſui ad quod deſtinatus fuerat officii, ita in eosdem indigenas, plebemq; Hũgaricam, deſeviit & debaccatꝰ eſt, quævis obvia & facultates in prædam convertendo, vnde brevi (præſertim in Tanſylvania tanta anonæ caritas oborta, ut cadavera de patibulo ſuſpenſorum, canum mortuorũ & vermibus ſcatentiũ, ſint comeſta: Caro hominum furtim interemptorum, ſuillæ aut bubulæ admixta, in macello venũ expoſita, & ab incautis devorata: Debaccatꝰ inquam eſt, nominatiſsimè cohors Valonum, illorũ libertates perturbando, horum conjuges & liberos rapiendo, clauſtraq; pudicitiæ ad oculum violãdo. Illorum domos & curias nobilitates in cineres redigendo; hos

nép az ő megh nevezet álnok meſterſégeckel gonozba lévén, és egyéb kepenis prædat ſomjuhozuán, el feletkezvén az ő tiztiről melyre rendeltetet vala, azon földökben lakoſok és Magyar kőſſégh ellen, engeztelhetetlenűl dühőskődöt és kegyetlenkedet: Valamiekhez térheted, valami ſoſágokat kaphatta, mindenben prædát tőt: Melyből rővid vdőn (kivaltképpen Erdelyben) oly dragaſágha tamadot az élésnek, hogy az akaztot embereket, holt nyúves ebeknek dögőket megh őttek: Az titkon megh ölt emberek huſat, diſno az vagy tehen hus közzé elegyitvén, az meſar ſékben arultàk, es tudatlanſághbol megh őttèk. Dühőskődet mondő, nevezeteſen az Boloniak ſerege, némellyeknek feleſégeket, gyermekeket el ragadván, és az ſemérmeteſſéghnek reitekit ſemel lathatova tévén erőſzakal, nêmellyeknek hayléokat és Nemes Vdvar házokat hamva tévén, némellyeket fogſágba vetvén, némellyeket

cap-

captivando, alios truculenter torquendo, occidendo, ut ſaltem reminiſci eorum cordato cuivis ſit lamentabile.

Si autem aliquis altiꝰ & exactius, res afflictas Hungariæ cõſiderare velit, in negotio religionis (cum in hominũ conſcientiis nemo aliꝰ quam ipſe Deus, dominari debeat & poſsit) orthodoxam Evangelicã religionem ex hoc regno radicitꝰ evellere Clerus intendebat. Iã n. templa Evãgelicorum adimebantur; jam Evangelici verbi divini miniſtri in exiliũ mittebantur; jam infantes ad lavacrum Baptiſmi tuto deferri, mortuorũ exequias pulſu cãpanarũ, & proceſsioni ſolemni ornare, ſolito deniq; ſepulturæ loco, humari prohibebantur. Iam pii patresfamilias, qui in tanta verbi Dei ſiti domeſticis ſuis Evangelium prælegebant, intolerabili taxâ puniebantur. Quem conatũ ipſorũ in impio

illo

ſőrnyű kinal meg győtőrvén, megh ölvén, hogy czak megh emlekeznĳs rola, akar mely ſives embernekis ſiralmas leſhet.

Ha penigh valaki Magyar Orſághnak nyomorodot ſorſát mélyebben akaria megh gondolni, az hít dolgában (holot az lelki iſmereteken ſenki egyéb nem hanem egyedűl az Iſten vralkodhatik) az igaz Evangeliomi valáſt ez Orſághbol az nyirt Papſágh, gyűkereſtől ki gyomlálni ügyekezik vala; Mert immar az Evangelicuſoktol az Templomok el vétetnek vala; Immar az Evangelicus Egyházi ſolgak, ſámkivetetnek vala; Immar az kiſdedek az ſent Kereztſégnek feredőietől megh tíltatnak vala; Az halottaknak temetéſét harang ſoval és ékes ſereggel ékeſiteni nem vala ſabad, es végezetre az ſokot helyen el temetni, nem engetetik vala. Immar az Iſten felő ház gazdak, kik az Iſten igeiének ily nagy ſomiuſágában, hazok népének az Evangeliomot olvaſſak vala, el ſenvedhetetlen fizetéſel bűntetetnek vala. Mely ő igyekezeteket, áz Poſoni 1614 eſz.

illo Articulo conſtitutionum Diætæ Poſonienſis Anni 1614, præter ſcitum & voluntatē Regnicolarum de extirpandis Evangelicis aſſuto, orbis Chriſtianus quaſi in ſpeculo conſpicere potuit.

Vnde Cives & populi regni Hungariæ, patriæ hujus noſtræ chariſsimæ, tot & tātis injuriis, oppreſsionibusq; externæ nationis ex inſtinctu Cleri aggravati, miſerè divexati, laceratiq; ſicuti effuſione ſāguinis libertates ſuas acquirere cōſveverat ita easdem tam enormiter violatas & humi proſtratas tueri, defendere. Et cum nullus ali⁹ modus ſupereſſet, in armis etiā præſidiū quærere, ſe et omnia ſua extremo periculo cōmittere, mortemq; prius oppetere, quam in perpetuā ſervitutē cū indelebili ignominia gentis Hungaticæ libertate legū & religionis, ſecundū illius claſsici autoris ſuaſum, debuerint & coacti ſunt.

tendei végezéſeknek Iſtenteſen Articulusába, mellyet az Regnicolak hire és akarátlya ellen, az Evangelicuſoknak kigyomláltatáſokrol hozza toldottak vala, az egéz kereztény vilagh, mint egy tükörben megh lathatot.

A honnét az mi édes hazánknak Magyar Orſághnak polgár társai es népei, ennyi és illyen ſörnyü boſſuſágh tételével és ſorongataſával, az külsö nemzetnek, az nyirt Papſághnak ingerléſéből, terheltetvén, nyavalyáſul győtörtetvén és ſaggattatvan; Az miképen hog vére hullaſával ſokta vala ſabadſághát kereſni, ugy azont illyen ſörnyüképpen megh ſegetetuén és földre tapodtatván, kénſeritetet álatni és oltalmazni. Es midön ſemmi egyéb mod nem volna az dologhban, fegyverhezis kellet nyulni magát és minden joſágat veſzedelemre vetni, és elöb emberül megh halni, hogy ſem mint végh nélkül valo ſolgálatra, az Magyar nemzetſégnek el törölhetetlen gyalázattyával törvenének és kerezténi valáſának ſabadſágát hadni, amaz kézben forgo authornak ioval láſa és tanácza ſerént.

In quo quidem armorū & īteſtini belli ſtrepitu, vario fortunæ rotatu exacerbatis jā exaſperatis & ad ipſum furorem converſis peregrinis gētib⁹ videre fuit, indomitum, ferocē, flamas ſpirātem & inſtar alicujus ignis obvia quæq; proſternentem & abſumentem, virulentum diſcoloribusq; veſtib⁹ amictū, in medio Chriſtianorum tumultuātem, minas vomētem horribilē hoſtem Horripilatio quædam, ex horrore & terrore ſubibat etiam hominum cordatiſsimorū animos, ad conſpectum militis ferocis, ſola armatura incautis. Nulla hic decrepitæ ætatis ratio, vel alicujus præeminētiæ conſideratio, nullus imbellis fæminei ſexus reſpectus, ſenes cum juvenibus; & juvenes cum ſenib⁹ denſo agmine miſerabiliter interimebantur. Rapiebatur ibi conjunx examplexibus mariti & in conſpectu ejus vim patie-

Mely fegyvernek és belſö köztünk valo hadakozásnak ſörgési és czattogáſi közt, az ſerenczének élegyes forgáſaval, megh buſulvan és kemenyedvén, és tellyeſſéggel dühöſſégre fordulvan az idegen nemzet, lathattad völna fenyitéknélkül valo kegyetlen, mint egy langh fuvo, és tüz modgyára akarmitis megh emésztö, mérges, külömb külömb ſinü köntösben öltözöt ellenſéget, az kereztyének közt zenebonaval fenyegetéſt ki okádni: Némünemü ſörnyüſség foglállya vala el ez retteges miat mégh az ighen baror embereknekis ſiveket, czak az fegyverel tündöklö kegyetlen vitéznek tekinteti miatis. Nem vólt itt az erötelen vénſéghnek ſemmi tekinteti, avagy valamely méltoſághnak böczületi, nem vólt az gyarlo aſſonyi álati nemnek, ſemmi kedvezés, az vének eggyüt az iffiackal, és az iffiak az vénekkel, nagy ſeregenként nyavalyáſul megh öletnek vala. Ott az aſſonyi állat az ö férjének öléből ki ragáttatik vala, es az ö ſerelmes hütöſének, ſeme elöt erőſakot ſenved vala s'megh öletik vala. Az édes

batur, necabatur, avellebatur infans pendens ab vberib⁹ matris, ejulāteq; matre interimebatur, curruum rotis diffindebatur vel ſcindebatur. Hoſtis tamen nec fletu matris, nec vagitu infātis permovebatur (O Mater & Pater miſerande, tuū ſi potes, quod nūquam potes, aliquomodo nobis exprime cordis dolorem.) Orbabatur filius Patre, pater filio, filia matre, mater filiâ, frater fratre, ſoror ſorore. Cernere fuit miſerā plebem, inſtar gregis ovium, ad venditionem auctionariam paſsim p vicos & villas, oppida & civitates actam, tractam, vilioriq; ſæpe precio quam pecudes & jumenta venundata.

Conſpexiſſes egregiæ formæ puellam virginem, virginitate ſuâ privatam, ephippio hoſtis alligatam penes equum raptā; Lamentabilibus oculis intuit⁹ fuiſſes, equos hoſtium, infantibus Chriſtianorum onuſtos, qui

Anyának émlőjétől függő czeczemő gyermek el ſakaztatik vala, és az Annyának jaigatáſával megh öletik vala, az lovaknak lábockal tapottatik vala, az ſekereknek kerekeitől ſaggattatik vala, az ellenſégh pedigh ſem Annyának ſiráſára, ſem az gyermeknek koakoláſára, ſive megh nem elik vala. (O Annya és keſerves Attya, ha lehet, mely lehetetlen, mutasd megh nekünk az te ſivednek keſerves fàydalmát.) Arvává tetetik vala az fiu Atyatul, és az atya fiatul: Az leány annyatul, es annya leányatul; Az attyafi atyafiátul, az őcze Nényétől. Lathattad volna az ſegény kőſſéget, mint valami ſeregh juhot, falurol falura, Maiorbol maiorba, varosbol varosba, kotya vetyére haitattatni, és gyakorta olczoban el adatatni az barmoknal.

Lathattad volna az ſép ſűzeſſégekben megh rontatot léanyzot az ellenſégh nyergéhez kőtőztetvén, az lo mellet hurczoltatni; Siralmas ſemmel tekintélhetted volna az kereztténeknek gyermekeckel meg terheltetet lovakat, kik őrök

qui in perpetuam captivitatē abducebantur. Exclamaſſes certe, ô crudelia tēpora; ô infelices dies; ô inauditā militū truculentiam; ô execrādam & deteſtandam Cleri audaciam quæ cauſā huic tam triſti ſpectaculo, & truculētiæ præbuit.

Reſpexit tamen De⁹ de cœlo etiam in tāta rerum pturbatione, miſertuſq; miſerrimæ & oppreſſæ Chriſtianitatis, mucronem, flamam & ignem ſpirātem in vaginam recondidit.

Cor & mētem felicis reminiſcētiæ Rudolphi II. quondā Dñ. noſtri clementiſsimi, ad concordiā inflexit, deſtinatisq; ad id jdoneis perſonis, & aliis remediis, negotium tam triſte horrendum & ferè cōclamātū, ad pacis concordiæq; portum deduxit. Ex qua deinde auxilio vicinorum regnorū, Principū & procerum, illa pacificatio optata Wieñenſis, ſubſequuta, medio cujus verus ac liber

rabſágra vitetnek vala. Bizony fel kialtottal volna, ô kegyetlen vdők, ô bodogtalan napok; ô vitezeknek halhatatlan ſőrnyűſęghek; ô fel nyirt Papoknak atkozot méréſſége, mely ily ſomoru dolognak nézéſére, és vér onto ſőrnyűſégre okot adot.

Megh látá mind az által Iſten az éghből ily nagy haborubanis, és megh ſánā, az nyavalyas és földre tapottatot kereztyénſęget és az tűzzel, langal geriedező tőrt hivelyében fordita.

Szivét ſzelméiet az bodogh emlekezetű II. Rudolphusnak az mi nehay kegyelmes Vrunknak békeſęgre hayta, és arra illendő ſemélyeket és egyéb orvoſſágokat intezvén, illyen ſomoru, ſőrnyű és czak nem reménielen dolgot, kedves czendeſſęgre, és békeſéghre vive. Melyből annak vtánna az ſomſéd Orſágoknak, Fejedelmeknek és fő fő rendeknek ſeghitſęgeckel amaz kivánatos Béczi végezés következék: Mely altal áz igaz Iſteni tiztelet az Evange-

cultª Dei juxta Evangelicam profeſsionem, in patria noſtra reſtitutª: Províciæ vicinæ quarum animi inter ſe vatiniano diſsidebant odio, coaluerunt, ita vt jam ſalus illarum cũ noſtra ſalute, ſtrictiſsimè & indiſſolubiliter conjuncta ſint. Medio cujª dulciſsimæ & precioſiſsimę libertates; poſtliminio quaſi genti Hungaricæ iterum reſtitutæ, Clero ipſo præter õnem hominũ opinionem, ex mera gratia in ſuo priore ſtatu relicto. Contra quem tanquã authorem præmiſſorũ civiliũ motuum; fomitemq; omniũ diſsidiorũ, licet juſtam habuiſſent, Status & Ordines, ſeveriª & pro dignitate, cauſam animadvertendi, eũdemq; Clerũ tanquam patriæ peſtem exterminandi, ex innata tamẽ gẽtis probitate, concepta de eo meliori ſpe, ſperansq; ejus ex prætactis belli incomodis, quorũ bonam partem ipſe Clerª etiã

liomi tudomany ſerént ſabadoſon hellyére álattatek. Az ſomſed tartományoknak, melyeknek ſivek magok közöt, megh rögzöt gyülölſęgei viſſalkodnak vala, öſsve alkutatának, vgy hogy azoknak immar megh maradáſok az mi megh maradáſunckal, vaſtagon és fel bomolhatatlan képpen egyben köttetteteet, melynek általa az Magyar nemzetnek édes és drágalatos ſabadſága, mint egy vtol ſutva, iſmet hellyére álattatot: Az Piliſes Papſagh, minden emberi velekedés kűvül, czak merő kegyelemből, az ő elöbeni alapattyában hagyattatvan. Mely ellen, vgy mint az polgári köſtünk valo egyenetlenſęgnek gérjeztöie ellen, noha az Statuſoknak és minden rendeknek bizonyos okokbul kelmênyben kellet volna magokat viſelni, és azt az nyirt Papſágot, mint hazánknak mirigyét ki kellet volna gyomlálni, mind az által ez nemzetſęghnek véle ſűletet jamborſágából, job reménſęghbe lévén felöle, és reménlvén meg jobbuláſát az elő ſamlalt hadi károckal, melynek nagy réſzét ő magais az Piliſes Pap-

de-

Multi in foveam miserè ego alijs fodere

deguſtarat, præſentiſsimusq; & oculatus patratorum teſtis fuerat, enundationem eundẽ priori loco reliquit.

Verùm accidit nobis juxta proverbium: Fallitur augurio ſpes bona ſæpe ſuo. Proh dolor! n. quæ & qualis, quantaq; ſecuta eſt Cleri emẽdatio? quæ pœnitudo commiſſorum tam nefandorum & nefariorũ ſcelerum, aut quæ pro tãto beneficio erga patriam Remp. gratiæ gratitudo? Malos hactenus ſumus experti, ſed jam deteriores certè & peſsimos experimur; Antiquam n. veteratoriſq; fraudibus ſonantem etiam de præſenti occinunt cãtilenã. Lupª nempè pilum non animum mutat. Quis n. denuo diſsidia & inimicitias inter cives ejusdẽ patriæ noſtræ fecit? CLERVS. Quis tãtæ profuſionis ſanguinis in conſilio cõtra Tranſylvaniæ Principẽ, ſub ſpecie auxilii author? CLERª

ſagh megh koſtolta vala, és ſemmel latot tanuía vala, elebbeni hellyében hagya.

De vgy járánk mi, mint amaz köz beſéd tartya: Gyakorta megh czal az reménſęg. Mert oh minemű és menyi jobbuláſa lön az Nyirt Papſághnak? Mint bánák bánák meg bőrnyű gonoß czelekedeteket és latorſágokat? Avagy miczoda háládatoſſága lön hazájához valo jo téteményeért? Ez pedigh gonoßoknak tapaßtaltuk öket lenni, de bizonyára immar gonozbaknak és alab valoknak tapaßtallyuk, mert az ő megh röghzöt czalardſágok ßerént azon regéieket dudollyak, mivel hogy az Farkas ßőrét ßokta valtoztatni nem erkőlczét. Mert kiczoda hintegetet vyjonnan ezen hazánknak polgar tarſai és lakoſi közt viſſa vonaſt és ellenkezéſt? AZ PILISES PAPOK. Kiczoda lön tanáczával oka hogy ſegitſęgh ßine alat az Erdelyi Fejedelem ellen ennyi vér ontáſſal mennyenek? AZ NYIRT PAPOK. Kiczoda kißtetés-

Quis ſvaſor quod ſua Majeſtas quondam Dñus noſter clemẽtiſsimꝰ ad obſervationẽ pacificationis Wieñenſis cui ipſemet præerat diplomateq; ſuo & multorũ aliorum Principũ & procerum cõfirmaverat, nõ teneatur eſſe alligata? CLERꝰ Quis ductor & doctor nefarii illius Canonis, quod Chriſtianis Evangelicis, (quos ipſi calumnioſè hæreticos appellãt) non ſit ſervãda fides? CLERꝰ Quis in cauſa quod promiſſa nobis etiã ſub qualicunq; verborum forma facta, nõ ſequãtur, nõ adimpleantur? CLERꝰ Quis quod ſereniſsimus Rex Ferdinandus, præter ſolitã ſolennitatem vocationis, hactenꝰ in Regno Hungariæ obſervatã formam, non obſervaverit, & intempeſtivè diſsidentibus regnicolarũ votis venerit? CLE. Quis quod in electione Palatini, non ſecundum ſuperinde ſancitum Articulum proceſſũ eſt? CLERVS. Quis quod hactenus in regno Hungariæ inaudito modo, binæ propoſitiones fuerunt fundatæ, & non vno cõtextu extradatæ? CLE. Quis iſtius proximè præteriti 1618 añi, infeliciſsimæ, coactæ & ad everſionem regni, tendẽtis Diætæ author? CLERꝰ Quis author quod nonnulli ex Magnatibus (inter quos Nicolaus Eſterhas præcipuus nominatur) garrire auſi ſunt: Quod ſi ille Heros olim Michael Szilagi de regno Hũgariæ benè meritꝰ Gubernator, illũ perpetuâ laude dignum & ſvaviſsimum juvenẽ Matthiam Corvinum in Regem Hũgariæ promovit, quare iſti inſani, præter voluntatem regni, Regẽ eligere non poſſent? CLERꝰ O quæ vos demẽtia cepit? Quare vobis in mentem non venit, quod inter VES & VA magna ſit differentia? Prætitulatus n. Matthias in vinculis exiſtens, præter ipſius

(apud) Boëmiæ Regẽ Bodebradium. V. Bonfin. Matth.

ſe hogy ő Felſęghe az mi néhay kegyelmes Vrunk az Beczi békeſęgh ſerzésnek megh tartáſára, melyben ő maga volt fő, és maga fűggő peczétivel és ſok egyéb Fejedelmek és fő fő népeckel, megis erősitette, ne legyen kőteles? AZ PILISES PAPOK. Kiczoda vezére és oktatoia amaz ſőrnyű regulának, hogy áz kereſztyén Evangelicuſoknak (kiket ők czalárdul eretnekeknek neveznek) az hittel valo fogadaſt nem kel megh tartani? AZ PILISES PAPOK. Kiczoda oka hogy az nekűnk tőt igiretek, akar minemű formán lőttekis, be nem tellyeſiteték? AZ NYIRT PAPOK. Ki oka hogy az Felſęghes Ferdinánd Király, Magyar Orſághban ez ideig megh rőghzőt jeles hivatalnak formáiát megh nem tartotta, és az Statuſoknak villongho értelmek alat, alkolmatlanul s= mod nelkűl jűt el? AZ TAR= PAPOK. Ki az oka, hogy az Palatinuſnak válaztáſába, nem az el végezet Articulus ſerént jártak el? AZ TAR= PAPOK. Ki az oka hogy Magyar Orſágban ez pedigh hallatlan modal, két rendbeli propoſitio koholtatot, és nem egy nyomban foltában adatot ki? AZ NYIRT PAPOK Kiczoda ſerzőie ez el mult 1618 eſtendőbeli bodogtalan, és az Orſághnak fel forditáſára törekedő Gyűléſnek? AZ NYIRT PAPOK. Kiczoda oka hogy némellyek az Vrak közűl (kik közőt nevezetben lehet Eſterhas Miklos) czaczogni merték, hogy ha régenten amaz jeles ſerfiu Szilagi Mihaly, Magyar Orſágnak Erdemes Gubernátora, amaz őrők diczíretre melto, és gyűnyőrűſęges iffiat az Hollos nemből valo Matthiaſt, Magyar Orſághnak Kiralyáva őtte, ezek az balgattagok és eſelőſők. az Orſagh akarattya ellenis, hogy hogy nem valazthatnának Királyt? AZ PILISES PAPOK. O miczoda kergétégſęgh bánt tűtőket? Miért nem jut tinektek eſetekben, hogy az VES & VA az az, az tikmony és lo fő közőt nagy kűlőmbſęgh vagyon? Mert azelő hozot Matthias rabſághban lévén, hire és varakozáſa nél=

ſci-

ſcitum & aliquem expectationem, vltró (procul dubio authore Deo) in Regẽ eligebatur & proclamabatur, nam qui Regiam ſequitur viam non facilè aberrat. Sereniſsimus autẽ Dnus Ferdinandꝰ, iſtorum ſuperborũ conſilium amplectẽdo, ſub prætextu & colore Cõmiſſarii, Poſonium venit. Matthias veró ad limites Moraviæ & oppidũ Straſnicza dictum, à Dnis Boêmis & Moravis honeſtè & cum magna põpa comitatus, & Hungaris aſsignatꝰ ab utraq́; parte cum maximo applauſu ſalutatus. Tubarum timpanorum ſonitu, bombardarũ ac tormentorũ bellicorũ ſtrepitu, vnanimi voto & conſenſu applauſuq́; inexplicabili Rex nominatur acceptatur & proclamatur.

Quis quod Dnorum Boêmorum legatus, in ſæpiꝰ dictã Diætam Poſonium ad Regnicolas expeditus D. Ieſsenius

kûl (ketſegh nélkûl Iſtennek tanáczából) Királlya valaſztatot és kiáltatot vala, mert az ki Orßagh ván jár, nem könnyen tévelyedik el; Az Felſęges Ferdinand Vrunk pedigh, ezeknek az fel fualkodottoknak tanáczát fogadvan Commiſſariuſſághnak ßine alat jőt Poſonban. Matthias, Morva Orßágh határában Strázenicza nevũ városba az Czeh és Morvai Vraktul tiztelſſégel és nagy pompával kiſirtetvén adatot az Magyarok kezében mind két félről nagy örömmel megh ekeſiretvén, trombitáknak ſidoboknak zenghéſével vdvőzlik kößöntéſel, puſkak és algyu ropogáſockal egyenlő ßivel léleckel, és ki beßelhetetlen tapſoláſal, Királynak nevezik, veßik, és kiáltyak.

Kiczoda volt az oka hogy az Czeh Vraim követe D. Ieſſenius kit az gyakorta meg nevezet gyűlésben kültek vala az

cap-

captus ſit? CLERꝰ. Quis quòd & hodie cum magno detrimẽto, legati, quorumcunq́; in legatione procedere nõ audent? CLERꝰ. Quo authore deniq́; Perſonalis in proximè præterita Poſonienſi Diæta ſolenniter nomine Statuũ Romano-Catholicorum proteſtando, libero Religionis exercitio reclamavit? CLERVS.

Huc huc converti volumus, & ex animo cupimus oculos omnium hominum, quicunq́; ſapientes & æqui ſũt rerum æſtimatores. Nempè quot modis quotve formis, læſi, violati & conſpurcati ſunt, nõ ſaltem articuli illi Wiennenſes in illa difficili & laborioſa pacificatione editi & ſanciti, ſed etiã Articuli Poſonienſes, tàm antè quàm poſt coronationem defunctæ Cæſar. Regiæq́; Mttis.

An non n. ſatis graviter peccatũ eſt contra primum pacificationis Wiennenſis de libero

Orßághoz, megh fogattatot? AZ NYIRT PAPOK: Kiczoda az oka hogy moſtanis akar kiknek követi, nagy kárral követſęgekben el nem mérnek járni? AZ TAR PAPOK. Ki volt ßerzője ihogy az minap el mult Poſon gyűlésben az Perſonalis az egéß Romai Catholicus Statuſok képében nagy fen proteſtalvan az ßabad Religionak ellene mondot AZ PILISES PAPOK.

Kivánnyuk, kivánnyuk ßivünk ßerént, minden értelmes és igazſág ßerető emberek, hogy ßemeket ide fordiczák Tudni illik hoģ menű modon és menű forman ſértettenek, ßegettenek, és moczkoltáttanak meg, nẽ czak â Bêczi békeſęgnek ßerzéſeben nehezen és munkáſon erőſitet Articuluſok, hanem mégh az Poſoni Articuluſokis, mind ő Felſęgének az meg holt Czáßar Vrunknák koronázattya előt és vtánna valok.

Mert nem elégh nagy vétek eſeté az Béczi békeſęgh ßerzéſnek első Articuluſa ellen,

Religionis exercitio, fundatũ Articulum, qui multis per Clerum & ejus plerosq; assentatores Pontificios est violat⁹? Iam enim passim templa cultorib⁹ verbi Dei sunt erepta. Iam certæ possessiones à matre Ecclesiâ avulsæ. Iam proventus ministris Evangelicis debitus per Clerum intertentus, ipsi vèrò ministri ignominiosè tractati, macerati, cujus rei exemplum nobis hactenus præbuit Petrus Pazman. Quidam probrosè & cum magna contumelia ejecti alii in exilium missi, & in horũ locum Pontificii invitæ plebi obtrusi; quæ si audito sonitu Cãpanæ in templũ sese non cõfert gravi mulcta plectitur: cui nihil amplius quam graves gemitus & suspiria ducere, oculosq; lamentabiles & lacrymis plenos in cœlum tollere residuum relinquitur.

Ratione quarum difficultatum & ademptionis templorũ

mely vagyon az Religionak sabados gyakorlásárol, mely sok képpen az fel nyirt Papok és azoknak tõb hizelkedõ Papás ezközi által erõsakot szenvedet? Mert immar szerén szerte az Templomokat az Istent ighazan tiztelõktûl el võtték. Immar az Mater Ecclesiaktul bizonyos josságok el saggattattak. Immar az Evangelicus Egyházi személynek jövedelme az Nyirt Paptul el fogattatot, õ magok pedigh az Egyházi szolgak gyalazátoson illetetvén epeszettenek, melynek ez kedigh peldáját ádta mi nékünk PAZMAN PETER. Némellyek pironsággal és nagy szidalommal hányattáttak ki, némellyek samki vetésre küldettetteték, és helyekbe áz kösségh akarattya ellen Pápas Papokat toltak elõ, mely kösségh ha az harangh sot halvan az Templombá nem ment, nehez birságal bũntettet megh, melynek semmi egyéb orvossága ninczen, hanem nyögésel és fohászkodással sirálmas és könyvezõ szemeket az éghre fel emelni.

Mely difficultásokra és Templomok el vételére nézve,

cum

cum in Dixta, longa sanè & gravis querela proposita fuisset, ac vt ea omnia per præfatã Cæsar: Regiamq; Mttem restaurarentur, reformarentur, tractatum fuisset; Idẽ venerabilis Clerus, antesignano prætacto Petro PAZMAN, cum quibusdam sui furfurisasseclis in sententiam suam pertractis, à regnicolis sese separare, factâ ꝙ; scisione, potiori saniorią; parti se se palàm & manifestè opponere non erubuit: Ac nisi quorundam præcipuorum Nunciorũ, pacem & permansionem Regni amãtium, prudenti & maturo cõsilio; occursum fuisset, cũ notabili quisq; suo damno, procul dubiò deplorasset, dum inter alia basis omnium Articulorum de Religione per cõtemptum ad extrema & vltima sit rejecta, obiter satis & frigidè ac si res esset nullius momenti tractata.

midõn az el mult Gyülésben valoban hossu és kemény panaszt tõttenek volna: és hogy mind azok õ Felsęghe Czésar és Király Vrunk által, helyebén alattatnának, arrol tractaltak volna, vgyan azon bõczületes Pilises Pápok, hadnagyockal az meg nevezet PAZMAN Péterel, magához hasonlo jo sũlteket pártyára vonvan az Országhtul szakadast tévén, el valék, és az job s értelmesb részel nyilván ellenkezni nem általa. Es hogy ha némely Orszagának békeséghét és megh maradásat szeretõ, kivaltképpen valo követeknek esses, és megh ért tanáczokkal megh nem élesztetet volna, az dologhnak minemũ ki meneteli lõt volna; Ki ki sáiát megtapasztalhato kárával megh szerathátta volna, holot az többi közõt, fundamentoma minden Articulusoknak, az Religiorol guggolas képpen, vtolyára hágyattátot, és czak imigy amugy, imel amal tractaltatot mint ha vgyan czak semmire kellõ dologh volna.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Vbi etiam iſtud habetur, ne ſua Majeſtas ſine præſcitu & conſenſu regni, vllum vel bellum moveat, vel militē extraneum in Regnum introducat; quàm audacter in hunc Articulum peccatū ſit, illi quicon. ſcripto milite contra Heroem quondā Gabrielem Bathoræū ſub ſpe auxilii profecti,& tandem eundē hoſtiliter aggreſsi ſunt,magno ſuo incommodo edocti teſtabuntur.

Holot ezis megh vagyon , hogy ô Felſęge az Orßághnak értéſe és eggyezô akarattya nelkûl , ſemmi hadat ne indiczon , s ideghen vitézt az Orßághba be ne hozzon. De ez Articulus ellen mely vakmerô vétek eſet , azok kik hadat gyûitvén , amaz nehai Vr ember Bathori Gabor ellen , mint ha ſegitſęgére mennenek, de az vtan ellenſęgh képpen ellene tamadának , magoknak nagy kárával tanulván, bizonyithattyak.

Quib⁹ De⁹ omnipotens primò quidem loca caſtris eorum deſtinata,medio locuſtarū occupando, omniaq; depaſcēdo iram ſuam oſtendere. Deinde verò eoſdem,in anguſtias mōtium, & fauces vallium, vbi p aliquot dierū ſpatium errarūt, deductos; partimq; fame partim fatali quodā frigore debilitatos, impetu etiā hoſtis expoſitos eſſe voluit. Quo loci tanta ſtrages in milite Hūgaro admiſſa, vt etiā ſi cū Turcarū

Kik ellen az mindenhato Iſten fel geriedet haragiat igy mutatá , hogy elsôben , tábort járt hellyeket , ſáskakál foglalta el , mellyek elôttôk mindeneket megh emésztették. Annak vtánna pédigh magokat az ſoros hegyek kôzzé és vôlgyeknek torkában vezetvén , hol egy nehány napokon tévelygettek , és réß ßerént ehſęggel réß ßerént ßokatlan hideggel megh erôtlenitvén ellenſigh kezébeis ada. Mely helyben oly nagy veßedelmek lôt éz Mágyar vitézeknek , hogy ha ßinten Tôrôk Czaßá-

Im-

Imperatore ſignā cōferēda fuiſſent , major clades ſequi vix potuiſſet.

Quid? quòd & Mag. Georg. Druget de Homonna, cui nō ita pridem p Regnicolas Gratia data erat. Poſt datā Gratiā Egregium Petrum Szokolyi in lecto domi ſuæ quieſcentē captivavit,Ieſuitas contra publica ſtatuta in vilipendium Regni, in ditionem ſuam introduxit. Cōſorti ſuæ ex celebri Nadasdina familia natæ, fidē conjugalem violavit, cui etiā ab annis aliquot cohabitare recuſat; propterea ſaltē quod ab Evangelica doctrina deficere non vult. Interī tamen talis Regno Iudex erat præficiendus? Talis ne verò Iudex? Homo incōſtās & perjurus, qui habitâ mutuâ intelligentia cum Magnificis, Andreâ Doci ac Nicolao Eßterhas qui Dñi ſui olī S. & M. Franciſci Magoczi lectum prodidit, ac poſt qualemcunq; tā-

C 3

dem

ral kellet volnais megh hartzolni nagyob veßedelem nem kôvetkezhetet volna.

Miczodát ? Az Nagyſ. Druget Homonnai Gyôrgis, kinek nem réghen az Orßágh ada Grátiat. Az néki adatot Gratia vtan , az vitézlô Szokolyi Pétert , hazánál ágyában nyugtában megh fogá. Az Ieſuitákat az kôzônſęges végezéſek ellen az Orßághnak gyálázattyára , maga joßágábá be hozta. Az hites és tekintetes Nadaſdi familiából valo feléſęgének , hazaſſágban adot hitit megh ßegte , kivel egynehány eßtendôtûl fogva nem is akar eggyût lákni , czak azért hogy az Evangeliomnak tudomanyátol nem akar el ßakadni , ki noha illyetén, mind azon által , Orßágh birá vâ vala tétetendô. Illyen birotkel valaê tenni , az ki álhatátlan és gyanus hirû , ki egy porázon futvan az Nagyſ. Doczi Andráſal és Eßterhas Miklosſal (ki az ô nehai Vrának az Tekintétes és Nagyſ. Magoczi Ferentznek ágyát el arulta , és annak akar minemû halálá-

11

L

L

dem ejuſdem mortem, relictã in vxorem duxit ac ad Pontificiam religionem pertraxit pro quo ſuo ſcelere ac patrocinio, ſibi in patronũ Clerum cõparavit & contra Evãgelium fu rere cepit) & Egregio Andreâ Lonyai in iſtam ipſã conſtitutionẽ impingere non eſt verit⁹ Dum anno præterito 1616 in media pace & tranquilitate. cõ ſcripto non tantum ex indigenis ſed etiam externæ nationis milite, per viſcera regni Hũgariæ, nefariè graſſari, latrociniiſq; omnia implere; tẽpla ſacra, ꝑ prophanũ ſui militis excrementum defœdare, in cloacas cõvertere; In Eccleſiaſticũ ſtatum, & miniſtros verbi Dei orthodoxos ſævire, eosdẽq; tyrannicè excruciare; Curias nobilitares invadere, & nobiles perſonas interimere, promiſcuam & miſeram quoq; plebẽ bonis ſuis exuere non perhorruit.

vtan ózvegyét feleſéghűl vévé, és Papiſta vallásra vona, mely ő gonozſághának és latorſághának, az nyirt Papokat ſerzé oltálmazoinák, és az Evángeliom ellen dűhőskődni kezde) Az vitézlő Lonyai Andras-is vgyan ezen végezés ellen vétení nem általot és nem félt. Midőn az el mult 1616 eſtendőben nagy békeſéghnek és czendeſſéghnek kőzepette, hadat fogadvan, nem czak az háza fiai kőzűl, hanem mégh idegen nemzetbőlis Magyar Orſághnak kőzepette, Iſtentelenűl dulatni, és latorſágghal mindeneket be tőltení nem iſonyodot: Az Templomokát Iſtentelen vitezinek ganeiával megh vndokitáni, pervátává czinálni; Az Egyházi rend ellen, és az ighaz lelki paſtorok ellen, kegyetlenkedni, és azokat nagy kegyetlenűl kinozni; Nemes vdvarházakra űzni, és Nemes ſemélyeket megh ölni, az nyavalyas űgye fogyot elegyes kéſſéghe-is jovaibol ki fordítani, nem iſonyodot,

Cuj⁹

Cujus impium conatũ Radoly quoq; olim Vayvoda Trã ſalpinæ adjunctis ſibi certis militib⁹, pro virili adjuvare nitebatur: Tantum abeſt vt ꝑ quẽpiam à malo ſuo propoſito dehortat⁹, obtemperaſſet, vt niſi exercitus ipſi⁹ per milites Haydones, in quem de improviſo impetũ fecerat, ipſo Deo vindice, repreſſ⁹ & cæſus fuiſſet, hoc regnum Hũgariæ, imò & Tranſilvaniæ præſentiſſimum periculũ incurriſſet. Sed quæ tandem pœna pro tot publicis malefactis hos patriæ vaſtatores peſtilentiſſimos mãſit. Fuerunt quidem ꝑ ſuperiorum partium regni Huugariæ Comitat⁹ Caſſoviæ protractandis negotiis congregatos, tanquã publicæ pacis turbatores accuſati & proclamati, quorũ Comitatuum nũciis etiam in Inſtructionib⁹ eorum datum fuerat, vt contra eoſdem in proximè tum affutura Diæta, que

Kinek Iſtentelen űgyekezetit Radoly-is, ki ez előt Havaſelföldi Vayda volt, bizonyos vitézeket magha melle vévén, tehetſéghe ſerént ſepelkedet ſeghitení. Oly távul vagyon hogy akar kitűl ez gonoß ſandéknak el hágyáſárá intetvén, engedet volna, hogy ha az ő ſerege áz Haydu vitézektől, kikre véletlen akadot vala, ő mága az Iſten boßßut álvan, vißßa nem veretetet és megh nem czapkotatot volna, ez Magyar Orſágh, ſőt mégh Erdélyis nílvan válo veßedelemben eſet volna. De hazánknak ez dőghleletes pußtitoit ennyi, ſok gonoz czelekedetekért mivel bűntették megh? Vgy vagyon az egyben gyűlekezet felső Magyar Orſághi vár megyék bizonyos végezések kőzőt vadoltak vala és mint kőzönſéghes békeſéghnek megh haborítoinak kialtották vala őket lenni: Mely Varmegyék kővetinek Inſtructioiokban-is adtak vala hogy vgyan azonok ellen az ackor kővetkező Gyűlésben, panazt tennének: Mind az által azon kővetek

rela

rela inſtituta fuiſſet, tãmẽ iidẽ nuncii pſpecta Cleri (qui partes ſ horum tuebatur) audacia & inſolentia atq; petulãtia; viſoq; eo; quod non põdere ſed numero vota cenſerentur, qꝑq; privata vna perſona, ex Clero tantũ authoritatꝭ in ferẽdis ſortib⁹ habeat, quãtum nuncii vnius Comitatus, aut Liberæ civitatis. Quinimò quod Clerus clamore ſuo, omnia pro libitu ſuo verſet & agat, quodq; juſtiſſimis etiã & validiſſimis, invictiſſimisq; interdum rationibus, ſcripta quoq; Lege roboratis nullus fuiſſet dat⁹ locus; coacti ſunt, tametſi inviti, ſilẽtio præterire; quam prætactas has præcognitorum regni malevolorum, & proprii cõmodi aut laudis ſtudioſorum malitiam verboſiùs exaggerare.

Nullo exitu ſine patroci nio.

Pro eo itaq; quod pro nefãdis ſuis hacten⁹ patratis in patriam facinorib⁹ puniri debuiſſent, dignitatibus potius in

által látuan az nyirt Papoknak (kik azoknak párt tartoi valának) vakmerőſęghét és ſokatlan negédſęghét; Es látvan azt hogy az vox mondáſok nem terhek ſerént, hanem ſám ſerént fontoltatnának. Es hogy az nyirt Papok közűl, czak egy magán valo ſemélynek is az vox mondásbán, annyi mêltoſága vagyon, mint egy Vár megyének avagy ſabad varoſnak; Sőt inkab hogy az tar Papok, az ő kiáltáſockal, mindeneket kedve ſerént fogat és czelekedik; Annak feletre hogy mégh erős és győzhetetlen okoknakis, neha meg iratot tőrvénnekis ſemmi helyt nem adnának, kinſeritették, noha kedvek ellen halgatáſal el mulatni, hogy ſem mint Orſághunknak ez elő ſamlált gonoſz ákaroinak, s magok háſznat avagy dicziretit kereſőknek gonozſágat bővőb beſſédel ki terieſteni.

Az bűntetés hellyet pedígh, mellyet az ő ki beſzéléſre illetlen latorſágokért érdemlettek volna, inkab meltoſágockal

oppro_

opprobrium Patriæ ornantur: Dum Georgius Homonnai, vt præmiſſum eſt Iudex Curiæ ſalutatur: Andreas Doci, Generalis partium ſuperiorum Regni Hungariæ nominatur; Nicolaus autem Eſterhas titulos Magiſtri Curiæ, Conſiliarii, ſupremiſq; Comitis Comitatuum Zolieñ & Bereghieñ. acquirit, Andreas verò Lonyai expectativã Gratiam obtinet. Porrò dict⁹ Radoly, menſtruo eoq; ampliſsimo ſtipendio in omnem eventum, ad libidinẽ Cleri ſuſtentatur. Famoſiſsimi autẽ proditores Joſephus Literat⁹, Ioannes Szilagyi & Michael Vnkraiter artiũ atq; bonorum Huzt Kővär & Eczed, quarum primæ duæ & ad Trãſylvaniam pertinent & Tranſſylvaniæ iterum reſtitui debuerunt, muneribus ampliſsimis mobilibus & immobilib⁹ donantur & ditantur.

ékeſitettenek, midőn az meg nevezet Homonnai Georgy az mint mondok, Orſág Birainak kőſőnteték: Doci Andras felső Magyar Orſágh Generálisának nevezteték, Eſterhas Miklos pedígh, ő Felſęge Vdvara Hoppmeſterének, Tanaczoſának, Zolyom s Beregh Varmegyéknek fő Iſpannyának Tituluſit nyeri. Lonyai Andraſnak jo reménſęget nyuitnak. Az meg nevezet Rádoly holnaponként valo bővſęghes ſoldal tapláltatik az Nyirt Papoknak győnyőrűſęgével, akar mint eſſék az dologh.

Amaz hires arulokat pedígh Ioſa Deakot, Szilagi Ianoſt, Vnkraiter Mihált Huſt, Kővar & Eczed Varainak joſágockal fel adoit, mellyeknek kettei Erdélyhez tartozot, és Erdélynek viſſais kellet adatatni, nagy ajandékockal és ingo és álando joſágockal gazdagitak.

A M.N.MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

Hic cogitet (p viſcerâ miſericordiæ Dei rogamus) õnis Chriſtiana mens, quid ſibi patria noſtra polliceri potuit, ſive in religionis ſive in Reip. neceſsitatibus à talib⁹ hominib⁹ in hiſce officiis conſtitutis, qui orthodoxæ religioni, legib⁹ patriæ, adeoq; ſibi ipſis, ſanguiniq: Hũgarico, ſũt hoſtes profeſsi, in publicam perniciem vnicè ſudantes & vigilantes: Deniq; omnium ſapientum judicio committim⁹, quam enormiter hic graviterq; peccatum ſit, dùm præter ſcitũ regni, denudatis confiniorum præſidiis miles Regni Hungariæ, contra confœderatos Dominos Boêmos, qui alias pecuniariâ ſua promotione, munitionem cõfiniorum Hungariæ tùm etiã milite ſæpiùs adjuuant, eductᵉ eſt, ibiq; contra benefactores ſuos vel invitus militare cogitur.

Itt (Iſtennek belſő kõnyörületeſſégére kérünk') gondollya megh minden kereztény elme, mit igirhetet magának az mi házánk akar az Religio s akar az kőzönſéghes polgári társaſágh bűkſégében; az illyetén és ily nagy tiſztekben helyheſztetet emberektől, kik házaioknak Religioioknak, tőrvényeknek, magoknak, és az Magyar vérnek nyilvan valo ellenſéghi, kik minden tehetſégeckel kőzönſéghes veſzedelmünkre tőrekednek és vigyazsnak. Végezetre minden értelmes embereknek itíletire tamaztyuk, minemű ſőrnyű vétek eſet ez arant, midőn Orſágh hire nélkűl, az végh varakat megh fozivan erőſſéghtől, az Magyar vitézéket az Czeh Vraim nékünk frigyes tarſainк ellen, ki vitték, kik à nélkűlis pénzbeli kőltſégekkel gyakorta vitézeckelis az Magyar Orſághi végh hellyeket ſegitettek; Es az ő velesől tőt emberek ellen akarátyok nélkűlis vitezkedni kinſeritetnek.

Gra-

Graviter porrò peccatũ eſt, contra pacificationem Viennenſem Art. 3. vbi concluſum fuit vt ſua Mttas Cæſar: in negotiis regni Hungaricis per Palatinum & conſiliarios Hũgaros agat. Iam n. dum non ita diu pręterito hoc duntaxat tẽpore tractatum fuiſſet cũ Turca de pagis dedititiis, neglecto & ſpreto proximè defũcto Palatino Rmus quondam Franciſcus Forgacz de Ghymes Archiepiſcopus Strigonienſis & Cardinalis, adjunctis ſibi quibuſdam novellis Magnatibus & Cõſiliariis, vtpotè Paulo Aponyi & Ladiſlao Pethe, hominib⁹ rerum Hungaricalium prorſ⁹ ignaris & inertib⁹; hanc provinciam cum Turca de dediticiis pagis extra regnũ tractãdi ſibi ãbitioſè vſurpavit, & in æternã gẽtis Hungaricæ ignominiã, notabilẽq; & nũquã ſatis deplorandũ derogamen & dãnum ad confinia Strigonien.

Továbba nagy vétek ezis az Béczi végezés ellen Art. 3. A hol el végezteted vólt, hogy ő Felſęghe Czaſár Vrunk, Magyar Orſágnak dolgaiban, az Palatinus és Magyar tanáczok által czelekedgyék. Immar pedig midőn nem oly réghen czak az el mult vdőkben tractaltak volna az Tőrőckel, az holdolt faluk felől, hatra hagyvan és megh vtálván az minap megh holt Palatinuſt, az nehai Gymeſi Forgacz Ferentz, Eſztergomi Erſek és Cardinál, maga melle vévén, némely Vy Ngos Vrakat és tanáczokat, tudni illik Aponi Pált, és az nehai Pethe Láſlot, kik az Magyar Orſághi dolgokhoz ſemmit nem értettek, ſemmit nem tudtak; Ez Tőrőckel valo vęghezéſt az holdolt falukrol az Orſágh kivűl, nagy beggyel magának koporita és az Magyar nemzetnek őrőcke valo gyalázattyával, és tapaſztalhato és ſoha eléghé megh nem ſiratando kűſſebſégével, karaval, az Végh Eſztergomi házhoz, hatvan falukat

hoc est ampliare Regnum hoc ne: Rex Semper au Justus!

ſexaginta pagos ditionib⁹ Turcicis à corpore patriæ avulſos, obtulit & addidit, qui pagi p certos ad id deputatos cõmiſſarios, ſub termino illius Diætæ. anni 1618 in manifeſtum regni opprobrium, per man⁹ Ottomanicæ Portæ ſũt aſsignati.

Quod incommodum facilè áteverti potuiſſet, ſi dicto quõ dam Dño Palatino; authoritas ſua erepta non fuiſſet. Is n. cõvocatis & adſcitis ſibi certis patriæ civib⁹, longâ rerum experientiâ in reb⁹ Hungaricis gnaris; in viſceribus regni, eã proculdubiò iniviſſet rationẽ, quæ non ſaltem patriæ noſtræ commodo, gentiq; Hungaricæ honori & exiſtimationi ſed etiam vicinorum regnorum vtilitati futura fuiſſet.

Id quoq; quod de demolitionib⁹ & disjectionib⁹ Palancarum, in eadem cum Turca tranſactum cõcluſumq; eſt, in grãde enormeq; dedec⁹ & dãnum

hazánknak derekarul el ſakaztvan az Tőrők birodalmába ajandekozta és adta. Mely faluk bizonyoſan arra rendeltetet commiſſariuſok által azon 1618 eßtendőbeli Gyűlés alat, az Orßágnak nyilvan valo gyalázattyával, az Ottomany nemzetének kezből kezhez kel adatni.

Mely kárnak kőnnyen eleít vehettek volna, hogy ha az megh nevezet elébbi Palatinuſnak, az ő méltoſága el nem vétetet volna. Mert ő egyben hivatván, és maga melle vévén, hazánknak rêghi látot hallot, Magyari dologban forgolodot, fiait, és polgárit, az Orßághban ketſęghnélkűl oly intezéſt tőt volna, mely nem czak az mi hazánknak haßnos, nemzetűnknek bőczűletes, de mégh az ßomßed Orßágoknakis haßnos lőt volna.

Azis, az mi az Palonkoknak el rontatáſárol és el vonáſárol vgyan azon Tőrőkkel valo végezésbe be foglaltatot, az mi hazánknak nagy

num

num patriæ noſtræ vergit. Nã ſub vocabulo deſtructionis Palancarum nihil aliud latet, (licet iſtud ſuæ ſangvinariæ malitiæ glaucoma, admodũ tenui interpretationis calyptra tegere ſtudeant) quam exterminatio & extirpatio militum Haydonũ tranſtybiſcum locatorũ. An verò hoc idem milites Haydones vocati ſuis meruerũt in patriam meritis? Minimè; Sunt n. & ipſi patriæ cives, pacis & concordiæ amantes, qui nõ ex propria ſua authoritate, & arbitrio ſed ex clementi annuẽtia & collatione Rudolphi Imperatoris, cui & Imperatoris Turcarum aſſenſ⁹ acceſsit. Loca deſerta vltra Tibiſcũ colere, villas & oppida de novo erigere & extruere: Terram, habitaculum vrſorũ, luporum & aliarum ferarum, vomere vertere, & ſic ex eadẽ victum quærere ſuum cæperunt. Quorũ labores Dñus Deus ex bonitate

és iſonyu gyalázattyára nézz. Mert az Palankoknak el vonáſa alat ſemmi egyéb nem lappang (noha ezt az ő vér ßomjuhozo gonozſághoknak ßine ighen gyenghe magyarázatnak palaſtyával fedezni igyekezik) hanem az Tißántul le telipetetet Hayduſághnak el tőrléſe. Azt érdemlettékė pedigh az Haydu nevel nevezet vitézek hazánknak ßolghalattyokért? Semmiképpen nem; Mert ők is haza fiai békeſęghnek és egyeſęghnek ßerelői, az kik nem láiat méltoſágockal és ßabad akarattyok ßerént, hanem Rudolphus Imperátornak, kegyelmes tetzéſéből és adományábol, melléie jarulvan az Tőrők Czáßar tetzéſeis az Tißántul valo puzta hellyeket kezdettek élni, falukat és városokat vyonnan epiteni; Az mely főld, medvéknek, farkáſoknak és egyéb fene vadaknak lako hellye vala, ßántani, és abbol magoknák éleret kezdettek keresni. Kiknek munkáiokat az Vr Iſten jo voltábol és kegyelméből vgy

ſua & clementia, ita benedixit, vt innumer⁹ fructuum theſaurus, magnaq; vis commeatuũ tempore belli neceſſariorum, iter ipſos reperiri poſsit, in publicum patriæ commodum.

Multiplicavit etiã eos Dñs, & exiguo hoc tẽpore, quo ſedes ſuas in deſertis locis fixerũt, ita ſuccreſcere fecit, ut intra paucos dies, numeroſ⁹, armat⁹, & benè exercitat⁹ miles, ad defẽſionem patriæ in campum prodire poſsit.

Hi ad declarãdam ſuam erga Sacr: Cæſar. Reg: Mttem Dñum eorũ clemẽtiſsimũ, fidẽ & fidelitatem atteſtandam, & probandam erga patriam & ſãgvinem ſuum gratitudinẽ, vltrò & benevolè tẽpore ingruentis alicujus neceſsitatis, per duos menſes, ſuis propriis ſtipendiis, penes Regẽ & regnũ militare ſunt parati. Vnde ipſos eſſe vallum, & quaſi antemurale quoddã contra patriæ

megh áldotta, hogy közötök az földi gyümölcznek tárháza, ſám-nélkül, és az hadakozáſra ſükſéges élésnek temérdekſéghe találtattaſſék hazánknak közönſéghes jovával.

Meghis ſaporitotta öket az mennyei VR, és ez kiczin üdö alat melyben ez puſta helyeket megh ültek, ugy megſokaſitotta, hogy czak egy nehány nap, ſok, fegyveres és latot hallot vitéz kerekedhetik mezöre közzülök, házank otalmazáſára.

Ezek ö Felſégéhez Czáſárhoz és Kiralyhoz, nekik kegyelmes Vrokhoz, hütöknek és hüſégeknek megh mutatáſáért, és hazáiokhoz ſzivekhez haládatoſſágoknak megmutatáſért, ſabad ſo akaratyokbol valami ſükſéghes vdö fordulván, két holnapig magok tulaidon ſoldgyan, az Kiraly és Orſagh mellet, kéſsek hadakozni.

Az honnét megh tetzik hogy czak hazánknak akar minemü haboru ellenſ, ſáncza és ſegelet baſtyáia.

qua-

qualemcunq; tempeſtatẽ, apparet. Idcircoq; non interitũ ſed permanſionem & ſalutem eiſdẽ quilibet ſanæ mentis precabitur. Præſertim etiã ob id, quòd jidem milites Haydones ex ſua feroci illa, naturarũ ſuarum qualitate, ita ſunt morũ, humanitatis & hoſpitalitatis ſtudioſi facti, vt ipſos etiam incolas, qui in medio Regni habitant, ſuperare videantur. Si n. quempiam peregrinum adventare vident, eidẽ hoſpitiũ procurare, ex communi penu neceſſarium victũ ſuppeditare; & honorificè liberaliterq; tractare ſũt paratiſsimi, vt eos rapacitatis ſolitæ arguere quis, vix poſsit: Ita n. jam ſunt diſciplinæ & legũ amãtes, ut quẽq; pro ratione delicti punire non intermittant: Ita pacifici & ſuo contenti, vt in publico etiam foro quivis tuto, non tantũ diurnis ſed etiã nocturnis horis vnà cum reculis ſuis quieſcere

Ezokáért nem veſzedelmet, hanem megh maradáſt és békeſzghet kivan nekik akar kíjs, az ki nem kerghetes elméiü.

Kivalt-képpen ezértis, hogy vgyan azon Haydu vitézek, le tévén amaz ö ſzene termeſzeteknek mi vóltat, oly emberſzgeſzeké és gazdálkodáſnak ſzeretöivé löttek, hogy mégh ſzintén az Orſzághnak ſzin lakoſitáis, látatnak megh haladni. Mert ha valamely jövevént latnak közikben érkezni, kéſzek annak ſzáláſt ſzerzeni, az közönſzéges élésből illendö eledelt ſolgáltatni, és tiztaſſzgeſzen ſzemberſzgeſzen gazdálkodni, ugy hogy azö ſzokot elöbi ragadozáſokkal aligh vadolhálſa öket valaki; Mivel hogy az fegyelemnek és törvényeknek oly ſzeretöi, hogy akar kitis vétkének mi volta ſzerént, bünteretlen nem hadnak. Oly békeſzghesek és ſaiátockal meg elégedök, hogy mégh közönſzghes piatzokon is, akar kijs nem czak napalí, hanem étzakai orákonis, minden kere putaiával batorſágoſon nyughatik. Annak-

poſsit

posit. In horũ igitur internetionem, exterminationem & eliminationem consentiendũ fuerat? Qui suo Regi fideles, qui erga patriam grati, qui militare gratuito parati? quive sãgvinem suum pro aris & focis effundere accincti? Facessat potius & confundatur Cler°, qui in horum internecionem, non aliam ob causã consensit & ad huc consentit, quam ut fractis & debilitatis Hungarorum viribus, virus suum in Ecclesiam Christi effundere, eãdemq; eo facili° persequi, & conat° suos fraudulentos, in effectũ deducere posit. Quod ipsorum intentum, manifestissimis verbis evomeruerunt, inquientes: Satius esse si feræ & quævis bestiæ desolatam Hungariam inhabitent, quam ut liberũ religionis exercitium habeat. Horum nè directioni patria nostra cõcredi debet? Vr nobis S.V.a.

okáért ezeknek veßedelmére, ki gyomlâltátâlára és el tõrõltetésekre kel valaé eggyet érteni? Az kik az õ Királyokhoz hívek, hazáiokhoz hâláadok, és az kik vitézkedni kéßek, és az kik hitekért és honnyokért vérekét ki ontani mindenkor kéßek. Patvar hellye inkab és sályon gyalázat feiekre az nyirt Papoknak, kik ezeknek veßedelmekre, nem egyéb okbol értettenek és értenek eggyet, hanem hogy az Magyaroknak ereiek megh fegetetuén és erõtlenitetvén, mérgéket az Christusnak Ecclesiáia ellen ki õntheßék, és azt könnyeben üldözhesßék, és az õ czalard ßgyekezeteket véghbe vihesßek.

Mely õ ügyekezeteket, nîlvan valo ßoval ki okádak, monduán: Iob hogy az el pußtult Magyar Orßághot, vadak és akar minemũ fene beßtiak lakiák, hogy sem az igaz Istení ßolghálat ßabados legyen benne. Ezeknek igazgatâsára kelleneé bizni az mi édes hazánkat?

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Sed

Sed & in ea parte, idẽ Cler° amorem suum scilicet Catholicum, erga Evãgelicos declaravit, quando in eodẽcũ Turca tractatu, majorem esse habẽ dam rationem negotiatorum Pontificiorum si in Turciam proficiscantur, quam Evangelicorum, concluſit. Sicuti & in eo quoq; vbi cõclusum est, vt ex populis sancti IESV, qui sũmi Pontificis religionẽ sequũtur Sacerdotes, Monachi, Iesuitæ, in regno Turciæ sua tẽpla ædificent & ritus suos peragãt. Quod procul dubio Turcarum Imperator in remuneratione & compensationẽ 60 pagorum sibi oblatorum, ipsis permisit: Vnde versipelles istos homines, ex aliorũ incomõdo sibi comõdum, ex exilio certas habitãdi sedes, exsubjugatione sibi libertatẽ quærere, quis nõ videt? Verùm frustrabitur suâ expectatione hoc viperinũ genus, monstrorũ potius quàm hominum genimẽ; Exædificet

Azon Nyirt Papsagh ímez réßben-is megh mutatá az Evangelicusokhoz, hogy mar Catholicus fieretetit mídõn azon Tõrõckel valo végezésbe ugy kõte, hogy nagyob tekintet legyen az Catholicus kereskedõ emberré, ha Tõrõk Orßágba megyen, hogsem az Evangelicusokra. Abbanis â hol az végezteret hogy az ßent IESVS népei kõzzũl kik az Romai nagy Papnak vallâsât kõvetik, Papok, barátok, Iesuiták Tõrõk Orßághban magoknak Templomokat epiczenek, és az õ ßokot Ceremoniaiokban el járianák. Mellyet ketßeg-nelkũl az Tõrõk Czâßar, az neki adatot hatvan falukért, kõlczõn ajandékul engedte. A honnet ki nem látya hogy ez álnok és ravaß emberek más embereknek kárából magoknak haßnot, ßamkivetésbõl bizonyos lako hellyet, az rabságbol ßabadságot keresnek. De megh czalatik reménségében ez vipera kigyoknak inkab hogy sem mint embereknek neme, terméßet czudâia inkab hogy sem emberi faizat.

ſolummodo templa, certè ex uno quoque templo, fortiſsimũ propugnaculũ Turca habebit, vnde tempore oportuno rupto fœdere (quod tamẽ Deꝰ clementer avertere dignetur) excurſiones perfacilè impediri poterunt.

In eodem pacificationis Viennenſis Articulo concluſum fuit, vt Ieſuitæ nulla bona in Regno Hũgariæ habeant. Quâ concluſione eo tẽdebant Regnicolæ, ne etiã eiſdem habitãdi locus in regno Hungariæ ꝓmittatur. Experti n. & edocti ſuo damno, ſciebant quæ & quam magna incommoda regno huic importarint.

Verum & hoc ſtatutũ artibꝰ ſuis evertere & eludere non neglexerunt, interpretãdo verba clara: Quòd videlicet manſiones & reſidentiæ ſeu habitationis locꝰ non ſit ipſis interclusꝰ, licet bonis ſint privati. Quo articuli ſenſu depravato, per ar-

Fpiczenek czak Templomokat Tőrők Orßaghban, bizony mindenik Templom erős báſtyáiok léßen az Tőrőkőknek, mellyekből az frígy fel bomolvan, (melyet mind az által az ßent Iſten kegyelmeſen el tavoztaſſon) az czaták könnyen meg bántattathatnak.

Azon Béczi végezéſnek Articuluſába be foglaltatot volt, hogy az Ieſuitáknak ſemmi joßágok ne legyen Magyar Orßághban, mely végezésben arra nézet az Orßágh hogy azon Ieſuitáknak lako hely ne engetteſſék Magyar Orßághban, mert tudgyak vala megh erezvén és megh tapaßtálván magok kárával, mínemű és mely nagy károkat ßerzettenek az Orßágban.

De ez végezéſtis az ő meſterſęgeckel el forditani és ſarkából ki tekerni, nem veßteglék el, az nyílvan valo világos beßédetis magyarázvan: Hogy tudni illik ez Orßághban valo lakáſtul nem rekeſztették el, noha joßágoktul megfoßtatnak. Mely Articulus-

A M. N. MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

tes

tes ſuas & practicas rurſum in palatia magnatum, in ipſáq; civitatem Tyrnavienſem Hũgarorum, inſtar angviũ irrepſerunt, rurſꝰ à conſiliis eſſe, politias benè ordinatas labefacta re, & alioquin quieta etiam & ad pacem inclinata ingenia, ad rixas & bellum, iuxta antiquũ ſuum morẽ, irritare & provocare cœperunt. Quaſiverò Regnicolæ bonis Eccleſiaſticis inhiantes eas ſibi appropriare, & non de ſimplici Ieſuitarũ, quo ad perſonas ipſorum, ad inſtar aliorum regnorum excluſione, eorumq; remotione concluſiſſent, quippe nõ bona ipſorũ & jura poſſeſsionaria, ſed aſtutia & verſutia, pernicie & interitum regno adferebant.

Ex horum quoq, numero eſt Petrus Pazman, qui dum aliã viam ad inferendum Chriſti populo Evangelii exitium, ſibi ſupereſſe nõ videret, à Regula Ieſuitarum, cui toto vitæ

nak értelmét megh veßtegetvén az ő Meſterſęgeckel és practikáiockal, ísmet az Magyar Nągos Vraknak palotájokban, és Magyar Orßághnak Nagy Szombat nevű városába, kigyo modra bé czußtak máßtak. Ismet tanáczba keztek lenni, az ſol rendeltetet Reſpublikákat tántorgatni és bontogatni. Az mely elmék egyéb-képpen czendeſſęghre és békeſſęghre haylandok volnának, az ő megh avult ßokáſok ßerént viſßa vonásra kezdék kißtetni. Mint ha az Orßágh az Egyházi joßágokat ßomjuhozván, és azokat magáéva akárvan tenni, és egy altallyában, nem ßemélyek ki rekeſztetéſe felől végezet volna egyéb Orßágoknak czelekedetek ßerént: Mert vgyanis nem az joßágok és őrökſęgek, hanem alnokſágok és tőkéletlenſęgek ßerzettenek veßedelmet és romláſt az Orßághnak.

Ezek ſereghéből való Pázmán Péteris ki midőn látná hogy mas utan nem lehet, hogy az Chriſtus Evangeliomát vallo népnek veßedelmet ßerezheſſen, az Ieſuitak

ſuæ

ſuæ tẽpore per ſtrictiſsimum juramentum ſe obligaverat defecit,& quo majº robur & potentiam ad perſequendam Eccleſiam Chriſti haberet, ex Ieſuita primas regni Hungariæ factus, poſt Regiam Mttem in eodem Regno, ad ſummum faſtigium honoris evectº, eoq; ipſo ferè tempore, quo per ſuperiorũ partiũ regni Hungariæ, Comitatus, non tantum pro corporali ſed & pro ſpirituali hoſte eorum pronunciatº fuerat, in Archiepiſcopum Strigonienſem creatº & elevatº, ſicq; in manifeſtum opprobriũ Regni, Regnicolis eſt obtruſus.

Hic idẽ Pazman, poſthabito patriæ ſuæ amore, habitaq; mutuâ intelligentia cum illo Melchiore Glezelio & Benedicto Pakai, homine ſcurra, modernæ Perſonalis præſentiæ in Iudiciis Locum tenente, & Conſiliario Cameræ Hũgaricæ, propoſitiones ex parte ſuæ Cæſareæ & Reg. Mttis, ĩ præmiſſa Dicta formabat, formatis verò & cõſcriptis, limam & opinionẽ ſuam Ieſuiticam addebat, nec quicquam in medium Regnicolarum prodibat, quod non prius per hujº aſtutiam fuiſſet depravatum.

Rurſº eædem propoſitiones, vbi Regnicolis fuerunt exhibitæ, in minoris quidem momẽti negotiis, pro vulpina ſua verſutia & aſtutia, vt fraudem ſuã tegeret, contra eaſdem diſputabat, & voto Regnicolarũ ſubſcribebat; verùm vbi momenti majoris negotia fuerunt tracta, ibi in promotione earũ Pazman quidem corã Prælatis, Baronibº & Magnatibus prætactº verò Pakai, coram Dñis Regnicolis fortiſsimos Athletas ſe præbuerunt. Quorum ſententia, ſi votis Regnicolarum patriam & libertates ejus amãtiũ ſuperabatur; Tunc ad diſcurſº tunc ad rationes, tũc ad Philo-

Reguláía mellől, melyre egéſz életét erős eskűéſſel kötelezte vala, el ſakada: és hogy annyival nagyob ereie lenne az Chriſtus Anyaſzentegyházának üldözéſére, az Ieſuitából Magyar Orſzághnak fő elei lőn, és ő Felſége áz Király után ezen Orſzághban legh felső tiztelſęghben helyheztetteték maid azon vdő tajában, melyben ez főlső Magyar Orſzághi Vár megyék nem csak téſti hanem lelki ellenſęgnekis hirdettetek, az Orſzághnak nyilvan valo gyalázatyával, Eſtergomi Erſekê tététek, és az Orſzaghnak akarátya ellen nyakára kőttetetek,

Ezen Pázmán hátrá vetvén hazáiának ſeretetit, és eggyet értvén amaz Glezél Menyhártal és Czelſczap Pákai Benedeckel, moſtan Perſonaliſal és Locumtenenſel az tőrvény ſékben az Magyar kamaran tanáczbeli emberek, ő Felſęge Király Vrunk réſzéről,

reæ

az megh nevezet el mutt Gyűlésbe ſ propoſitiokat formál vala, az megh formált és leiratot propoſitiokát Ieſuitai elméie ſzérént gyalullyak vala, és ſemmi az Orſzágh eleibe addig nem jűt, migh ezeknek álnokſágok által megh nem veſztegtetet.

Víſont midőn vgyan azon Propoſitiok az Orſzághnak ki adáttáttanak, vgy vagyon hogy az aprolekos dolgokban, az ő rokai alnokſága és ravazſágha ſzérént hogy czalárdſághát el fedezheſſe, azok ellen diſputalt, és az orſzághnák tetzéſét jovallotta. De midőn derekasb dolghokrol tractáltanak, azoknak gyamolitáſába, Páſmán az Prælátuſok Zázlos és Ngos Vrak előt, az megh nevezet Pakai pedigh az orſzágh közőt erős bainakok voltanak. Kiknek értelmeket hogy ha hazáioknak és annak ſabadſághának ſeretőinek voxa látatot megh győzni: Ottán elméieket futtatni, bőczelkedéſel viſſal-

ſophicas cavillationes, tũc neſcio ad quas motivas Glezelianas & Pazmannianas deſcẽdebatur. In quarum refutatione et diſcuſsione, interdum p triduum interdum p quadriduũ, interdum etiam per integram ſeptimanam & vltra, odioſè & inutiliter fuit diſputatum & laboratum.

Si verò nec ſic proficiebãt tãdem vltimò ad ſolita ſua remedia, minas videlicet atq; mandata Regnicolis exhibita recurrebant, & tam diu negotiũ ſuum vrgebant, donec ſuis votis potiti fuerunt.

Ob quod ipſa etiam Comitia, (quod ante hâc inauditũ fuerat) in quatuor menſes integros fuerát extracta, magnaq; vis pecuniæ, quæ in aliũ vſũ regni converti potuiſſet, propter has odioſas diſputationes & cavillationes erogata, ſicq; omnis act⁹ & proceſſ⁹ horũ comitiorum An. 1618 infelices.

kodni, és nem tudom miczoẽda Glezel s Paßman Motiváira faládtanak t Mellyeknek megh hamísitáſában és roſtáláſában, noha harmad napig néha negyed napig, volt olykor hogy egy egéz hétighis, és továbis, nagy gyűlőlſęghel és haßontalan diſputáltak és munkalkodtak.

Ha penigh igy ſem mehettek elő dolgokban, ackor oßtan vtolyára, az ő ßokot orvoſſágokra tudni illik fenyegetéſre, és az Orßághnak ki adatot paranczolátira foghnak vala, és mind addég vitatták dolgokat, miglen kedvek volt.

Mely miat az Gyűlésis, (mely ennek élőtte hallatlán volt) ßinten négy eghéß holnapra vontattatot, és temerdeki kincz kőltél, mellyet az Orßágnak más haßnára fordithattak volna, ezt pedigh mind ßerzette az gyűlőlſęges diſputátio és czavarghas, és igy ez 1618 eßtendei Gyűléſnek minden Actái és folyáſi bodogtalanok voltak.

Offi-

Officiũ quoq; ante tacti Veteratoris Benedicti Pakai vt juxta ſtatuta regni, perſonæ ad id idoneæ quomodo conferatur, in Ar: 3. A. 1608 concluſũ fuit: Ad quod officium an non ab ipſis quondam Ladiſlao Pete, jam fato Petro Pazmã promotus ſit, cæc⁹ etiam judicare poteſt. Ita n. ſe idem Pakai, in ſæpe nominata Diæta, ad nutũ & voluntatem ſuorum collatorum, formavit, finxit & pinxit, ut poſthabita interdum juramẽti ſui & æquitatis ratione à recto officii tramite aberraverit, propter quod ab ipſis regnicolis, iteratis vicibus in faciem malè audire coact⁹ fuit.

Sed quid mirum quòd perſonas hoc modo promotas, ſingulis momẽtis diverſos colores pro varietate videlicet affectionum principaliũ ſuorũ, ad omnes actiones promiſcuè peragendas, ſeſe obſtringere cogantur; Vnde quicquid pro-

Tißtijs az megh nevezet roß Pakai Benedeknek, mely az Orßágh végezéſe ßerént, Art. 3. An. 1608 érdemes ßemélt illetet volna, nem de nem az nehai Pete Ladiſlotul, és immar megh nevezet Pazman Pétertűl, mint promoveáltatot, az vakis megh itilheti. Mert ez az Pákai ezel mult Gyűlésben, az ő Promotorinak tetzéſek és akarattyokhoz, ugy ßabta magát, vgy ſimitotta és irogatta őket, hogy néha eskűéſet és az igazſágotis hátra hagyvan, tißtinek igyenes vtábol ki tantorodot, mellyért az Orßágtul egy néhany izben ßemtől ßembe, az mit nem akart azt kinßerítetet hallani.

20

L

De nem czuda hogy éz féle elő mozditatot ſzemélyeknek, minden ſzempillantáſokban, kűlőmb kűlőmb ſzineket kel venniek, tudni illik mert kételenek véle hogy az ő Principaliſinak, kűlőmbőző indulattyok ſzerént ſzabiak dol-

mo-

motor ejus cupit, cupit & promotus: Quicquid promotori placet, placet & promoto.

Et hinc eſt, quod dum illis Evãgelicæ confeſsionis homines ſubeſſe, & ad eorum nutũ contra conſciẽtiæ ſuæ ſtimulũ ſe ſe formare nolunt, ſpernuntur, contemnuntur, & omnib⁹ modis exacerbantur, juris juſtitiæq; complementum, rarò aut nunquam adipiſcuntur.

Hinc quod Heroicæ etiam naturæ, variis virtutum ornamentis prædita vel nõ promoventur, vel jã in officiis exiſtentes ab iiſdem amoventur, ac vilis interdum cõditionis homines, interdum etiam notati rudeſq; & rerum imperiti, modo ſint Pontificii, ſurrogãtur: Nõ artis, non Martis, non prudentiæ, non virtutis, ſed ſoli⁹ Pontificiæ religionis habetur reſpectus, qui omnibus viribus ſuis ad eum finem collimant, quo oppreſsis bonis, & veris patriæ

gókat. Innet vagyon hogy valamit akar az Promotor, akarni kel az Promotuſnakis: Valami tetzik az Promotornak, tetzeni kel az Promotuſnakis.

Ebből jõ ki, hogy midõn az Evangelicuſok, nem akarnak tűlök függeni, és lelki iſmeretek ellen hozzáiok hunyorítani, megh váltattnak, minden képpen kefergétetnek, tőrvény ſzerént valo igazſágokbánis, avagy ritkan ávagy ſoha elő nem mehetnek.

Innét vagyon azis, hogy mégh ſeles terméſzetű, és kűlőmb kűlőmb joſágos czelekedetekkel fel ékeſitetet emberek, elő nem vétetnek valami tiztekre, avagy ha elő vétettek, tiſztektől megfoztatnak, és helyekbe néha alávalo álapatu, neha czégéres, oſtoba és tudatlan álapatu embereket álátnak helyekre, czak legyenek Pápáſok.

Nínczen az meſterſégre, vitezſégre, ezeſſégre, joſágos czelekedetekre tekintet, hanem czak az Papiſta valláſra, kik mind czak arra vakarkodnak, hogy édes hazánknak igaz haſznos és polgáritmegh nyomván, mindeneket

civi-

civibus, Dño ſuo (Papæ) omnia ſubijciant, et ex hoc regno Hũgariæ provinciam aliquam, quæ inſtar ruraliũ perſonarum Clero ſupbo ſubſint, effiiciant.

An non dolendum hoc eſt, quod ſi aliquis Euãgelicorum à ſua Mtte aliqua jura poſſeſſionaria quovis modo obtinere poteſt, contra veterem & uſitatã formã in Donationalib⁹ ſolet miſceri illa adulterina clauſula RESERVANDO PRO SE IVRISDICTIONEM TEMPLI.

Deplorandum & hoc graviter, quod ſi Evangelicorũ quis frater, fratrem, filius Patrem, affinis affinem, amic⁹ amicum vicinus vicinum, ſive in privatis colloquiis, ſive in publicis nuptiarum ſolennitatibus, vel aliis cõviviis viſitaverit, eo momẽto à Pontificiis vel aliis quibuſdã, quibus ad Reg. Mttem aditus patet, in ſuſpicionem trahuntur, et in ignominiam bonæq; famæ læſionẽ, habita

az ő Vroknak (Pápának) birodalma alá veſſenek, és ez Magyar Orſághbol, valami tartománt czinályának, mely mint egy paraztſágh áz kevély nyirt Papoktul fűgyőn:

Nem faidalmasé ezis, hogy ha valamely Evangelicus ő Felſégétől valami őrőkſégghet nyérhet, az régbi megh rögzőt forma ellen az Donátiokban, ſokták elegyiteni amaz hamiſſan ellet clauſulát MEG TARTVAN ő FELSEGE MAGANAK AZ TEMPLOMON VALO HATALMAT.

Felette ſirálmas ezis hogha az Evangelicuſok közzűl valamely attyafi attyafiat, az fiu attyat, ſogor ſogorat, felebaráttya felebarátyat, ſomſed ſombédgyat, akar magok közt valo beſélgetéſére, akar menyegzői lakodalomért, avagy egyéb vendégſégért meg látogattya, legh ottan az Pápáſoktul, avagy egyebektől, kiknek ő Felſége ſabad meneteten vagyon, gyanuban kevertetnek, gyaláztatnak, és hírekben nevekben meg ſértetnek.

mutua ītelligentia cum Fiſco, p excogitatas atteſtationes & alijs inſidjis onerantur. Econverſo autem pontificis, quandocunq; placet, & ubicunq; volunt, conveniunt, cudunt, fabricant pro libitu impuné quod volunt.

Via Tranſylvaniam viſitare volentibus præcluſa, niſi cum veniæ Generalis, cum alias ſive in Poloniam, Moſchoviam, vel ī alia Chriſtianorum regna proficiſci volentibrs, ſine præſcitu quorumvis peregrinari licet; gentes verò noſtras, conſãguineorum, vel jurium poſſeſsionarium gratia ingreſſ⁹, quare criminis loco haberi debet?

Ex prærecenſitis manifeſtè quilibet ſanæ mentis, tãquam manu palpare poteſt, quod apud nos malis benè, bonis verò malè eſt, ac ita ſi cupit aliquis honores, vt videlicet maj⁹ adipiſcatur nomen, fiat primũ latro ac perſecutor Chriſti e-

nek: Az Fiſcuſal eggyet értvén ellenek tanu ſedéſel és egyéb inczelkedéſeckel terheltetnek. Ellenben az Papiſtáknak valamikor tetzik, s valahul akariak, egyben gyűlnek, furnak, faragnak, mindent kívanſáhok ſzerént bűntetetlen czeſtekednek.

Az Erdelyi vt, ha valaki oda akarna menni el reſkeßtetet, hanem ha az Generális engedelméből, holot máſva, akar Lengyel Orßághba, akas Muſka Orßághba avagy egyéb kereßtény Orßághokba ha ki akar menni, akar ki híreínélkűlis ßabad: Az mi nemzetűnknek pedigh, vér ßerént valo attyánkfiainak, avagy joßágunk kedveért az be menetelt miért kellene bűnnek tartani?

Ez elől ßámlált dolgokbol akar kíjs ha eße vagyon megh tapaßtalhattya, hogy mi nálunk az gonoßoknak jol, az joknak gonoßul vagon dolgok Es ezképen ha valami tißteletet kiuan kalaki, hogy tudni illik nagyub hír névet ßerezzen, elsőben legyen lator és Chriſtuſnak

jusq; Evãgelii, jam promotores & fautores in promptu habet, ſcilicet Clerum & eorum aſſeclas Pontificios.

Sunt & aliæ ſexcentæ Evangelicoru in hoc regno oppreſſiones, quas pro nunc enumerare & longum foret, & in lucẽ edere nõ ſatis oportunum. Et quia ex præmiſsis liquidè patet Evãgelicos nihil aliud cupere, quam æquitatem & æqualitatẽ ut videlicet religionis Evangelicæ exercitium, vbivis locorũ quẽadmodum ab ipſo Reformationis tempore, vſq; ad hæc miſeranda tempora, fuit, ſit liberum, Item vt ſine vllo Religionis reſpectu, officia tã majora quãm minora, & horum adminiſtratio, conferantur pſonis benemeritis, aptis & idoneis Deniq; vt Cler⁹ ſeu ſpiritu ales pſonæ, prorſ⁹ neĩ minimo quidẽ ſe imiſceãt, negotiis, tractatib⁹ & actionib⁹ politicis, ſecularib⁹ ſeu civilib⁹, ſed ſiplici-

ſaz ő Evangeliomának vldözőie, szekeßen lößnek mindgyarjo akaroi és promotorl, tudni illik az nyirt Papok, és annák Pápás követői.

Vadnak ez Orßághban áz Evangelicuſoknak ſok ezer nyomoruſagok, mellyeket moſt elő ßámlálni ſok volna, és ßen eleibe ki boczátani, alkolmatlan.

Es mivel hogy az elő ßámlált dolgokbol nyilvan kí tetzik, hogy az Evangelicuſok ſemmit egyebet nem kivánnak igazſágnal és egyenlőſégnel; Tudni illik, hogy az igaz Iſteni tißteletnek gyak orlaſa, minden hellyékben, mint kz Reformátionak ideiétől fogván volt, ez mi ßánáſra mélto vdőkig ßabagos legyen: Iſmet hogy az Religionak tekinteti nélkűl, nagyob és kűſſeb tißtviſelőſek, érdemés. aikolmatos, és illendő ßemélyeknek adattaſſanák. Végezetre hóg az Pápás Papi rend, avagy lelki ßemélyek, tellyeſſegghel mégh czak legh kűſſebik kűlső világi avagy polghári dolgokban, tráctákban, magokat ne elegiczek, hanem czu-

Dignitatib. homines dandi, ñ hmõi dignitates

ter curent ſpiritualia, quemad modũ Miniſtri Evãgelici, juxta illud Chriſti: VOS AVTEM NON SIC: Item. NEMO POTEST DVOBVS DOMINIS SERVIRE. Et illud:

Tu ſupplex ora, tu protege, tuq; labora.

Vel:

Arma miles tractet, curet ſua templa Sacerdos.

Sic n. certo futurum eſt, ut ſi Religio Religioni non præponatur, neq; poſtponatur certa pax & cõcordia inter Regnicolas ſtabiliter ſit pmanſura.

Hæc verò ideo publicanda eſſe placuit, vt jam tandem vel hoc modo cùm ſecus fieri non potuit Regia Majeſtas gravamina noſtra cõſideret, intellectisq; juſtis rationib⁹, dolorib⁹ præſſuris, difficultatib⁹ & gravaminib⁹, ne miretur ſua Mttas quòd nos tueri, Religionẽ & Leges propugnare inſurrexerimus.

Reliquis verò Dñis vicinis, fratrib⁹ confœderatis, adeoq;

pán czak az lelki dolgokra legen gõgok mint az Evangelicus Egy házi ſemélyek, Chriſtus Vrunknak amáz mondáſa ſerént: Tũ PEDIG NEM VGY. Ismet SENKI NÉMI SZOLGALHAT KET VRNAK. Es amaz kõz verſek ſerént:

Té imadkozal: Te olvaſmaz: Te munkalkodgyal.

Avagy:

Az Katoua fegyvert forgaſſon, az Papnak legyen az Templomra gondgya.

Mert igy bizonyoſſan kõvetkezik hogy ha eggyik Religio az máſiknak fellyeben nem bõczültetik bizonyos békeſſgh és eggyeſſg álhatátoſan kezd az orſzágbeliek kõzt meg marádni.

Ezeker pedig annakokáért akartuk kõzönſſegeſen ki boczátani, hogy immat végtére, holot egyéb-képen ſem leheteť, Király Vrunk ô Felſſghe az mi nyavalyánkat meg gondollya, és meg értvén igaz vgyũnket, faidalmin kat, ſorongattatáſinkát ne czudállya ô Felſſge hogy magunk otalmáért Religionk és Tõrvenyink mentſſgheért, fel tamadtunk legyen.

Az tõb ſomſed Vrainknak és frigyes tarſainknak, egye-

toti

toti Chriſtianitati, hoc præſẽti ſcripto ad notitiam pervenire volum⁹ vt videant, intelligant, examinent, & judicent, ob quã graves easq; vrgẽtiſsimas cauſas, rationes, ad reſtaurationẽ Legum tàm divinarum quàm humanarum & libertatũ Evangelici Status, cõpulſi fuerim⁹. Quandoquidẽ ſecularium eſt, vt quoſvis & quorumvis hoſtium act⁹, non ſaltem cum periclitatione quarumlibet facultatum, ſed etiam conjugum & liberorum, ipſius deniq; vitæ, ſuſtineant. Interim autẽ Cler⁹, cum eorũ concubinis molliter & delicatè vivens, clancullariè defenſorib⁹ Regni õnia malacudens, officii admoneatur.

Cum autem rem veſtrã non parum concernat, ô Principes & colũnæ Chriſtianitatis, juxta illud: NAM TVA RES AGITVR &c. Regni vicini periclitatio, veſtrum eſt, negotiũ altius, profundius & penitius

temben az egéz kereszténſſegnek ez ielen valo iráſunckal értéſekre akartuk adni, hogy láſák, meg éreczék, meg viſgalyak és megh itillyék, mely nehez kénſzerítő okok indítottanak fel minket Isteni és emberi tõrvenyiknek, és az Evangelicus Statuſok ſabadſágának helybe álataſára.

Mivel hogy az Seculáriſoknak tiſztek az, hogy akar minemũ szakar mely ellenſſegnek czapáſit is fel vegyék, ném csak jószágok veſztével, hanem még ſerelmes feleſſégeknek gyermekeknek, végezetre életeknek el fogyatáſávalis. Azonban pédigh az nyirt Papſagh kik az ô hálo ſafarinaiockal nagy gyengén és kinyeſen élnek, az O ſagh otalmazoi ellen titkon minden gonozt forralnak, tiſztekről emlekeztetſſenek.

Oratio Legati Bavar. ad Concilium Tridentinum Ao. 1563. quod in disputatione ejusdem Concilii vixerunt a. e. indenti sint, quod meretrices in haberent, cæteri omnes quod Concubinas habebant.

Holot pedigh nem kevéſſé illeti az tũ vgyeteket ô kereszténſſegnek Fejedelmi és oſlopi, tiſztetek ez, hogy az dolgot fellyeben, mélyeben, és valoſágosban megh gondollyatok. Minket moſt, moſt ſe-

consiederare; Nobis nunc, nũc succurrere, & qnantò citiº fluctuationem hanc cõiunctis viribº ad portum alicujº optatæ tianquillitatis perducere: Ne nobis fractis, debilitatis & prostratis, vos qnoq; idem degustare, & quod majº, alium loco noſtri vicinum, Religione, naturâ, & moribus diſsimilem, cum magno veſtro incomõdo experiri cogamini. Et hæc habuimus nunc intimanda.

giczetek meg, és ez háborut. Vellünk egybe czatoltatot erővei, kivánatos czendeſſégre ügyekezzétek vinni, hogy ha mi megh megrontattatunk meg erőtlenitetünk, és az földre tapodtáttatunk, ne kinſeritetteſſék tűis ezen gonozt megh koſtolni, és az mi nagyob, mi hellyettünk, más, Iſteni tiſteletel, terméſetel, erkölczel, külömbőző Somſédot, nagy káratockal iſmerni. Es ezeket akartuk moſt ſem eleibe támaſtáni.

AMM MÚZEUM KÖNYV-TÁRA